

c

VIATA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R.P.R.

5

ANUL III MAI
1 9 5 0

008
V-34

VIATA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.
Apare sub conducerea unui comitet de redacție

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

81 88

Biblioteca Județeană
"OVID DENSUȘIANU"
Hunedoara - Deva
Nr. Inv. P/544692

5

24

ANUL III MAI
1 9 5 0

CUPRINSUL

Pag.

LUPTĂM PENTRU PACE

Cicerone Theodorescu: Cum a semnat sonorul Popa	5
Dan Deşliu: Ceva despre oameni şi norme noi	7
Franz Johannes Bulhardt: Pentru pace (trad. Al. Philippide)	15
Stepan Scipaciov: Cu ce drept i-ai da odihnii vamă?	16
Nazim Hikmet: } Veacul XX	17
} Scrisori din închisoare (trad. Petre Solomon)	19
Alfred Kreymborg: America, America! (trad. Mihnea Gheorghiu)	20
Paul Eluard: O socoteală (trad. E. Pietraru)	22
Eusebiu Camilar: Temelia (roman, partea I-ă)	23
N. Gribacev: Cântarea colhozului „Bolşevic” (cânturile VI-XVIII, în româneşte de Acad. A. Toma)	139
Maria Rovin: Neamurile Stăniloaiei	181
Ştefan Iureş: Noaptea la creşă	211
Nina Cassian: Horea nu mai este singur	214
I. Gropper: Legăn zorii care vin (trad. V. Petrescu)	216
Alfred Margul Sperber: Unui poet idilic (trad. Al. Philippide)	218
Victor Tulbure: Aglaia	220

ORIENTĂRI

A. M. Egoлин: I. V. Stalin şi literatura Sovietică	224
--	-----

TEORIE ŞI CRITICĂ

N. Moraru: Un act de acuzare împotriva războiului imperialist	243
Al. I. Ştefănescu: Cu privire la nuvela „Ana Roşculeţ”	257

RECENZII

Vera Călin: „Noaptea din Iunie”, de Petru Dumitriu	266
Horia Bratu: „Pietrele arse”, de A. Radu	269
Mihai Părvulescu: „Pentru libertate” versuri din G. Coşbuc	271
Mihai Gafiţa: „Satul Borovo”, de Crum Velcov	273
M. Bucur: „Asaltul Berlinului”	276

BIBLIOGRAFIE

Cărţi noi	290
---------------------	-----

CICERONE THEODORESCU

CUM A SEMNAT SONDORUL POPA

Foram în rocă și 'n nămol
Țițeiul bun să sue 'ncoace
Când muncitorii din petrol
Semnau adeziuni de pace.

— Duc norii veste de război ?
Să-i dovedim! Ți vom întrece
Muncind, pe capete, la noi
La „patru sute doisprezece”...

Prăjinile în fund s'au dus
Să sape roca și s'o roadă,
Să șuere țițeiu 'n sus
Ca șerpii ridicați în coadă.

Foram adânc... Foram și 'n sus :
Prin blocul norilor de ură
Ce se îngroașă din Apus,
Strat dușmănos de ocnă dură.

Intr'una granicul bătea
In miezul sondei, între coaste,
La fel bătea ca inima
La fel ca inimile noastre.

...Un lanț se rupe ! Nu m'ascund.
Crunt mă izbesc verigi și zale.
Dar sonda de-i pierdută 'n fund
Nu-i chip s'o mai întorci din cale !

M'am aruncat pe frâna grea.
Tăcuse inima 'ntre coaste.
— Tu granice de fier, nu stai
Nu stau nici inimile noastre...

Azi vin tovarăși din petrol,
Privesc la dreapta-mi în proteze :
— Da, ciotul brațului meu gol
El, numai el, n'o să semneze!

Dar, greu citeață, scrisa mea
Cu litere de chiaguri groase,
Pe lanț, pe granic, pe podea,
Destul de bine mă semnase...

DAN DEȘLIU

CEVA DESPRE OAMENI ȘI NORME NOI

Fruntașilor în producție
dela „Sovromtractor”-Brașov
le închin poemul acesta

Când cumpăna nopții se pleacă spre zori
și pâlcuri de pâclă încep a se pierde,
când scapără'n zare înalte-aurori
pe-a brazilor cetini cu sclipătul verde,
stingându-și alene rețeaua de stele
Brașovul răsare privirilor mele
cu turnuri și turla din veac feudal
și'tocmai cum pruncul răschiuie vieții
din zeci de sirene dă glas dimineții
de-aice, din mândru pridvor de Ardeal.

O limpede ziua svâcnește în slăvi
umflându-și năvalnicul șipot de soare.
• Tresar desmorțite păduri și dumbrăvi
și'n piepturi un murmur năvalnic tresare.
Zădarnic înghețul mai dă să'ntârzie
să ferece'n scoarță descinsa tărie;
orcanul zădarnic mai spumegă 'n munți.
Căci bubue harnic, de hăue țara,
ne'nfrântă se-avântă spre larg primăvara,
prin luturi și trunchiuri, prin inimi și frunți.

Se sbate o vână pe fruntea lui Neag...
Se sbate, se sbate, se sbate...
Și norii prin suflet se-alungă șirag.
Ce-i hiba, măi Neagule frate?
Dece dintr'o vreme ți-i gândul beteag
și brațul se mișcă agale?
Ce stavili te țin să svâcnești către larg
pe dreapta frăținilor cale?
... Nu vișorul iernilor reci
din anii trăiți, — patruzeci,
ci mersul molatec pe acelaș făgaș
făcu din strungarul destoinic — codaș...

În capătul halei, mereu mai zorit
lucrează Andrei Păcuraru.
Spre colțul acela cu jind tăinuit
adesea privește strungarul.
Acolo, pe vârful mașinii, e-un steag
cu slova de fir aurie...
Pe steagul cel roș ca mătasa de mac,
„Fruntaș în producție” scrie.
Și norma e tot întrecută
cu 2—3 sute la sută
și nu-i nicăierea mai vrednic frezor
în toată uzina lui „Sovromtractor”.

Sirena vestește sfârșitul de schimb,
Andrei domolește motorul,
dar încă rămâne la frez' un răstimp
să-și măsoare roada și sporul.
Sucește în mână mandrinele noi
și-un freamăt îi joacă'n privire.
În urmă, cu pas apăsător și vioi
se duce grăbit spre ieșire.
— Noroc, măi tovarășe Neag!
Acela se'ntoarce pe prag
și iacă-l alături, cât tot Postăvarul,
taman pe Andrei Păcuraru!

Răzbate'n jur un murmur de motoare.
Lumina curge'n limpede șuvoi.
Pășind încet prin pulberea de soare
ei tac un timp de vreme amândoi.
Și Neag vorbi întâi, cu'n grai uscat:
— Aș vrea să-mi spui deschis, în toată forma,
drept zise Gherghișan la sindicat
că ai cerut să se reducă norma?
Cu ochii adânciți în depărtare
zâmbeste Păcuraru liniștit.
Și aprinzând un capăt de țigară:
— Adevărat, precum ai auzit.
E greu de mers la deal cu boii mici...
Spre socialism nu-i cale pe'ndelete.
De nu-i dăm ghes mai mult ca pân'aici
rămânem de căruță, Neag băete!

Motoarele merg astăzi mai cu spor,
S'au înzecit domoalele turații.
Prea lesne-i norma veche s'o dobori
când vin mereu tot alte inovații.
Dar eu mă simt stăpân adevărat
pe multele Republicii uzine
și nu mă mint cu graficul umflat
că nu vreau singur să mă fur pe mine!

Se zbate o vână pe fruntea lui Neag
și sângele'n tâmpile se sbate.
Și'n vorbe colțoase și fără șirag
răzbesc amăreli înfundate:
— Așa, vasăzică, bădie Andrei!
Nu zic... e ceva socoteală...
Să dai cu o mână... cu alta să iei
mă rog... chibzuită tocmeală!
Dar dreptul ni-i drept legiuit,
cu trudă și sânrg împlinit
și nu pentru-aceea ne strânsem curea
ca azi să ne facem noi singuri... beleaua!

Andrei îl cercetează ațintit
cu ochi adânci ca inima pădurii.
Odată cu țigara s'a scrumit
și zâmbetul pe colțurile gurii.
E-o zi de primăvară timpurie.
Pământul aburește sub picioare...
Curând, curând, pe desmorțita glie
or să roiască tinere tractoare.
Și meșteru' desmiard'o mladă vie
svâcnită dintr'al scoarței adăpost
și zice apăsător, cam cu mânie:
Ehei, măi frate Neagule, stai prost!
Adică, ce gândești? Dădurăm piept
și-am strâns curecua când a fost să fie,
croirăm cu Partidul drumul drept
și-acu să ne culcăm de bucurie?
Priveste'n urmă sbuciumatul drum
să-ți lămurești cum crește înainte.
Cinci ani voinici... Dar parcă văd și-acum
frământul de 'nceput... Ți-aduci aminte?

Se sbate o vână pe fruntea lui Neag
și-aduceri aminte se'nșiră șiraș...
... Uzina fărâme, de bombe strivită,
și iarna cumplită, și burta lihnită
și inimi și mâini tremurând, frământând,
întrebând: „Până când ...până când ...până când ?
Și-au zis comuniștii : — E doar un mijloc :
cu mâinele noastre s'o facem la loc !
Uzină de viață va fi pentru noi,
strivind îmbuibății bancheri și ciocoi.
Nu-i cale ușoară dar altele nu-s;
prin luptă sămânța se'nvolbură'n sus
și'n aprigă luptă cu bezna ies zorii
și numai prin luptă înving muncitorii !
Răzbi-vom, tovarăși ! Căci drum ne-au deschis
Spre slăvi, — făurarii mărețului vis,
stegarii luminii cu aripi ne'nfrânte,
poporul sovietic cu Stalin în frunte !
Și Neag vede iarăși, aievea și viu,
bulucul de oameni sub cer brumăriu

zorind pe'ntrecute prin curtea'n ruină,
 crescând din moloz viitoarea uzină.
 Îngheață obrajii în menghini de ger
 și vână e pumnul lipit de mâner
 și crivățul sbiară prin halele moarte
 și sbiară patronii cu vocile sparte :
 — La ce bun vă sbateți ? Mai dulce-i hodina !
 Lăsați-o să zacă în țandări uzina,
 lăsați-o să piară sub vișor nebun !...
 Dar, vezi, truditarii știu ei „la ce bun !”
 Aud peste vreme, prin clocotul lor
 cum dudue viața la „Sovromtractor”,
 cum râde izbânda în șipot de soare,
 cum Patria crește bogată și tare
 și'n oamenii muncii cresc mari primăveri
 zadarnic turbează acei care pier,
 zadarnic împlântă hoțește cuțitul
 și cearcă să'ntoarcă din drum Răsăritul :
 că'n țara cea nouă, cu zări aurii,
 voinicii aceștia stăpânii vor fi !

*

Vorbi din nou Andrei, într'un târziu
 și glasul răsună ca dintr'o zare :
 — Am fost alături Neagule... Și știu
 că stat-ai dârz în vreme de vâltoare !
 Ai stat în rând cu mine, neclintit,
 Cu pieptu'n fața gloanțelor dușmane,
 când a'ncercat călăul gârbovit
 a ne'njuga la cei de peste-oceane.
 Poți să te rupi de tot ce ai mai drag ?
 Cum nu'nțelegi acum, frățioare,
 că ăsta-i largul vechiului făgaș
 ce l-am croit cu sânge și sudoare ?
 Ori n'am stat noi la fel, cu pieptul gol,
 când năvălise arșița flămândă ?
 Am mers 'nainte fără de ocol
 că una este calea spre izbândă !
 Și când sporiră grelele duium
 și se'ntețeau vâltoarele amare,
 grăi Partidul : — Vremea e acum
 să făurim întâile tractoare !

Să făptuim temeiul oțelit
 pentru unirea multelor ogoare
 c'asa ne'nvață visul împlinit
 în țara înfrățitelor popoare !
 ...Eram lihniți, dar gândul chiuia
 de tâlcul greu din 'naltele cuvinte !
 Și am pornit întrecerea. Era
 pe-acelaș drum vârtos... Ți-aduci aminte ?

*

Nicicând nu se uită asemenea zile,
 că scrise-s în inimi, pe trainice file !
 Rânjeau cu otravă patronii vânzării:
 — Secați mai degrabă genunile mării !
 Și crainicii morții scrășneau cu turbare :
 — Nu faceți tractoare ! Nu faceți tracioare !
 Dar omul strângea înc'un ochi la curea,
 suduia sănătos — și făcea, și făcea !
 Flămând. Pe spinare sudorile-râu...
 Dar parcă în tine, mari lanuri de grâu
 foșnesc legămate pe'ntinderea largă
 și'n soare sclipește Republica 'ntreagă...
 Creștea ca un maldăr de volbură șpanul,
 izbea mai cu sete, mai sdravăn ciocanul,
 uita muncitorul de foame, de trudă...
 Deaceea se sbate, deaceea asudă,
 să râdă copiii, să sburde, să cânte,
 puterile păcii să crească ne'nfrânte
 și flamura vieții să fluture'n soare
 să fie pe'nregul pământ sărbătoare !...

*

... — Și-acu îmi stai colea și mi te'nfoi
 cu nuș 'ce soi de drepturi câștigate !
 Râvnești cumva ca racul înapoi
 ori ce-i cu tine, Neagule fârtate ?
 Nu-i drept mai drag ce-l dobândești luptând,
 decât să lupți mai spornic și mai bine,
 să trași în tot ce-i putred, până când
 mai cântă încă inima în tine !
 Dușmanii lui Octombrie de foc

mai țipă încă 'n pâlniile sparte,
 mai ferecă popoare sub obroc,
 ne mai trimite tovarășii la moarte.
 Cât timp călăul Tito n'a pierit,
 cât mai nechează Truman prin Americi
 și mușcăici chiaburul dosădit,
 ce norme te-ai codi să le desferici ?
 În oastea păcii de te simți unit,
 pășește drept, cu inima fierbinte,
 sub steagul bolșevic nebiruit,
 pe drumul lui Octombre, înainte !

*

...Se sbate-o rază în pieptul lui Neag,
 se sbate, se sbate, se sbate...
 Și gândul prin vechile vremuri pribeag
 se'nalță spre zări luminate.
 Acolo pe culme lucește un steag
 cu slova de fir aurie...
 Pe steagul cel roș ca mătasa de mac,
 „Fruntaș în producție” scrie...

*

Intreabă Păcurar într'un târziu :
 — Pricepi cum vine. Neagule băte ?
 — Păi, ce să zic ? M'oi mai gândi... Eu știu ?
 Oricum... ce-i drept... nu-i cale pe'ndelete !
 Andrei privește cald și liniștit,
 cu ochi adânci ca inima pădurii.
 Odată cu țigara, i-a'nflorit
 un zâmbet sugubăț în colțul gurii.
 — Apoi, noroc — tovarășe Andrei !
 — Noroc, măi Neag ! Și spor la norma nouă !
 În poartă, peste pomii tinerei
 lumina primăverii plouă, plouă...
 Când dă să iasă, iacă-l pe Mârgea
 (un hâtru căm — strungar în toată forma)
 — Ce zici bădie Neag de așa belea ?
 Auzi c'ar vrea să micșoreze norma !
 O vreme Neag se uită lung. Apoi :
 — Da'sperios ești bre ! Făcuși armata ?

Râvnești și tu ca racul înapoi,
că socialismu-l construiește tata !
Flăcău 'ncremeneste fără gând,
și-i vâjje în inimă uimirea.
Il dumiri strungarul murmurând :
— Mărgea, băete, — crește fericirea !
Și se tot duce mare și greoi
pe drumul nins de pulberea de soare...
Svâcnesc din scoarța udă muguri noi,
în sus la munte gălgâie isvoare.
Vin pioneri pe drumul însorit ;
cu părul sur în vântul primăverii,
ascultă Neag cum cântă înțețit
un cântec despre Stalin pionerii.

PENTRU PACE

Semnez, scriindu-mi numele-apăsât,
 Acest Apel prin care și spun cuvântul
 Atâtea milioane de oameni ce au semnat,
 La luptă pentru pace pornind pe ntreg pământul.
 Vreau grele-acum cuvintele să-mi cadă
 Pe-acei ce vor s'așâte iarăși fiara,
 Și-mi voiu ascute pana ca o spadă:
 Jivinele să nu și mai scoată ghiara!
 Vreau pentru pace-un cântec de luptă și-l voiu scrie
 Cu slove roșii, strălucind fierbinte,
 Căci pacea lumii trebuie să fie
 Ca'n bronz turnată'n fiecare minte.
 In marea bătălie aduc și munca mea,
 La fel cu toți cei care muncesc pe ntreg pământul,
 Vor pacea și luptând o vor avea
 Oricât ar vrea dușmanii să le sugrume-avântul
 Visați zadarnic mercenare-oștiri;
 Pentru război un deget măcar nu se clintește.
 Noi nu mai găzduim călăi și sbiri
 Și orice țară liberă-i gonește.
 In van la voi uzinele aruncă
 Pe piața vast'a lumii mașini pentru război.
 La noi țăriă noastră stă în muncă
 Și zilnic frontul păcii câștigă forțe noi.
 Prin „monopoluri” lumea 'ngenunchiați
 Dar noi demult știm că mințiți într'una
 Și știm acum la chip cum arătați:
 Mâni aspre v'au rupt masca și-au desgolit minciuna.
 Svârlind ce aduce „unchiul”: momeli, țigări și „guma”.—
 Vor scutura cătușe toți cei ce mai scrâșnesc:
 I-or frânge biciul care mai scapără acuma,
 Și ticălosu-i rânjet de azi, negustoresc.
 In van vreți iarăș focul să-l stârniți
 Cu slujitori pe care arginții voștri-i leagă.
 Noi vom lupta cu toți strâns uniți,
 Noi ce muncim, noi toți din lumea ntreagă!

(In românește de Al. Philippide)

*) Poet de limbă germană din R.P.R.

STEPAN SCIPACIOV

CU CE DREPT I-AI DA ODIHNII VAMĂ

Cu ce drept i-ai da odihnii vamă,
Când străbat neliniști lumea'ntreagă?
Vrerea noastră nimeni nu ne-o leagă,
Pentru pacea lumii toți dăm seamă!

De-asta cei din New-York se'ntrecură
de-a cosmopoliții să se joace?
Grecia sub fum de pulberi zace,
Însă China-i frânse'n praf și sgură.

Iar de'n flăcări alte orașe mor
și nu-i cerul nostru 'ncins de foc:
orice proiectil din orice loc
explodează'n noi și'n viitor.

Deaceea și aici (v'o spun)
suntem tot pe front, că doară —
pașnic de muncim, întorși în țară,
nu-l la strung mai lesne ca la tun.

Ca să sfarmi dușmanul care speră,
și să-i frângem gândul, pofta, vâna,
pe ciocanul pneumatic — mâna
strânge-o dar, ca pe mitralieră.

(În românește de Ion Caraion)

De 13 ani întemnițat de guvernul turc pentru faptul de a-și iubi poporul și de a lupta împotriva imperialismului — marele poet revoluționar Nazim Hikmet, unul dintre poezii de seamă ai lumii, se sbate, în aceste clipe, între viață și moarte, după multe zile de grevă a foamei.

Inimile noastre, alături de inimile tuturor oamenilor cinstiți de pretutindeni, bat cu dragoste și îngrijorare pentru viața primejduită a înflăcăratului poet. Viața lui Nazim Hikmet este un strălucit exemplu, poezia sa este o puternică armă pusă în slujba popoarelor care luptă pentru descătușarea din robia imperialismului anglo-american.

Viața Românească, revistă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., alături glasul indignării sale la protestele ridicate în lumea întreagă și cere imediată punere în libertate a lui Nazim Hikmet.

VEACUL XX

— Ai vrea, iubitule, s'adormi acum
Și, după-un veac să te trezești
Într'un alt veac, în care să privești
Pământul vindecat de lacrimi și de fum ?

— Nu, draga mea, de veacul meu,
De chinurile lui, nu pot fugi.
E mare veacul meu. O nouă zi
Se naște-acum din chinu-i greu.

Nu ! Nu îmi pare rău că m'am născut
În anul nașterii acestui veac, ci chiar
Sunt mândru de ursita mea. Mi-e far
A oamenilor luptă — și lupt sub al lor scut.

— Iubitule, victoria-i departe !
— Nu, draga mea, victoria-i aproape !
Ai libertăți zori sunt limpezi ca ale ochilor tăi ape,
Iar fericirea va intra prin ușa dată larg deoparte.

Ti-e fiul bolnav. Bărbatul în temniță zace.
Umerii tăi apăsați de atâtea poveri, au căzut.
Iar fruntea sub greul de gânduri, coboară
Pe mâinile tale trudite, cu sbuciumul mut.

A Turciei soartă e și a ta.
Dar știu că din zilele-acestea amare
Patria noastră spre soare se'ndreaptă.
Nu va mai zace în închisoare
Bărbatul, iar fiul tău va fi sănătos.
Veți ști libertatea și-o veți apăra.
În ochii tăi, bucuria nu s'o mai stinge.

A Turciei soartă e și a ta!

(În românește de Petre Solomon)

SCRISORI DIN INCHISOARE

Când gândurile mele, iubita mea, aleargă
La tine, să le dăruie nădejdea, tu le-o dai.
Când inima te-aude, se bucură, de largă
Și caldă ce-i cântarea din glasul tău de nai.
Nu-i cântec mai fierbinte decât al tău, pe lume.
Dar nu-mi ajunge-atâta. Îmi e nespuse de greu
S'ascult numai pe altul cântând. Aș vrea anume
Printre atâtea glasuri să cânte și al meu!
Ca sângele care-a țâșnit din rană
Se sbate în fereastra închisorii
Vântul de toamnă.
Desigur că acum în munții Ulud
Ninge mărunț și urși greoi
Au adormit pe maldăre de frunze moarte,
În tainicul desis dintre castani.
În vale, plopii mei iubiți,
Au crengi ca mâinile săracilor.
Se apropie iarna. Pământul
E gata să se-afunde'n somn,
Ca, după-aceea, primăvara
Să se trezească'n clocot larg de viață.
E iarnă. Noi o petrecem azi
La fel ca înainte,
Dar ne'ncălzim la flacăra mâniei,
La flacăra nădejdlor, fierbinte.

(În românește de Petre Solomon)

ALFRED KREYMBORG *)

AMERICA, AMERICA !

Cât aur ai depozitat,
America, America,
Din oameni puși la mezat,
America.
Din carnea și sângele lor,
Mereu ți-ai grămadit comori
Pe cei mai buni știi să-i omori:
America.
Dece ni-s pruncii slabi și goi.
America,
Spinările dece le 'ndoi
Sub foamete și sub nevoi?
Copilele îmbătrânesc.
Bărbații ni se prăpădesc.
Și'n loc de pâine, alt mandat:
„Concediat”, „Concediat”.
Din oamenii puși la mezat
Cât aur ai depozitat
America?
Pe lista de profit și plăți
Citată la festivități
Poporul are libertăți:

*) Poet american

Ai drept să mori, nu să trăiești
 Ai drept să rabzi și să muncești.
 Și să te fotografiezi
 Și poți să te prostituezi.
 Ești liber să asasinezi
 Pe cel mai slab (când ai dolari)
 Sunt drepturi scrise, drepturi mari
 — Le știm de când suntem școlari
 America, America.

.

Dar soarele va străluci,
 America,

Iar soarele ce va veni
 Cu aurul n'ai să-l împaci,
 Căci inima celor săraci
 Il va stârni.

Și vor ieși din închisori
 Americă, Americă,
 Sute și mii de muncitori.
 Atunci America va fi
 America pentru cei vii
 Urcând lumina spre țării.
 Și vom plăti cu grele plăți
 Tâlharilor de libertăți,
 Și vom plăti cu plată grea
 Celor ce-acum îți stau în șea,
 o, țara mea,
 America!

PAUL ELUARD *)

O SOCOTEALĂ

Zece prieteni muriră 'n război,
Muriră 'n război zece femei
Și zece prunci căzură și ei.
O sută de prieteni pieriră 'n război
Și tot atâtea femei au pierit
Și-o sută de prunci pieriră 'n război
O mie de prieteni, femei o mie,
și-o mie de prunci

Știm morții să ni-i socotim
Cu miile și milioane
Știm — însă totul trece 'n goană
Uiți dela un război la altul.

Dar e de-ajuns un mort s'apară
In miezul amintirii noastre,
Ca să trăim spre-a frânge moartea
Și-ale războiului dezastre.

Și să ne batem pentru viață.

(In românește de E. Pietraru)

Wroclaw, 26 August, 1948.

*) Poet francez.

TEMELIA

CAP. I.

Ceasul cel mai plin îi pe la aprinsul lămpilor, când prin ferestrele deschise se zăresc focurile din vetre, se zăresc prin grădini și sub streșini ceaune aburind sub învălvorarea vâlvătăilor. Vacile rumegă și mugesc, molcom, întorcându-și coarneau spre viței; bouți floreni li se îndeasă cu capetele sub pânțele, căutându-le ugerete, și se îndeasă pentrucă-i mănâncă în culmile țintate ale frunților unde prind a le răsări cornițele. Viței roșii flutură din cozi, repede, de bucuria izvoarelor de lapte cald. Răgăitul vacilor aduce izul trifoiului și al ierburilor grase de pe bahnne. Boii plăvani stau lângă pripoane, în fața ușilor, cu urechile înfiorate spre răsăritul lunii.

Dece, oare când răsare luna, cocoșul cotcodăcește neliniștit, găinile cârâe prin somn ? De bună samă, le-a pălit în ochii dați peste cap dungi de lumină albă, intrate prin crăpăturile coștirețelor. Dar cârâitul se alină, cocoșii își bagă adânc capetele sub aripi, cumpănindu-se pe scărițe.

Mai târziu va veni ceasul dihorului și-al vulpii, dar deocamdată, prin ogrăzi, afară, s'aud încă glasurile gospodariilor.

Aburii de mămăligă caldă sleiesc inimile trecătorilor, sleiesc mai cu samă inimile cânilor. Palmele oamenilor miroase a pământ, miroase a lapte de pălămidă și-a atâtea buruene lăptoase câte le au ogoarele în vremea sapei. Stau rânduși la mesuțe, răsucesc mămăliga în gălătuși, și-o svâră în guri — și mustățile prind a le umbra rar. Cu atât mai adânc le va fi somnul, cu cât le-a fost mai avană truda și cu cât culcușurile de fân vor fi mai moi și mai încărcate de mirozne.

Însă cui îi vine să doarmă, când știu că'n noaptea aceea își vor așterne culcușul pentru toți anii care vin...

Printre vișini și printre mestecenii, la casa lui Mangu se zărea o lumină mare. Și-apoi, vestea că va veni în sat un trimis dela Comitetul Central, făcuse ca rândunica. Inima satului prinse a svăcni, ca'n nici o altă sară, femeii se strângeau la pârleazuri, s'auzeau șopote, cârduri de oameni grăbeau spre Mangu, să fie acolo din începutul adunării, să nu prăpădească nici un cuvânt. Se sbătuse și se vânturase atâta pân'acum, despre gospodăria colectivă... Însfârșit, în noaptea asta vor sta lipcă în adunare, până'n revărsatul zorilor, să se desbată ferul de aramă... Până când să li se vânture inimile? Chiaburii spun câte și mai câte... în timp ce oamenii de partid spun despre o aburcare din bulendre și din petece.

Lampa aninată în tavan scotea un bâzâit greu, flacăra se făcea mai alburie, cu cât se înmulțeau răsufletele. Femei în basmale colorate, bărbați în bondițe și'n sumane, se îndesau pe bănci, copii suiți pe genunchii părinților se uitau peste capetele sborșite, peste țuguurile cușmelor, peste gardinele pălăriilor. Tăștuituri s'auzeau, când glasurele se înălțau prea tare. Ici-colo, prunci de țată sbucneau în plâns, mamele îl linișteau acoperindu-le gura cu sânul. Băncile scârțâiau și pârăiau, oamenii se ridicau, își săltau capetele peste alte capete și astfel, larma se reteză când se arătă în prag un muncitor înalt; pieptul îi era voinic, totul arăta o putere căpătată din munca ferului.

Când își scoase șapca, i se văzu mai bine obrazul.

— Cât îi de tânăr... spuse o femeie, în timp ce alta își înălță mâna spre lampa aninată în tavan, crescând lumina.

Îndată după muncitor intră Ion Butnaru, secretarul organizației de partid. Era îmbrăcat într'un mintean alb. În timp ce amândoi pășeau spre masa acoperită în pânză roșie, lumea prinse a bate din palme și parcă portretele secretarilor Comitetului Central se luminară mai tare, răstrângând bucuria oamenilor; ochii tovarășului Gheorghiu-Dej arătau mai luminoși, bărbia tovarășei Ana părea mai hotărâtă, sub podoaba ghirlandelor de brad. Dela portrete, privirile coborau asupra muncitorului care sta după masă, în picioare — și toată ființa lui arăta încredere și hotărâre. Zâmbetul de pe obraz arăta înțelegere caldă. Pieptul scos, arăta că răzbătuse greutăți multe și era gata să răzbată înainte.

Ion Butnaru intrase îngrijorat. Însfârșit, sara asta, roadele îndelungii munci de lămurire se vor arăta... Însfârșit, întâii șaizeci și trei de gospodari înțeleseseră binele vrut de către partid pentru țărâtimea săracă și mijlocasă. Aprobarea guvernului și a Comitetului Central venise, însfârșit, o adusesese acest muncitor voinic și cu zâmbet bun. În Mălini, viața se va schimba din temelile ei cele mai adânci datorită clasei

muncitoare ; curând, se vor trage întâile brazde cu tractorul, pe aceste glii negunoite niciodată deajuns, nearate niciodată destul de adânc. Oamenii vor avea pentru întâia dată o pâine dulce și destulă, neudată cu lacrimi și cu venin.

Rezoluția din 3—5 Martie arăta căile viitoare ale satului, pornite din dezvoltarea industriei grele, arăta cum țărănimea nu poate merge înainte sgăriind ogoarele secătuite cu aceleași unelte, semănându-le cu aceeași sămânță slabă... Să vie tractorul... la o parte cu haturile între care țărănimea a băut venin cu cofa...

Adunarea tăcea, așteptând cuvântul muncitorului. Acesta, după ce-și desbracă scurta de piele, își rânduie părul de un negru adânc...

— Bine v'am găsit tovarăși... noroc bun... încep muncitorul, privind liniștit în toate părțile încăperii. Mă chiamă lordache, și-s de felul meu muncitor în minele de fer...

— Bine-ai venit, tovarășe... îl întrerupse careva, cu bucurie. Te așteptăm de-un car de vreme...

— ...am venit, tovarăși, trimis de către Comitetul Central, să dăm ființă gospodăriei colective...

Privi iar, lung, oamenii care se potriveau mai bine în bănci, în ascultare.

— ...ca să ajungeți la o viață mai bună, Partidul nostru a luptat cum nici nu vă puteți închipui. Din fundul gherlelor unde i-au aruncat boerii, tovarășii au cerut pentru voi dreptate și pământ. Au cerut dreptate și pământ, chiar și în fața plutoanelor de execuție... Au murit cerând pentru voi dreptate și pământ... Azi, clasa muncitoare a smuls din mâna jăcmănitivilor uzinele și fabricile, a smuls pământul, dându-l în dreptul celor ce-l munceau și răbdau. Dar, tovarăși, v'ați convins că cu lucrul apucat din bătrâni nu merge. Sgărie plugul, sgărie,.... degeaba ! Asudă hoii, asudă oamenii... degeaba. În loc să se rumenească, omul slăbeșie din an în an ! În loc să se îngrășe, ogorul seacă d'n an în an ! Oameni amărâți, ca amărâți, sgăriind pietrele ogorașului... Partidul, oameni buni, v'a ajutat și vă ajută să pășiți la pământ larg și rodnic... Muncitorii din uzine pregătesc tractoare, unelte de muncă noi, care vor da pământului rodnicia. Cu cât vor scoate muncitorii mai multe mașini, cu atât și viața noastră se va îmbunătăți. Ei vă vor da unelte mai bune voi le veți da o pâine mai bună... frați buni care lucrează unii pentru alții...

La temelia vieții voastre mai bune, stă munca tovarășilor din uzine...

— Cinste lor... strigă Clip cel roșcovan și cu mușățile cât vrăbiile.

— Așa, tovarăși ! Am venit în numele clasei muncitoare care a luptat și luptă pentru binele nostru al tuturor... Am venit să chibzuim

împreună... să stăm de vorbă... să punem temelia. Voi, știți că nimic n'a venit din vânt... Ați avut de biruit atâtea greutăți. Vi sau pus împotriva obiceiurile din bătrâni, chiaburii, superstițiile... și încă vi se vor pune împotriva multe... pentru că dușmanul mai are putere multă, nu-și dă ușor pământul de sub picioare.

Glasul lui Iordache înmuia inimile, le îmblânzea. Stârnea dureri vechi, moștenite dela părinți din neam în neam. Aleanuri niciodată rosite decât doar prin chiot ori sudalmă, izvorau acum din toată puterea, ochii simțeau o sărătură, sudoarea prindea a curge, se prelingea în bobi prin încrețiturile din obrajii bătrânilor, obraji albi și netezi de femei tinere se înroșeau umezindu-se ca de o rouă...

Cât de frumos li s'așternea pământul înaintea ochilor! Ogorașele nisipoase se făceau în cernoziom gras, răscolit adânc până'n fundul măruntaielor, întors cu șapte pluguri deodată. Și iată-l: păpușoeșul îngălbenit de foame, păpușoeșul de a cărui grijă sâtenii nu dorm trei ani impuri, crește vânjos și gras, cu trei știuleți, cu grăun'le roșcat, mare cât dinții calului... Păpușoiștea n'are început, n'are capăt, încât ochii nu o cuprind. Pus la un loc, pământul celor șaiszeci și trei are peste două sute de hectare... Se pot semăna numai cu grâu 100... un lan cât abia-l înconjuri din fuga calului într'un sfert de zi... Vor putea oare, într'adevăr să se 'nfăptuiască toate cele spuse de către cuvântător? Mulți clatină din cap, dar cea mai mare parte simt lângă umăr o putere de nebiruit, aud cum vin în ajutor tractoarele, secerătorile, batozele, toată puterea de fer a clasei muncitoare... Astfel, cum ar fi mers înainte, cu aceleași puteri puține, cu aceleași pluguri de lemn, cu aceleași cotiugi, cu aceiași boi hrăniți cu ogrinji?... Și-ar fi chinuit caii și mai departe, în aceleași hamuri cârpite, i-ar fi bătut degeaba să scoată putere de unde nu-i... Dar pentru cine au prins ființă S.M.T.-urile? Muncitorii abia așteaptă să se avânte pe grumajii tractoarelor, abia așteaptă să dea drumul atâtor motoare; numai să crească lanurile! Intr'un amurg, ușile hangarelor se vor da înlături și vor arăta batozele de departe ca niște păsări roșiatice.

Prin ferestrele larg deschise pătrundeau miroznela umede ale grădinilor.

Iordache deschise o cărțuție albă, așa de mică, încât i se pierdea în palmă; oamenii se foiră în bănci, să-și găsească loc mai bun de ascultare.

— ...Cărticica asta, tovarăși, e statutul, alcătuit de oameni care vă cunosc necazurile și durerile. Aci vă arată cum va fi rânduiala în gospodăria colectivă...

— Cetește-l, tovarășe, că de când îl așteptăm... Cetește-l rar, iotă cu iotă, ca să ne meargă la inimă...

— Tăcere... Taci...

— De ce să tac? se mânia roșcovanul Clip. De când îl aștept? He-e-i... lele Tănăsoaie...

Și astfel, cu fiecare articol citit, de pe ochii oamenilor se luau umbre, se luau pietre de pe inimi.

— Vrea să zică... Tu nu ne-ai amăgit, Ioane... îi dădu cuvânt lui Butnaru Ileana lui Părău, o femeie cu glas plângăreț așezată în banca din față. În poală ținea trei copii. Nu ne-ai amăgit, Ioane, că Partidul vrea binele... În zilele mele, încă n'am avut pe mine un strai fără petece... cea mai bună mâncare mi-a fost mămăliga acră cu cireșe amare... alt bun n'am știut... n'am cunoscut... cireșe amare... cu mămăligă acră...

La stânga lui Iordache se așezase Ichim Corcodel, unul ca de patruzeci de ani, cu păr roșcat, cu fața punctată în alunele. Era îmbrăcat într-o scurtă, își tot lungea picioarele sub masă, ca să-i vadă oamenii bocancii noui-nouți. Arăta mai degrabă a vechil sau a sameș boeresc. Când îi întâlneau ochi, oamenii îl priveau hâd, se uitau repede în altă parte.

Pe-un colț de bancă, sta speriat și umilit, Onufrie, poreclit Ochi-de-vulpe. Era descult, cu ismenele suflecate în sus de genunchi. Cămașa îi era mârșavă, polcuța femeiască îi era plesnită la umeri, încât îi ieșeau floacele de câlți. Cum sta pe colțul băncii, tot clăina din cap gândind: „iată... iată... încă o țără... încă un salt — două.. pornim la drum... și când te gândești că am pus umărul și eu... Onufrie-Ochi-de-vulpe"... Clătina capul mai larg, căci nu se putea dumi cum de-a ajuns el să mute din loc cursul lumii. Până mai ieri, când se întâlnea pe drum cu un om mai cuprins, aproape că se ferea prin șanț... Și unde ar fi îndrăznit să-l oprească și să-l roage: — „Bre, îngăduie-mi să-mi aprind mukul de țigară"... Acum, Onufrie sta în fruntea mesei; se uita în fața oricui, se încrunta când întâlnea chiaburi, ochii încrucișați i se întuneau ca niște iazuri. „...de-acum vom avea și noi cei ce n'am avut... gândi mai departe Onufrie. Am să am cămașă albă, am să mă satur și eu odată de lapte dulce...”

Ar fi vrut să se scoale, să se ducă la Iordache, să-l întrebe la ureche:

— „Bre, tovarășe... am o nedumerire... vezi... eu n'am avut niciodată cămașă de in... N'ar fi bine să semănăm in?”...

Dar cum să îndrăznească să-i bată capul? Lasă... se va dumi el Onufrie, singur... Drept este că tare-ar fi vrut să știe... Cămașă de in... eh, Doamne! Li spunea Rozalia mai demult, în cei dintâi ani după nuntă, că pe pânza de in florile ies de sub ac ca viorelele primăvara... Iși aminti de Rozalia și-i păru rău după ea, că o bătuse și o fugărise

tocmai la părinții ei în Neamț, căci toată ziua și toată noaptea îi meliza inima în gura ei rea și otrăvită. Il blestema și-i spunea că vor înfăptui comuniștii ceea ce spun, când va bucuria Adam, la a doua venire... „Unde-i Rozalia acum, să vadă cu ochii?” își spunea Onufrie și-i era rușine să-și ridice capul, căci toți oamenii din adunare știau că o fugărisse. „Acum, dac’ai fi acasă, Rozalie, știu că mi-ai face un borș acru cum îmi place mie”. Oftă, pleoapele i se mișcau repede; își întrerupse gândurile, căci se ridicase Ichim Corcodel, se ridicase cu un început de mânie să liniștească oamenii; unii strigau, alții vorbeau repede, în șopote, căci erau de pus atâtea întrebări, îi răscoleau așteptările... Trebuiau să fie lămurii până într’un capăt de ață.

— Tăcere... strigă Corcodel. Șovăelnicul se târăște ca râma, când într-o parte a drumului... când în altă... și noi venim cu tractorul... îl sdrobim...

— Dar sunt de pus întrebări, tovarășe, ne rod inimile...

Toată încăperea tăcu, mulți se ridicară privind-l pe Corcodel cu dușmănie.

— ...ascunde-ți bocancii... strigă careva. Câți bocanci ai mai lăsat în raft la cooperativă?

— Tăcere... lăsați... spuse Ion Butnaru.

— Dece? Să nu ne pună Corcodel pumnul în gură! Eu, măi oameni, nu s’ înscris în partid, n’am avut niciodată ștergar curat pe masă... Mă apropii cu inimă... cu toată inima... când colo, Corcodel hârâie la mine.

— Nici eu nu s’ înscris, dar ce are-aface? Toată ulița mea nu e înscrisă, dar toți sunt cu inima lângă partid, că ne vrea binele...

— Cât să-mi mai fie traiul seceriș de lacrimi... numai seceriș de lacrimi? Vreau să înghit și eu odată cu toată puterea gâșterului... să râd și eu odată cu gura până la urechi...

Și Ileana lui Părau s’așează la loc, gata să plângă, abia ogoindu-și cei trei plozi.

— Toți ne-au pus pumnul în gură... spuse Boambă, unul mărunț. De-acum are să macine și moara noastră făină albă...

Ion Butnaru privi încăperea cu grijă, se înroși tot încercând să-l liniștească pe Corcodel care bodegănea:

— ...lămurire... tot lămurire... până când? O mie de ani, de-am sta la desbăut, și n’ar ajunge.. Cetiți la istoria Partidului...

— Să nu ne pui pumnul în gură... strigă iar Boambă și atunci Iordache se ridică liniștit, glasurile se retează, ochii îi priveau cu prietenie și încredere.

— Grăiți tovarăși...

— Apoi așa... spuse careva cu bucurie... Eu am o greutate cu femeia și cu vitele...

— Grăiți, oameni buni, fiecare să ia cuvântul, să spună ce-l doare, să spună tot ce-l doare... Să se ducă acasă lămurii și mai bine... Nu ne-am strâns, oare, spre a ne sfătui ca niște prieteni care pornesc la un drum greu ?

Era odaia unul care tăia într-o pădure putredă... tăia cu un topor tocit și toporul tocit îi era de-ajuns... Iată, a ajuns la o pădure de goruni, și-a sdrobot degeaba mâinile, n'a putut deschide drum nici cât îi trebuie unei păsări... Așa și voi, tovarăși: intrați în pădurea de goruni, vă trebuie unelte pe potrivă, vă trebuie putere nouă... Spune-ți tot ce aveți pe inimă !

Corcodel îl fulgeră pe sub sprânceană.

— Intrebați, tovarăși... se ridică Ion Butnaru.

Onufrie-Ochi-de-Vulpe tresări, uitându-se speriat la Costea Potop.

Se ridică Gavril Teleagă, un moșneag lung, tremurând strașnic într'un cojoc mișos.

— ...s'ar cuveni să încep eu întâi, după adâncimea în ani, dar umblă s'vonul că la voi cuvântul bătrânilor n'are căutare...

— Cine-a spus așa ? Cine ? îl întrerupse Clip. Astea-s minciuni, moșule... grăiește...

— Aveam de gând, flăcăi, să vă ard obrazul cu o dojană. Era odată o țară fără bătrâni și a venit dușmanul și-a căsăpăit-o. A fost rămas un singur fecior viu și acela și-a ascuns părintele de parte, într'o scorbura. Cum l-au prins dușmanii pe feciorul cela, i-au cerut că dacă nu le face funie de nisip, îi taie capul. Cărând trei zile îndurare, s'a dus feciorul plângând la tatăl lui; și l-a întrebat : cum să facă funie de nisip ? Și i-a răspuns tatăl : „cere dușmanilor să-ți arate ei întâi probă de așa funie"... Asta aveam de gând să v'o spun și v'am spus-o, abia am așteptat... Dar v'am dojenit obrazul degeaba, căci îmi înalț o țară ochii și-l văd deasupra voastră pe-un bătrân care zâmbește din icoană... ia'n uitați-vă la tovarășul Stalin... îi cât de mine de bătrân și are iubire în toată lumea asta... Așa-i ? Așa, că să nu mai clempănească din bot cine știu eu...

Gavril Teleagă își tot ridică ochii spre stema Republicii; sondele își ridicau vârfurile printre vârfurile brazilor.

— Mă gândesc, tovarăși, cât ni-i de bogată țara... patria... și cum au supt-o scorpile boerești... fată mândră, cu pieptul supt de scorpilii...

Tăcu iar, ochii adunării se ridicară spre stema prinsă în răsfrângerile luminii.

— Prin gospodărire în colectiv, trebuie s'o facem și mai frumoasă... după pilda Uniunii Sovietice... Mă gândesc cât au suferit comuniștii... peste mulți au săpat boerii brazdă de mormânt... Noi, ne-am strâns azi să ne bucurăm... mă gândesc din cât chin și otravă a izvorât bucuria asta.

— ... da, tovarășe... spuse Iordache. Drumul a fost greu și lung, lupta a fost îngrozitoare, mulți s'au prăbușit pe drum, mulți au picat în luptă; partidul a mers tot înainte, trebuie să nu uităm în nici un prilej lucrul acesta, să luăm pildă și putere din faptele partidului, să nu dăm înapoi un pas... Pentru bucuria noastră de azi, au murit cu ani în urmă atâția... Au chinuit atâția în închisori și'n lagăre... Acum, tovarăși, partidul v'a deschis drumurile. Luptați, ca să câștigați binele...

„Poate-or fi trebuit primenite florile de sulfină... gândi Onufrie, privind portretele; ar fi trebuit să acoperim toată încăperea în steaguri roșii”...

Se uitau toți la Iordache cu niște priviri pline de căldură, căci datorită oamenilor în numele cărora venise el, azi își urnesc viețile încremenite în colbul umilinței, foamei, sărăciei și neîncrederii în mai bine. S'ar fi putut, oare, înfăptui ceva, fără munca de lămurire dusă de atâta vreme de către muncitorii dela oraș?

Abia o săptămână îi despărțea de ziua când echipa fabricii de zahăr din Roman fusese la ei ultima dată; tovarășii din oraș veniseră cu jocuri și cântece, arătaseră printr'o piesă de teatru viața sătenilor sovietici, arătaseră viața îmbelșugată a țaranului colhoznic.

Mulți din cei de față își priviră după aceia casele, pruncii și murierile, cu întrebarea: „oare când vă fi și la noi ca'n cele arătate?” Și-apoi, lămurirea dura de atâția ani... Ce era munca partidului în sat la ei, decât arătarea drumurilor spre o viață nouă?

— Mă vedeți cum tremur, începu iar Gavril Teleagă; tremur așa de patruzeci și doi de ani, din anul lui 1907. După ce-am pornit zurbala, am împărțit pământul boeresc... peste trei zile au venit călărași... de-atâta călărime s'au fost înnegrit dealurile... Ne-au prins, ne-au bușit în beciuri, și'n fața casei acesteia au adus șapte cară cu nuele de gânj... În casa asta, unde stăm noi acum și punem o temelie, măi oamenilor — pe-atunci sta Mangu și-a stat și după aceia până în 1945... Dacă au venit călărași și ne-au prins, ne-au așternut unul lângă altul, în pieile goale, jos, și-au prins a ne bate... N'am fost văzut nici-odată până atunci cum țâșnește sânge din trup de om, dar atunci am văzut. Am tras cu ochiul, cum stam întins jos, și-am văzut cum sare sângele dintr'un frate al meu... Pe mulți, durerea i-a biruit și-au închis ochii... După ce-au rupt cele șapte care cu gânj, soldații s'au încălărat la loc, s'au dus... atunci a venit Mangu la noi câți am mai fost rămas

vii... Și m'a bătut, ciocoiul, cu mâna lui... și de atunci mi-a rămas în trup ca un frig și-așa tremur de-atunci... Iaca, să știe și omul ista străin, dece tremur așa.

Tăcu, îndreptă spre Iordache un zămbet dureros:

— Cum am oblicit că veniți cu comunul, n'am stat de geaba, mă știe Butnaru și mă știe Ochi-de-vulpe... Am un hectar și-un car cu două vaci... Poftim! Cât oi u putea, oi u trage la sapă; cât nu...

— Cine are să te ție cât nu-i putea trage la sapă? Întrebă careva.

— Poate tu n'ai auzit bine, eu am auzit, la statut spune, dar n'am să vreau să trăiesc din banii puși de-oparte, poate tot oi u putea desghioca bob ori fasole până m'a strânge moartea... Să trăiți, măi băieți, și să'nfloriți!

— Eu.. începu Saveta lui Mihai, una știrbă, poreclită Că-țeaua lui Făină, o viață toată nu m'am putut dumiri un lucru... M'am născut odată cu fata Mangului...

— Zi-i, mătușă Savetă...

— Iac'ai zic... lăsați. Se ch'amă că și eu și ea ne-am născut din trupuri de femeie... Bordeiul nostru era poartă'n poartă cu curtea boierească. M'am născut eu, s'a născut Manguleasa, într'o zi de Paști, la înfloritul vișinilor. Spun bătrânii, că cine se naște în z'ua de Paști, are viață buhă și luminoasă... Al dracului treabă! De unde! Când aveam trei ani, m'am întâlnit cu sora mea de naștere, cu Manguleasa. M'am întâlnit așa, eu mă târâiam pr'n gunoiul porcilor și-am scos capul în uliță, pe sub poartă... văd un cărucior alb, în cărucior o copilă ca o hulubiță, ard-o focul! Impingea căruciorul o doamnă voinică...

— Stați să vedeți... își înălță glasul Saveta, ca să oprească niște hohote de râs. Va să zică, ea în cărucior, pe mătasă, eu ruptă și mârșavă prin gunoiul porcilor... Și-am mai întâlnit-o odată, pe la cinci ani, uite cum: m'am fost umplut de-o răe grozavă, răe de cal, nu știu dacă știți cât de tare mânâncă... Imi rupeam pielea cu unghiile, mă frecam de garduri... mă ungeam cu sare și mă plecam sub botul vacii, să mă lingă, și atunci plângeam, de-un bine ce mi-l făcea limba vacii... Cum stam odată așa sub limba vacii, văd la gard ceva alb... Manguleasa a fost ieșit în drum, se uita la mine ce fac... avea în mână o felie de pâine albă... Ies de sub botul vacii, o iau pe Manguleasa de mână, o chem, o bag la noi în coștireață, îi mânânc pânea... Destul că îndată a venit doamna aceea țipând și m'a repezit de n'am mai văzut nimic înaintea ochilor. După o vreme, Manguleasa avea răe de cal... Și'n timp ce pe mine mă alina vaca, ei i-au adus din târg spițeri și doftori... de-atunci n'am mai văzut-o, au dus-o în străinătăți... Am văzut-o când s'a 'ntors: era ca un mesteacăn de albă și de dreaptă, pe mine

m'au fost îndoit vânturile. M'am uitat la ea, nu pricepeam de ce ea-i dreaptă ca mestecănul, eu slabă și îndoită !

Toată viața m'a bortit în cap gândul ista : de ce ea-i dreaptă și eu îndoită ? Pe arșițe, vara, când mie mi se năuceau creerii în cap de căldură, ea se ducea la apa Moldovei, sub umbră, și sta... Odată m'am dus să iau apă și-am văzut-o... era albă și grasă... eu neagră și slabă... Odată, țin minte că ne-am privit drept în ochi... ea și-a plecat capul în jos... credeți că de rușine ? Nu ! Călcasem din greșală pe-un lăicer frumos ce și-l așternuse. Cum m'am depărtat, s'a sculat, a scuturat bine lăicerul și timp de vre-o săptămână a stat lăicerul acela întins pe-un gard la conac... de ce? călcasem eu pe dânsul...

— A dracului satană de ciocoaiță.... strigă careva.

— Da, măi oameni! Am auzit un basm cu meșterul Manole...

„ce ziua zidea,

„noaptea se surpa...

Ca să poată zidi, meșterul a trebuit să-și închidă femeia în ziduri... El zidea, femeia plângea, c'o strângeau pietrele și cărămizile... și-i auzea plânsul... și el tot zidea... Iaca, eu cred că'n toate acareturile boerilor s'aude un plâns... au fost zidite de vii inimile oamenilor... Dar să nu vă țin prea mult cu taifasul ! Or mai sta, măi băieți, și de-acum la umbră mangulesele?

— Când va buciurma Adam, mătușă Savetă...

— Așa știam și eu, măi Ioane... râse femeia șiret spre Ion Butnaru. Dacă voi, dragii mătușii, ați făcut lucrul ista, vreau să apuc măcar un căpeșel din lăicerul ce-l așterneți necăjiților. Dacă nu mai pot trage cu sapa, oi scărmana lână... Când s'a întemeiat și asta... spunea ea, eh... și-s bătrână...

Își plecă fața, smiorcăi mult din nas în poala fustei.

„Ar trebui să mă astâmpăr pentru groapă... de ce naiba-mi spun Căteaua lui Făină ?”

Îi spuneau așa, din pricina unei cățele. Trecea odată printr'un sat și din vorbă'n vorbă ademeneste o cățea... O ia cu ea acasă. O pune'n legătoare, când colo javra dracului roade funia, se desleagă, îi mănâncă făina... Ea o prinde, o leagă la loc, dar javra iar se desleagă, trece gardul și mănâncă făina vecinului... și așa... la toți vecinii.

Femeia o pune'n funie, o duce în satul depărtat de unde a fost ademenit-o, pe dracul! javra s'a întors peste o zi și se făcu vestită în toată partea locului. Odată, pe când se băgase ea într'un sac cu făină, în tinda unui om, vine omul, apucă gura sacului, face repede nod... o duce la gărlă... tocmai unde apa se bulbucă în vârtejuri, la

roata morii... Cotuna se socotea mulțămită că scăpase de o sărăcie, femeia aprinsese un muc de lumânare la biserică, de sufletul ei, căci o știa ucisă așa de crâncen, când colo, când se întoarce ea într-o zi din țarină, ce să vadă pe câlți de după casă? Cățeaua începu a-și flutura urechile de bucurie, flutura din coadă, sări jos și-i linse picioarele... cine o prinsese, oare, pe apă și-o scosese din sac?

— Ptiu, ca pe dracul? se sperie femeia și când îi mai văzu și botul plin de făină, crezu că și-l adusese în ogradă pe Necuratul...

Cu sârmă i-au ferecat tuspătru picioarele niște vecini, și-au svârilit-o iar pe apă, femeia își făcu cruce că scăpase de arătare și de gura satului... Când colo, odată, mergând în lunca Siretului, la stână, numai ce-i iese cățeaua înainte, gudurându-se, cu botul plin de făină... Cine știe ce vâcar o prinsese și-acum pe apă și-i desfierecase labela? Totuși, a găsit-o moartă, spartă în trei locuri cu țăpoiul, aninată într'un gard de sârmă — și femeia a îngropat-o în grădină, sub măr, și-a rășădit în locul acela un vișin care a crescut mândru... Dar ea nu ți-ar fi mâncat din el vișine, în ruptul capului. Chema copiii și toată grădinița îi era plină de evon, o duminică întreagă, pân'ce din vișinul cu rod cărnos nu rămăneau nici frunze...

Bodogănea înainte Saveta, smiorcăia, făcând spre adunare semn cu amândouă mâinile :

— Femei... fete tinere... ieșiți la față... hai... asta ce se face-i pentru voi...

— Ia'n lasă gura... îi spuse Maței, un gospodar cu pânțec lat, tot scărpinându-se când sub guler, când sub cusmă. Eu, tovarăși, n'am înțeles o vorbă... nu știu... n'o înțeleg în ruptul capului... ați pomenit de **asolament**... ce-i asta?

— Ca să nu sece pământul... măi... schimbi planta din ani în ani... tot cu alta... n'ai înțeles? Asta-i **asolament**...

Ce-l ce i răspunsese răsă, uitându-se mândru în toate părțile.

— **Asolament**? Păi, dacă semeni tot aceeași și aceeași buruiănă, nu secătuește gheața? Pune-i, frate, din an în an, tot altă semănătură și pământul se face gras ca untul... pune-i păpușoi, sfeclă, cartofi... asta-i **asolament**... Ai priceput?

— Mda... păpușoi... sfeclă... cartofi... Dar ce-i acela **asolament**?

Maței, se făcu roșu ca focul, își strânsese capul între umeri sub răsetele stârnite.

2.

După un lungan spân, de felul lui croitor, care vroia să afle dacă va avea întrebuințare în gospodăria colectivă, veni la cuvânt un bărbat ca de patruzeci de ani, cu minteanul rupt, cu cămașa ruptă, rupt

tot fereniță. Avea pe cap o cușmă juguiată, roasă de vreme, înroșită de soare, se ridicase cât era de înalt, își ținea buzele rotunjite că par'că'n sinea lui fluera fără început și fără sfârșit, în timp ce ochii mici îi jucau repede, ca doi stropi de venin. Il cunoștea satul, că stătea, cât îi zua de lungă, întins pe prispă, fumând și făcând fluere de alun. Avea o femeie ticăită, adusă de spate, vai de zilele ei... Când se duceau la târg, Joia, amândoi, el îi punea în spate o traistă grea, pornea înainte, lipăind repede pe cărărușile umede, cu tălpile lui late ca lepăstanele. Mergea din ce în ce mai repede, stropii de venin i se umpleau de sângele rășaritului, el își îndesa mai adânc cușma, își potrivea mai bine bățul la subțioară.

— Ține bine traista... se stropșea spre femeia ruptă de trudă. Pornea mai repede, nici naiba nu s'ar fi putut ține de el, cum mergea așa ca slobodul...

— Ține bine traista... striga în urmă, mai cu samă la dealuri, și ajungea femeia în târg mai mult moartă, sufla repede, își trăgea broboada mai tare pe fața neagră mâncată de-atâta amărăciune.

Satul îl poreclise „Ține-bine-traista...” și așa i-a rămas porecla.

Acum, se vede că'n viața lui se petrecuse ceva peste fire, se vede că-l stârnise ceva din hodina lungă. Înainte de a grăi, se uită cu înțeles la Ichim Corcodel și acesta îi făcu un semn din cap așa de ușor, că nimeni nu băgă de samă.

— Măi tovarăși... începu Ține-bine-Traista și adunarea se minună de glasul lui subțire, puțin răgușit, ca de muiere beată. Ce dracul ați făcut, măi tovarăși, că mi-ați sucit femeia... Eu o caut să-i pun traista'n spate, ea stă și se sgâește la ufedereu... stă de vorbă cu doamne venite din târg... odată a luat-o una'n automobil, moaca dracului... în automobil... Ce dracul caută muerea mea, care-i o vacă, la stat cu învățătoarele? Într-o zi mi-a venit acasă cu o condică la subțioară... când dracul a învățat carte, că nu știa nici iscăli? „Ce faci cu condica?” o întreb. „Scriu copiii săraci care n'au mamă nici tată, că-i ducem să steie pe nisip la Marea-Neagră...”

Iaca, așa mi-ă dat răspuns. Eu am luat-o de clonț și-am dat-o pe ușă-afară... cu tot cu plod... Auzi: Mina lui Ifrim umblă cu condica... trimite copiii la Marea-Neagră... Par'că eu nu știu unde se duc acei copii? Cât îi dela Marea-Neagră până la...

— Să taci din gură... îl opri Clip. Tu cari svonurile chiaburilor... Vă vom suci noi gâtul...

— Să tacă... Tăcere... umblă cu svonurile chiaburilor...

— Nu de alta bre, reluă Ifrim, cu obrăznicie. Da'i muerea mea, ea umblă și-i scrie și-oiu da eu de dracul! De două săptămâni, de când am fugărit-o, n'a dat pe-acasă nici un ceas. Stă la ufedereul

ei, la școală și mi-a spus unul c'a văzut-o îmbrăcată într'un șarafan de oraș, ca doamnele... Poate să fie ea ca mine, oameni buni, putem fi noi amândoi tot una? Asta s'o cânte proștii... eu m'am hrănit! Se înscrie la colectiv? N'are decât! Dar să se înscrie cu șarafanul ei domnesc, eu nu-i dau nimic... nimic! nu-i dau nici partea ei de pământ, să știu că-l apăr cu sapa... v'ați apucat, măi, să tăiați copacii... copacii cei puternici și mândri... v'ați apucat să tăiați pădurile cele cuprinse... au să vie vânturile să vă năbărescă... iernile să vă viforască... îi ușor de tăiat pădurile crescute gata: mergi — izbești cu toporul...

— Bade... îl opri lordache. Ai tăiat în viața d-tale arbori?...

— Nu, n'am tăiat... răspunse mănios Ține-bine-Traista.

— Ei... vezi... dac'ai fi tăiat arbori și te-ai fi dus primăvara în codri, ai fi văzut cum în urma trunchilor tăiați dau lăstarii... năvălesc lăstarii din toate părțile... năvălesc puternici... pădurile viitoare cresc... D-ta, tovarășe, oftezi după chiaburi... Dece? În loc să ții cu cei de-o potrivă cu d-ta... cu cei săraci, oftezi după arborii care te-au acoperit o viață întreagă cu umbra... ți-au supt și partea din lumina soarelui cuvenită d-tale, ți-au supt hrana...

— Pagubă'n târg la Roma... răsă rău Ține-bine-Traista. Poate trăi vișelul fără ugerul vacii? Poate trăi pasărea câmpului fără lanul de pâine albă? Nu poate! Vaca și pâinea albă sunt bogații... Și-apoi, măi, cum să iasă omul din rândurile cele vechi? Aveam odată un dulău roșu, mare cât mânzul, că se minunau oamenii. În cuprinsul ogrăzii era stăpân... hămăia că băga lumea'n boale... era în cuprinsul ogrăzii împărat și domn... Odată, nu știu ce-mi v'ne'n cap și-l iau la târg... îl iau la târg și când colo ce văd? Dulăul meu se pleoștește, și scapă urechile în jos, își bagă coada între picioare... mai mare râsul! Vine un cotei, o javră cât un mât, rânjește la dulăul meu, dulăul meu mi s'ascunde între picioare... o ia la fugă... Iac'așa și cu voi: scoateți oamenii din cuprinsul lor, și-ți vedea voi...

— Să tacă... taci... taci... s'auziră glasuri din toate părțile.

— Atâta mi-a fost... numai am ce grăi... se întoarse spre oameni Ține-bine-Traista. Eu rămân la rânduiala veche... Mi se înscrie mușterea la colectiv? N'are decât... să se cunune cu voi... eu acasă n'o mai primesc...

— Dar bordeiul e-al meu,... îi răspunse un glas de femeie tocmai din fundul încăperii.

— Cei? Aici ești? Bine... îți arăt eu ție! Ia-n vino mai la față să te mângălesc cum trebuie...

Mina se îndesa printre oamenii care o opreau:

— O viață întreagă ți-am fost roabă, mângălăule! Ți-am cărat traista, afurisitul! Îi vedea tu, Marți, la judecătoria populară... am pus

cererea de despărțenie... îi vedea tu cum ai să-mi ieși din bordei... să te duci dracului!... Măi femeii... strigă Mina, mângălăul ista spune că nu pot fi tot una cu el; cum să fiu tot una, când eu car traista și el merge cu bățul subțioară, fluerând?

— Să taci din clonț... se stropși Ține-bine-Traista, făcându-și loc spre ea, și atunci se ridică sprijinindu-și pieptul de uriaș în coada sapei, Cocoran, privindu-l cu niște ochi amarnici:

— Ieși dintre noi, inimă vândută! Du-te, trăește și mai încolo în cenușa chiaburilor! Ieși! Dacă ție ți-i frică de muncă, lasă-ne pe noi, nu ne încurca... nouă nu ni-i frică... Te temi că avem să-ți dăm pâine după sudoarea vărsată? Așa are să fie! Cât îi munci, atâta-i avea... Ieși, că dacă nu îți trag cu sapa...

Ține-bine-Traista își mișcă iute stropii de venin sub cușmă:

— Lasă... Cocoran... lasă... Nu-i femeia mea? n'am drept s'o și junghii dacă vreau? Ne-om întâlni noi odată, măi Cocoran, în timp de noapte...

— Ați văzut... ați văzut... tot spunea Mina, după ce bărbatu-i ieșise cu pas larg, rotunjindu-și buzele ca pentru fluerat.

— Ei... socoteala cu femeile... oftă careva.

— Roabe la vite și la copii... răspunse altul. Să ieșim la larg... da... vitele să-și aibă rostul lor... nu să ne usuce muerile...

— Nici roabe la bărbați, tovarăși... trebuie să-și ridice capetele din bălegar și din oalele cu borș... să fie tovarășe de muncă cu bărbații, cot la cot... Ia'n uitați-vă la jurnalul de perete... vedeți.. îi o femeie sovietică... steaua de eroină a muncii îi strălucește pe inimă... și ea râde... așa trebuie să fie și la noi...

— Are să fie așa... răspunse Mina. Să ne sbatem... să ne lămurim... Rusoicidele au ajuns așa, prin gospodăria colectivă...

3.

— Onufrie-Ochi-de-Vulpe se ridică fără să vrea:

— Uitați-vă, toată viața mea am fost legat ca un mânz... pe-un loc strâmt... am bătucit iarba sub mine, și-am rămas flămând... am bătucit și locul, încât niciodată n'are să mai crească pe el iarba bună!.. Vrem lărgime, tovarăși! Când eram mic, luam o creangă de gânj, o îndoiam, o legam cu ață, făceam arc. Când săgetam cu el întâi, țâșnea săgeata până'n vârful mărului. A doua oară, țâșnea până'n crucea de pe clopotniță. Odată am săgetat-o până'ntr'o înălțime pe unde curg primăvara păsările sălbatice... Atunci am dat un chiot de bucurie... Era într'un asfințit. A doua zi, arcul meu nu mi-a mai svârțit săgeata așa de sus; abia dacă țâșnea până'la jumătatea mărului. A treia zi, a patra zi, gânjul nu se mai îndoia de fel, încremenise în ticăloșia

lui. I-am deslegat ața, el a rămas așa încrămășat, strâmb. Așa-i și cu țăranul: ne-au legat boerii și toți cei avuți, de mici, au scos din noi ce era de scos, și iată-ne uscați și strâmbi... Partidul ne dă mîzgă și vlagă, să odrăslim, să ne îndreptăm la loc spinările!

— Așa-i! răspunse un glas răgușit, din fundul încăperii.

Ion Butnaru, își spunea privind mâinile ridicate... toți oamenii aceștia, ieri păreau lămurii... hotărîți! Dacă dau înapoi cu toții?... N'ar fi însemnat, oare, că n'avusese destulă putere de convingere? Dacă oamenii ar da înapoi, n'ar însemna că au biruit chiaburii, slugile moșierilor și împrăștiatorii de svonuri? Ar râde de el și câinii... Parcă-l vedea pe Tăun, rânjind și spunându-i:

— „Ți-a trebuit ca'n Rusia, mîi? Ți-am spus eu că boul nu se urnește de bunăvoie din grajd... I-i mai drag să se culce în balegă caldă, decât pe fân...”

Tăcerea era atît de mare, încît s'auzea cum un câne schiaună cine știe unde în inima satului. S'auzea apa vîind la scocul morii. Dinspre munți, venea un svon de corn. Își făcu loc spre masă Cocoran, avea pe cap o pălărie pleoștită; sumanul și-l ținea numai pe un umăr, încât i se vedea pieptul lat, îmbrăcat într'un pieptar; când mergea, podeaua i se hătăna sub pași; picioarele suflecate pînă peste genunchi, îi erau groase, puternice. Se opri în fața mesei, sprijinindu-se într'o coadă de sapă lungă, își repezi la o parte gardina pălăriei:

— Măi fraților! începu el, cu un glas aspru. Toaca bate degeaba, de zece mii de ani... Sunt membru de partid și-s hotărît! Mă înneacă veninul, de-aceea m'am îndesat la cuvânt! Gol m'am născut, gol mă aflu! Vreau să ies odată din petece, m'am hrănit de sărăcie! Iaca, să vă arăt ce-am mîncat eu azi...

Își trase traista dela spate, scoase o ulcică de lut:

— Iaca, măi fraților! În sărăcia asta de ulcică, am avut un rînd de fasole mestecate, gros de trei degete... La amiază, bag degetul, îl răsucesc prin ulcică odată, îl mînjesc cu mestecătura de fasole, îl ling... și.. al dracului deget! Vrea să se mai răsucească odată, că limba îi tot făcea semn.... Eu spun: „nu, măi spurcate!” — și pun ulcica la loc, după ce-o acopăr cu o frunză de brustur... Dece-am făcut așa? Pentrucă-mi mai trebuie crăpare și la ujină și pe innoptate... Strâng chinga mai bine, fac cruce, stupest, mă duc mai departe să trag cu sapa... Trag... trag... nu merge și pace bună!

Odată, așa de mînios eram, de foame, că mi-am lăsat în câmp pieptarul și-am pornit spre sat, să-l bat pe careva... pe unul care-i vinovat... dracul știe! Nu știu cum, pașii m'au dus singuri spre acareturile lui Tăun-chiaburul. Nu-mi dau sama ce-aveam cu dînsul,

da-mi spunea cugetul câte și mai câte... Mă duc, întins, îl găsesc bătând niște pari...

— „Mai bați pari, bade Tăun?”

— „Mai bat pari...”

Când l-am văzut, roșu și gras, mi-a venit să-i trag o coadă de sapă peste spinare... dar m'am dus mai departe, am sărit pârleazul la mine în ogradă... Când mi-am văzut muiera, ticăită și ruptă, m'am repezit la ea, am sdorbit-o dintr'un pumn, am frământat-o cu picioarele pân'au sărit vecinii și-au stropit-o cu apă... După întâmplarea asta, muiera mea a zăcut și-am purtat-o pe la vrăjitoare și descântătoare, în șapte sate... După aceea a murit...

Eu, măi fraților, am avut treizeci de prăjini de pământ și sapa asta... Vin cu ele la colectiv... La un loc, la muncă, săracii și mijlocașii !

— Nu merge așa! strigară glasuri din tindă. N'am nevoie de mijlocași ! Nu ! Că ei sunt calicii de ieri și chiaburii de mâine ! Stau între berbeci... și berbecii se bat... ei stau la mijloc. Cu care să se prindă?

— Nu ! Fără mijlocași ! strigară și alte glasuri. Ei nu-s n'ci cu dracul, nici cu tat-su ! Să ne punem laolaltă, numai săracii...

— Dar de unde-ți avea pământ? întrebă un gospodar cu biciușca pe braț, abia isbutind să-și facă loc în tindă. Iaca, măi, îs udă ca un pui de drac, vin dela drum lung... Este o poveste cu doi munți care se băteau cap în cap... Iepurile, care pe vremea aceea avea coadă, a vrut să treacă printre ei. A pândit clipa când munții se încordau înapoi, ca berbecii, să-și facă vânt și-a țâșnit. Numai că munții l-au prins și i-au rupt coada și de-atunci iepurile n'are coadă ! Ascultați ! Gluma la o parte ! Eu sunt mijlocaș, nu vreau să-mi rup coada ! Eu mă duc cu valul care-i mai tare... vin în gospodărie cu cinci hectare și cu doi boi...

— Așa, așa, Fosăilă ! îl îndemnă Clip, ridicându-se.

-- Fără glumă... reîncepu Fosăilă. Cum au să se gospodărească numai săracii între ei ? Pune fiecare câte o mână de colb și tot colb iese ! Li nevoie de pământ, vite, unelte...

— Ne dă Statul de toate... îi tăie vorba Costea Potop, un bărbat mărunțel, cu niște mustăți lungi. Statul, săracul, să trăiască... Nu-i așa, tovarăși ?

Ion Butnaru se ridică:

— Nu v'am lămurit, oameni buni, că nu Statul face gospodăria ? Voi, cu puterile voastre o faceți ! Fiecare vine cu ce are... Statul doar vă ajută... vă împrumută unelte și semințe...

În încăpere se făcu tăcere adâncă, încât s'auziră lipăind repede opincile omului mărunț, căruia i se deschise loc spre Onufrie-Ochi-de-Vulpe. Mirarea trecu din om în om, ca un val, pân'afară, veni înapoi, pân'la băncile din față. Capetele se întoarseră toate spre Onufrie.

— Ce mi-ai spus, bade? îl întrebă Costea Potop. N'ai venit la mine, de-atâtea ori, la vreme de noapte și mi-ai desbătut capul? Nu mi-ai spus că să nu mai afle nimeni, dar Statul pune tot? Nu mi-ai spus că'n ziua când s'o întemeia gospodăria, are să geamă satul de tractoarele dăruite de Stat? Nu mi-ai spus că n'o să putem încăpea pe drum cu carăle, de-atâtea camioane?

— Onufrie... Onufrie... îl dojeni o femeie de lângă dânsul. De patru săptămâni îmi vânturi inima ca pe-o pleavă, n'ai mai ajunge! Dece m'ai amăgit și pe mine, măi neomule? Eu, nici prin cap nu-mi trecea să mă bag sănătoasă în foc!

— Așa-i, lele Ȑnică! o întrerupse altă femeie. Onufrie, ce mi-ai făcut? Cu ce ți-am greșit eu, Onufrie? Dacă nu ne dă Statul nimic, are să s'aleagă din noi pulbere... și pulberea să s'aleagă din tine, Onufrie!

Glasul i se sparse, oamenii se mișcară neliniștiți.

— Era așa de frumos ce-mi spuneai tu, Onufrie... n'ai mai ajuns!

Și femeia porni spre ușă, bocind în gura mare:

— spuneai că aveam s'avem case de naștere... spital... că băieții mei au să fie dați la școală de ingineri... Să vă rămâie de cap minciunile!

Ieși repede, în timp ce în inima satului cocoșii cântau întâia oară. După aceea, tăcerea se prelungi mult, și toate capetele erau întoarse spre Onufrie-Ochi-de-Vulpe. Frânt dela mijloc, ca isbit cu parul în șale, acesta își tot trăgea capul între floacele polcuței. Fața i se înroșise, asudase din cap pân'n picioare, ochii îi sticleau. Ar fi vrut să se despice pământul sub dânsul.

— Tovarășe Onufrie... îl întrebă cu dojană Ion Butnaru, tovarășe, asta ți-a fost arma cinstită a convingerii? Dece-ai mințit oamenii?

— Să fie dat afară... afară... strigă Corcodel. Cum ne învață istoria Partidului? Onufrie-Ochi-de-Vulpe s'a dovedit dușman... Să iasă!

— Să iasă... strigară niște oameni stătuți, rumeni la față, pe semne neamuri de ale lui Corcodel. Dacă nu iese Onufrie, ieșim noi... colecivul se duce dracului!

— Tovarăși! răcni Ichim Corcodel, am prins vipera... o țineam de-atâta vreme la subțioară... ne putea da venin... Onufrie-Ochi-de-Vulpe, ieși afară!...

— Afară... afară... strigară cu putere mare oamenii stătuți.

— Cum se vede, la comuniști merge tot cu minciuni... se jelui un glas. Ia'n, haidem, fraților, pierdem noaptea de clacă, îndată cântă cocoșii...

Neamurile lui Corcodel își îndesau cușmele, pornind spre ușă, femeii se îngrămădeau să iasă cât mai repede. Glasuri mânioase suduiau, niște copii țipau, pe semne călcați pe picioarele desculțe. Băncile din față prindeau a se goli...

— Să iasă afară Onufrie-Ochi-de-Vulpe... strigau tot mai mulți, din partea neamurilor lui Corcodel.

— Dacă nu iese Onufrie, rămân scaunele goale... Hai, verilor și fraților...

— ...Din vina d-tale, bădică Onufrie... spuse Ion Butnaru. Cine ți-i de vină? Ce facem, tovarășe lordache?

Și Ion Butnaru se uii îngrijorat cum băncile se golesc. Hotărâți la locul lor, rămăneau membrii de partid și câțiva săraci. Ce era, oare, de făcut? Trebuia trecut peste bunul tovarăș Onufrie? Cum să-i sdrobească inima, acestui om sărac, lipit cu toată ființa de năzuințele Partidului?

— Onufrie... tovarășe... începu lordache, privindu-l cu dojană. Înțelegi că trebuie să părăsești adunarea... du-te... până ce lucrurile se vor limpezi...

— Dar tovarășe, toată inima mi-i lângă voi... Toată viața mi-i lângă voi... ce să fac?

— Nu te căina... lasă! Starea lucrurilor cere să ieși... vom vedea după aceea...

Onufrie abia se ridică, încercă să facă un pas spre masă, căzu la loc, se rupse din șale mai tare:

— Am socotit... să le fac b'nele. Dar, tovarăși, nu-i aduceam la rău... Arde grajdul... calul nu vrea să iasă! Cum să-l scot? li pun sac în cap, îl smucesc, îl scot afară... dacă nu vrea să iasă, îi trag ghionturi... îi fac bine cu de-asila! Ce rău găsiți în asta?

Iși recăpătă cumpătul, se ridică, drept, privindu-l pe Ion Butnaru drept în ochi:

— Ce rău găsiți? Oare nu-i scoteam dela rău și-i aduceam la bine? Arma convingerii? Cu arma asta, fraților, nu-i birui nici într'o mie de ani... Au făcut coajă pe creieri, cât i-au bătut la cap atâția! Cu ce-am greșit? Eu și de femeie m'am despărțit pentru Partid! Am rămas vădăoi, la cei cincizeci de ani ce-i am. Uitați-vă:

îs mârşav şi rupt, n'are cine-mi pune măcar un petec... n'are cine-mi face un borş... La mine'n casă nu-i măturat de patru săptămâni... Umblă greeraşii prin gunoi! Dar am răbdat. Ziceam că vine-un bine...

Glasul i se îndârji:

— Daţi-mă afară, dac'am greşit! Iaca, dacă-i aşa, mă duc, dar faceţi rău! Mai bine mi-aşi despica pieptul, să vă arăt inima din mine... dacă-ţi găsi pe ea pată neagră, mă dau puşcat!

Dar neamurile lui Corcodel se îndârjiseră al dracului, unii ridicau pumnii, câteva cârje se ridicaseră printre pumni, copii striviţi ţipau în uşă, femeile blestemau, băncile din faţă se goleau din ce în ce...

— Trebuie să ieşi, bade Onufrie... spuse Ion Butnaru, cu un glas răguşit, şi-şi strânse repede bărbia în piept.

Corcodel avu un zâmbet de biruinţă, uitându-se cum Onufrie-Ochi-de-Vulpe mergea spre uşă cu nişte paşi rari, împleciţi, şi lumea se învârtea cu dânsul. Şovăi înainte de a trece în tindă, nădărdindu-şi că va auzi glasul lui Iordache chemându-l şi spunându-i:

— „Hai înapoi, tovarăşe Onufrie... lasă...”

Dar în loc de asta, în auz îl păli glasul aspru, tăios, al lui Corcodel; un pumn se isbea în masă după fiecare cuvânt:

— ...Partidul nu cunoaşte calea minciunii! Cel ce merge pe calea asta, ni-i duşman şi trebuie pedepsit! Onufrie-Ochi-de-Vulpe să fie pildă... Va fi scos din rândurile noastre!

Cât de grele i se făcuseră picioarele, lui Onufrie! Capul îi vâjăia; în ogradă îşi scoase pălăria, îşi sprijini fruntea fierbinte de-un mesteacăn şi dracul ştie! ori luneca roua pe trunchiu, ori Onufrie plângea; oricum îşi sprijinea capul de arbore, simţea nişte stropi fierbinţi, lunecându-i pe toată faţa. În gât îl înneca un nod greu, par'că-l gâtuia un duşman. Incercă să geamă, porni repede spre poartă, auzind nişte paşi apropiindu-se.

— Ți-am spus eu că n'ai să faci pâine bună cu comuniştii... îi grăi un glas. Hai la mine, Onufrie, să te iai cu un gât de apă tare... Lasă, la mine-i găsi oricând unde să sapi şi să coseşti... Mă sudui de mai bine de-un an, pe toate drumurile... nu-i nimic! Chiabur în sus, chiabur în jos... şi ce-i dacă-s chiabur? Ai să vezi tu, Onufrie, că inima chiaburului poate multe... Mergi?

Şi Tăun îl apucă de braţ, trăgându-l spre poartă. Era voinic, încât abia i se deslusea capul printre coroanele arborilor.

— Hai, Onufrie, şi lasă-i dracului! Te-au dat afară... ei şi? Dac'ar fi să mă potrivesc eu la cât venin am înghiţit, ar fi trebuit să fiu

de mult putred... Tot mai bine-i cu noi, măi Onufrie ! Iaca,, rod din mine, de-atâția ani, cu colectarea, cu lâna, cu birurile... Tăun îi tot în picioare...

Și cum Onufrie tresări puternic, el răsă în niște hohote stăpânite :

— ...nu-i mult.. vine de peste mări și oceane... N'au să nime-rească drumurile comuniștii ! Ia'n uite-te, Onufrie : auzi tu cum foșnesc mestecenii ? Nu după mult, între foșnete au să s'audă oameni hor-căind... Butnaru, în mestecănul din fața porții... eu îl trag în jos, de picioare... Hai, vii ? Ce dracu-i cu tine ?

Onufrie-Ochi-de-Vulpe se opri se în mijlocul drumului, ca trăsnit, îi țiuiau creierii. Va să zică, totul se dusesse dracului ! Și cât așteptase el să vină ziua asta, ziua când avuții din sat vor plesni de spaimă și de ciudă ! Și el fusese isgonit dela masă, ca un netrebnic. Avusese credința că pentru totdeauna despărțise lumea în două : de-oparte necăjiții porniți către un câmp al binelui, de alta bogății împotriva cărora luptase cu toată inima. Și iată-l fugărit dintre frații lui, dintre tovarăși... „Oare ce dracul are cu mine Ichim Corcodel ? se mîră el, buimac. Dece mă tot înveninează ?”

—Hai, bădică Tăun... spuse hotărît, înșfăcându-se de brațul chiaburului. Par'că vorbeai de niște apă tare...

Simțea că s'a asvârlit într'o vâltoare, trebuia să beie până'la ziua albă... La ce s'ar mai întoarce la bordeiul lui nemăturat, îmbăcsit ? Casa lui, era până acum casa organizației de partid, unde rămânea de dimineată până'n sară. Cel puțin dacă ar găsi-o în bordeiu pe nevastă-sa, s'ar mai lua cu ea, poate ar sdrobi-o în bătaie, de ciudă că avusese ea dreptate când îl sfădea și când melița din clanță împotriva bolșevicilor. Dar după ce-ar bate-o, s'ar gudura pe lângă ea, și'ndată în vatră ar străluci focul, încăperea s'ar umple de mirozna acră a borșului cu hrobi și crupe...

Intră în ograda lui Tăun, cu frică, par'că se temea să nu-l înșface de picioare niște zăvozi nevăzuți. Tăunoaia, o muiere joasă, le ieși înainte cu lampa'n mână, se trase în tindă când îl zări pe Onufrie.

— Lasă... îi făcu semn bărbat-su. Intră'n zămnic și scoate un șip de apă tare...

— Lasă, Onufrie, lasă... prinse a se tângui femeia, dojenindu-l. Ce ți-am făcut noi, că ne-ai suduit pe toate cărările ? Nu suntem și noi oameni muncitori ? Vai de capul nostru... Ai spus căpăilor dela partid să ne strângă de gât cu colectarea... ne-au luat tot grâul, până la bob...

După ce ieși ea, Onufrie se uită mirat în toate părțile încăperii cu scoruri, își trase pălăria din cap, sucindu-și-o și împăturindu-și-o în mâni, în timp ce Tăun spunea :

— Sezi, Onufrie, sezi... Uite, oricât mi-au luat, tot mai am... și am să am, oricât mi-ar lua... Fac colhoz ? Las'că le venim noi de hac ! Bine că te-au dat afară... ți-au făcut cel mai mare bine, te-ai desfăcut de ei la vreme... ai scăpat de-o mare primejdie, Onufrie...

Mai apoi, după al doilea pahar cu apă tare, Tăun îl apucă de piept :

— ...în cel mult trei săptămâni, Onufrie, n'ai să mai vezi în țară picior de comunism... Americanii și Englezii au și cuprins Constanța și tot malul Mării-Negre...

Clipi din ochi :

— Noi știm, Onufrie... Pe tine au să te ierte, că te desfaci la timp...

Dar Onufrie nu-l asculta, da peste cap pahar după pahar de apă tare, vroia să-și înnece inima în venin cât mai repede... să uite. Și se tot întreba : „oare ce dracul are cu mine Corcodel ?”

— Lasă, Onufrie, și ascultă-mă bine : te-ai descotorosit de ei la vreme... mai la vreme nici nu se mai poate... Tot pe lângă noi traiul ți-i dulce... lasă...

Onufrie, însă, îi urmărea cu băgare de samă mâna dreaptă ; era lată, puternică ; dacă se strângea în pumn, putea sdrobi boul... Acum câțiva ani, tot într-o sară, Onufrie venise aici, să ceară o socoteală încurcată, pentru niște zile de lucru. Cum îl isbise atunci peste obraz, hăpsânul și neomul ! La al doilea pumn, bietul Onufrie se prăbuși sub masă... masa asta unde acum chiaburul îl cinstea cu apă tare...

Cum mai tremura inima în Onufrie ! li venea să i se repeadă la grumaz, să-i rupă beregata, să nu mai clempănească ! Își strânse pumnii, dar în loc să isbească, se'ntoarse scurt, ieși aproape în fugă, cu pălăria'n mână.

Tăie de-a-dreptul prin grădini, spre luminița depărtată a casei unde se întemeia gospodăria colectivă. Când ajunse, dădu la o parte niște femei, se lipi cu fața de geam. Și, dracul știe ! Poate lunecau pe sticlă c'ne știe ce stropi de pe acoperiș. În ruptul capului, Onufrie nu vroia să creadă că plânge ! Își trase pălăria adânc pe ochi, întrebându-se iar : „ce dracul are cu mine Ichim Corcodel”.

4.

Când se ridică baba Tănăsoaia — toți se mirau ce dracul avea să întrebe tocmai ea care nu-și deschidea niciodată gura să grăiască...

Mută lucra, mută trecea printre oameni, duminica. Gura îi semăna cu o gură de pungă, toată fața îi era încrețită, numai ochii mici, jucăuși și șireți, pândeau lumea de sub tufele gălbui ale sprâncenelor. Acum, ochii îi umblau repede, ca ochii unei sălbătăciuni prinse. Glasul îi era târăgănat, limpede, încât par'că începuse a cânta un cântec. Toți o ascultau mirați, mirați îi priveau ghebul și mâinile uscate. Ochii i se deschideau tot mai largi, se luminau mai tare, încât toți gândeau cât de frumoasă trebuie să fi fost această bunică la anii de demult...

Își tot sălta umerii, vrând să se îndrepte în fața tinereții lui Iordache și-a lui Ion Butnaru. Par'că vedea în față un arag înalt, cu flori roșii de fasolă agățătoare și ea vroia să se întindă, s'apuce florile cele mai de sus... Își desfăcu gura în zâmbet, toți i se uitau la dinții albi, puternici...

— Vedeți... răsese ea cu sfială, dacă inimă nu-i... degeaba! Mă tot îndrept, dar dacă nu-i inimă... Mi-au supt-o copiii și strănepoții... mi-au supt-o, pân'n'a rămas de fel. pieptul mi s'a tras... mi-a crescut ghebul...

Tăcu, gura i se strânse la loc, ochii i s'acunseră, mici, la pândă, după tufele sprâncenelor, glasul își pierdu cântecul, suna aspru, par'că i se frecau în gură două pietre :

— Eu, măi băieți, mă aflu cu un picior pe ceea lume... Intr'o sară am să-mi petrec pe ceea lume și piciorul celălalt... Voi spuneți că ceea lume nu se află, spuneți că nu se află în cer dumnezeu... Dacă-i așa, cine greblează dimineața stelele și cine acopere lumina luceafărului? Cine, dacă nu bunul dumnezeu? Vreau să știu adevărat: voi avea popă la îngropăciune? Cum să mă asvârle în groapă ca pe un hoit, fără să mă blagoslovească mână de preot? Cum am să trec așa, mârșavă, în limanul de flori? Trebuie să mă călătoresc de-aici neîntinată, în pânze albe și să duc îngerilor miroznă de măghiran... Spuneți drept, pe cugetul vostru... ce faceți, voi, comuniștii, când vă apucă, noaptea, într'un codru, o furtună? Trăsnește din toate părțile, codrul arde... fug sălbătăciunile... și nicăiri glas ori casă de om... Ce faceți? Nu picați în genunchi și împreunați mâinile? Nu-i juruiți lui Iisus Cristos lumânări la nouă biserici, numai să scăpați teferi? Ei?

Și Tânăsoaia se întoarse spre adunare, cu un zâmbet viclean :

— Ei? Întrebați-i și voi, măi oameni!

— Tăcere... Taci... Taci... se răstiră câteva glasuri. Cine ți-a hăgat în cap prostia asta?

— Lăsați, tovarăși... strigă Ion Butnaru. Mătușă Catrină... văd că te-au legat bine la ochi cei ce te-au descântat... Mărturisește pe credința d-tale dacă nu te-a descălit Tăun și lapă-Scurtă din Tupilați...

— Pe credința mea să mărturisesc? Ei bine... aflați: ei mi-au spus! De altfel Maica Domnului s'a răsvedit pe fereastră la Hanul lui Nica, lângă Roman... Stă pe-un pătulean colorat ca'n apele curcubeului, la sân cu pruncul... Și nu numai la han la Nica s'a răsvedit... s'a răsvedit tot într'aceeași dimineață și'n gară la Focșani, și'n Craiova, și'n București și la Ardeal...

— Dacă-i așa, o întrerupse un glas, dacă mai trăește Maica Domnului, cum se arată în zece locuri de-odată? Iaca: eu stau aici; pot fi eu tot acum și acasă și'n târgul vitelor la Roman?

— Asta trebuie s'o crezi... îi răspunse cu mânie Tănăsoaia. Dacă nu crezi, sfinții nu vin... Dar ce-atâta vorbă? eu vreau să știu dacă am să am, ori nu, popă, când mi-oi petrece pe lumea cealaltă și istalalt picior...

— Ți-am spus... îi răspunse Butnaru. Mătușă Catrină, dac'ai să să vrei să te petreacă popa, să te petreacă sănătos... În gospodăria colectivă, partea cu popii o rânduiește adunarea oamenilor. Dacă oamenii hotărăsc că le trebuie popă, treaba lor, nu-i supără nimeni...

— Dar ziua de duminică o vom ține? întrebă o femeie lungă.

— Asta o veți hotărî voi toți, la un loc, mătușă... Care mai are întrebări?

Se ridică un băetan mărunț, cu un smoc de păr pe frunte, par'că smucit de sub cușma dată pe ceafă. Se uita neliniștit în toate părțile, își tot frământa mâinile...

— Zi-i... Simion Pantoc... îl îndemnară niște glasuri, bufnind în râs. Zi-i, Simioane, nu te lăsa...

Dar cum era să'nceapă cuvântul, tocmai el? Cine dracu-l pusese să se ridice? Vru să s'așeze la loc, dar se feri repede, par'că ar fi nimerit într'o grămăjoară de jar aprins... Simion Pantoc știa bine rânduiala oilor, rânduiala berbecilor și-a zăvozielor. De mic, crescuse pe la stâni, păscuse oile în tot lungul munților. Trăise între tălângi și clopoței, în cântecul fluerului, în hămăitul cânilor. Acum, dacă l-ar fi pus tovarășii să-și scoată fluerul, să zică una de iureș, le-ar fi arătat el unde-i stă puterea! I'ar clătina pe toți ca'ntr'o furtună a munților, i'ar așterne la pământ! I'ar isbi în sus, știe el cum... Dar să grăiască în fața oamenilor, asta mai rar! Degeaba își muncea fruntea. Se întoarșe spre ceilalți ciobani dela spatele lui și le arată cuțitul cu prășele, făcându-le un semn de răzbunare... Miștele cojocului aveau roșata verilor din vechimi. Unele floace aveau cărunțeța munților și-a bacilor.

Simion cumpăraseră acel cojoc, la Fălțiceni, într'o zi de Sântilie, la iarmarocul amirosind a vite asudate și-a pere văratece. Il cumpăraseră dela un baci vechiu. Il purta cu fală — și năzuia să ajungă în zilele lui voinic cât baciul acela cu umeri largi. Din primăveri în primăveri,

își măsura umerii și vedea că nu mai are mult până s'or potrivi bine în umerii cojocului. O primăvară — două — și nimeni nu s'o pune cu el la trântă...

Dar au sunat tobele și clopotele peste lume. Intr'o zi, la târla de sub Ceahlău a urcat un jandar cu un ordin verde. Simion nu s'a dat prins, decât după ce a fost sdrobit cu patul armei. Atunci s'a rugat :

— Mă jandar, dacă nu ești fătăt din cătea, lasă-mă să-mi spun dorul...

Și-a scos fluerul și când a început dondănitul doinei, urlau zăvozii până'n culmile culmilor... N'avea nevoie să ude gura fluerului, că-i curgeau lacrimile 'n gură. Jandarul și-a ferit dintr'odată capul într'o latură și-și ștergea ochii cu o băsmăluță. Apoi Simion Pontoc și-a agățat cojocul sus într'un brad, în răscolul cel mare al vânturilor. Și-a tras ciuful de păr mai pe frunte, a gemut, a pornit. S'a întors după ani, iarba crescuse pe târla oilor, în coliba goală găsi doar o fleandură de moletieră nemțească. Și astfel, porni în lumea lui, pe la alte stâni și 'ntr'o zi își cunosc cojocul pe umerii unui băetan. A fost o bătălie puternică, Simion și-a răpus dușmanul și s'a tocmît la stâna cea mare din Mălini. Mândru-i și azi de cojocul lui ! Dacă vrea careva să-l afle pe dracul, n'are decât să i s'agațe de cojoc !

Sta drept, foindu-și umerii care-i umpleau acum umerii cojocului, pe deplin. Fluerul îi strălucea sub curea.

— Incepe... ce vrei să'ntreb, tovarășe ? îl îndemnă Iordache.

Simion își foi mai tare umerii, își pipăi cu grijă fluerul. Găsindu-l la locul lui, îl cuprinse cu amândouă mâinile, ca pe-un talisman, înainte de a intra în vorbă ca'ntr'o apă necunoscută...

— Eu... ași fi vrut să'ntreb despre oi, măi oameni. Văd că grăiți cu oricine, blând și așezat...

— Spune... îl îndemnă iar Iordache și se plecă mult peste masă, cu fața luminată de bucurie.

— Eu, măi frate, altă rânduială nu știu, decât la oi. Câte oi lăsați fiecărui om ? Pe mine asta mă roade, că nu-ți lăsa oamenii să aibă o... mai mare păcatul...

— Le rămân atâtea, tovarășe Simion, câte nici n'au oamenii. Fiecare poate avea pe lângă casă zece oi și capre, la un loc. Năi așa, tovarășe, că puțini au câte-atâtea...

Dar gura lui Simion se pecetluse, iar inima i se învolbură în atâta sânge fierbinte, încât el și-o apăsă cu mâna.

I se spusese „tovarășe”... și cuvântul cald și bun îi năboise tot sângele, i-l îngărmădisă în inimă. Simți pentru întâia oară în viața lui că se află în tovarășie de prieteni, de frați. Asudă tot. Își simți picioarele arzându-i în opinci.

— Aşa, tovarăşe... tovarăşi... băigui el şi ciobanii din spate îl priviră miraţi că râde. S'aveţi grijă... oile-s blânde, nu găseşti pe pământ făptură mai blândă... Eu de-aceea am venit, pentru rânduiala oilor. Are să aibă ciobani turma obştească ?

— Are să aibă, tovarăşe...

— Atunci treceţi-mă şi pe mine la socoteală ! Am, din ciobănitul meu, douăzeci de oi, le dau pe toate, că n'am casă, n'am pe nimeni, trăesc pe la târle de oi străine...

— Bou în opinci... îl ghionti un baci roşu la faţă, când Simion s'aşeză la loc. Ți-ai dat oile... dobitocule...

Dar Simion nu-i simţi pumnul, nu-i auzi şopotul. Se uita la oamenii dela masă, zâmbea, îi venea să se ridice iar, să se ducă să-i bată pe umăr, să-i poftască la o trântă frăţească. Se şi auzea cântând din fluer, într'o păscătoare largă cât vezi cu ochii, în timp ce oile păşteau repede iarba dată în colţi.

CAP. II.

Bunăoară, Mândru, gospodarul acela mărunţ, cu un obraz ars, nu se poate lămurî în ruptul capului, cum de au drept să intre în gospodărie cei ce nu-s înscrişi în Partid ? El îşi bate gura de patru ani de zile, s'a luat la trântă şi'n pumni cu chiaburii, şi-a pus căruţa la orice ceas din zi sau din noapte la îndemâna Partidului, a umblat prin păduri după brad pentru împodobirea satului — şi câte şi mai câte... Iar mijlocaşii, după ce-au stat cu un ochiu la făină şi cu unul la slănină, acum poftim ! Treabă-i asta ? Ce caută aici mijlocaşii ? Să se ducă dracului cu chiaburii...

— Tovarăşi, îndată se face ziua şi vorba lungă-i sărăcia omului ! Eu mi-am închipuit gospodăria colectivă altfel. Eu, tovarăşi, credeam să ne strângem la un loc numai noi cei înscrişi în Partid ! Totul de-oparte, să se uite la noi chiaburii şi mijlocaşii şi să li se scurgă ochii ! Ce caută aici cei cu câte şase hectare de pământ ? Pentru ei au necăjit tovarăşii în închisori, sau pentru cei ce răbdau de foame ? Vreau să facem gospodăria numai noi comuniştii... Restul, ducă-se dracului !

— Dar de unde pământ ?

— De unde, tovarăşe Iordache ? Isbim chiaburii şi mijlocaşii, în prundurile Siretului şi ale Moldovei, le luăm pământul... Ce mare greutate-i asta ? Eu, altfel nu mă mai înscriu. Nu vreau să stau să-mi rădă 'n bot cei ce-au trăit bine toată viaţa lor... Mulţi din mijlocaşii înscrişi, mai ieri erau chiaburi aşa cum scrie la carte. Şi-au însurat odraslele, le-au dat pământ, iată-i mijlocaşi ! Dar, ia'n căutaţi-i în

inimă ! Căutați-i, că acolo le stă buba lăcomiei... Credeți că are să lucre cu dragă înimă lângă noi cei ce avem puțin ? Inima are să le geamă după avere, o sută de ani... Ce-aveți de spus ?

— Ascultă, tovarășe ! Cu chiaburii, ești bine lămurit. I-om strânge, pân'le-or ieși ochii din cap, i-om hăitui, pân'or cădea sub hat ! Dar ce ai cu mijlocașii ? Mijlocașii abia au isbutit să facă un pas înainte în sărăcie. Au și ei deasupra un dușman... pe chiabur... chiaburul care mă sughe și pe mine cel sărac... Trebuie să vie între noi, să-i primim cu toată inima ! Te ții ca orbul de gard... te ții, chiar de-ar fi să dai cu capu'n jos într'o prăpastie... asta nu-i bine...

— Dar, oameni buni... încercă să grăiască Mândru, din nou.

— Tăcere, taci... îl opriră alții dela spatele lui. Țărănimea săracă și mijlocașă... aista-i drumul...

— Eu, tovarăși, începuse vorba o namilă de bărbat, eu vreau să aflu cum îi cu cazanul... Măncăm la cazan sau nu ?

— Dar d-ta cum ai vrea ? îl întrebă lordache întunecându-se la față.

— Eu vreau cazan, tovarăși ! Ce-i mai bun decât cazanul ? Lucrezi, când auzi sunând clopotul te duci, îți razi lutul din palme, iai prin flanc câte unul în fața cazanului, îți toarnă în strachină cât ți se cuvine, te tragi de-o parte... mânânci... Săra, tot așa : când auzi clopotul, răsucești o țigară, mergi pe drum fumând, scoți strachina, o întinzi... iai cât ți se cuvine... așa regulă înțeleg și eu... Și-apoi așa nici nu ți mai trebuie la casă muiere. Pentrucă-ți face o sărăcie de borș, îți scoate ochii o sută de ani... Cazanul, tovarăși, îi mântuiește neamului omenesc... Eu spun să fie cazan ! Când auzi clopotul te duci, îți razi lutul din palme, iai prin flanc câte unul... Este cazan sau nu este ? Dacă nu-i, în viața mea nu se schimbă nimic, mă las păgubaș de colectivă voastră...

— Nu, noi nu facem mâncare la cazan ! Fiecare om îi stăpân pe câștigul lui, își face mâncare din pâinea lui, și-o mânâncă așa cum i-i pofta ! Să înceteze odată vorbele despre cazan !

— Dacă-i așa, măi tovarășilor, eu colective nu vreau ! Mie-mi place viața cu rânduială. Boul, dacă nu-l îndemni să se scoale, doarme'n grajd toată ziua. Noroc bun !

Porni spre ușă, legănându-se ca un bivoli, gata par'că să ia oamenii porniți pe râs, în niște coarne nevăzute. Își înclina când o tâmplă când alta, în legănatul greoi al mersului.

— Dar cine dracul are să-mi facă mie mâncare ? întrebă el din prag. Mamă nu-i, nevastă nu-i.... cine să-mi facă ?

Își desfăcu lopețile palmelor, întrebând înc'odată :

— Ha ? Cine ?

— Insoară-te, motohoiule ! strigă o femeie. Ce umbli rupt și răpănos ?

— Ha ? Ce-ai spus ?

— Să te'nsori, bre... N'ai auzit ? Ai îndată cincizeci de ani...

Atunci își făcu loc spre masă un gospodar îmbrăcat într'un min-tean nou, cu părul lins. Ion Butnaru tresări : „tatăl Albăstriței ! Oare ce vrea ?”

— Cu bună sara... începu gospodarul, desbumbându-și mintea-nul ca să-și arate chimirul cu cătărămi de aramă. Eu, domnule, se întoarse el spre Iordache, eu am de întrebat un lucru mare și deaceea, când am aflat c'ați venit, m'am și îmbrăcat. Rog să mi se răspundă : Are voie un comunist să încurce o fată de gospodar ? Gospodarul vrea s'o mărite cu cine-i place lui, că el a crescut-o, comunistul o încurcă... îi stă în drum, spune că are să i-o fure și câte și mai câte blasgoane !

Își lunecă ochii spre Ion Butnaru :

— Să afle, acel om, că eu dau fata cui îmi place mie ! Așa ! O dau — pace bună ! Să nu cumva să mai umble să mi-o ademenească !

— Lasă, bade... îl opri Iordache, avem alte lucruri...

— Care alte lucruri ? Mie nici nu-mi pasă de ce faceți voi ! În ograda mea și'n ogorul meu, eu's stăpân ! Aud că aveți să luați pământul din Crânguri ? Imi n'meriți drept în gura toporului !

Tot timpul cât grăise, nu-i aruncase lui Butnaru nici o privire dreaptă. Il pândeă, doar, pe sub sprâncene, îi văzu mâna tremurând și fața îngălbenindu-i-se. Când îl văzu că-și șterge fruntea cu dosul mâinii, reluă cu un zâmbet rău :

— Eu fata nu i-o dau, o mărit cu cine-mi place...

— Bădică, lasă... îl opri iar Iordache. Avem altele...

Pricepu că-i vorba despre Butnaru și-l privi lung.

— Așa ? întrebă gospodarul, răstit. Nu cumva să-l ispitească Satana pe omul știut să-mi ademenească fata, că-i tai capul ! Eu vreau s'o mărit cu un om cuprins... ce faceți voi, are să fie cât pulberea...

Atunci se întoarse bine spre Ion Butnaru, își svârli brațul spre el :

— Știi în ce strună cânt, Ioane... Până azi, am crezut că-i joc și închipuire. Azi, văd că înnebuniți de-abinelea, și stricați rânduilele din bătrâni... N'am să-mi dau fata, s'o călărească toți golani din sat... Par'că eu nu știu ? Femeile trec și ele la comun, ca juncile... îi vedeai voi ! Ion Butnaru, îmi pare rău de tat-tu, că-i om cuprins... Domnule, mulțămim de vorbă... se întoarse el spre Iordache. Știam c'ai să-mi spui că ai altă treabă, dar am venit să văd cu ochii mei cum se pune la cale prăpădenia rânduilor celor bune...

Porni, dârz, din uşă se înioarse :

— Omul ştiut să afle că o mărit pe Albăstriţa în alt sat cu un om cuprins... au şi venit peştorii... o dau...

După ce se izări el în întunec, Ion Butnaru îşi scăpă capul pe masă, o femeie spuse repede :

— Săracul Ion...

Dar Butnaru îşi muşcă buzele pân'la sânge, îşi şterse îndelung faţa asudată toată, cu dosul mâinii, în timp ce oamenii îl priveau ţintă, să-l vadă ce va face, că tot satul îi cunoştea dragostea. Ce ruşine îi făcuse flăcăului acestuia bun, sgârçitul de Vrabie ! De bună samă, anume venise ca să-i strice inima, tocmai în sara asta când se pune la cale un lucru aşa de mare ! Oare ce are să facă Ion, dacă Vrabie îşi dă fata după Iapă-Scurtă, chiar în noaptea asta ? Butnaru era alb, îi tremurau mâinile uşor. Acum îşi dădu samă de ce Albăstriţa se arătase mai de cu sară, în tindă, şi era plânsă. Abia se arătase în prag. Ieşi repede, făcându-i din sprâncene un semn abia de priceput. Oare nu cumva Iapă-Scurtă venise dela Tupilaţi, într'adevăr, s'o iee ? Oare nu venise anume în sara asta, spre a-l clinti din hotărîrea întemeierii gospodăriei colective ? Trebuia să se scoale de după masă, cât mai neîntârziat, să se răpadă la aşezarea lui Vrabie : de-l va găsi acolo pe Iapă-Scurtă, să-l sdrobească dintr'un pumn bun în creasta capului. Albăstriţa e a lui, i s'a juruit lui, şi a lui trebuie să rămână ! Vor munci amândoi, la ogorul comun, nu le trebuie pământ, vite, nimic !

Se ridică, îşi ţinea pumnii strânşi ; dar cum să lase temelia care abia se năzărea, cum să lase binele oamenilor, pentru inima lui ? Par'că auzea căruţe multe duruind, duruind într'o fugă, şi toate roţile îi călcau inima, gonind spre Tupilaţi, luându-i dragostea...

Suviţele părului îi erau ude par'că înmuiate într'o lăutoare fierbinte şi a dracului de amară. Sudoarea îi intra în ochi, îi venea şiroaie până'n amândouă colţurile gurii... „L-a lăsat pe Iapă-Scurtă să-i iee ibovnica... auzea gurile satului răzând. Ce fel de bărbat se află Ion Butnaru, că în loc să fi încălecat s'ajungă căruţele, sta la masă şi se uita în gura săracilor... Cu aşa bărbat, nu-i bine să porneşti casă şi masă...". „Vină şi scapă-mă, Ioane"... o auzea par'că pe Albăstriţa.

Dar în loc să se răpadă spre uşă, Ion Butnaru se aşeză la loc pe scaun, îşi puse patru degete pe limbă şi abia se ţinu să nu deie un fâşcăit scurt, puternic... un fâşcăit care să-i răcorească inima... I se năzări ţarina fără capăt a gospodăriei colective, îl îmbăta un duduie de tractoare... nişte izvoare de grâu roşcat curgeau din pântelele batotozelor. Ciuda amară care-i junghiase inima împotriva oamenilor din încăpăre, se înăbuşi după nişte chiote ale locomobilelor, după nişte

chiote ale flăcăilor. Dar, de după locomobile, de după batoze, de după holde, Albăstrița se uita la el, îi făcea semn să n'o lase pe mâna dușmanului de Iapă-Scurtă, să n'o lase, căci de i-ar da bogatul pâne albă ca spuma. fața ei va fi tot neagră ca cărbunele... se va învineți ca huma pământului.

2.

Tocmai grăia Ileana lui Părău. Oricât te-ai fi uitat de bine la ea, nu-i ghiceai cei douăzeci și cinci de ani. Obrajii îi semănau cu două dealuri sterpe, crăpate de arșiță și de geruri, mâncate de apele văzduhului.

De poala fustei i se țineau doi plozi în cămășuici rupte ferfeniță. Plodul din brațe degeaba îi tot mozolea bluza ruptă în dreptul sânelui; par'că scurma cu năsucul în buleandră, căutând izvorul cald al laptelui.

— Astâmpără-te, drace... se stropși femeia, repezindu-i capul la o parte. M'ai supt... m'ai tot supt... până când ?

Dar pruncul îi nimerise sânel, sbătea din picioare în căutarea unui reazim.

Un prunc care i se ținea de poală, își îndreptă ochii în sus, spunând printre niște suspine :

— Leliță Anică... dă-ne lapte...

— Suge-v'ar lipitorile... se stropși ea, se'ntoarse spre masă, rușinată :

— ...că nu-s toți ai mei, domnule... Ion Butnaru mă știe... aiștia de jos is ai unei vecine moarte de tifus... A murit... cum să-i las ? I-am luat... i-am alăptat... îi cresc. Cu ce să-i cresc ? Cu borș de urzică ? Au trecut de mult vremea țâței, ei tot mai cer. ..li-i dor de lapte... De unde, dacă nu-i vacă ? Nu cumva să credeți că-i țin parte la al meu care mă sugă până mi se face țâța albastră... până pic lată și adorm... par'că mi-ar sugă creerii d'n cap. așa mă lasă de buimacă... A ! Stai, domnule... Trebuie să facem și'n sat la noi centru de lapte ! Trebuie să-l facem numai decăt, căci sunt atâtea copii în necaz... n'au mame... ori sunt atâtea mame necăjite, cu copii mulți... și-au dat văcuțele la hapsâni, în anii foametei, pe o strachină de făină... Asta mă roade, măi oameni buni ! Și-am mai auzit că prin alte părți sunt grădinițe... se strâng la un loc copiii în vremea sapei și-a grăului... de ce să nu facem și'n sat la noi ? Se începuse ceva în anii trecuți... dar cine era mare peste laptele copiilor ? Cine ? Jandărițele și preotesele... Când m'am dus odată cu oala după lapte, jandărița, m'a luat în răs : — Ce, lele ? Vrei să căpeți pânțece de preoteasă ? Laptele s'a corăslit !... Am ieșit ca

pușcată, am svârliit ulciorul într'o răpă... Iaca ,as'a-i ! Amarul d'n mine, mă îndeamnă să mă scriu și eu cu voi, măi oamenilor ! Îți primi o femeie așa de necăjită ?

— Dece nu ? Zi-i înainte, Ileano... Cum îi cu pântecale de preoteasă ?

— Tu să taci. hătălăule... mie nu-mi arde de glumă ! Eu, înainte de a mă scrie, vreau să vă spun curat că-s speriată de chiaburi. Is speriată ca găina de uli. Ei spun că voi creșteți copiii la un loc, ca pe miei și ca pe viței. Că-i învățați de mici să nu creadă în Dumnezeu. Că-i învățați să-și uite mamele care i-au odrăslit. Eu, oameni buni, în așa minciuni nu cred. Vreau să le meargă bine copiilor ! Cum să-i înstrăinăm de părinți ?.. Odată, ai mei au vândut un bouț de lapte în iarmaroc la Roman. L-au luat dela pulpa mâne-sa și l-au vândut. Vaca a mușit după el cât a mușit, și când auzea v.ței trecând pe drum, își lungea gâtul peste gard și boncăluia... Iată, că au trecut doi ani — și ce să vezi ? Mergeam cu vaca pe-un drum, de-odată vine din fixă un car, un bouț era legat de-o leucă... Doamne, cum mi-a sărit inima ! Am cunoscut că-i bouțul nostru, după țința din frunte, că avea în frunte o țință albă, așa cum îi luceafărul... S'a oprit carul, vaca noastră a întins botul, și-a înfiorat urechile — bouțul la fel : a întins botul, și-a înfiorat urechile, s'au mirosit bot în bot, după aceea bouțul a întors un corn, s'a repezit în grumazul mâne-sa... N'a mai cunoscut-o, pe semne, că altfel n'o sfârșighia de-a dat sângele... Am tras vaca de funie, dar ea nu vroia să meargă. A tot întors capul în urmă — până ce carul acela străin a coborât de pe deal, se vedea numai un vârtej de colb.

În timp ce gră'a, își recăpătase ceva din tinereță, fața ei avu o lumină slabă, așa cum se luminează câteodată dealurile înghețate iarna, sub soarele alburii. Copiii, ținându-i-se de poală, o priviseră mirați.

— Pe-aista cu păr bălan îl chiamă Razonte... zâmbi ea, mângâindu-l. Astălaltă îi fată și-o cheamă Agripina.

Svonuri negre bântuiau satul, de-atâta vreme. Spuneau că pruncii vor fi crescuți în gospodării numai pân'la zece ani, după aceea vor fi încărcăți în vagoane plumbuite și duși în Rusia, pentru Armata Sovietică ; se mai spunea că vor fi învățați a grăi numai rusește, părinții nu-i vor putea vedea decât printre niște gratii și dela o depărtare de zece pași. Precum se vedea, multe din svonuri s'au fost prins, cu rădăcini destul de adânci. Pildă, era chiar Ileana lui Părău, care acum sta amărâtă, buimacă de spaimă că făgăduise pruncii ,mai ales pe Razonte și Agripina pentru care ea avea atâta răspundere...

— Copiii, dragii noștri tovarăși, înseamnă pentru Partid lumea de mâne, viitorul... Pentru copii, tovarășul Stalin ne învață s'avem toată grija, să-i creștem ca pe niște brazi sănătoși și puternici, căci ei sunt lumea frumoasă care vine... Noi ne trecem, îmbătrânim, copiii sunt cei ce se ridică... cei ce vor zidi socialismul, comunismul... a lor îi lumea ! Tovarășă Ileană... în gospodăria colectivă, în vreme ce d-ta vei fi la lucru, pe câmp, copiii vor rămâne la grădiniță, sub îngrijire bună... Vor fi tocmite pentru asta femeii anume, învățătoare anume puse îi vor învăța jocuri și cântece... Vor avea mâncarea potrivită și par'că-i văd pe acești trei copii care sunt rupți, plini de glod, crescând bucălați, grăsuți, cu obrații roșii de sănătate, cântând și tăvălindu-se în nisipul înfierbântat de lumina soarelui... Când vii sara dela lucru, ți-i iai acasă și are să-ți râdă inima de bucurie... Acesta-i adevărul, nu vă potriviți la vorbele chiaburilor.

— Dac'ai așa... oare așa are să fie ? se întoarse Ileana lui Părău, spre oameni, încurcată. Dac'ar fi așa... atunci de ce nu s'a făcut mai repede treaba asta ? Ascultați ! Eu am să dau la grădinița de care spuneți, întâi numai un copil, pe-al meu, de încercare... Și dac'oi vedea cu ochii mei că-i merge bine, îi dau și pe-aiștialai doi... Căci, se tângui ea, cum să-i dau ? Dacă i-oiu da la rău pe străinii ăștia, n'are să aibă somn și odihnă în mormânt maica lor moartă de tifus... Li bine așa, oameni buni ?

— Li bine.. zâmbi Iordache, așezându-se la loc. Vă spun, nu vă potriviți svonurilor ! Mai cu samă acum când dușmanii sărăcimii vor vedea că gospodăria colectivă se și întemeiază, vor porni vorbe și mai urâte... Vă vor spune câte și mai câte, despre pământ, despre vite, despre copii, numai să vă lege iar la butuc... Fiți cu inima tare, tovarăși ! Prin alte părți, au ucis membrii de partid cu bătele, i-au împușcat, le-au dat foc caselor, le-au ologit vitele și copiii, numai să-i bage în spaimă, să nu se salte din rapăn... Bunăoară cu vitele...

— Cum are să fie ? întrebă Țupeș, un moșneag pietros, cu pletele albe revărsându-i-se de sub pălărie. Iși dădu la o parte tulumbarul să-și răcorească pieptul. Eu, oameni buni, am doi boi-bouleni — și car cu ei chirie. Oricine mă îmbie, înjug boii-boulenii, și mă duc. Pe lângă bouleni, am nouă nepoți și strănepoți, unii mai mici decât alții... Tații lor au pierit în Rusia, blestem asupra celor ce i-au trimis acolo ! Mamele, li s'au risipit aici, acasă : una a fost împușcată de nemți, pe alta a supt-o tifusul, a treia a fost sdrobită la pod la Tupilați, noaptea, sub un tun... Iaca, așa, am rămas cu nouă copii mici la bătrânețe. Pământ, am doar cât să pun pe-un dinte. Să spun că vin eu cu boii : se cheamă că rămân cu grajdul gol, cu ograda goală. M'ăși ruga să-mi spuneți : am să am voie să-mi cumpăr o vacă ? Sara, când m'oiu

întoarce acasă dela lucru, s'aud răsuflare caldă... Și, afară de asta, trebue să am de unde le da lapte nepoților.

— Despre vite s'a grăit destul... întrerupse tăcerea Catrina lui Gavril. S'a cetit, doar, la statut... N'ai auzit că fiecare om poate să aibă pe lângă casă o vacă cu vițel ?

— Eu am venit mai înainte o țără... îi răspunse moșneagul, cu ciudă. Ce-mi tai vorba ?

— Ți-o tai, bădică Timofte, pentru că pe noi ne ard altele... Eu, bunăoară, îl țin pe tata și-i bătrân, nu se poate urni din pat, de fel, și m'am hrănit tot aducându-i ciubărul... Pe bătrânii cum îi tatăl meu, nu-i ia statul pe socotința lui ? Se cheamă că stă, nu lucră... cine să-i deie porția ? Eu m'am hrănit...

Catrina tăcu, înroșindu-se toată sub broboada albă. Dacă nici binele ista nu i-l aduce comunul, atunci la ce dracul să se înscrie ?

— Nu ți-i greu la inimă, fată ? o întrebă Cocoran, îndreptându-și spre ea pieptul lat. Doar ți-i tată și te-a crescut... te-a șters cu buruiana când erai în leagăn...

— Și despre asta, statutul arată că părinții bătrâni vor rămâne la socoteala copiilor. Afară de asta, gospodăria va pune bani de-o parte, pentru bătrânii care au venit în gospodărie cu avere și nu mai pot munci...

Fața lui Iordache se scofălcise, glasul îi era răgușit de fumul de mahoarcă împietrit sub tavan. Mirosea a usturoiu, mintenele și cojoacele se înmuiaseră răspândind miros greu de dubală. Miroseau opincile, ciubotele împrășteau un iz de unt și untură rancedă.

3.

Cocoran era prășitor vestit în partea locului. O lume toată știa că mânâncă pământul, și nimeni nu-i stă împotrivă ! Odată, s'a pus la întrecere cu niște prășitori neîntrecuți, niște țigani de peste Moldova, din Văleni. I-a biruit pe toți și al dracului ! când lumea piere de arșiță, când muerile stau trântite pe sub haturi, cu creșetele învelite în frunze de brustur, el îi trage cu sapa înainte... Debunăsamă, cât va câștiga el în gospodăria colectivă, n'are să-i poată nimeni măsura. Il și vedeau durându-și acareturi, îl vedeau în berneveci de abă, în cămașă de in... Incet-încet, pe mijlocasi îi cuprinse un val de ciudă, împotriva acestei namile care s'a învățat ca un buhai legat la pripon în cele treizeci de prăjini de ogor...

E adevărat că lucra Cocoran și în parte, strângea grâu și bani, dar ce naiba făcea cu banii și cu grâul ? Imbrăcat nu era, ca să spui că-și părăduiește banii pe îmbrăcări. Nu ți-ar fi luat în gură băutura,

să-l fi omorât... Când strângea ceva bănuți, Cocoran își lua sapa pe umăr, umbla prin iarmarocuri, se băga acolo unde vedea mulțimi mari de oameni, și asculta... Se oprea în ușile crășmelor, se uita la bețiile cu basamac, se oprea unde s'auzeau cântece și chiote... Il vrăjeau, par'că, mai cu samă târgurile de cai; acolo, își schimba mirarea de pe obraz într'un zâmbet larg și se uita... se uita, ceasuri. Uneori îl ispitea gândul să-și cumpere un cal, îi plăceau mai cu samă caii negrii. Li pipăia, le privea mlădierea de oțel a mușchilor, ducea mâna la curea, să plătească... și se lăsa păgubaș, se îndepărta în suduirile negustorilor...

De mult, în tinereță, îl ispitiseră oile, îl vrăjiseră mai cu samă turmele cele mari când se revarsă ele peste dămburi ca niște bolovani...

Își aduse la casă vre-o douăsprezece oi — dar le vându repede. Toate depe lume îl ispitiseră, la rândul lor. Are, totuși, o ființă dragă ca ochii din cap. Dimineată tare, când abia se rumenește văzduhul, îl vezi stând pe pragul bordeiului și-l auzi grăind și râzând. În fața lui stă un cocoș alb, pieptos, cu creasta roșie ca para focului; stă tanțoș și picioarele îi par încălțate în niște ciuboșele de aramă. Cocoran îi dă grăunțe din palma întinsă și cocoșul cotcodăcește și cârâie când prind a țâșni trezite de sulțările răsăritului, rândunicile de sub streșini. Cocoșul acela îi ține rânduiala timpului; dacă te uiți bine în tindă, vezi un scrânciobaș făcut dintr'un băț aninat în două ațe. Acolo se sue la asfințit cocoșul lui Cocoran și la timp rânduit cântă ceasurile. Are un cântec înalt, prelung, mai cu samă când se descue adâncurile primăverii, când afară stelele arată ca niște flori. Vestea de miezul nopții o aduce printr'un cântec plin de înfiorare, vestea mijirii de ziua o cântă prelung, prelung; atunci Cocoran se întoarce și deschide ochii drept în flăcările puternice din ferestruică. În bordel miroase a lip stă-tut, a vădăoi. Pe sub grinziile afumate, sparte de cari, stau buruene și flori uscate, puse acolo din ani uitați, de pe vremea nevestei. Se văd mănunchiuri de grâu demult scuturate, păpușoi roșcați stau agățați prin cuie, de cheutorile pănușilor.

Drept în mijlocul unei grinzi, Cocoran a pus într'o zi o carte cu scoarțe fumurii. Întâi a mai cercetat-o înc'odată, a răsfoit-o să vadă dacă nu s'au scuturat bobii din spicele puse între file. Mai erau puse între file brândușe apucate de pe baltă, primăvara, frunze tari de bărbănoc de prin păduri. Acolo unde cartea istorisea fapte de samă, pusese spice de grâu copt, spice prelungi de secară. Oriunde se pomenea de numele lui Lenin, pusese limbi sângerii de floare de bujor. La filele cu numele lui Stalin, pusese spicele voinice, însemnând în mintea lui Cocoran rodul ogoarelor colective. Cetise de multe ori

istoria Partidului, de câte ori o deschidea căuta după însemnările înflorite. Cum iese el în tindă, cocoșul sare din scrânciob și-i cot-codăcește la picioare cu o aripă înfioată...

Ce căuta și ce vrea dela lume, mai la urma urmei, Cocoran? S'a înscris în Partid, îndată după August '44, într'o sară. „Apoi, fraților a spus el, dacă-i vorba de răsturnat lumea, lăsați-l înaintea pe Cocoran !...”

Părea un copil prefăcut în chip nefiresc în uriaș, un urs blând, dus de belciug de-un țânc; așa de cuminte asculta cărțile de învățătură ale Partidului, așa de cuminte asculta ce trebuie să facă... Și apoi, să-l fi văzut la treabă în Martie 1945, la improprietărire... Parcă-l vedeau, toți, cum a urcat din trei pași pragul conacului, a bătut cu pumnul în ușă, după aceea s'a sprijinit în coada sapei, așteptând... Când au venit argații și l-au înconjurat, el numai odată și-a învărtit sapa... Drept este că l-a pălit pe unul cu muchea, dar el l-a luat după aceea în brațe, l-a dus și l-a așezat pe pragul dispensarului...

La ce se gândea el acum? Ochii îi erau țințiți departe, vedea cu ochii grânele comunului, vedea porumbiștile — și dincolo de ele își zărea ogorașul strâmt, lung de treizeci de prăjini. Acolo, din ani vechi, munciseră părinții și bunicii lui, udaseră țerna cu sudoare și cu amar. Încă mai apucase Cocoran nucii cu scorburi putrede, căci în ani vechi moșii lui locuiseră acolo, într'un bordeiaș dat cu humă, acoperit cu ștuh. Apoi, după ce s'au prăbușit nucii, odată cu bunicii, tatăl lui Cocoran și-a făcut căsuță în sat, a scos cu hârlețul rădăcinile grădinii și temelile putrede ale bordeiului, dând celor treizeci de prăjini de glie o semănătură de grâu.

Cât de drag îi era lui Cocoran locul acela! Adevărat că era strâmt, sec, dar cum intra dimineața între haturi, îi venea să doarmă ca acasă, se simțea acolo tot așa de bine ca acasă, chiar dacă-l ardea focul văzduhului ori îl năbărau cumpenele de vară...

Acum, își închipuia el grăie fără capăt, dar gândindu-se la ogoraș sudoarea îl năpădea din cap până'n picioare...

Tresări din gânduri, căci amarnic mai țipa în tindă Feodora lui Boambă. Se înșfăcase de brațul omului ei, îl stupea, vroia să-l înșface cu gura de obraz, țipa că parcă sărea peste niște jăratec:

— Vrei să dai boufi de bunăvoie la gura câinilor? Tu i-ai crescut? Tu le-ai cărat cu ciubărul zahareă? Mai bine dau foc grajdului, să ardă de vii, decât să-i dau să are cu ei calicii...

Boambă se prefăcea că râde, cerca s'o deie pe glumă, își bârliga spre ea mustățile avane.

— Taci, mă! femeie... eh... ce dracu-i cu tine? Taci... ne râd oamenii...

— Să tac? Cum să tac, când tu ai ieșit pe furiș din casă... Credeai că dorm? Te-ai dat jos din pat, încet, dar par'că eu n'am simțit care ți-i gândul și încotro ți-i calea? Incaltea m'am luat după tine... na...

Și muerea bătu din palme, în ciudă, se strâmba la el în fel și chip, dar din ochi îi lunecau șiroaie mari de lacrimi.

— Hait... făcu omul, plesnindu-se peste picioarele suflecate, cu o nevăzută biciușcă.

Era descins, căci nu apucase a-și lua cureaua de pe laiță, or n'o nimerise băjbâind pe întunec. Părul sborșit îi era plin de pene, par'că și-ar fi fost potrivit capul într'un cuiabar. Se smuci puternic, din câțiva pași fu în fața mesei:

— Oameni buni... tovarăși... luați sărăcia asta de pe capul meu... luați-o c'o strâng de grumaz... Iaca, așa se ține de mine și nu mă lasă să ies odată din flenduri... Eu, tovarăși, am umblat țară multă... Și'n Rusia am fost, am văzut cu ochii mei adevărul... Eu cred, oameni buni, că vita să-și aibă rostul ei, îngrijitorii ei, nu să-mi rumege mie viața! de dimineață până'n sară, mă țin lângă coada lor! Dă-i fân, dă-i apă, dă-i sare... De când sunt pe lume, stau numai în grajd, numai în balebă stau, casa mi-am făcut-o doar de mântuială! Când îi să fete o vacă, dorm în grajd, de mă ia benga de frig, pe ogrinji. Până când să le fiu eu rob? Și-apoi, dece să le țin și eu în robie? Eu rob boului, boul rob mie... Tragem amândoi la necaz, pân'ce ne găsește moartea pe brazdă... Eu mor de vătămătură, lui îi plesnesc plămâii de-atâta tras... Să tăci, muere, că eu m'am hrănit! Nu mai miorlăi, că mă mânii și când mă mânii is al dracului...

Femeia plângea acum molcom. Degeaba cerca să lege niște vorbe aprige de blestem, că-i pierise glasul, i se secătuiseră puterile. Nu mai vro'a nimic, decât să se poată întinde și să moară... dacă omul ei nu mai da înapoi dela gândul lui. Abia icnea în răstimpuri:

— Vituțele noastre... vitele...

Auzea bouții mugind a jale și-a pustiu, bofi boncăluiau, par'că a cutremur, scoțându-și pe ușa grajdului capetele cu coarne largi.

— Ei... Feodoră... ei! Ce te strâmbi așa Feodoră?

Ea făcu semn s'o lase, se ridică, ieși repede, ca o umbră.

— Iaca, oameni buni... făcu Boambă, par'că vrând să-și ceară iertare. De luni de zile o descălesc... o lămuresc... că doar is membru de partid și știu tot ce scrie despre colectiv. Așa de frumos i-am grăit, că asară vedea înaintea ochilor tot ce-i spuneam eu, cât de bine au să trăiască vitele noastre, la grajdul comun; se uita drept înainte, râdea și-i curgeau lacrimile...

— ... par'că aud bouții boncăluind... spuse ea, și-i văd sburdând pe tăpșanul cu flori...

— Vezi, femeie ? i-am spus eu și-am simțit în ochi o sărătură.

— Dar când fată vacile noastre, am să am voie să mă duc să pun vițelilor cordică roșie între cornițe ?

— Cum nu, Feodoră ?

Ea s'a sculat de lângă mine, a cotrobăit nu știu pe unde, a scos un șip de mirodenii învălit într'un ștergar alb care amirosea a busuioc — și a mai scos o bucată de colac nu știu de unde, a aprins la loc lampa și ne-am așezat la masă mare, așa ca la nunta noastră, acum doisprezece ani... Și azi, ați văzut și voi, oameni buni ! Degeaba m'am sculat de lângă ea pe furiș, că tot m'a simțit... Mă duc, mi-i frică să nu-și facă o samă...

Își aproape în fugă.

CAP. III

Totuși, lui Onufrie-Ochi-de-Vulpe îi spunea inima că nu putea fi dat afară din Partid. Întâi și'ntâi, lucrurile se vor târăgăna până ce organizația locală îi va arăta abaterea la Plasă și plasa la Județ. Poate nici n'ar fi trebuit să părăsească ședința, dar oare dacă nu s'ar fi dat dus, n'ar fi stricat adunarea ? Așa, bine a făcut că a ieșit, las să-l roadă acum amarul ! Își calcă el pe inimă, numai să meargă fericirea oamenilor înainte... Dar... dacă nu-l vor mai primi înapoi, ce se va face ? Incotro ar apuca-o ? Cum sta la geam, îi venea să-și descopere ochii de sub pălărie, să strige:

— ... nu-i așa, tovarăși, că...

Dar, al dracului ! O altă parte de inimă îl trăgea la fund; se înnegrise, toată, partea aceea de inimă, poate putrezise de supărare. N'ar fi mai mare râsul, dac'ar trece de partea chiaburilor ? Auzi trecând un călăreț, îl auzi cum cotește pe după dealul Merilor, către așezarea lui Tăun. Cunoștea calul, după tropot: fugind, suna puternic numai din trei copite; putea jura că trecuse omul de credință al lui Costan Iordan din Hălăuca. „Debunăsamă, dușmanii s'au strâns și ei în adunare... Cine știe ce mai pun la cale?... se socoti Onufrie și-i venea să intre în adunare să spue:

— „Tovarăși, dați-o dracului ! Când dușmanul îi încă atât de puternic, noi ne ținem de fleacuri”...

Porni spre intrare, dar sări la o parte, o apucă de-adreptul peste garduri, s'ajungă mai repede acasă. Străbătu cotunele de jos și era pe cer spuză de stele, era în ceasul adânc de după miezul nopții când și apele curg mai molcome.

Bordeiul lui sta despărțit de sat, de-un dâmb, și-acum abia se deslușea, negru, tipărit pe năframa înstelată a văzduhului. Când ieșise din ogradă, dimineață tare, pusese în porțta un băț, semn că nu-i nimeni acasă, să nu mai urce nimeni delușorul ogrăzii, de geaba. Acum, bățul era lipsă, se vede că-l luaseră niște copii întorcându-se cu vitele din luncă.

Dar ce să fie asta? Onufrie se opri locului, și abia deslușea prispa dată cu lut negru... Cine o dase cu lut negru, când muerea îi era dusă de-acasă, de-atâta vreme? Se plecă, își trecu degetul pe prispă, și-l duse la nas, mirosind adânc lutul ud frământat cu bălegar de oacie... Hotărât, cineva i-o făcuse pe obraz, pentru că avea Onufrie obiceiul să vie târziu, însoțit de alți tovarăși și să s'așeze pe prispă, la vorbă până'n răsăritul zorilor... Mai amiroși odată lutul, se'ntoarsă mânios spre îngrămădările negre ale satului:

— Imi fac în ciudă... dușmanii...

Dar își tăie repede gândul, gura i se uscasc. Cum dușmani? Cu cine era de-acum înainte Onufrie? Nu trebuia să se gudure ca un câne, față de toți cei pe care i-a batjocorit pe toate drumurile? Bine i-au făcut cei ce i-au uns prispa în batjocură... altădată să se învețe minte, să nu-și mai scoată nasul la lumina focului, că și-l arde... Bine că nu i-au făcut-o și mai rău, ca lui Cocoran de pildă... Lui Cocoran i-au presărat prispa cu spini — și când s'a așezat, a sărit împușcat și ars...

Abia într'un târziu desluși și un brăușor drept, tras cu peria în lungul peretelui și pricepu că-i la mijloc nu mână rea de dușman ci mână bună de gospodină...

„Mi s'a întors Rozalia?...” se înfioră el și stătu mult în prag. Oricum, se vor pune amândoi pe muncă, el nu va mai umbla zilele și nopțile, nu-și va mai sgâi ochii și nu-și va mai bate gura, la sfadă cu aproape tot satul... Ii ridicase pe comuniști în fața Rozaliei, în slava cerului, o bătuse de câteva ori când ea se pusese prea mult în gură, spunându-i că până la urmă va vedea el, căci nimic nu-i veșnic pe lume... Intr'adevăr, acum îi era rușine... par'că nici nu-i venea a crede că ajutase și el cu ceva la stricarea rânduelilor apucate. „Oh! Onufrie!” Se simți mai sărac, mai umilit ca niciodată... Bordeiul, asvârlit afară din sat, părea adus de niște zăpoare pe dealul acela sterp unde se'ncruciau, iarna, vânturile cu urletele lupilor. Ce era el, decât cel mai necăjit om? Până azi, par'că-l purtaseră pe sus niște aripi, uneori se trezea cântând așa cum mergea pe drum... visa ori vedea numai câmpii cât ține lumea... clăile de grâu păreau în asfințitul rumen sate cu acoperișuri de platină... Iși auzi mâțele ghiorând și astfel umi-

lința și foamea trecutului îi coborîră umerii, își dădu sama că-i îmbrăcat într'o polcuță ruptă, polcuța veche a Rozaliei, își dădu sama că nici brăul nu-i al lui, că-l găsisse, într'o dimineață, pe-un hat; înainte de a-l găsi umblase încins cu un curmei de funie. Și astfel stînd în fața ușii, Onufrie își aminti o întîmplare cu un vulturean... o poveste auzită dela bunicii...

Era o pasăre îndrăzneată și venea dinspre munți, pe învălvorările amurgului. Da satului rotogoluri mărețe, pîndind ogrăzile. Puștile buineau spre el, și erau mînioase chiotele oamenilor. El se rotea mîndru, liniștit, de-odată se repezea cu iuteala glonțului; nu înșăca decât puici voinice și cocoși odoleni. Se întorcea în stînci și iar venea, vîslind mîndru învălvorările amurgului.

Își sculase tot satul împotrivă; într'o zi, cum a țâșnit spre pămînt, un gospodar l-a pălit cu bâta; i-a pus piciorul pe gât și i-a retezat vîrfurile aripilor, la trunchiu. l-a retezat ghiarele picioarelor și i-a retezat clonțul: astfel l-a svîrlit între găștele netrebnice și-l ciupeau găștele; vultureanul sta între ele plin de sânge și umilit. Au venit și l-au ciupit cocoșii și găinile gospodarului, cănele din lanț, o javră cu bot subțire, îl pîndea cu limba scoasă... Porcii își băgau sfârlele cu belciug printre parii ocolului, vrînd să-l rupă în dinți. Au venit la el și l-au ciupit pînă și rațele cele de treabă și cu clonțuri lățite de prostie; cum îl ciupeau, mai cu samă rățoii, măcăiau repede, lăudându-se către bobocei cu piuit dulce, cu fulgi de aur...

Peste noapte a venit dihorul, amețind pasărețul adormit, stricînd aerul. S'a repezit spre gâtul vultureanului și atunci vultureanul s'a sbătut din aripi, isbind dihania peste bot. Și i s'a trezit mîndria, gîndindu-se că el, săgeată a văzduhului, va fi târât de gât într'o vizunie neagră și-i vor suge sângele puii dihorului. Se sbātu mult, isbind cu ciaturile aripilor, isbind cu clonțul însîngerat. Se sbātu pînă ce dihorul fugi afară printre pari. Dar vultureanul nu s'a mulțumit cu atât. Și-a adunat puterile, s'a săltat din toate puterile ce le mai avea, pîn'a ajuns deasupra, pe gard. S'a odihnit acolo pînă către miezul nopții și și-a făcut vînt spre lunci, și nimeni nu l-a mai văzut. Pe semne că a stat în ascunziș pîn' i-au crescut iar aripile, ghiarele și vîrfurile clonțului. Și iar s'a arătat, mîndru, într'un amurg și era mai iute și mai îndrăzneț, când țâșnea spre puici și spre cocoșii cei odoleni...

„Așa am ajuns și eu... își spunea Onufrie, tot clătînînd din cap. Dacă nu mă sbat, au să mă ciupească găștele și găinile, au să mă rupă sfârlele porcilor... Zilele acestea le-am ajuns? Trebuie să mă sbat, să le-arăt tovarășilor, prin fapte, cât mi-i inima...”

„Da, am vrut să mut lumea din loc...” spuse el, hotărît; am vrut — am s'o mut!”

În încăpere cânta molcom un greeraş. Debunăsamă, dihania de găză ieşise din cotruţa de sub pat, se urcase iar pe fereastră, unde-i mai multă lumină, se urcase pe prichiciul de unde se zăreau, cât îi noaptea de lungă, focurile depărtate ale constelaţiilor. Mai bine de trei ani, Onufrie Ochi-de-Vulpe îi ascultase cântecul, stând treaz, gândindu-se câte lucruri erau de făcut. Întâi şi întâi, dacă nu vor pune rânduială în cooperativa satului, cinstea Partidului se va duce pe gârlă... căci prea s'au oploşit acolo tot hoji după hoji, nişte nelegiuiri care fură stamba văduvelor şi zaharul orfanilor. Erau de tocmit aproape toate podurile, căci aproape toate erau sparte şi-şi rupeau vitele picioarele... Dar podul cel mare peste Moldova?

Dimineaţa, se trezea cu ochii roşii. Dela zi la zi, simţea cum creşte în el puterea şi încrederea.

Feri uşa la o parte, inima îi pieri iar; cu toate că mergea în vârful picioarelor, cu răsufierea oprită, greeruşul tăcu, Rozalia îşi mişcă o mână, apoi se ridică în capul oaselor şi el abea o desluşea. Liniştea dură timp lung, greeruşul prinse să cânte din nou, Rozalia se cuibări la loc, numai Ochi-de-Vulpe sta fără suflet în mijlocul încăperii. Într'un târziu se furişă în pat, sub şol, fără să-şi lepede polcuţa, fără să se descingă; Rozalia nici nu se clinti şi el înţelese că nu doarme. Îşi lipi spatele de spatele ei, îi simţi glodul uscat de pe pulpele picioarelor şi-i veniră în minte hârtoapele şi părăle pe unde călcase ea întorcându-se înapoi acasă. Amândoi, stăteau cu ochii deschişi: ea cu faţa la perete, el cu faţa spre terestruica unde cânta greeruşul.

Apoi, într'un târziu, el prinse a ofta. Îşi lipi tăpile reci de pulpele ei şi Rozalia nu şi le feri, el ofta mai tare, par'că înăbuşindu-şi un geamăt, încât ea întrebă cu un glas liniştit, plin de căldură:

— Ce ai, măi omule?

El nu-i răspunse, numai pieptul i se umflă mai tare, un nod amar i se răsuci în gât.

— Lasă, lasă, măi Onufrie... Am umblat prin străini, am bătut praguri duşmănoase. M'am dus la ai mei, la Neamţ, şi le-am stat atâtea săptămâni ca sarea'n ochi... Ai făcut bine, omule, că m'ai bătut şi m'ai fugărit, altfel nu-mi venea mintea cea de pe urmă. Otând prin străni, măi Onufrie, m'am gândit şi m'am tot gândit: „ce vreţi voi?” Şi m'am luminat eu aşa... cine ştie cum... şi mi-am zis: „Omul meu vrea binele”... Şi dacă omul meu vrea binele, mi-am

zis eu, atunci de ce să mă pun în contra? Văd cum se ridică lucruri bune, ca din pământ și ca din pulbere... Acolo, la ai mei, stam cât îi ziua de lungă și oftam, mă uitam întracoace, spre unde curge apa Moldovei...

Tăcu, vru să se răsucescă spre el, dar rămase mai departe cu fața la perete.

— ...cum stam și oftam, de-odată am auzit, peste haragii cu fasole, un glas de cântec... par'că sunau niște zurgălăi și niște clopoței, mulți la un loc... mi-a sărit inima... ce să fie? Tu știi satul Hârtoapelor: vr'o cînzeci de case, svârlite prin glod și prin răpi. Școală nu-i, nimica bun nu-i la noi în sat. M'am ridicat de pe prispă și-am ieșit în drum, m'am dus spre partea de unde venea cântecul. Ce să văd? Intr'o grădiniță, la umbra merilor, să fi tot fost vr'o douăzeci de copii... Erau prinși de mână și jucau și cântau: în mijlocul lor, sta o învățătoare tânără... să fi tot avut optsprezece ani, părea că-i o floare mai înaltă, cum sta și râdea în mijlocul copiilor... M'am rezemat de gard... m'am uitat... m'am tot uitat...

— Să vă fie de cînte... am spus după aceea și nu-mi mai puteam lua ochii dela roțița de pruncușori...

Dacă-i așa lumea, mi-am zis, oh, Doamne! Și-am tot auzit glăscioarele de clopoței și zurgălăi, păn'acasă. M'am dus așa, a doua zi și-a treia zi și i-am văzut mîncînd în niște băncuțe mițele... mîncau pâne și beau lapte...

Pe mine, la patru ani, mă legau cu ața, de piciorul patului, mă lăsau în casă așa, se duceau la câmp. Odată, măi Onufrie, cum mi-au fost lăsat ai mei o străchinuță cu lapte dulce pusă pe laiță, și cum stam întinsă pe pîntece în bordei, deodată văd cum își scoate capul dintr'o crăpătură, un șarpe...

Rozalia își cutremură picioarele, și le strânse, un tremur îi trecu în lungul spatelui. Onufrie se trase mai la o parte, ca luat de-un frig. Ea potrivea țolul mai bine, pe-amîndoi:

— ...țin minte cum s'a urcat întăi pe piciorul mesei, s'a încolăcit pe masă, era în lungime ca de doi coș. Arăta ca un colac alb, împetritat cu niște punctișoare, par'că era un colac stropit cu mac. Când și-a ridicat capul, ce crezi c'a făcut? A mirosit spre strachina cu lapte... s'a descolăcit, a pomit, și-a băgat capul în lapte... Eu, de unde să fi știut că-i șarpe? Am întins mîna, l-am apucat de după cap... el mi s'a răsucit împrejurul mîinii... m'a plesnit cu coada peste obraz... Știu că nu mi-am mai putut desface degetele și când a intrat în casă mămuca, odată cu asfințitul, s'a făcut albă... a răcnit...

Pe copila unui vecin, măi Onufrie... au rupt-o porcii... pe alta a mușcat-o un câne turbat... cum? ferească Dumnezeu! Își avea co-

pila aceia locul de jucărie sub pat. Luase din grădină un bostan, îi înfipsese patru bețe în pânțele, îl pusese ca pe patru picioare, îi pusese și două cornițe de bețișoare: așa în jocul ei, zicea că bostanul acela-i vacă... L-a pus sub pat, la colț, a ieșit afară, în grădină, s'aducă un bostănaș mai mic, care să fie vițelul... În timp ce era în grădină, s'a furișat în casă un câine pribeag, negru ca cărbunele... s'a furișat sub pat... Cum a dat copila țolul în sus și-a intrat sub pat, câinele a apucat-o de obraz...

Și iacă, măi Onufrie... la mine'n inimă s'au măsurat două cum-pene... ce-a fost — și ce-am văzut la Hârtoape... te-am auzit și pe tine grăind... grădinițe, câte și mai câte...

Tăcu, așteptând din partea omului ei o vorbă de bucurie. „Cât are să se bucure...” se socotise ea, venind dinspre munți. Oare dece tăcea Onufrie, acum când îi spusese că s'a răsgândit, că va fi alături de el?

— Dece nu grăiești, omule?

În loc de răspuns, Onufrie oftă, se ridică repede, își trase picioarele de sub țol.

— Nu ești bucuros, omule? Uite: mi-a dat mămuca un val de pânză... ți-am făcut două cămăși... le-am cusut flori... abia aștept să se lumineze de ziua...

S'așeză umăr în umăr cu el, pe marginea patului, amândoi tăceau cu capetele în pământ. Greerușul își întărise glasul, cânta mai înalt, căci pe cer, către Răsărit, palpaia mai tare grămăjoara de foc a Găinușei.

— Rozalie... iarba de coasă s'a trecut... Acum, îi vrea tu, nu-i vrea, pe mine nu mă mai au la inimă... M'a pus dracul și-am spus câtorva oameni o minciună... le-am spus ca să n'aibă nicio grijă... Statul vine și le dă tot ce le trebuie... M'au prins cu minciuna, cred că au să mă deie afară... Am ieșit din ședință, cu ochii în jos, asudat de rușine... Și doar nu le-am vrut răul, Rozalie...

Ea tăcu năucă, încăperea prinse par'că a se învârti. Se duse la fereastră, privi mult afară și auzea aievea glasul zurgălăilor d'n Hârtoape. Când se'ntoarse spre el, îl întrebă cu un glas uscat:

— Și ce-om face de-acum, Onufrie?

— Nu știu, Rozalie... Intră și pune umărul tu. Nu știu... Vai de zilele noastre! Și doar nu li-s dușman... abia am așteptat ziua și ceasul...

— Mie-mi spunea inima că n'au să te deie afară, Onufrie! Mă auzi, omule?

— Cred, Rozalie dragă, că Butnaru ar fi trecut peste greșală... n'ar fi prea luat-o în samă. Dar Corcodel, mă mânâncă, Ro-

zalie ! Oare ce dracu' are cu mine Corcodel, de mă tot înveninează ?

Rozalia abia-l auzea, așa de adâncită era în gânduri.

— Oare ce-am putea face, Rozalie ? Mai este, oare, pentru mine vr'un drum ?

— Da, Onufrie, omule, mai este un drum... un drum greu, dar pân'la urmă îl apucăm pe Corcodel de gât... Ascultă : spunea odată un om din Boroaia, unul Simion Făclieru... spunea despre un sal din Bucovina, Comănești mi se pare... și despre niște oameni uciși cu m.tralierile sub pod... Atunci, în anul 1940, Corcodel a venit în conced dela armată și a adus lucruri străine... Făclieru istorisea că lucrurile erau luate de prin casele ucișilor... Pricepi tu ? Oare o mai fi trăind omul din Boroaia, Onufrie ?

Onufrie nu-i răspunse numaidecât ; simți cum i se înfioară părul capului, gura i se uscă de-odată, Rozalia îi simți tremurul abia stăpânit al mâinilor :

— ...ia'n auzi... vipera... și a intrat în part'd... și intră în gospodăria colectivă... vipera... E-e-e... acum pricep de ce se bate cu pumnul'n piept... trebuie să cercetăm, Rozalie, să umblăm, să-l dovedim... E-e-e... Corcodel... Corcodel ! Și eu până azi n'am bănuț... n'am știut...

Ochii lui Onufrie tresăriră spre femeie puternic :

— Ai vrea să faci un drum la Boroaia, Rozalie ? Păstrezi taină... și dacă-i adevărat... Onufrie-Ochi-de-Vulpe îl ia de gât !... Vrei să faci un drum la Boroaia ?

— Dar debunăsamă, Onufrie ! M-oiu duce ch'ar mâne... cum nu ? Dacă-l aflu pe Făclieru, și dacă-i adevărat ce s'a auzit, Corcodel își poate pune de pe-acum mâinile pe piept... Cum îl dovedim de faptă, n'ași vrea să-i fiu în inimă...

— Doamne, Rozalie, cum ești tu... Am priceput că mă ai iar la suflet bun când m'ai lăsat să-mi încălzesc picioarele de picioarele tale...

— Lasă, omule, așa-i în viața celor necăjiți : pân'nu-și udă pânea cu lacrimi... pân'nu blestemă amarul, nu pot spune ce-i traiul...

— Eh, cum ești tu... Rozalie !

— Ei, Onufrie... lasă ! Ne-om primeni în cămăși de in... ți-oiu drege un borș acru cum îți place ție...

2.

Prin fereastră pătrundea boarea răcoroasă a câmpiilor.

Clip, părea mai voinic, mai roșcovan, mustățile îi erau par'că

mai puternice. Cât era de mândru că ia cuvântul, se vedea după pieptul scos înainte...

— ...sunt mijlocas și-mi dau colectivului averea, munca și inima... n'am stat în viața mea, să pândesc când înainte când înapoi! Sunt membru de partid... și eu știu ce însemnă asta! Când îmi spune cineva „tovarășe”... mi se încălzește inima... și mi-i mai mare bucuria, simt în acest cuvânt cum svăcnește o inimă... Grăim... ne sfătuim — dar trebuie să mergem înainte... numai înainte... Pe toți ne roade câteceva... pe mine mă roade cooperativa... de trei ori ne-am muncit s'o facem, de trei ori a alunecat pe gârlă... Eu și noaptea visez cooperativa, tovarăși! Nu visez stamba ori zahărul — nu! mă știți că n'am în mine lăcomie! O visez bogată cu de toate, pentru toți. O visez împodobită cu de toate cele ieșite din mâna clasei muncitoare: îmbrăcăminte, încălțăminte, unelte...

Imi aduc aminte, cum era înainte de război: făcuseră și-atunci câțiva bogătani cooperativă...

— Zi-i, Clip... îl întrerupse careva și Clip se rumeni mai tare, prinse să râdă, vârfurile ascuțite ale mustăților i se împreunau spre nas vrând să i-l prindă ca ntr'un clește de rac.

— ...se cheamă că m'am dus și eu la cooperativa aceea... Ei, și ce-i dacă m'am dus? Mi-au secăt picioarele? Pe dracul! Am venit mai sănătos, și-am venit mai plin, par'că eram capra cu trei iezi... În loc de frunze'n buze, m'am întors bătând din buze...

Își ridică glasul, spre a acoperi hohotele de râs:

— Și dac'am venit acasă, abia am descărcat zahărul căpătat! Am chemat femeia și vr'o doi vecini, să-mi ajute. Cu mare greu l-am descărcat. l-am pus pe policioară lângă cutia cu chibrituri... Ies afară.. când intru înapoi în casă, ia zahăr de unde nu-i! Il caut în dreapta, il caut în stânga — pe dracul! nu-i și nu-i! Mă uit pe cuptor, ce văd? Mâța, torcea și se lungea pe bot... îmi linsese zahărul de pe policioară, sărăcia dracului!

Bătu hotărît cu ciubota în dușumea:

— Mă știe o lume că n'am umblat după picușuri, trăesc din coada sapei. Politica de altădată nu mi-a plăcut, n'am făcut. Mie, politica aceea mi-a făcut scârbă. Acum încep alte lucruri — sunt om stătător la cuvânt, pun umărul! Tot la cooperativa aceea, bat-o Dumnezeu, m'am mai dus odată... Destul că m'am dus, că au fost venit niște năframe muerești, un fel de barizur.. Măi! Eu știu un lucru: muierea trebuie să-ți fie totdeauna frumoasă! Cu un bariz, ori cu un șaluș nou, ți-o întinerești cu douăzeci de ani... Mă duc la cooperativă și întreb: „Vindeți barizurile?” „Nu, îmi răspunde unul. Încă nu li s'a pus prețul, v'nă mâne”... Mă duc mâne: „S'a pus preț

la barizuri?" „Încă nu, vină poimăine!" Vin poimăine: „Mai aveți barizuri?" „He-hei, să fii sănătos, bade Clip! Dece n'ai venit ieri? S'au vândut ieri, toate!" Peste vr'o trei zile, iată ce văd: nevestele celor mari dela cooperativă, toate cu barizuri noi! Ba, una din ele a botezat în vecini și a pus un bariz la lumânare, cu unul și-a împedobit cumătra, din unul a făcut chilotică, unul l-a dat popei cu colac și lumânare. Iaca așa, oameni buni! Acum, are să fie rânduială și eu mă prind să lupt pentru rânduială!

Și Clip s'așeză la loc, mai roșu, mustățile i se făcuseră par'că și mai puternice.

După Clip se ridică o femeie uscată, lelea Frivonia, și abia îndrăzni la vorbă:

— Eu, dragi mei, am răbdat mult, pân' mi-a crăpat măseaua'n gură! Am răbdat în toate zilele mele, din leagăn, și-am răbdat îndeosebi în vremea războiului și-a tifusului... Putem noi face ceva ca să oprim nevoile de pe pământ? Poate cineva opri războaiele? Pe vremea tifusului, când ne-au omorât păduchii cu cruce neagră.. mie, mi-a murit tătuca. Dacă a murit, ne-am repezit la moștenire fetele și feciorii, așa cum îi obicei... Unul a luat carul, altul cotiuga, altul vițelul. Eu, ce să iau? Cum sta bietul tătuca mort în pat, îmbrăcat în cojoc. m'am repezit și l-am desbrăcat; tocmai îl bărbiera un vecin... îl sprijinise cu spatele de perete... o nepoțică îi ținea capul să nu-i tot cadă pe piept... Așa sta tătuca mort și-l bărbiera un vecin... eu l-am desbrăcat de cojoc... că doară n'aveam să-l punem la putrezit cu bunătate de cojoc... În scurt, îi iau cojocul, mă îmbrac, îl port, peste o vreme pic la pat... cum? Dracul știe cum, că am ocolit cu grijă casele cu bolnavi... Am zăcut pe cuptor, vreme de atâtea săptămâni, fără să-mi deie nimeni o lingură de apă... Foamete mare era în sat, s'a fost îngălbenit de necaz codrul și omul... Se vede că am inimă tare, că inima mea a biruit. Am oblicit, așa cum eram moartă de foame, am oblicit că au fost venit în partea asta de lume ajutoări dela Apărarea Patriotică... dela comuniști... și-au fost făcută cantină... M'am slobozit de pe cuptor cum am putut. am luat o strachină și-am coborât spre primărie unde era cantina, ținându-mă de parii gardurilor. Nu vedeam nimic înaintea ochilor, capul mi se învârtea, n'aveam sânge'n mine de fel, că mi-l băuse sudoarea și fierbințala... Așa, ajung de vale. Se afla o fereastră deschisă și mi-am băgat capul înăuntru, am întins strachina... când colo, un anumit om mi-o pălește cu polonicul și mi-o sfarmă și sudoia, că dece dracul n'am crăpat pe cuptor? El tocmai se ospăta dintr'o strachină plină

cu carne și n'a vrut să-mi deie o lingură de borș... Așa am necăjit eu atunci, oameni buni... și altă lume a necăjit și mai și... au pierit feciori... copiii... părinți... La mine'n ogor stă îngropat un fecior... cine știe de pe unde-o fi... l-am văzut cum l-au adus sanitarii... era tânăr... tânăr... că-ți venea să-i răcnești de jale... Și care ogor nu-i stropit cu sângele războiului? Azi bogătanii grăiesc iar despre război, nu i-ar mai ierta moartea! Vorbesc despre război ca despre o nuntă a lui tat-su... și sperie lumea... bagă în boale săracii și orfanii... Eu, de-o fi să pornească iar tunul a bate, știu că m'ași repezi cu dinții în beregata bogaților, că ei vor război... ei îl stârnesc! Nu vreau să mai sufăr... vreau să muncesc în pace! Dece nu mă lasă să-mi mânănc în liniștea și'n sudoarea mea mămăliga?

Tăcu, tăcea toată încăperea, gândurile fugeau cu ani în urmă, la grozăviile războiului. Care dintre cei strânși acolo, nu fusese pălit de amara grindină? Umerii multora mai simțeau încă rosătura mitralierelor... mulți își amintiră atacurile... dealuri străine acoperite de cimitire...

— Niciodată să nu se mai întâmple... spuse cu hotărîre Mina. Ce fac mamele și soțiile, pentru a-și apăra fiii și bărbaii? Ce fac ele? Multe își pleacă urechea la svonuri, în loc să pună dușmanilor pumnul în gură... să-i apuce de piept... Care-s dușmanii? Cu toți îi știm cine-s... grăia una dintre voi despre un seceriș de lacrimi... cine pregătește seceriș de lacrimi? Cine, dacă nu chiaburii și toți ceilalți vânturați de pe pământ?

— Hei... Mino... o întrerupse Ileana lui Părau, vezi... la acel seceriș a picat mama acestor doi prunci... acolo l-am găsit pe Razonțe țipând... pe Agripina plângând... Ce putem noi face?

— Ileană... Ileană... păcat că-i târzie sara!

— Grăește, Mino... o îndemnă lordache.

— Păcat, tovarăși, că-i târzie sara... V'ași arăta, femeilor, ce trebuie să facem... Trageți cu sapa și spuneți: „suntem necăjite și sărace... cum am putea opri războiul?” Așa spuneți, și nu știți că atunci când trageți țerna în jurul păpușoilor, prășind, vă întăriți... întăriți țara... cu fiecare mână de țernă trasă cu inimă, zidiți zid împotriva dușmanului... Facem colectiv... să muncim mai cu inimă... arma noastră îi munca... și să'ndrăznească dușmanul la o țară tare, unde muncitorii stau una... cred că am năbârî pe dușman cu sapele și cu ciocanele... i-am reteza grumajii cu secerile... Războiul nu vine de sus... îl fac oamenii... pe acei oameni trebuie să-i învățăm minte! Is așa de puțini, dușmanii, că dacă i-am strânge la un loc și i-am da pe sama copiilor. i-ar bate cu bețele... n'ar putea fugi, că li-s grele burdăhanele de mâncare bună și li-s grele buzunarele

de aur... Oare, Ileană, nu-i aperi pe Razonte și pe Agripina, astupând gura chiaburilor? În loc să bați din ureche, ca iapa îndărâtnică, și'n loc ca pe la adunări să te pui în gură cu noi, apucă-te de lucru... ai gură bogată și inimă plină de sânge...

Rușinată, Ileana lui Părau se prefăcea că-l mângâie pe Razonte. Întrebă liniștită :

— Îi pot eu sta împotriva dușmanului cu gura, când el are mitralieră? Spune! Eu țin, tu trag cu arma... care-i mai tare?

— Dar cine trage cu arma, Ileană? Trage boerul? Chiaburul? nu! trage tot un om sărac! Strigă la el... grăește-i... desbăte-i capul, înainte de-al îmbrobodi bogații... înainte de a-i pune arma'n mână... Că după ce s'or lămuri toate milioanele de oameni câți îi are pământul, războiul are să intre în poveste...

— Mina are drept... spuse Cocoran. Imi aduc aminte din război: vroiam să sfârșim mai repede... ne-am hotărât unul câte unul să nu mai luptăm cu sovieticii... Când a venit ordin de atac, niciunul din noi n'a vrut să sară... Comandamentul german a fost luat ca din oală... cred că prin voința noastră, a soldaților, am scurtat războiul cu cel puțin o minută... iaca, asta înșamnă că dacă omul nu vrea, război nu se poate face... Și-apoi... grăi mai departe Cocoran, cu ochii măști, — ce-i înfiriparea în gospodării colective? Belșug și apărarea Patriei! Cu cât s'or face gospodării colective mai multe, cu atât Patria va fi mai tare... fiecare sat, o cazemată... Iaca dece trebuie să ne luăm mâinile de pe piept, să pornim la lucru...

Apucă sapa, gata să prășească în niște păpușoi grași, voinici, pe care numai el îi vedea.

— ...vor fi ziduri de apărare până și ogoarele de păpușoi... grăele... Hai, tovarăși, să trecem înainte la treabă! Cu noroc bun!

3.

Dar oare ce vroia Culuță, argatul lui Vrabie, că se urcase pe geam și-l striga încet pe Ion Butnaru? Se urcase pe prichici și-i făcea niște semne speriate. Dar Butnaru era dus în gânduri, bucuos că inimile oamenilor s'aprend. Cât de frumos grăia Mina! Așa în jurul ei o samă de femei necăjite și mijlocașe, venise cu toate uferistele. Dar Butnaru nu trebuia să se culce pe-o ureche... mai era de muncit atâta, mai ales în rândurile femeilor. Luni de zile, așa o văzuse pe Albăstrița lui Vrabie: alături de Mina, lămurind gospodinele și cât de frumos i-ar sta drăguței lui cu ochi albaștri grăind; par'c'o vedea îmbujorată la față și-i străluceau dinții... strălucea toată de sănătate și frumuseță... Albăstrița, ca mâne îi va fi tovarășă de gânduri, tovarășă de muncă... Abia aștepta să se deschidă

noaptea din cheutori, abia aștepta să se întemeieze gospodăria... peste cel mult două duminici, va face nuntă... și cum vor mai cânta flautele din Hălăuca ! N'ar fi bine, oare, să-i fie nunta, chiar în duminica apropiată când oamenii vor aduce vitele și uneltele la colectiv, când vo rîncepe cu adevărat întâia zi a muncii în comun ?

Și multe erau gândurile lui Ion Butnaru, — dar și le fugări, căci până la ziua întâia a gospodăriei mai era atîta cale... De bună samă, dușmanii nu stau nici ei degeaba... vor încerca în câte și mai câte chipuri să clinească oamenii...

Privi încăperea, îi văzu pe cei douăzeci și trei de membri de partid, hotărîți ca piatra ; pe ei, nimic nu i-ar putea sdruncina... dar cu douăzeci și trei, gospodăria colectivă nu se poate face... Dar nu se putea bizui pe dragostea satului ? Chiar de-ar încerca Tăun-chiaburul și jandarul reformat Cațaveică, să clinească oamenii, satul le-ar pune pumnul în gură, nu s'ar lăsa... Că șovăie încă, cea mai mare parte, n'are aface, dar inima li-i lângă partid. Privi cu dragoste gospodăria veniți în priveală, — și ei îl priveau cu dragoste și hotărîre.

— Eh ! cum îi și omul ! îl întrerupse din gânduri Petre Papuc dintre neamurile lui. Era un bărbat uscat, galben, chinuit de-o boală de piept. Iaca — mă uit peste gard... văd grădina înfrunzind... îmi crapă duhul de poftă, și nu pot întinde mîna s'apuc creanga...

— Așa-i, vere Petre... îi răspunse o gospodină. Ard de sete... văd apa din fântână... ciutura... n'am curajul...

— Lasă, Marandă... Noi, tovarăși, vom fi lângă voi... începeți... lucrați... ne-om mai uita... om vedea... om trece câte unul... începeți voi... Anul trecut când îmi făceam casă nouă, îmi spuneam uitându-mă la bordeiul vechiu al tatei și-al mamei :

„Bordeiaș, bordei,
cu stâlpi mititei...
bordeiaș rămas,
eu, de-acum te las...”

Cântam așa, uitându-mă la casa nouă și mă bucuram că de-acum acolo am să-mi duc zilele... s'o fac cât mai frumoasă... Eu, bre tovarăși, mă uit la casa nouă ce-o zidiți voi azi... și simt că în ea am să-mi duc și eu zilele... am să am grijă s'o apăr de dușmani, alături de voi... Eh ! cu câtă poftă i-ar pune foc, Tăun sau Cațaveică ! Dar al dracului să fiu dacă n'am să mă isbesc cu ei piept în piept ! Pe ulița noastră, a papucenilor, n'are ce căuta svonul !

— Nici eu nu mă înscriu... îi luă cuvîntul Vlad Grozavu, un

gospodar cu piept strâmt. Mustățile mari i se respirau ca niște picioare galbene de păianjen, cu cât vorbea el și le tot acoperea cu palma. Găsește cineva rău că nu mă înscriu? Așa mi-i voia, de ocamdată... încă nu mi-i desbătut capul... dar îmi spune inima că într'acolo mi-i și mie drumul... așa că am să păzesc drumușorul acela care-i al nostru și-al copiilor noștri, să nu-l semene cu spini dușmanii. Să ne trăiască Partidul, să îndrume muncitorii tot spre alt oine... Tovarășe Iordache, satul mulțamește muncitorilor dela oraș pentru trudă... fără ei, niciodată n'am fi zărit binele! Incet-încet, ne-om da cu toții la drum... Voi, săteni care v'ați hotărât mai repede, să vă crească și să vă'nflorească gospodăria așa fel, încât noi să ne mâncăm unghiile că nu ne-am înscris dela început!... Noroc bun la gospodărie nouă!

Cum se încălziseră inimile oamenilor! Mai cu seamă Cocoran, se ridicase, sta sprijinit în coada sapei, înciudat că nu-i vine pe limbă cuvântul mare de bucurie. În cele din urmă își ținti ochii la portretele secretarilor Comitetului Central, îl privi mult pe Gheorghiu-Dej, murmurând:

— ...rezoluția din Martie... de-atunci începe bucuria țaranului... săracul, în alianță cu mijlocușul... o agricultură mecanizată... la o parte haturile... vine tractorul...

Ion Butnaru asudase de bucurie, tot spunea către Iordache:

— ...lucrul îi ca și făcut... ca și întemeiat, tovarășe... a mers ușor... credeam că vor șovăi mai mult...

Iordache îi răspunse după ce gândi lung, privind oamenii:

— Mă bucur și eu, tovarășe... da... dar să nu ne îmbete bucuria... vom mai avea de furcă... Abia mâne dimineată începe greul... crezi că dușmanii au stat degeaba în noaptea asta?

— Așa-i... spuse Butnaru, rușinat că se lăsase furat, nu-mi mai iese din minte Onufrie, săracul...

— Onufrie? îl întrebă mânios Corcodel. A trădat clasa muncitoare... facem gospodărie și fără el...

Iordache îl privi gândind: „Oare ce are omul ista cu Onufrie? Nu-i convine nici Cocoran, nici Clîp, nici Boambă... pare că nu i-s boii acasă, decând lucrul merge bine... nu cumva s'a băgat în Partid cu planuri ascunse?...”

Se întoarse spre Butnaru, dar acesta se ridicase, se uita la Culuță care cu o clipă mai înainte sărise depe geam după niște semne zadarnice și se îndesa printre picioarele oamenilor, făcându-și loc. Abia ajungea cu capul pân'la buricul celor voinici; n'avea că-masă pe el: mintenașul cârpit, cu vechi urme de flori de strămătură, îi era îmbrăcat pe piele de-adreptul. Pe piept avea o sgărie-

tură adâncă și roind sânge și el și-o tot ștergea cu floacele mintenășulu'. Dela buric în jos avea un fel de ițari în flenduri; în căscăturile bocancilor i se vedeau picioarele mici.

— Bădiță Ioane... isbuti el să strige, bădiță, vină repede...

Butnaru îi făcu semn să tacă, se plecă spre el și țâncul grăia în șopot, repede:

— ...a venit moșul lapă-Scurtă... ți-o ia pe lelea Albăstrița... A venit cu șapte căruțe pline cu neamuri. Ea stă în casă și plânge. Bădiță Ioane. Te cheamă să vii tot acum în fundul grădinii, numai un cuvânt să-ți spue! A zis să-ți spun așa: „dacă nu vine, au să mă mânânce străinii. Am să mă fac vânătă ca huma...” Hai repede!

Și țâncul îl apucă de mânecă:

— Dacă nu vii repede, bade, să știi că n'o mai aflu...

Butnaru porni spre ușă, cu pumnii strânși, se opri mușcându-și buza de jos. Fața i se înroșise.

— Ha!... îl îndemnă iar țâncul.

Dar cum era să meargă Ion Butnaru? S'așeză la loc, simți cum un bocanc greu îi apăsă inima, i-o cuprinde toată sub talpa de fer, sdrobindu-i-o. Cum era să lase baltă binele oamenilor, pentru necazurile lui? Înainte de toate, Partidul... Își mușcă iar buza, își apăsă pe inimă bocancul acela, mai sdravăn. N'ar fi fost o dezertare dela datorie, o părăsire a redutei? Nu s'ar fi făcut de râs dac'ar fi lăsat temelia în părăsire, și-ar fi fugit să-și scoată ibovnica?

O văzu pe Albăstrița înaintea ochilor și ea îi făcea semn cu un spic...

— Mergi, bade Ioane? îl trase iar de mânecă țâncul. Știi ce mi-a mai spus lelea Albăstrița să-ți spun? Că dacă nu vii acum când i-i greu, n'o mai aflu...

Se uită cu un fel de milă la bărbatul acela voinic, închipuindu-și că nu merge din pricină că i-i frică și lui de hățurile lui Vrabie... clătină din cap cu dojană, prinse a bocăni din bocanci spre ușă. Pică de somn, de-aceea se cuibări bine la spatele unei femei așezate jos, s'aștepte pân's-o sfârși adunarea, să meargă cu oameni prin locul acela plin de primejdii, Râpa Strigoiului. Cum trecuse prin locul acela venind încoace, Culuță nu-și putea da sama. Își aduce aminte ca prin vis cum a sărit gardul și și-a făcut vânt, atâta tot: în râpa neagră gălgăiau apele, par'că horcăia un om străpuns cu furca de foc... Auzise bine Culuță horcăitul și ca un glas șters care cere ajutor și îndurare...

— Ce tremuri așa, Culuță? îl întrebă femeia lângă care sta. Ți-i frig?

— Mie frig, lele Marandă... răspunse el printre clătinăturile

dinților și abia acum spaima îl cuprinse de-abinelea, se uita cu niște ochi holbați, auzea horcăitul și chemarea de ajutor, aveau... Abia acum sgârietura depe piept prinse să-l usture, îl ustura până'n creeri, dar bine că nu-i străpunsese strigoii cu furca lui de foc inima... dacă-i străpungea inima, Culuță era acum, de bună samă, în iad, muncindu-se în cazanul cu smoală veșnic nestinsă, cum spun popii pe la biserici și cum spun babele... Iși înmuie degetul în gură, și-l trecu în lungul răni, își înveli mai bine pleptul cu mintenașul și spaima prinse a l sgâlțâi mai tare. încât femeia spuse mânioasă :

— Da'nu mă mai sgândări atâta, diavole...

— Ce-i cu d ta, tovarășe Butnaru ?

— Nu-i nimic, tovarășe Iordache... lasă ! un lucru mărunț... o jale la inimă... M'a lovit un dușman...

Ii venea să-și pună degetele pe limbă, să deie un fâșcăit scurt, să geamă și să uite.

— Te-ai putea duce, tovarășe... Fugi repede...

— Ei, cum am să părăsesc locul, pentru... pentru...

— N'ai grijă, conduc eu ședința... du-te repede... Și-așa... dacă nu ți s boii acasă...

— Bine, tovarășe...

Ieși liniștit și abia când ajunse în poartă apucă la fugă spre acareturile lui Vrabie. Așteptă mult în fundul grădinii, degeaba își șuera încet cântecul de semn... Albăstrița nu mai venea. nu mai era... Desluși chiote și duruit depărtat de roți, cine știe unde, către podul cel mare al Tupilaților. Ocoli grădina, se opri în fața porții : Vrabie, într'o cămașă albă, sta în prag cu o lampă în mână, ascultând svonul depărtat al peștorilor.

Intâi, Ion Butnaru, vru să se răpadă acasă, să-și scoată calul, să'ncalece... Pomi la vale, dar picioarele îi apucară singure înapoi spre casa de adunare. Se opri la poartă. până'n prag merse cu umerii căzuți, abia-și târa picioarele. Intră în ședință liniștit, cu capul sus, s'așeză la locul lui și toți îi deslușiră culoarea galbenă a obrazului.

— Da... s'a sfârșit... gata... răspunse el privirilor lui Iordache. De-acum, gospodăria colectivă mi-o fi casa și masa... De am întemeia-o mai degrabă...

— Ce s'a petrecut, tovarășe Ion ? Ești galben... îți tremură buzele...

— O fată... nu-i nimic. Ii bătea calea un chiabur dela Tupilați, a venit de-a luat-o chiar acum, ca să-mi strice inima. să mă clinească

din hotărîre... Vezi, dușmanii nu se dau înapoi dela nimic... mă mir că încă nu mi-au dat foc la casă...

— Hei... tovarăse Ion... mai ai de trecut prin multe... cu asta nu se sfârșește... Imi pare rău de întâmplare, tovarăse...

După ce Iordache ceti înc'odată lista celor șaizeci și trei, puse hârîia la loc pe masă și spuse abia după un răstimp:

— Țineți și mai departe la cuvânt, tovarăși? Ați vrut să ieșiți din sărăcie... v'ați hotărît să ieșiți. Partidul vă întinde mîna, să vă treacă peste punțile primejdioase, pînă-ți da la câmpia largă... Clasa muncitoare vă va sprijini, pînă ce veți apuca în mîni pînea îmbelșugată. Gîndiți-vă bine — de azi înainte vă despărțiți pentru totdeauna de-o viață... îi ca și cum v'ați naște a doua oară...

Cocoran nu se mulțumi să ridice numai mîna, se ridică în picioare, cu pumnul stîng ridicat strîns deasupra capului.

Se uită împrejurul lui, liniștit, numai ochii îi erau mari par'că mîncau foc. În toată încăperea, nu se ridicase nici o mîna, oamenii își plecaseră de-odată capetele în pămînt, unii trăgeau cu coada ochiului spre vecini.

— Doar am pus iscălitură cu mînile noastre... spuse din ușă Fosăilă, cu mîna ridicată. Hai, fraților...

— Apoi... le-o mîdică... îi răspunse alene moșul Țupei, după aceea Clip se ridică în picioare, mai voinic la mustăți, mai roșcovan, Ileana lui Părau își săltase mai bine pruncul în brațe ridicându-se, o vecină îi luase în brațe ceilalți doi prunci ridicându-i sus. Baba Tănăsoaia își făcu loc pînă'n rîndurile dintăi, se opri ca'n fața unor haragi cu fasole înflorite, își săltă pieptul tot mai sus, s'apuce florile, gura i se desfăcu într'un zămbet de fată mare, ochii îi jucau în lacrimi:

— ...ce-a fi pe ceea lume... a fi... scumpii mătușii... ce-a fi, a fi... voi sunteți tineri... a voastră-i lumea... am să vă torc în și cânepă...

Cocoran rîdea cu o gură largă, dar ochii îi erau mari și speriați, abia se stăpînea să nu-și înșface sapa de coadă, s'o ridice sus... sus, par'că prășind ogoare zărite pe niște culmi...

— ...cînd colo... mîta dracului se lingea pe bot... rostea Clip, mai roșu la față. Ei, de-acum, chiaburilor v'am făcut-o pe obraz... am intrat la comun și eu...

— ...dar să știți... spunea rîzînd speriată Ileana lui Părau, să știți... pe băiat îl chemă Razonte... pe fată Agripina...

— Eh, Onufrie... Onufrie... spunea Costea Potop, și abia i se zărea mîna întinsă. Te-am iertat, Onufrie... ți-am șters inima cu băsmăluța. Ne dă Statul tot? Dar cum rămîne cu puterea noastră?

Își săltă brațul mai sus, să i se deslușească dintre celelalte brațe, lungi, puternice, svârlite în sus ca'n fața unui jurământ — și toți erau aspri, li se întipărise în ochi o hotărîre de fer, ca'n preajma unui atac grozav... Ori ei, ori lumea, din două una ! Dacă s'au pus pe-aiâta, trebuie să'nceapă mai curând, căci drumul lor îi de-acum drept înainte... l-au deslușit bine... Să tot bată de-acum chiaburii din gură, pân'or rămânea strâmbi ! Rămas bun, staule ! Haturi uscate, rămas bun ! Vitelor, boncăluți cât vă place ! Hai la lărgime ! De-acum toți sunt slobozi... s'au desfăcut ca din niște cătușe...

Ion Butnaru își ținea obrazul în jos ; Albăstrița îi zâmbea, făcându-i semn dintr'un spic de grâu, îi zâmbea și nu erau pe lume ochi mai frumoși ! Li trecu prin minte că a pierdut-o, se mohorî. Ce ar fi făcut Ion Butnaru sau oricare alt flăcău din sat, la o astfel de întâmplare, altădată ? De bună seamă ar fi ieșit înaintea mirelui dușman cu parul, i-ar fi zdrobit moalele capului; ori și-ar fi strâns o ciurdă de feciori, și ar fi întins o bătălie, de pomină pentru mulți ani în viața satului... N'ar fi bine, oare, să se răpadă acasă îndată după adunare, să se svîrlă pe cal, dintr'un galop bun s'ajungă la Tupilați ? Se putea opri la poarta lui Iapă-Scurtă să deie un făscăit, cunoscut de Albăstrița așa de bine, ea ar ieși afară, i s'ar ghemui sub suman... „Trebuie întâi să-l culc undeva pe Iordache”, își spuse el, hotărît. Dar, încet-încet, prindea a pune stăpânire pe el alt gînd, un gînd strașnic... Pe Albăstrița o va lua înapoi, fără îndoială, dar cum să se răzbune pe chiabur ?

Fără să-și dea sama, își lăsă mîna dreaptă în jos, își repezi pumnul stîng în sus ! „A... bade Iapă-Scurtă, hapsânule și neomule ! Dacă nu i rămânea pe cenușă, să-mi mînânce câinii inima ! Am să te hăituesc, chiaburule, pân'ți s'a usca fierea'n tine !”...

Pumnul i se strânse mai tare, oamenii își lăsară și ei mîna dreaptă în jos, își ridicară repede pumnul stîng, încât mulțimea pumnilor ciolănoși, grei, aspri, steteau înmărmuriți, sus. Ochii oamenilor se ridicară și ei sus, întunecați într'o mînie ; stătură așa crunți, se luminară într'un zîmbet, ațintîți toți spre chipul tovarășului Stalin.

Tovarășul Stalin era arătat mergînd printr'o holdă aurie fără capăt. Departe abia se zăreau batozele, fumul locomobilelor, secerătorile veneau puternice, apucând sub aripi snopi după snopi, înșirându-i legați gata, ca pe niște fete încinse în brăe verzi. În urmă se durau clăile părănd în lumina caldă a asfințitului, niște sate cu acoperișuri de aramă... Numele lui Stalin se născu pe buze din amestecul acela de belșug, odrăsli cum odrăslește frunza și floarea din puterea colcăitoare a sevelor. Geamurile scoteau un zângănit depărtat, cu cât puterea strigătului creștea, creștea într'o măsură scurtă. Cocoran își ridicase în neștire sapa deasupra capului și strigătul lui era greu, fața

fi era ca arama sub pālăria pleoștită, ochii lui parcă mâncau foc ; Ileana lui Părău își ridicase pruncul mult și pruncul bătea din palme, în neștire, în timp ce maică-sa spunea repede tot clătinându-se :

— ...Razonte și Agripina... ei, Doamne ! Centru de lapte... Grădinițe sezoniere... unde ești, Mina ?

— Aici Ileană... să plesnească de ciudă chiaburesele !

— Eu, vedeți, tovarăși.. tot nu-s lămurit ce-i aceea asolament... spunea Mațe, când către un vecin, când către altul. Ce-i aceea asolament, tovarăși ?

Moșul Țupei își desbumbase de-a binelea tulumbarul, că-l năpădisese o căldură grozavă ; el nu striga, dar își amintise un cântec de demult, despre boi și plugușoare de Anul Nou... și-acum îl rostea numai pentru el, era un plugușor cu trei rânduri de boi, trăgând brazdă într'un lan larg :

„Boișorii dinainte
cu cornițe aurite...

spunea moșul, muncindu-se să-și aducă aminte cum îi mai depar e :

„Boișorii din mijloc,
cu cornițele de foc...
Boișorii dela roată,
cu cornițele de piatră...”

Stârșind, luă dela capăt urătura plugurilor și-a boulenilor, căci i se năzăreau înaintea ochilor mulțimi de pluguri, unele stând pe grinzi ca niște rândunici gata să țâșnească în largimile primăverii, altele, grele, răsturnate cu fiarele 'n sus, răsunau sub pile. Cirezii de boi albi acopereau pășunile, din răsăritul până'n asfințitul soarelui...

— Ce-i asta ? Ce faceți aici ? țipă Culuță și iată-l ridicat pe umărul lui Petre Papuc care tot cearcă să-l dea jos...

Fața băiatului râdea, râdea spre Ion Butnaru care stătea aspru, cu privirile ațintite în cadra cu tovarășul Stalin ; văzându-l pe Culuță râzând, Butnaru îi făcu semn, i se umplu toată inima de milă și prietenie și astfel, precum stejarul crește sfredelind stâncile, astfel crescuseră atunci din inimi, ca un stejar vânos, având în încreșturile învelișului atâtea dureri, cântecul „Internaționalei”. Pe ferestre se înfiora argintul luceafărului de ziuă.

4.

Cocoran apucă de-adreptul prin grădini, mergea cu pași din ce în ce mai largi . Văzuse cu ochii lui gospodăria aproape întemeiată,

inima îi era plină, îi svâcnea de bucurie, la gât. Mai avea în nări izul de fum stătut, izul de busuioc vechi al femeilor, izul amărui de cojoace al bărbaților.

Hei... cât de frumos și icât de bine are să fie! Ca o stea va luci într-o sară electricitate... lămpile și opaițurile vor pâli, sub răsăritul soarelui odrăslit din mâna omului... Își închipuia hangarele S.M.T.-ului deschizându-se... veneau muncitorii călări pe gâtul tractoarelor... câmpia se umplea de larma chiotelor, de duduitul batozelor, grâul curgea în niște izvoare de aramă... Caii nechezau îmbătați de atâta rod și de-atâta larg...

Pe fața Răsăritului se îngrămădiseră niște nouri grei, întunerecul se făcu adânc, numai luceafărul clipea înflorat în depărtările lui amețitoare. Pân'la ziua albă mai erau ca două ceasuri bune și era vremea când plantele se umezesc. Cocoran se opri în dreptul casei, îl pâli un somn greu, vroia să doarmă în tot lungul acelei duminici, ca un butuc, neîntors, ca la un capăt de muncă istovitoare. Impinse porțița, și ce dracul? nu mai era stăpân pe pașii lui? Oricât cerca să intre în ogradă, picioarele îl întorceau înapoi în drum și ca un pâlț verde îi stăruia înaintea ochilor ogorașul... Va să zică îl dăduse... Mâne vin inginerii, îl vor măsura privindu-l prin niște instrumenturi cu lentilă, cum fac astramonii când cercetează clipirile văzduhului... haturile vor fi rase de pe fața pământului... haturile înguste unde-și aveau cuib ascuns vecinii cei buni, șoarecii, șopârlele și greerușii de câmp. Șapte pluguri trag de-odată șapte brazde înainte, șapte brazde înapoi... și ogorașul lui Cocoran nu se mai vede... unde-i? S'a scufundat, s'a făcut una cu cele o mie și-o răsmie de brazde reavăne... Degeaba umblă el, asudat tot, în lungul celor trezeci de prăjini... caută un semn... pe dracul! a pierdut demult, pentru totdeauna, urma haturilor... nici nu mai poate bănuî măcar unde era tufa de pelin care îi ținea umbră la amiază... Dar locul de sub hat unde-și înfunda ulciorul cu apă? Unde-i tufa de coada-șoarecului care amirosea așa de frumos? În anii când da locului grâu, își lărgea pieptul, doboră holda în trei numărături...

Nu mai găsește acum nimic... nimic... nimic. Umblă beat de mahnire, în cele din urmă s'așează pe-o brazdă puternică, își lăsă capul în pumni... De sub brazdă, se muncește să iasă o șoricioaică, răsuflă speriată și nu i-i frică de Cocoran; el dă brazda la o parte și șoricioaica i se urcă repede, până pe umăr, își țintește mărgelușele ochilor spre coloșii care ară acum departe...

De după fiecare trunchiu, își arăta gardina pălăriei câte-un străbun. Parcă vedea pereții acelei colibi vechi și umbrele nucilor cu scorburi pu rede. „Ce faci cu cimitirul nostru, Cocorane! Il dai să ne

răscolească plugurile? Nu ți-i milă s'aduci peste oasele noastre tractorul? Noi, aici am muncit, aici am murit, aici te-a plămădit și pe tine tat-tu..."

— „Fugiți, că vă trag cu sapa...” se mânia Cocoran oprindu-se în fața ogorașului, ațintindu-și auzul spre plantele adormite. Par'că se simțea vinovat, păpușoi i săltați până'n umăr par'că-l-au privit de-odată din spicele abia odrăslite, din mătasa abia odrăslită la subțioara frunzelor. Abia îndrăzni să facă un pas în răzor și prin păpușoi trecu o înfiorare ușoară, până departe, un foșnet trecu până departe. Niște haldani înalți îl pâliră în față cu vârfurile pline de rouă și el simți în tulpini o îndărătnicie. Făcu al doilea pas și-al treilea, și ogorul îl cuprinse apoi din toate părțile, vântul abia clintit al acelui ceas prinse a frământa marea grea a semănăturilor. Sus era pace adâncă, o spuză albă erau vărășile de pe Calea Laptelui. Găinușa clipea din mulțimea ei de lumini, în timp ce la Răsărit verdele adânc al cerului abia prindea a se îngălbeni. Cocoran s'a din nou în drumușorul din capătul ogorului, sta sprijinit în sapă, ascultând cum se molcomește vântul. De departe venea cântecul rar al pitpalacului, odată cu mirozna umedă de mazăre sălbatecă. Cu cât strălucea luceafărul, jârâitul greerilor creștea, se înălța, încât toată câmpia era plină de cântece. Arare, câte-o pasăre de noapte fâlfâia greu peste capul lui Cocoran, dând un țipăt scurt. Dar cine clatină oare, păpușoi? Altădată, Cocoran și-ar fi pregătit bine cumpăna sapei, să pocnească cu muchea, căci debunăsamă venea bursucul, căutând știuleții cu grăuntele încă mic cât vârful acului. Când vin în cârd bursucii dau ca chiorii drept între picioarele omului... Vânat, mare, cât un câne, sta bursucul în fața lui Cocoran, ridicat în două labe... Cocoran nici nu se clinti din loc, fiara câmpului se lăsa în truspatru labele, porni înapoi, fuga, prin răzor, și niște pui țipau undeva la vr'un cuib, cu piuituri mărunțele...

Cocoran stătea așa de nemișcat, încât o vulpe tăind drumușorul se opri și-l privi. Când verdele cerului se vesteji bine, el porni în câmp tot mai departe; în sat, cocoșii cântau de ziuă.

Văzu un om stând la capătul unui ogor, așa cum stătuse și el, și se opri, rușinat. „Te-am dat”... spunea omul acela. Debunăsamă, era mijlocașul Clip care spunea mai departe:

— „V'am făgăduit... v'am dat... păpușoi tatei, te-am făgăduit, te-am dat, ogorule...”

— Vezi... se'ntoarse el speriat spre Cocoran, am venit în câmp, cum am ieșit din adunare am venit în câmp... Te-am văzut demult în capătul ogorului, tovarășe... Cred că celui ce are puțin i-i și mai greu, și-a bătucit tot într'un loc sângele și sudoarea, ani de vreme...

— Lasă... se luminează de ziuă... îi răspunse Cocoran, dar Clip spunea înainte, parcă-i grăia gura fără dânsul :

— ...și doar sunt hotărît să-l dau... eh, cum mă trage la fund ! Eu, pe ogorul ista m'am născut, aici a vărsat mămuca sudoare când se muncea să mă nască... Mi-a istorisit că a fost greu, eh... Dacă a văzut că nu poate, s'a înșfăcat cu mâinile de-o tufă... și-a sprijinit picioarele în hat... m'a svârlit în țerna fierbinte... Tot aici, tătuca...

Iși dădu sama că nu-l ascultă nimeni, Cocoran abia se deslușea la douăzeci de pași. mergea repede ; Clip îl ajunse :

— Nu-i așa... Cocoran... să nu mai știe nimeni că noi... că tocmai noi... am desbătut capul la alții, că ce le trebuie... și, când colo, noi...

Cât de rușine îi era lui Cocoran ! Cine dracul îl dusesese tocmai spre ogorul lui Clip ? N'a putut apuca în altă parte, dobitocul !

Și cu cât se îndepărta de ogor, avea simțământul că nu va mai veni să-l vadă, niciodată... nici chiar la datul în primire.

Tăia ogoarele de-a-dreptul și nu băga de samă cum țerna pe care călca se tot lumina. Se opri pe deal, de-acolo de unde se vede desfășurându-se toată câmpia, cât cuprind ochii. La Răsărit, niște pâcle încremeniseră pe sălciișurile Siretului, departe. De-acolo țarinile urcau, săreau linia ferată. urcau mai departe, pân'la Hălăuca unde sclipeau și scânteiau turnurile bisericii ; larma de aramă a chimvalurilor vestea răsăritul soarelui. Dela Hălăuca, țarinile porneau tot în sus, un drum vine dinspre Răsărit părănd o uriașă panglică galbenă, străbătând văi și dealuri. Drumul acela coboară din zări și din culmi și acum părea că iese din soarele roșu țâșnit pe zare.

Drept în fața Mălinilor, către Miazăzi, este o câmpie lăună, din Siret până departe în luncile Moldovei. Asta-i o țară dintre două râuri ; două râuri o udă cu apele, două râuri îi dau umezeală bună în dricul arșițelor și-o fac totdeauna roditoare... Dacă n'ar fi avut Cocoran ochii plini ca de-o ceață și s'ar fi uitat pe zare, la Miazăzi, ar fi văzut cum se scurg către hățişurile celor două râuri, ca nișe exoduri de furnici albe, două cârduri de boi plăvăni : unul se scurgea spre Răsărit, altul spre Asfințit ; boarii, mergând pe linia zății, unul către Răsărit, altul către Asfințit, păreau două puncte negre...

Cele două sute și mai bine de hectare din fața satului erau ca un lăicer în culori multe ; grăele aveau un verde cărnos, mai adânc era verdele păpușoilor. Numai fâșiile cu sfeclă de zahăr abia biruiseră cu frunzele crescute numai cât limba oii, negrul pământului. Toamna, jandarul Cațaveică scotea de-acolo niște dovleci galbeni și buboși, mari cât pântecelul berbecilor. Sfecla de zahăr era vânoasă, încât abia o urneau din rădăcină coarnele furcilor. Păpușoii hangani aveau

grăunte puternic, mare cât dintele armăsarului. De-acolo, din acel șes neted ca palma, scoteau chiaburii greutate mare de rod, încât carele, urcând delușoarele, pârlăiau din osii.

Înainte de împroprietărire din 1945, acolo stăpânea Mangu. Simțind că i s'apropie mukul de deget, vându în grabă pământul și-și luă lumea'n cap. Chiaburul Tăun cumpără cincizeci de pogoane, Iapă Scurtă din Tupilați alte cinzeci ; au mai cumpărat și câțiva mijlocași niște fâșii.

Săracii, erau svârliți cu ogoarele departe, în prunduri, încât trebuiau să se scoale la miezul nopții pentru a fi la ogoare odată cu mijirea zorilor. Dacă te uitai pe dealuri, vedeai cum spânzură niște fâșii de holdă, ca niște țoluri mârșave în bătaia vânturilor. Acelea erau și ele ogoarele săracilor.

Hei... dar lui Cocoran îi era scârbă să se mai uite la țolurile acelea ale sărăcimii. Vântul răsăritului îi flutura marginile pălăriei.

La spatele lui, dincolo de colinele prinse în neguri, mai suz decât toate înălțimile, se vedea, ca o cetățue neagră, Ceahlăul. Când ajunse acasă, Cocoran abia nimeri zăvorul ; în tindă cotcodăcea cocoșul sfădindu-l că dece a întârziat și-l lasă să stea închis când afară s'a făcut atâta lumină... Când Cocoran deschise ușa, cocoșul i se svârli spre mâni, îl ciupi de picioare... Nu-i mai dădu grăunțe din palmă. Se prăvăli pe pat, adormi într'un somn greu, pieptul i se umfla în niște suspine...

5.

Cu toate că pica de somn, și-i era foame, Iordache le grăi mult membrilor de partid rămași în încăpere. În afară de Cocoran și Clip erau de față toți ceilalți douăzeci și trei, îngrămădiseră scaunele în jurul mesei, ascultau hotărâți, ce aveau să facă la cel dintâi semn de luptă.

După o amănunțită dare de samă asupra adunării, se vedea limpede că cei ce vor șovăi sunt destul de mulți și se vor lăsa prinși în năvodul svonurilor. Hotărâre ca toți cei douăzeci și trei să stea trezi, gata la chemare.

Trebuiau găsiți numaidecât Clip și Cocoran : unde se irosiseră când era nevoia mai mare ?

— Le-or fi fătât vacile... răsă rău Ichim Corcodel, iată cum își pun socotelile lor înaintea partidului... Eu ? Niciodată n'ași face o astfel de greșală... Cum spune Istoria ?...

— Cum spune, spune... îi răspunse Iordache, privindu-l drept în față, dar Corcodel își furișă ochii într'un colț, înroșindu-se. Care

vrea, tovarăși, să alerge la Clip și la Cocoran ? Vrei d-ta, Boambă ? Spune-le să vie aici numaidecât... repede...

După ce Boambă ieși, lordache grăi mai departe :

— ...cum se pot oamenii culca pe-o ureche... uită, oare, că binele de mâne atârnă de ei, de lupta lor... să nu ne lăsăm mereu în nădejde... clasa muncitoare îți pune secera în mână... trebuie să muncești și tu... să te ajuți... Grăiam tovarăși, că mulți vor mai șovăi încă... Dece ? Pentrucă-i țin în loc sute și mii de ani cu superstiții... cu frică ! Mulți is ca niște copii... le-arăți puntea pe unde să treacă... trebuie să-i ajuți într'una, să nu lunece în cine știe ce parte... să-i ajutăm, îndrumându-i, până la capăt... Câți chiaburi aveți în sat, tovarășe Butnaru ? Câți chiaburi și câți alți dușmani fățiși ?

— E-hei ! făcu Ichim Corcodel.

— Chiaburi, avem patru... cel mai cuprins și mai îndrăcit îi Tăun. Il avem dușman avan pe unul Cațaveică, jandar dat afară... are aparat de radio, face speculă cu făină și cu carne... aduce în sat svonuri.

— Ochii pe ei, tovarăși ! Nu trebuie slăbiți, nici cât stă cioara'n par... pân'i-ți prinde cu mâta'n sac ! Faceți așa fel, ca satul să-i urască... lămurii oamenii dece vor ei război... lămurii-i de unde capătă ei svonuri... trădătorii de patrie... vânduți taberei anglo-americane... La voi, de azi înainte, lupta de clasă va fi a dracului... are să iee forme pe care nici nu ni le închipuim ! Cred că n'au să se mulțumească numai cu svonurile, pot trece la fapte criminale... s'aveți grijă... vă pot otrăvi vitele... pot pune foc grajdurilor... cum pun foc gospodăriilor de stat. Ați auzit cum au ars vitele la gospodăria de stat din Văleni... Vă spun, întăriți-vă v'gilența... nu vă potriviți la ce spun că boerii-s gata... chaburii-s gata... ce luptă de clasă ne trebuie ?

Pot otrăvi fântânile... vă pot otrăvi semănăturile așa fel, încât câmpii întregi să capete viermi... să le mânânce viermii... Eh ! Lupta de clasă ! reluă lordache după ce-și șterse fruntea : vă vor ademeni femeile convinse... încât să vă luați lumea'n cap de gura lor, să lăsați și casa, nu numai gospodăria colectivă... vă vor ademeni copiii, ca să vi se lege ca niște pietroaie de picioare, să nu vă dați vitele la colectiv... vor umbla noaptea cu cărbuni aprinși... ori vă vor asvârli capătul de țigară în ogradă, ca din întâmplare, drept pe fânul uscat de arșiță...

Și-apoi, vă vor amenința cu războiul, câinii ! ca și cum ei l-ar putea face fără voința mulțimii... și mulțimea nu-l vrea ! niciun muncitor din lume nu-l vrea ! Uită ei, de puterea Uniunii Sovietice care-a zdrobit neamțul în vizuina lui ?

Oamenii îl ascultau cu pumnii strânși, se foiau în scaune.

— Voi, tovarăși, purtați răspunderea... trebuie să vă dați sama de răspundere...

— Așa-i.. da. tovarășe... răspunse Costea Potop, sculându-se. Care din noi nu-și dă sama, când a pornit pe drumul Partidului, că are în față primejdii, că va avea de învins multe... Noi, hotărâți suntem s'o curmăm cu cele rele din trecut... să pășim înainte, chiar de-am fi desculți și ne-or înghimpa spinii picioarele...

— Așa tovarășe! a trecut timpul de stat cu mâna în sân! Avem pildă țăranul măreței Uniuni Sovietice... să facem ca țăranul sovietic... constructorul comunismului! greș i-a fost și lui la 'nceput, dar iată azi! E în fruntea țăranilor din întreaga lume... îi strălucește pe masă electricitatea... are pâine albă și destulă... are bae și cinema-tograf... cetește cărți... trebuie s'ajungă ca el și țăranul nostru... la asta gândiți-vă în toiul bătăliei... Voi, tovarăși, sunteți baza gospodăriei colective... Trebuie să prevedem totul, așa fel ca să nu ne găsească dușmanul nepregătiți. Știm că prin partea locului s'a pus la cale o procesiune, cu un fel de sfântă arătată pe geam, o șmecherie a chiburilor. Bat drumurile niște călugări flenduroși, spunând că au în geamantane oase de sfinț... și câte și mai câte... vă spun, tovarăși, chiburii nu se lasă cu una cu două... băgați de samă! Dar mai ales bat cu svonurile despre război! Fiți gata — trebuie demascați fără cruțare, cum vor deschide pliscul! S'or folosi de foștii lor argați, de femei neștiutoare... vă vor îmbrobodi capul copiilor. Trebuie să ne folosim de oamenii cinstiți din sat, de mulțimea lor mare care-i alături de noi... După ce clasa muncitoare a sângerat atâta pentru a ajunge să scoată țăranimea din mizerie, răspundem pentru fiecare om cinstit lăsat să cadă în arcanul dușmanului!

Iordache se ridică, își îndesă șapca peste șuvițele răvășite. În timp ce-și îmbrăca scurta, sub mânecile suflecate ale cămășii mușchii puternici i se sbăteau ca doi pui de sălbătăciune prinși. O grijă îi rămăsese brăzdată pe frunte. Stătea în picioare, pe gânduri, amintindu-și de Onufrie-Ochi-de-Vulpe. Trebuia găsit numai, decât și pus la treabă.

— Trebuie să-l căutăm numaidecât pe tovarășul Onufrie... din câte știu, era unul din comuniștii cei mai răsbătători, credincios cauzei până la sânge... par'că d-ta ai cerut să fie dat numaidecât afară, tovarășe Corcodel...

— Eu? se prefăcu a se mira Corcodel. Ce am eu cu Onufrie?

Își mușcă buza, plecându-și capul. „Ce s'o fi întâmplând cu omul acesta?” se întreba Iordache, privindu-l cu coada ochiului. S'a repezit la oameni să nu pue întrebări... și-a mobilizat neamurile anume ca să-l deie afară pe Onufrie... satul îl dușmănește... arată a vechil

boeresc... nu cumva-i o viperă de-a chiaburilor? Trebuie ținut din scurt"...

— ...eu nu am nimic cu Onufrie, tovarășe... greșesc dacă mă țin ca orbul de gard de iota Istoriei Partidului? Eu sunt credincios cauzei, pân'la moarte, tovarășe...

„Vom vedea... spuse Iordache, în sinea lui — și oricât îi căuta ochii, Corcodel și-i svârlea când prin colțuri, când în tavan, când și-i ținea țințiți în lumina lămpii care se îngălbenea sub năvala din ce în ce mai purpurie a zorilor. Dar după ce-și fugări ochii prin toată încăperea, Corcodel și-i ținți de-odată drept în ochii lui Iordache și avea la colțul gurii un zâmbet rău :

— ...Bine-ar fi să mă bănuieți de cine știe ce, tovarășe... nu? Dacă vrei, iaca, îmi scot cuțitul... mi-l împlânt drept în inimă... Eu, pentru partid mi-am vândut oile din ocol...

— Mare scofală... râse rău careva încet, fără ca Ichim Corcodel să-l audă.

Prinseră a porni spre ușă, dar în clipa aceea intră moșul Țupei, abia suflând de graba mersului, asudase tot, cămașa îi era leoaică sub tulumbarul care i se înmuiașe de abureală. Se duse drept la Iordache :

— ...tovarășe delegat, a venit la mine mai înainte o țără, reformatul Cațaveică... m'a tocmit să-i duc nu știu ce, cu carul, din Tupilați. Eu nu știu ce are el de adus... ce marfă are... știu că face spiculă cu carne... poate m'a tocmit să-i duc vite tăiate pe-ascuns... dracul știe! Eu am venit ca să știți... vă spun dinainte... li drept că are la Tupilești o soră bolnavă... mi-a spus că să pun în coșul carului mult fân, că am să i-o duc pe soră-sa bolnavă...

Tăcu, gândea mâncându-și o unghie :

— ...dar dacă mă pune să-i aduc dracul știe ce...

— ...cine? Cațaveică? întrebă, din ușă, Cocoran, cu amarnicie.

Capul îi era plin de pene, venise din nou cu sapa lui lungă'n coadă apucată la iușeală de după ușă.

Privi spre Iordache rușinat :

— ...am avut o socoteală a dracului de încălciță, acasă...

— I s'o fi ouat cocoșul... râse careva.

— Nu, tovarășe, îi răspunse Cocoran grav. Am avut la inimă un drac... m'am dus să-l vârs afară... l-am vârsat...

Se privi ochi în ochi cu Clip care se opri în prag, roșu ca focul ; amândoi își plecară capetele în pământ ; moșul Țupei spunea mai departe :

— ...eu înjug și mă duc... dacă-i ceva de șpiculă, trag carul drept în ogradă la miliție...

— Du-te, tovarășe, ești stăpân pe munca d-tale... de-ocamdată din asta trăiești...

— Bine, mă duc, sunt înapoi când va fi urcat soarele trei suliți... Bizuiți-vă pe mine, măi fraților, dacă întârzii cumva la drum... Moșul Tupei îi hotărât ca stânca să intre în colectiv...

Ieși, în timp ce Cocoran și Clip își tot ocoleau privirile, tăcând.

— V'am rugat să veniți, tovarăși, spre a vă spune că să fiți gata în dimineața asta... poate vom avea de furcă... la ceasul opt, să fiți toți aici...

Glasul lui Iordache era aspru, pentru întâia dată, față de oameni.

6.

Culuță mergea repede în urma lor, abia târându-și bocancii spargi. Drumul cotea brusc pe deasupra unei râpi pline de gălgăitul apelor.

Aici, se vedeau urmele unor stâlpi, rupți de carele răsturnate în prăpastie. Vite multe se prăbușiseră, sdrobindu-și coastele. Din lună'n lună, se băteau acolo stâlpi, s'anina un felinar, dar stâlpii erau smulși într'o noapte, felinarul spart.

— Mâna dușmanului, tovarășe Iordache, nu stă...

Se spunea că acolo iese strigoiul la miezul nopții și probă era Culuță, care putea mărturisi, putea dovedi dându-și minte nașul la o parte, arătându-și sgârrietura de furcă...

— Aici, tovarășe Butnaru, nu în târzie vreme, va fi pus un stâlp cu lumină electrică... Mă gândesc la satele electrificate ale Uniunii Sovietice... cât îs de mândre... Viața săteanului sovietic e-un cântec, pe lângă a săteanului dela noi! Iată, cum Parădul a ridicat acolo oamenii, din robi la boieri, își duc astăzi singuri destinul... Da, tovarășe Ion Butnaru... într'o zi vă veți lumina satul cu electricitate... O s'aveți poduri de beton... toate prin munca voastră în colectiv... Vor pieri superstițiile... oamenii vor căpăta încredere în puterea lor...

— Hei... tovarășe Iordache... când te-ai grăind simt cum prind la putere și mai mult... Electricitatea... de când o visez eu... dar știu că într'o zi am să pun mâna pe-un țâmburuc. Știu că drumul la electricitate duce prin colectiv...

— Pe aici, frate, trec toate drumurile bune... grădinițe, spitale... case de naștere... bibliotec...

Și Iordache se opri, așteptându-l pe Culuță:

— Mă uit la acest tovarăș mic, într'o zi n'are să-i mai fie frică de arătări. Astănoapte, debunăsămă că el a dat cu pieptul într'o sârmă cu ghimpi... da... uită-te, Culuță: nu cumva ai trecut prin gard?

— Mi se pare că pe-acolo... da...

— Ei, vezi... acolo ți-ai spart pieptul, băete! Strigoi? Strigoi sunt neștiința... spaima de lucruri tot din neștiință vine... Oamenii au ajuns să prindă fulgerul într'o sârmă... apasă un țâmburuc și le răsare soarele pe masă, într'o sticlă... așa are să fie într'o zi și la voi, și'n toate satele.

Culuță îl privi lung, o neîncredere vădită îi încrețise pe obraz un zâmbet șters. El știa bine, auzise bine, cu urechile lui, cum bolborosea un om în fundul râpei. Și, ce-i cu sârma ghimpată? Ce tot spune tovarășul acesta străin, despre soarele aprins cu un țâmburuc?

Urcă repede, dea-dreptul prin grădini, s'ajungă mai degrabă la stăpân, căci trebuia să fi fost dus demult cu vitele în luncă...

Iordache și Butnaru clătinară din cap în urma lui, pornind cu pas larg:

— Da tovarășe Butnaru, într'o zi, la râpa asta va fi un stâlp cu lumină electrică!

După trei-patru recolte bune, Ioane...

Îl privi mai bine pe Butnaru în lumina zorilor, și-l văzu că are o frământare puternică, își aminti întâmplarea cu Vrabie.

— Ei? Ce-i frate Ioane? Te-a lovit tare în inimă?

Râse stăpânit:

— O formă a luptei de clasă?

— Par'că nici nu-mi vine a crede, dar așa-i, o formă a luptei de clasă... Mi-a luat ibovnica, anume în noaptea asta, spre a mă sdruncina...

Dar Iordache trecu la Corcodel:

— ...omul acesta trebuie ținut sub ochi... Cred că nu-i bine să i se încredințeze lucruri de răspundere... cred că a intrat în partid cu un gând ascuns... ce-o fi având el cu săracul Onufrie?

— Pare să fie ceva la mijloc... încă n'am cercetat... Dar'prea stropește cu apă împrejur, ca să nu poată fi ținut cu piatra... Știu că-l ține'n brațe tovarășul secretar dela plasă... i-i neam...

— Să ai grijă, Butnaru... Unde ne ducem?

— Te potesc la mine... la părinți, tovarășe... îmbucăm ceva... tragem un somn pe fân... Cu prilejul ista am să mă laud puțin în fața d-tale... am un cal drag ca ochii din cap... Hei! și-o mai aveam pe ea... pe Albăstrița... Se poate întâmpla ca ai mei să se uite întâi

chiorâș la noi. Dar după aceea se îmbunează... că atâta fecior au... Iată, asta mi-i casa părintească...

7.

Iși trecu mâna peste porțiță, trase zăvorul, intrară amândoi în ograda poleită de cele dintâi mijiri ale răsăritului. Un cal negru scoase botul afară din grajd, rânchezând cald. Găinile cotcodăceau în coști-reăță, vestind gospodarii că se luminează de ziua. Rațele măcăiau într'un ocolaș, cerând să li s'aducă mai repede covata cu buruene tăiate.

Dar gospodarii dormeau azi mai mult, căci era ziua de hodină a duminicii. Casa bătrânească avea streșini coborâte, ferești strâmbe. Pe prispă, sta un plug sprijinit cu ferul în sus. De lângă casă, începea grădina cu păpușoi grași, înalți, niște coroane de pruni răspândeau o umbră abia deslușită.

Din casă s'auzi un bărbat tușind, niște picioare desculțe s'apropiau repede. Zăvorul sări la o parte și'n ușa se arătă cu un topor ridicat deasupra capului un bătrân cărunt tot, cu o gură rea, par'că tăiată cu un cuțit tocit; ochii îi erau mohoriți.

— Să ieși afară din ograda mea. Am avut fecior... nu-l mai am! L-am șters cu buruiana... l-am crescut... am muncit pentru el până mi-au dat ochii din cap...

Trânti ușa, trase la loc zăvorul, în timp ce în casă o femeie bocea în gura mare:

— ...tocmai în zi de sfântă duminică, Ioane! În zi de sfântă duminică... În loc să te primești... să te duci la sfânta b'erică, să te'nchini, tu aduci pacoste și nenorocire...

Când zăvorul sună a treia oară, Butnaru și Iordache erau acum prin mijlocul ogrăzii, se opriră auzind glasul rău al bătrânului:

— Să te duci unde știi... unde te-or duce ochii... ți-ai făcut neamul de răs... în ogradă la mine să nu mai calci...

— Mai bine mureai pe front... Ioane... Ioane... bocea bătrâna ieșind din tindă și venind spre ei în fugă.

Se uită cu dușmănie la Iordache, măsurându-l din cap până'n picioare cu niște ochi șterși:

— Voi... voi ni l-ați ademenit...

— Ioane... spuse încet spre feciorul ei, dacă nu te cumințești, peste trei zile urc la putrezit în țințirim... îmi fac o samă...

— Marș în casă... se stropși bătrânul la ea. Voi, marș mai repede afară din ogradă...

Zăvorul sună iar, în timp ce Ion Butnaru sta în ușa grajdului, cu

capul sprijinit de gâtul calului, își înfunda capul tot mai mult în coama amirosind a sudoare acră și-a fân vechiu. Calul clătina din cap neliștit, întorcând spre el un ochiu cald.

— Hai... să mergem... tovarășe... spuse încet Iordache. Hai...

Butnaru cuprinse gâtul calului mai tare, umerii îi rămaseră nemîșcați. Când se'ntoarse, repede, fața îi era mai trasă.

— Nu-i învinovățesc... spuse el, uitându-se spre ferestrele casei.

Se'ntoarse din poartă, se uită lung la cuprinsul ogrăzii părintești, își trecu ochii asupra merilor, asupra păpușoilor grași semănați de el astă-primăvară... Spre poartă, se vedea o temelie de bârne, un început de zid; acolo, bătrânul pusese temelia unei case noi, pentru feciorul lui, în timp ce acesta era dus pe front. Vroia să aibă feciorul lui o bucurie mare la întoarcere, să-și găsească așezarea gata, în creastă cu băsmăluță albă și cu smicele... Numai rostogolirea frontului l-a oprit din lucru. Când a venit Ion, a sărutat mâna tătâne-su de două ori: odată de bucurie că s'a întors, a doua oară pentru temelia casei. Dar Ion s'a întors cu alte gânduri și bătrânului nu-i plăceau în ruptul capului...

Uitându-se la temelie, Ion Butnaru par'că vedea pereții înălțându-se spre acoperișul cu draniță albă... În prag, râdea Albăstrița... și-avea între dinți un spic plin...

Pornind, își ținea capul în pământ, o ciudă îl cuprinse împotriva lui Iordache. Ce făcea Butnaru, ce se socotea el, că-și tot apăsă inima sub ciubotă? Și-o apăsase, pân'la sânge, asară... Acum și-o apasă mai sdravăn și-l doare mai sdravăn... Și până când va trebui să și-o apese tot așa? Debunăsamă, după nevoile de azi, vor veni altele și altele... el va trebui oare să tot geamă?

— Tovarășe... eh... oare până când am să tot gem eu așa?

Iordache nu-i răspunse numaidecât. Ochii i se încețoșaseră și lui.

— Ai să mai gemi, tovarășe Ioane, pân'om isbuti să punem temelia... temelia satului de mâne... Îți pare rău după ograda părintească... știu... îi greu să te desparți... După ce-om pune temelia, tovarășe, ai s'ajungi pe-un câmp larg... ia'n uită-te: mie, mi se și năzar holdele... cirezile de vite... lumina electrică... Fii tare, frate...

Își aminti pilda spusă de către Cățeaua lui Făină, despre meșterul zidar din vechime:

— De fapt, trebuie să ne punem inimile sub temelie... altfel... Uită-te în ochii mei, Ioane... așa...

Se opriră față'n față, ochii lui Ion Butnaru se umplură de-o strălucire, uitându-se adânc în ochii plini de zâmbet ai tovarășului. Își

puseră unul altuia mâinile pe umăr; când s'au strâns puternic, privindu-se țință ochi în ochi, Butnaru par'că luă putere din svâcnetul inimii lui Iordache. Gemu, apoi își puse patru degete pe limbă, făscâi scurt, puternic și din ceasul acela rămase cu o dungă adâncă între sprâncene.

Cap. IV

Sediul partidului era într-o căsuță cu o singură încăpere, niște stergare albe acopereau masa largă în mijlocul căreia, lângă un ulcior burduhos cu flori de sulfină uscate, se afla Istoria Partidului Bolșevic. Cineva pusese în jurul portretelor secretarilor Comitetului Central, cununițe proaspete de bărbănoc, așezase dedesuptul lor ștergare de în prinse la mijloc cu panglici roșii. Soarele intra puternic prin feres-truici, o albină bâzâia lin, sburând dela sulfină din ulcior, la cununițele de bărbănoc. Totul era bun și primitiv, încât Butnaru și Iordache își zâmbiră așezându-se după masă.

— Deunășamă, aici îi prea strâmt pentru ședințele Partidului... spunea Butnaru. Abia aștept să ne aburcăm puțin... vom zidi o casă drept în inima satului... îi și văd tabla scrisă cu roșu: „Organizația P. M. R.-Mălini”.

Și Butnaru grăia mai departe, dar se vedea că nu i-s boii acasă: nu sfada părinților îl înghimpa; degeaba se lupta în inima lui să fugărească ochii fetei luată de Iapă-Scurtă... Ar fi început vorba, dar îi era rușine să'nceapă... cum să-și pună înaintea treburilor obșteșii, mâhnirea lui... Luă vorba despre Corcodel... al dracului! Deunășamă avea ceva ascuns...

— N'ar fi bine, tovarășe, să-l punem la o treabă grea, în care să și arate arama... Ocolește totdeauna încontrarea cu ch'aburii...

Tăcu, pentru că-l dureau ochii Albăstriței... par'că zărea niște grădini depărtate cu flori albastre...

„Dece n'ai venit Ioane? îl dojeneau ochii ei ca floarea inului. Vezi... m'a bătut cu hăturile... și-s bolnăvicioasă, tu știi... M'a dat pe mâna lui Iapă-Scurtă și el îi bătrân, urât... are o casă de copii...”.

— Lasă.. spuse Butnaru cu glas tare, lasă.. Vezi, tovarășe Iordache, mi-i rușine...

— Am văzut de-asăară că ai multe pe inimă, Ioane...

— ...îi albă și slabă, tat-su o bate, din pricina mea, cu hăturile... a măritat-o cu un chiabur din Tupilați, unul Iapă-Scurtă, vădăoi bătrân cu copii mulți. Dar lasă — acum trebuie să ne gândim la altele... oare ce-om face dacă se răsgândesc oamenii?

— Trebuie să-i săltăm din glod... să n'avem hodină pân'ce nu

i-om lămuri ce pierd cu șovăiala... să le arătăm binele ce-i așteaptă, dându-le mereu pildă vie țărănimea Uniunii Sovietice.

Și degeaba se gândea Butnaru la cei șasezecișitrei — care din ei s'ar fi lăsat îmbrobodit de chiaburi, mai repede? Clip? Clip era hotărît ca muntele. Cocoran? Cine ar fi îndrăsnit să s'atingă de uriașul Cocoran, ar muri de muchea sapei... ori ar fi apucat de grumaji și asvârlit peste un gard, în urzici. Mina? Cel ce s'ar fi apropiat de ea, ar fugi așa de ocărit, că nu s'ar putea spăla cu șapte ape... Care altul ar putea fi stârnit din hotărîre? Degeaba se gândea Ion Butnaru, căci de după capetele fiecăruia i se năzăreau ochii ca floarea inului. „Va trebui să-i spun lui Iordache tot... poate-așa oiu scăpa de arătare...”.

— Ar trebui... îi spuse Iordache, par'că cetindu-i gândurile. După aceea, vom porni iar la lucru, cu creeri curați...

— Vrabie nu i-i tată, că dacă i-ar fi tată, n'ar canoni-o așa... i-ar fi milă.

Butnaru oftă, bucuros că-și poate da drumul inimii în voie.

— ...în zilele lui de demult, mijlocașul Vrabie era pădurar. Trăia mai mult între copaci, între sălbăticiuni. Intr'o zi, trece prin sat, vede într'o ogradă o fetiță mai mult moartă, să fi tot avut trei ani de vârstă... sta întinsă pe-un țol, era rece cu toate că afară bătea soarele cu foc.

Ce l-o fi apucat atunci pe Vrabie, că se oprește și spune către părinții fetei: „dacă mi-o dați mie, s'o țin pe fân de pădure, și cu lapte de capră, peste-o lună v'o aduc sănătoasă înapoi acasă...”.

Părinții i-au dat-o bucuroși, că mai aveau prin ogradă o doldoră de copii, mărișori și mărunți, de toate mărimile... Vrabie își dădu cornul de pădurar la spate, își trase mai bine poala bondiței, luă fetița cu ochi mari, nemișcați, albaștri... Așa, urcă la codru. Così o brazdă de fân, o lăsă să se usuce trei zile. La fiecare trei ceasuri, aducea din pădure o capră neagră, potrivea gura fetei la uger, la țatele plesnind de lapte. Fetița suga ce suga, dar par'că slăbea mai tare. După ce s'a uscat brazda bine, Vrabie luă fetița din jocul unde-o ținea învelită pe prispă — și-o puse pe fânul moale, cald, proaspăt; ca să n'o bată soarele prea tare, îi presără pe trup un strat subțire de fân. În a cincia zi, cum sta și se uita așa, la mânuțele cât fusele, vede că de-odată plodul își mișcă ochii și cum sta pe pânțece prinde a se frământa tot la deal pe brazda de fân. Vrabie, atunci, a răsunat din corn și i-au răspuns codrîl din toate svonurile... S'a uitat iar, pruncul se potrivea bine pe coate și pe genunchi, se uita cu ochii mai mari, mai limpezi, în sus pe brazdă... și pădurarul nu se putea dumiri ce vede și unde se tot uită. De-odată, își dă sama că ochii fetei erau

ațintiți către o floare albastră din brazda aceea, o albăstriță de codru... Când a ajuns și-a apucat-o cu mânuțele, Vrabie a dat al doilea svon din corn, știind debunăsamă că viața din prunc se deșteptase. Așa i-a rămas numele, Albăstrița. A crescut acolo în codru, la pădurărie, până s'a săltat bine și pe când avea ea paisprezece ani, Vrabie și-a întemeiat gospodărie în sat. Cum a ieșit Albăstrița la horă, îndată s'au și junghiat câțiva flăcăi, că era frumoasă, ochi ca ai ei nu mai erau pe lume...

Ion Butnaru, chipeș și voinic cum era, avu parte la inima ei.

Se petrecuse asta înainte de război; când a venit războiul, Butnaru s'a dus ca orice flăcău de om sărac. Când s'a întors, după patru ani, a găsit-o pe Albăstrița juruită chiaburului dela Tupilați, peste patru duminici era să se întemeieze nunta. A găsit-o cosând pe prag, cosea flori la o mânecă de cămașă bărbătească, plângea și cânta:

„Lumea'ntreagă mă întreabă
„dece-s galbenă și slabă...”

Cum l-a văzut, ea nici n'a vrut să mai audă de vădăoiul din Tupilați. Bine ar fi făcut Ion Butnaru dacă o lua îndată, dar l-au luat înainte muncile de partid, primi sarcina de secretar de plasă, stătea cu săptămânile prin glodurile altor sate, dădea pe-acasă rar și Vrabie nici nu vroia să-l vadă înaintea ochilor, că era comunist și lucra pentru răsturnarea rânduelilor vechi și aducerea colhozului, ca'n Rusia. Văzând că Albăstrița nu se mai hotărăște odată să-și iee gândul dela Butnaru, Vrabie prinse s'o bată — și o bătea cu hățurile. Odată, Butnaru a lipsit din partea locului aproape un an întreg, trimis la o plasă depărtată. Venise înapoi în Mălini acum trei luni și numai el știa ce-i era inima...

— Ce să fac, tovarășe? Mereu mi-am pus înainte treburile Partidului... pe mine m'am lăsat la urmă.. și mă junghie...

— Mă mir de-un lucru, Ioane... Dacă fata vrea, s'o fi luat într'o sară... puteți sta și'ntr'un bordei în pământ...

— Da, am greșit, tovarășe... A venit vădăoiul, ca uliul îmbătrânit în rele... își repede clonțul într'o puică tânără... Știi ce mă gândesc, tovarășe? Dacă mi s'ar fi întâmplat așa ceva cu ani înainte, deslușeam totul cu parul sau cu cuțitul... ori poate îi dădeam chiaburului foc la casă... Azi, frate, cum i-ar sta lui Ion Butnaru dând foc caselor, stând cu parul în crucea drumurilor? Mă voi răzbuna pe Iapă-Scurtă, muncind mai sdravăn împotriva tagmei chiaburilor... să-l las gol cum l-a făcut mă-sa...

— Așa, Ioane... tovarășe...

— Da... Am să i-o iau dușmanului când i-a fi lumea mai dragă...

Am s'o iau desculță și numai în broboadă, să începem totul odată cu gospodăria colectivă...

Abia acum îl copleşii un somn greu, îi venea să se răsucească jos, pe pământul uscat, să doarmă un ceas de plumb, dar ușa scârții greu din zăvoare. Ion Butnaru se ridică, se ridică și Iordache venind lângă el, amândoi se uitau cu niște ochi umezi la bătrâna oprită în prag. Era mai adusă de spate, obrazul îi era galben ca ceara sub șalul negru. În mână ținea o băsmăluță și toată încăperea se umplu de-un miros de busuioc uscat.

— Treceam spre biserică... începu ea, cu o sfială abia stăpânită... treceam... și m'am abătut, Ioane, să-ți dau o bucată de colac... vezi, ești debunăsamă flămând...

Desveli colacul din băsmăluță, îl rupse în două :

— Na-ți, Ioane, mânâncă... mânâncă și tu, străinule... Vedeți, inimă de mamă, inimă de ceară ! Și doară, Ionică, eu acasă nu te mai primesc, nu, în ruptul capului ! Pricepi tu, Ionică ? Nu te mai primesc... ferească Sfântul...

Incerca să-și înăsprească fața sbârcită, să-și încrunte fruntea, dar obrazul i se îndulci, lacrimile îi curgeau șiroaie :

— ...nu te mai primesc, puiul mamei... nu ! să nu vii ! Nu cumva să încerci noaptea la ușă, să nu bați în ușă, feciorul mamei, că-mi bați în inimă... și-i păcat să bați în inima de mamă... Ce ai să mânânci ? Mă gândesc să-ți pun bucate într'o traistă, s'o ascund de moșneag în scorbură mărlului... mă gândesc, dar tu să nu vii s'o cauți, că nu știu dacă am s'o pun... auzi ?

Butnaru se prefăcea a râde ; se plecă, îi luă mâna dreaptă, i-o sărută și mâna aceea slabă amiroasă a colac de grâu și-a busuioc, amiroasă a lăutoare de dumbravnic.

— Nu... de ce să-mi săruți mâna ? Tot degeaba... acasă să nu mai vii... să nu cauți în scorbură, căci, dacă află tat-tu ? Nu știu debunăsamă dacă am să-ți pun sau nu mâncare acolo...

Iordache se plecă, îi apucă și el mâna, i-o sărută și cuvântul „mamă” îi încălzi inima :

— Lasă... lasă... mamă, du-te sănătoasă la biserică...

— Hai, du-te... îi spuse și Ion Butnaru, n'ai grijă, am să caut în scorbură...

— Vezi, Ioane, eu m'am gândit să vii noaptea să urci în podul surii, să dormi pe fân... am să scot și drugul dela oblon... am să-ți pun în fân primeneli... să te schimbi, să lași cămașa asta mârșavă

pe fân, să ți-o spăl. Că tot mai bine-i pe fânul de acasă... sfârși ea, prinzându-și lacrimile în băsmăluță.

Se opri după ușa :

— Nu vreau să-ți bag cuțit în inimă... dar a venit Iapă-Scurtă la Albăstrița... a venit cu șapte căruțe, cu neamuri de-ale lui... au venit — au luat-o...

Se întoarse în prag :

— ...n'ar fi mai bine, Ionică, să lași drăciile politicii ? Vin'acasă ! Noi suntem cu un picior în groapă... însoară-te... trăește așa cum ai apucat... ce-ți trebuie drăciile politicii ? Tu n'ai să poți schimba lumea, Ioane...

Își munci mult încreșturile obrazului ca să-și ascundă șiretenia care-o cuprinsese pe nesimțite :

— Cine din sat are cal mai frumos decât Ion Butnaru ? Cine ? Nici popa n'are... nici Mangu n'a avut... T'at-tu spune că mâne dimineață ți-l ia de căpăstru și-l duce în Liteni la iarmaroc... Vin'acasă, Ioane ! N'ai crescut tu calul de când era mânăz ? N'ai dormit nopți de iarnă lângă el, în grajd ? Cum ai să-l dai, să se fălească cu dânsul calicii ? Hai, vii ?

— Lasă, mamă, du-te sănătoasă... auzi clopotele...

— Dacă nu vii, Ioane, cânta-mi-ar popa la cap mai repede... cânta-mi-ar clopotele de îngropăciune... că așa am eu parte...

Îl privi cu ură pe Iordache, ieși lăsând ușa deschisă larg.

— Să cauți noaptea în scorbura... strigă ea din drum și peste satul Mălinilor prinseră a răsună clopotele.

Soarele lumina dealurile și depărtările, ziua era numai argint și aur, se legănau lin holdele dintre cele două râuri.

2.

Părăsind sediul, Iordache și Butnaru porniră să-l caute pe Onufrie-Ochi-de-Vulpe. Cotiră pe la râpă, auzul li se umplu de vuetul apelor la roata morii. Trecură printr'o grădină și cu cât s'apropiau, vârtejul suna mai tare, moara se arătă de-odată în umbra sălciilor culcată pe patru labe uriașe de stejar. Roțile ferecate vuiău neîntrerupt, surd, sub năvala apei.

În dosul morii s'a așezat pe mal un bărbat cu cușmă roasă, și Butnaru îl cunoscă după polcuța femeiască. Simțind pași, omul tresări din gânduri, se sculă repede, uitându-se încotro s'apuce.

— Onufrie... bădică Onufrie...

Onufrie-Ochi-de-Vulpe îi privi cu niște ochi roșii, străini, șterși.

— Ce făceai aici, bădică Onufrie ? Bună dimineața...

Dar Onufrie-Ochi-de-Vulpe trecu pe lângă ei cu capul în pământ,

ocoli moara, se așează iar pe mal, privind mai departe fuga înspumată a apelor.

— S'apropie ceasul, bădică Onufrie... hai la adunare...

Ochi-de-Vulpe clătină din cap :

— Pentru mine, toate adună'le s'au trecut...

— Dece, tovarășe ? A fost o prostie... ai greșit... cine nu greșește ?
Lasă, hai, ne-om lămuri la stărșitul lucrurilor...

Onufrie nu răspunse nimic, se ridică, porni repede pe sub sălcii... după zece pași întoarse capul peste umăr, se opri ; porni mai repede — și-acum se oprea aproape din trei în trei pași, pe semne că avea de spus ceva grozav.

— Ce-i, Onufrie ? Hai, vino... îl strigă iar Butnaru.

Dar omul se făcut una cu trunchiurile sălciilor și Butnaru adause speriat :

— Am rămas șasezeci și doi ! Pe Onufrie-Ochi-de-Vulpe l-am pierdut....

— „Dușmanii au lucrat și ei azi noapte”... strigase în urma lor Onufrie-Ochi-de-Vulpe, dar nici unul nu-l auzi. Vai, Doamne, câte se petrecuseră ! La Tăun, încă decusară se fierbea mustul minciunilor. Stând la o fereastră din fund, Ochi-de-Vulpe prinsese multe crâmpie de cuvinte, îl auzise bine pe Tăun spunând unor oameni ce svonuri să împrăstie, repede, înainte de a se face ziuă. Auzi despre război, despre slinți arătați pe geamuri, despre stărșitul lumii. Il auzi pomenind despre „omul lui din partid” și Onufrie se gândi fără să vrea la Ichim Corcodel... Pe la ceasul zece, va veni în sat o procesiune din Tupilați...

Fugi din locul de pândă, spunându-și : „chiar dacă m'au dat afară din partid... chiar dacă nu mă vor mai primi, eu nu trebuie să tac, căci lângă partid mi-i inima... fără partid nu pot trăi ! Nu pot ! gemu el, oprindu-se. Ce mi-ați făcut, tovarăși ? Și doar mi-i inima lângă voi !”

Își aminti din nou întâmplarea vultureanului ciupit de găște, ciupit de rațe. „Acum, Onufrie, trebuie să te salți pe gard, să nu te-apuce dihorul ! Sbate-te... luptă-te, Onufrie !” Trebuie să spună lui Iordache și lui Butnaru tot ce-a auzit... să ia măsuri din vreme...

„Corcodel, ce mi-ai făcut tu mie...” își spuse de-odată Ochi-de-Vulpe și o ură neagră îl cuprinse împotriva aceluia om cu pistrii. Stă ca un tont pe mal, în loc să fie acum prin sat, la lămurit oamenii... Trebuia să-i fi spus lui Butnaru tot, cu un pătrar de ceas mai înainte, când îl găsisese canonindu-se. Mergea repede și se și auzea spunând : „Oameni buni, nu vă potriviți ch'aburilor... cozilor de topor... Ei ar vrea să vie războiul, atomică, numai să nu li se iee averile... Puțin le pasă lor dacă vor pieri milioane de copii... puțin le pasă dacă vor

arde orașele... satele... Nu vă potriviți, oameni buni, oameni săraci... căci ei vor să vă bage iar cu grumajii în jug... Nu le convine că vă săltați din petece... că vreți și voi parte la o masă mai bună pe lumea asta..."

Ograda lui Mangu era pustie, nu se zărea nicăiri țipenie de om, cu toate că era vremea adunării. „Au lucrat... i-au îmbrobodit... își spuse Onufrie și intră în încăpere, repede, începu vorba încă din prag :

— Tovarăși, dușmanii au lucrat ! Astănoapte am auzit cu urechile mele ce se grăia în casa lui Tăun, către ziua... puneau la cale blestemății. Dela Tupilați are să vie nu știu ce drăcovenie cu o sfântă... Ce facem ?

— Li apucăm de grumaz, tovarășe... să ne ție minte, că-le zile-or mai avea ! Li așteptăm pregătiți... Trimitem întâi un tovarăș la Tupilați, să anunțe organizația de partid de acolo...

Butnaru își pierduse cumpătul, mâinile îi tremurau ușor.

— Ce facem ? Li opt și mai bine... membrii de partid trebuiau să fie aici de mult... dar iată-i... spuse cu bucurie, uitându-se afară.

Veneau repede, Clip și Boambă ; Cocoran, își purta brațele cu stângăcie, și le pălea de șolduri, neștiind ce să facă cu ele când îi lipsea coada lungă de sapă...

— ... zece... treisprezece... optsprezece... douăzeci... număra Butnaru în gând, în timp ce oamenii intrau tăcuți, erau mohorâți, numai Clip spunea cu un râs prefăcut ca să ascundă cât îi de tulburat :

— .. pun zahărul pe policioră, lângă cută cu chibrituri... când ccolo, nu-i și nu-i...

— Tovarăși... începu Iordache, a fost bine că am prevăzut din vreme... cred că ați auzit și voi... îi ceasul aproape nouă și oamenii nu mai vin... mulți s'au lăsat îmbrobodiți iarăși... dușmanii au lucrat, s'au dovedit tari... trebuie să le răsturnăm planurile... După cum ne spune Onufrie, satul se va umple azi de câte și mai câte drăcii... Întâi și'ntâi, svonorile despre război... pe urmă arătarea unei așazise sfinte... trebuie pornit repede la lucru ! Care din noi vrea să tragă o fugă la Tupilați, să înștiințeze organizația de partid de-acolo ? D-ta tovarășe ? Bine... Arată-le ce se pune la cale... Căutați-o pe Mina, pe Ileana lui Părău... să pornească iute la lămurit femeile... să le adune și să le vorbească arătându-le cum își bat joc chiaburii de credința oamenilor, cât îi cred de proști, spunându-le că s'a arătat maica domnului într'o pată de gaz...

— ... lupta asta de demascare, tovarăși, nu trebuie întreruptă nici o minută ! Grăiți din om în om. Oriunde vedeți doi stând de vorbă, opriți-vă și lămuriți-i ! Lămuriți femeile, tovarăși, căci de ele se folosesc

dușmanii mai ales ! Isbiți fără cruțare... nu trebuie să cunoaștem nici un fel de cale ocolită ! Loviți fățiș ! Din pățania asta să ieșim mai tari, cu armele de luptă mai ascuțite !

Să înceteze înrăurirea chiaburilor ! Lămuriți-le cumetrii și finii de care se folosesc ei mai ales, pentru împrăștierea minciunilor ! Mulți, duc mai departe svonurile, din frică : aud, când n'are cine-i lămuri, se tem... Oare nu-i organizația de partid inima satului ? Din inima aceasta să îșnească loviturile ! Oriunde v'ați afla, luați-vă cu dușmanul la trântă ! De ați fi în câmp, la sapă, oriunde ați fi, sunteți pe o poziție de luptă... Oriunde vedeți colțul dușmanului, loviți, nu-l așteptați să vă muște el întâi ! Folosiți-vă de toate mijloacele, pentru a doborî împotrivirea dușmanului de clasă.

Spune chiaburul : — „... sunt zdrobit, vai de capul meu ! M-au zdrobit cu impozitele, cu colectarea... mi-au luat până și lâna din polcuța muerii !...” Se prefacă că plânge, dar are lacrimi de otravă... nu-l credeți... arătați oamenilor să nu-l creadă ! Chiar de-ar muri de supărare, și l-ar și gropa, din hoitul chiaburului ar crește copac cu spini veninoși... El râde sau plânge, dar sub încrețiturile râsului ori plânsului se vede botul de lup...

Am auzit spunându-se : — „...nu-s chiaburi la noi în sat... au fost trei-patru... i-am strâns la butuc pân'le-au ieșit ochii !” Asta nu-i adevărat, tovarăși ! Chiar de-ar rămânea gol pe cenușă, plin de bubă, flămând, chiaburul tot câne rămâne ! Se lingusește... îl crezi... îți înfige colții în inimă când ți-i lumea mai dragă !...

— Corcodel, trebuie să te iei azi la trântă cu chiaburii... trebuie să grăești... niciodată nu grăești...

— Vezi, Butmaru, îi ușor de spus „lovește în chiabur” ! Cum să lovești, când ți-i cumătru ? Cum poți să-i spui „hai la trântă, cumetre ?” Mie, Tăunii mi-au botezat toți cei patru copii... dintr'odată, iată-mă dușman cu el ! Cum pot face una ca asta ? Până ieri mi-am tot dăscălit copiii să-i sărute mâna, azi, cum să le spun că mâna aceea îi labă de câne ?

— Dar, tovarășe, te ai gândit vr'odată de ce s'au prins Tăunii să-ți fie neam ? Poate știi rânduiala stânii : te înconjur de cât mai mulți cotei... cum te paște primejdia îi asmuți, ei te apără... îți dai sama că Tăunii anume au botezat și-au cununat oameni săraci pentru a le fi câni de apărare ? Vezi acum pentru ce ți-au botezat copiii ? La o ocdică, ridici bâta pentru ei și-i aperi...

— Eu ? se miră Corcodel, prefăcut. Cum îi apăr ? Să-i apere glonțul și Satana, nu eu... dar vedeți... mi-i greu...

Ieșind, își spuse în sine : „Înainte de a începe vorba, am să-i spun lui Tăun să nu fie prost... că așa-i vremea... ce să fac ? Am

să-l batjocoresc, el are să se prefacă a bate din ureche..." Ion Butnaru și Iordache îl priviră lung.

— Căutați-i pe oamenii cinstiți ai satului... să umble... s'arate dece vor chiaburii războiului... lămuriți bine rostul svonurilor...

Asta, să nu se mărginească la ziua de azi ; îi un plan de bătălie pentru toată vremea cât dușmanii vor mai avea clont ! Tovarășe Onufrie... Cocoran... porniți pe la case... lămuriți oamenii înscriși ! Unde-i Clip ? Ești hâtru și bun de glume, tovarășe... treci la treabă...

— .. eu ași avea o rugămintă... băigui Cocoran, privind în jos, asudând sub pălărie. Dacă vine procesunea, să stau eu de vorbă cu chiaburii... Căci, se mânia el, până când au să mă țină în flenduri și pe mine ?... Hai tovarăși !

În prag se arăta Ileana lui Părau cu cei trei prunci.

— Drept este că a ajuns bomba atomică la Roman ? De ce mă băgați în bucluc ? Cum mă prind, cum mă omoră că m'am scris ! Mă rog să mă tăiați de pe listă, nu mai vreau ! De-or veni, am să le spun că mi-ați sucit capul... Hai, Razonte ! Ce te sclifosești Agripina ?

Apucă spre fundul grădinii, să n'o vadă cineva că iese dela comuniști...

Cocoran trecu dintr'un pas pârleazul lui Maței, repezi ușa. Pe o lăiță, alături de omul de casă, sta un fel de pârilit îmbrăcat nemțește. Între ei sta o sticlă cu băutură verde și două păhărele. Maței tocmai își ștergea mustața, rămase cu mâna la gură, speriat un pic de pieptul puternic al lui Cocoran.

— Tocmai... tocmai l-am fost rugat pe domnul Cațaveică să vie, să mă lămurească... să-mi spue ce-i aceea asolament... și dumnealui nu s'a lăsat rugat de două ori, tocmai îmi spunea la un păhărel de rachiu... Îmbii și tu unul, Cocoran ?

— Maței, du-te la adunare... Cum, și tu, om sărac, te-ai lăsat îmbrobodit de cotarle ? Ce-ți spunea plutonierul ?

— Ei, na... ce-mi spunea... îmi spunea și gata...

— Îi spuneam că voi comuniștii vă ascundeți după cuvinte... după asolamente... răspunse plutonierul Cațaveică, cu un glas rău. Îmbătați oamenii... cu... îi dați de răpă... Hai noroc, Maței !

— Apoi, noroc, dar de băut nu mai beau... Hai la adunare, Cocoran...

Plutonierul își ascuți ochii privindu-i cu ură :

— Umblați cu asolamente... lasă !

— Du-te și-i ia și pe alții... spuse Cocoran către Maței. Treci pe la Tănăsoaia. Ascultă-mă, plutonierule, să nu-mi nimerești odată...

Își bătu palmele de șolduri, îi lipsea, îi lipsea grozav coada sapei.

Porn' cu pas larg și parcă se prăbușea la vale spre acareturile lui Gavril Teleagă.

Cum puse mâna pe clampă, se repezîră trei dulăi sgreptănând porțița cu labelle, hârâind și lătrând; dar Cocoran nu era prost să nu priceapă că cineva dăduse drumul la câini anume spre a nu putea intra nimeni în ogradă. Repezi porțița, împrăstie dulăii cu câteva vînturături din picioare și adevărat este că simțea pe pulpe usturături de colți, dar din zece pași era pe prag, sus, înainte ca o mână din lăuntru să repeadă zăvorul pe ușă...

— Cu bună-vremea... spuse el liniștit către cei trei feciori ai lui Teleagă, așezați pe scăueșe în fața patului.

Erau niște bărbați stătuți, cu păr sur.

— Bună să-ți fie și dumitale... răspunse unul. Il cauți pe tătuca? Tătuca nu-i acasă, îi dus cu vitele.

— Bine, măi feciori... făcu Cocoran încurcat, căci de ce dracu' coșarca plină cu gheme pusă pe pat peste mîndir se tot clătina? Uneori se sălta ușor în sus... Vă să zică moșneagul nu vi-i acasă... Oiu zăbovi o țără să trag și eu o țigară...

Se așeză pe un scăueș și trăgînd adânc, rar, din țigară, își închipuia cum se innădușă moșneagul cu coșarca pe piept... În timp ce cei trei feciori se uitau la Cocoran tot mai încruntați...

— Umbli după colectiv, nu? luă vorba cel ce-i răspunsese la bună-vremea. Apoi Cocorane, ție îți dă mîna, tu n'ai nimic... Tătuca tremură de patruzeci și doi de ani, cum l-au bătut boierii... și nu vrem să-l mai bată și a doua oară, că boierii vin... vin înapoi... a grăit Rădescu la radio din America... Toată noaptea trec armate rusești către front... la Iugoslavia a început războiul... mai vedeți-vă de treabă...

— V'au îmbrobodit și pe voi, măi feciori... rîse Cocoran și se ridică, svârli țigara; v'au îmbrobodit cu boeri și cu americani ca pe niște neghiobi și voi știți cine vă îmbrobodește... Păcat de moșul Gavril, că a uitat așa de repede gînjurile din cele șapte cară... Apoi, măi oameni, ce vrem să facem noi? Vrem să facem ca un front... Gospodăria colectivă îi ca un front strâns... Oamenii uniți, nici dracul nu-i mai poate desbata din unire. Dar să nu grăiesc prea mult, că 'se innăbușă moșneagul sub coșarcă... Hei, moșule...

— Hait... făcu unul dintre feciori plescîind din limbă.

— Ce te amesteci? se mînie al doilea. Tătuca stă unde vrea și cum îi place! Dacă vrea colectiv, are aface cu noi... Cum să ne deie pămîntul de moștenire să se sature din el leneșii și golani?

Moșneagul se frămîntă sub mindir, repezi coșarca la o parte, cu umărul, își descoperi fața asudată:

— Vezi, Cocoran, cum s'a făcut ziuă, am pornit la deal, la adunare, au aflat ei, cum dracu au aflat, când toți is însurați în alte sate? Au venit, m'au găbuît la poartă... nu vor... nu mă lasă... au dat drumul la câni, să nu mai vie nimeni...

— Dar dumneata mai vrei, moșule?

— Cum naiba să nu mai vreau? Mi-a venit prilej să le-o fac boierilor pe obraz... cum să nu le-o fac? ia'n dați-mi ciubotele...

Sta pe marginea patului și-și învelea picioarele pline de tremur în niște obiele albe de pânură. După ce-și încălță ciubotele, își puse cojocul pe umeri, ieși în urma lui Cocoran spunând:

— ...mai la urmă, le las dracului moștenire tot... aista-i binele la voi, că poate să-și afle loc și cei din cenușă...

Ogăi dulăii, în drum adaose:

— Trebuie să mă petreci până sus, Cocorane... dacă nu, ei mă cârduiesc înapoi acasă și cine știe ce mai iese... Americani? Eu nu cred în fleacuri... s'a abătut și pe la mine Ține-bine-traista... Rosia îi așa de tare și de mare... l-a sdrobot pe gherman care era cel mai tare... Eu l-am fugărit pe Ține-bine-traista și l-am suduit de mă-sa...

Peste două zeci erau duși cu vitele în luncă, aproape toți cei din cotuna pe unde umbla Ion Butnaru. N'o găsi acasă decât pe Catrina lui Gavril.

Avea un bordeiaș juguat încât părea o căciulă ștearsă de vreme și de vânturi, uitată acolo pe delușor de vreun trecător din istoria urieșilor. Ușa era strâmbă, pragul strâmb. Catrina sta pe prag, tăia cu o custură niște bucăți de alivancă mucegăită. Simțind pași, își ascunse repede custura sub brâu, căci era zi de duminică și cum s'o vadă cineva tăind?

— Ți-am spus că nu mă scriu, Ioane... De ce-mi bați degeaba pârleazul? Ți-am spus, că dacă nu-l luați pe tata, pe socoteala voastră, ce haznă am? La ce să mă bag?

— Nu'ncape de mine, oameni buni... se tângui din încăpere un glas de moșneag. Că-mi cură ciubărul! Asta-i drept, dar eu nu m'am necăjit cu ea când era mică și bolea de pântecărie? În brațe o duceam până dinaintea cânelui... Asta a ținut ani, și acum mare lucru că-mi cară și ea ciubărul! Măi omule, care-i fi fiind tu, că nu te văd, eu nu's bucuroș... n'am ieșit afară din bordeiu, ani de vreme... și nu m'am mișcat din pat că mi's înțepenite picioarele... Oare de ce nu vine moartea mai degrabă? Vine la altul, unde nu trebuie, seceră tineri, curva de moarte!

— Il auzi? așa grăește, așa-mi siarmă inima! Parcă eu is bucuroasă? Nu-s bucuroasă...

— Hai, lele, la adunare... Nu vrei să-ți fie mai bine odată? Văd

că mânânci alivancă mucegăită... n'ai vrea să ai măcar duminică mîncare mai bună, o pâine de grâu ?

— Apoi, că de când mă tot sbat ? se tîngui Catrina, și oîță adînc. De când mă tot sbat, să ies la un mal ? De unde ? Nu-i scăpare și nu-i... Lucrez cu ziua... pe bani, pe făină, pe fasole... Parcă eu n'aș vrea să-mi fie mai bine ? Oare are să fie atunci în sat chinomotograf ? Am auzit că ies oameni dintr'o cutie cu lumină și joacă pe pereți... drept ?

— Are să fie, lele, mîncare bună, straie bune, veselie...

— ...că altfel nu și-ar bate pustia de gură feciorul ista... adause moșneagul, din încăpere. Doară nu-i plătit cu bani, ca să vă lege mințile. Du-te, bre fată...

— Dîmneata, tătucă, să nu te amesteci. Spunea azi dimineață plutonierul Cațaveică o mulțime de draci...

— Ți-a legat capul și dumitale...

— Mie ? Ferească sfîntul... ce-au să-mi ieie americanii ? Osia dela sanie ? Mi-a venit să-l stupesc...

— Du-te, bre fată... Poate că te-i sălta și tu... eu n'am avut parte, c'am înțepenit... Dacă n'aș fi japăn...

— Apoi, m'oiu duce... răspunse Catrina și apucă repede la deal, cu broboada trasă adînc pe ochi.

3.

La a patra casă, baba Tănăsoaia se gătise ca o fată mare, își frecase mult palmele cu măghiran, se tot pleca spre căldarea cu apă să vadă cum îi șade șăluțul ; drept este că avea pe ferestruică un ochiu tulbure de oglindă ; însă cum să se caute în oglindă în zi de duminică și la anii ei de mult iertați de dumnezeu ? Încălțase niște cipici de lână, avea o fustă cu încreșturi multe, încât când baba se rășchira să se uite în căldare, fusta se destoia ca o armonică. „De bună samă, se gătește de mers la biserică”... își spune Ion Butnaru și era gata să se îndepărteze încet, s'o lase în drumul ei ; mai cu samă nu vroia să știe baba că o văzuse oglindindu-se în căldarea cu apă. Coborî pragul, încet, dar pragul părăi dintr'o încheetură, baba ieși afară :

— A... Ioane ! Numai o țără, maică ! Stai, numai o țără...

— Treceam, mătușă... treceam... și... du-te sănătoasă !

— Dar nu urci și tu, în deal, la adunare ? Cred că a trecut ceasul de mult, și eu m'am tot luat cu niște sărăcii... De când mă'nvîrt ?

Gîndind că poate Ion o văzuse oglindindu-se, adause :

— Nu știu ce naiba, doamne iartă-mă ! am făcut cu un ban de cinci ! L-am fost luat să cumpăr chibrituri, când colo îl scap în căldarea cu apă... mă uit... nu-i și nu-i, nici în căldare... Urci la deal ?

Bulnaru nu mai avu putere de cuvânt, se plecă și îi sărută mâna, i-o sărută lung și bătrâna clipi din ochi pornind repede pe lângă el.

Împreună, se opriră la poarta lui Cărlig care tocmai încăleca pe un căluț roșu, era strașnic de mânios sub pălăria veche. La subțioară ținea un hârleț.

— Hai, descalecă... vino cu noi la adunare... încotro? Intră în cuvânt Tănăsoaia. Unde ți-i calea, când noi...

— Mă mir că nu ți-i rușine la obraz, mătușă! Vrei să știi unde mi-i calea? Spre prundurile Moldovei... în mama dracului! A plouat pe munți, vin iară apele mari, imi iau ogorul... Hi-i-i... boală de cal!

Izbi animalul în pânțele, trecu săgeată, apucând-o spre luncile verzi d'n partea asfințitului dincotro s'auzeau vuind slab apele în creștere...

Îndată după el, porniră pe jos doi băietănași, o fată ca de pais-prezece ani, toți mânioși, cu sapele la subțioară. Băietanii își suflecaseră picioarele și mâinile încă din casă, pentru bătălia cu apele. Fata purta pe umeri o prăjină lungă cu cange la vârf, pentru prins din zăpoare bârnele de pus la dig în apărarea ogorului.

— Cum ar veni cu noi, cum ar ieși din prund... spuse Tănăsoaia. Ar ieși din prund, ar veni în vatra satului, în locul lui l-am svârli pe Tăun, ori pe plutonierul Cațaveică... Nu?

— Mi-ai citit în gânduri, mătușă... Așa ar fi fost, dar nu se chiamă că lucrul ista nu se mai poate întâmpla... Cu badea Cărlig s'a stat prea puțin de vorbă... Ar trebui să meargă cineva azi în toiul bătăliei cu zăporul...

— Eu m'aș duce... spuse Tănăsoaia și avea un tremur în glas. M'aș duce, dar dacă, mânios cum l-oi găsi, mă svârle pe apă?

Răse, arătându-și dinții puternici:

— Cărlig mi-i oleacă de neam... poate m'ar crede... Vezi, eu am vrut să-ți spun și altă dată, Ioane... De ce pe mine mă dau toți la o parte? Ia, colo, o babă! De ce? Ați grăit de o grădiniță... crezi că eu n'aș ști face mâncare plozilor și odraslelor? Să nu mă dați pe mine într-o parte, că faceți greșală mare... Că v'am întrebat de ceea lume? Mi-oiu rânduie eu sufletul, cum și l-a rânduit o omenire întreagă... De-om merge la iad, ne-om găsi cu toții acolo, și ne-a fi bine, că suntem toți dintr'un sat...

4.

Onufrie-ochi-de-Vulpe n'avea noroc și pace! Ori cum îl suceau și-l doboră cu vorba, pe mijlocașul Fosăilă, acesta rămânea tot el deasupra, ca la o trântă puternică, ciobănească. Din bun început, mijlocașul se făcu că are treabă în podul casei, se foi acolo mult, zvârli

jos în tindă, un lădoi vechi, cobori într'un târziu plin tot de funingine, și-l găsi pe Onufrie stând tot pe prispă unde-l lăsase.

— Ce vrei, măi creștine? Ți-am spus că nu mi mai trebuie comedie, nu-mi mai trebuie și pace bună! Nu mai vreau! Ia'n vină să-ți arăt ce junci am... Măi! Voi n'aveți dreptul, mă auziți? Nu-l aveți și pace bună! Cu toate că vă știu, bandiților! După ce-i hăituiți pe chiaburi și svârliți la dracu'n praznic, hai pe mijlocași! Parcă eu nu știu? Dar cred că n'o să mai apucați vremea aceea... Are să v'o ieie înainte cine știu eu!

— Ți-au pus și dumitale broboadă, omule... Cine se poate pune cu puterea muncitorimii din lumea întreagă... cu Uniunea Sovietică? Vrea cineva război? Cine-l vrea? Bogații... Dar câți bogați sunt? Câțiva, pe când muncitorimea îi fără număr și fără capăt... Vrea muncitorimea război? Cum să-l vreie, când numai ea moare...

— Măi Onufrie, tu nu mă încuia cu vorbe ca la gazetă! Nu mă încuia, că eu nu s'prost! Incue-l pe tat-tu...

Stăteau în ușa grajdului, se uitau la cele trei junci florene.

— ...se cheamă că le-am crescut numai eu știu cum... odată s'a încuiat una.. gemea că-și da ochii afară din cap, nu se putea bălega, și pace bună! Am adus doftor, ca la om... când a dat balegă, eu am ținut palmele, mi s'a bălegat în palme... am mângâiat balega, ca pe-o pâne... ce știi tu, dacă n'ai? Știi grăi. Ție ți-i ușor să spui: „hai!” Dar cum să vin cu tine, când n'ai nimic? Cu ce drept să-mi jinduești juncile, dacă nu pui și tu câteva? Dacă ar fi tot unul care are, un mijlocăș, da... am mare plăcere! Dar vii să-mi precistuești capul, tocmai tu, care n'ai nimic...

„Asta-i buba!” își dădu sama Onufrie și-i părea rău că nu se gândise să-l trimită aici pe Butnaru sau pe Clip... Fosăilă nu trebuia pierdut cu niciun preț, căci avea de adus colectivului atâtea! Pe lângă junci, avea și mașini agricole, o vânturătoare, un plug de fier, o șișcorniță... și apoi avea opt hectare în fruntea pământului. Unde dracul se afla Clip? Se întâlniseră în crucea cotunelor, acum jumătate de ceas, intrând unul și altul la câte o casă, Onufrie la Fosăilă, Clip la Costea Potop. Dacă nu-l scoate din pământ pe Clip, Fosăilă putea fi socotit pierdut, căci tocmai deslega juncile să le mae spre câmp.

Dar iată-l pe Clip. Ieși din casa lui Costea mai roșu, se vede că zăbovise la un păhărel de cinste... Văzându-l, Fosăilă prinse a lega juncile la loc, și Clip intră în vorbă încă de departe:

— Cu noroc, Fosăilă! Hai, nu mergi la deal? A trecut și pe la tine jândărașul lui Cațaveică?

— Pe la mine? se supără Fosăilă. Eu nu grăesc cu golanii și cu vânturații... De unde știe el, cumătria mâne-sa, că vine Truman?

Ce, se uită la el Truman? Truman îi domn mare! Uite ce spune jândărașul: că îndată ce se stârnește război. Truman vine drept la dânsul și-și pune pălăria'n cui... Auzi? La dânsul! Se socotește lovit de comuniști... de ce? Nu l-au dat afară pentru șperțul luat dela soldați și dela țărani? Cum s'ar zice, Truman nu-i președinte la America, îi președintele șperțarilor din toată lumea asta... președintele ofițerilor reformați... al bancherilor fără bănci, al moșierilor fără moșii...

„Uite cum îi umblă gura... cât de bine le toarnă... se miră Onufrie. De ce n'a grăit așa și cu mine? Debunăsamă pentru că-s sărac... pentrucă n'am...

— Eu așa-l văd pe Truman, măi Clip: președintele celor reformați de comuniști... Mergem?

— Cum să nu mergem? Mi-i mai mare dragul să merg. Merg... Ce mi-am spus? Trebuie să-l iau și pe Fosăilă, să urcăm dealul amândoi, să asude sub pălărie cine știu eu, când ne-a vedea, doi mijlocași... urcând acolo... mai mare dragul...

— Vai de zilele lui Tăun! Se și vede în prundurile Moldovei! Să meargă în prunduri, la mama huciului! Nu degeaba spuneau bătrânii cei vechi că ce-i prea mult nu-i bine! Mânânci miere, mânânci, când colo dai în pântecărie de prea mult dulce... În vremea foametei, vine la mine unul și-mi spune: „îți dau cincizeci de ari dă-mi doi saci de făină, că-mi mor copiii de foame!” „Nu-ți dau, nu-mi trebuie arii tăi!” i-am răspuns. Știam că bubă foametei are să se spargă odată și bine n'are să-mi fie dacă mă lăcomesc... Cât avea Tăun înainte de foamete? Patruzeci de pogoane. Cu cât s'a ales după foamete? Cu încă pe-atâta! Las'să vadă el acum, cât de bine i-o fi în prunduri...

Tăcu, îl ghionți pe Clip, zărindu-l pe Tăun pândind pe după gard. Amândoi își scosese ră piepturile și Clip spusese anume:

— ...îl svârlim... tocmai în prunduri...

— Dar unde crezi că-l svârlim pe Tăun? îl întrebă Fosăilă, ghiontindu-l iar.

— Pe Tăun? Il svârlim la măliștea Pașcanilor... să prășească în mâl... să umble prin mâl pân'la boașe... Nu-i așa, Ochi-de-Vulpe?

5.

Dar Ochi-de-Vulpe cotise ulicioara, intrând la Țupeii. Încă din revărsatul zorilor, bătrânul își înjugase boii la car, ieșise pe poartă fără să lase vorbă unde se duce. Așa-i spuneau lui Onufrie toată grămada aceea de nepoți, mărunți, mârșavi, cu lumânări de muci la năsurile pline de funingine. Stăteau sgâindu-se la ferestre, în-

grămădiți căpușoare lângă căpușoare, căci bătrânul îi încuiase în casă. Unul mai mărișor se tot muncea cu un cuțit plin de mămăligă uscată, să scoată un ochi dela geamul bătut în cuie. Văzându-l pe Onufrie, sgândări cu cuțitul mai tare, geamul căzu țândări, țâncul voia să și scoată capul afară :

— Bădie... dă-ne drumul, bădie... dă-ne drumul afară, bădie... Și toate gurile nepoților lui Țupei prinseră a se strâmba în plâns și a striga :

— Dă-ne drumul, bădie, dă-ne drumul..

Unii răcneau, peste plânsetele mirate, molcome, ale celor mai mărunței. Astfel stătură mult îngrămădite în geam cele nouă căpușoare, până ce băiețașul care spărsese ochiul, țiță din toată puterea, țiță așa fel, că Onufrie se ntoarse din drum în fugă. Țâncul, muncindu-se, isbutise să și scoată capul prin ochiul spart și cu cât se smucea acum să și-l tragă înapoi, își tot tăia gâtul în sticlă. Un șiroiu de sânge se scurgea pe peretele alb, se scurgea pe prispă, într'un hârâ plin cu crupe amestecate cu buruiene, mâncarea găinilor și a rățuștelor. Un cocoș negru, tot cotcodăcea spre țipete și tot ciugulea buruienile amestecate cu sânge.

Onufrie abia isbuti să scoată capul copilului, după ce-i rupsesse rămășițele de sticlă din jurul gâtului.

— Să nu vă mai jucați așa... nu ! îi amenința el, cu degetul, stând lângă prispă. Leagă-te cu o buleandră, măi Scaraoțchi, și nu mai sfărâma geamuri...

Se îndepărtă, oftă în inima lui, după aceea îl învălui o bucurie: „întâi și'ntâi, trebue făcută grădinița... grădinița... numaidecât...” „...să vie Truman, să-i arăt cum ciugulesc cocoșii sângele copiilor...” gândi el mai departe; să-i arăt cum mânâncă rățuștele buruiene mestecate cu sânge... și vor să rămăe lumea'n loc, așa... să împărțim laptele copiilor cu șerpil...”

Trecând pe la Tăun, nu și dădu sama ce face; se opri, își îndesă mai tare cușma, își strânse pumnii... va să zică între coștirețele acestea stă răul, dușmănia... Lumea stă'n loc din pricina acestor coștirețe... din pricina lor, Rozalia, când era mică, stătea legată de piciorul patului, cu ața... din pricina lor, Rozaliile din toată țara, din toată lumea, cresc galbene ca buruienile, se pleacă de pe la cincisprezece ani. Poffim, chiaburule, și uită-te sub fereștrica lui Țupei ! Dar tu ai în piept o piatră, nu inimă omenească...

Și Onufrie scuipe spre gardurile înalte, spre șurile și coștirețele pline de umbră :

— Eh...vanghelia mâne-ta !...

6.

— ...uitați-vă... ce-a greșit acest copil? întrebă mai departe Mina, cuprinzându-și băiatul, într'un semn de ocrotire; gura i se înăspri de ură:

Ce-au greșit copiii voștri, femeilor? Ocrotiți-i, mamelor bune... Mă veți întreba împotriva cui, cât încă nu bubue tunul? Dar dușmanii copiilor noștri sunt printre noi, surorilor! Ce-au venit să vă spună codițele celor ce și-au pierdut slujbele? Vor război? Dar ei se duc să moară? Sângeră bărbații voștri... sângerați voi, femeilor! Nu stați... mișcați-vă! Când vin la voi să vă îmbețe cu minciuni, fugăriți-i cu vătrătele... svârliți în ei cu apă clocotită!

Tot mai multe se strângeau femeile; s'opreau întâi mai departe, ascultau cu mâna la gură, ș'asezau pe șanț, încât în curând lungul șanțului se împiestriță de culorile năframelor. Mamele își strângeau pruncii cu grijă, fețele li se'ncrețeau într'o spaimă puternică.

— Dar ce au ei cu copiii noștri? întrebă una. Eu... cu secera știu că mi-i apăr...

— Dar parcă putem opri sângele? întrebă una și Mina-i răspunse:

— Cum îl putem opri? Astupând gura dușmanilor... nelăsându-vă spaimei! Cine, mai mult decât noi, are putere asupra bărbatului? Bărbații voștri, azi se mișcă la un lucru nou... la colectiv... nu-i împiedecați... nu le stați legate de picioare ca pietroaiele... puneți și voi umărul... ajutați-i în loc să-i incurcați! Nu lăsați să s'aleagă din voi colbul și sărăcia! Ce culegeți voi din viață, pân'acum! Rod de lacrimi... rod amar de lacrimi! Dece? Pentrucă nu v'ați trezit... nu vă dați sama de puterea ce-o aveți... Când ar striga milioanele de femei de pe lume: „nu!” — război n'ar mai fi! Știți ce apărați cu nepăsarea voastră? le apărați pe muierile miliardarilor... care-s rumene și dolofane... is stropite în ape de trandafiri! Voi vă scăldați în sudoarea voastră... până'n inimă vi se scurge sudoarea amară — ele se scaldă în ape de trandafiri... Voi prășiți cu pântecul crescut pân'la gură... ele stau în umbră... mănâncă bunătățile... voi vă uscați cu borș și cu mămligă friptă... Ia'n mișcați-vă, femei... nu le mai țineți apărare cu nepăsarea voastră...

— Dar, Mino, pentru Dumnezeu, ce trebuie să facem?

— Ce trebuie să faceți, Ioană? Să nu stați cu niște paie uscate să vă aprindă oricine vrea... să vă calce în picioare oricine vrea... Nu mai primiți svonurile... fugăriți-le dracului! Dați-vă sama cât de proaste vă cred cei ce umblă să bage lumea'n boale: întâi și'ntâi vă sperie pe voi... vă bagă pe voi în boale... vă leagă cum vor ei,

căci vă socotește proaste, neștiutoare... Noi? dar cine are inimă mai multă? Dacă ne-am pune inimile la un loc, am face munte... pe munte ar fâlfâi ștergar alb de pace... nimeni n'ar îndrăсни...

— ...bunăoară, cum să mă iau eu de piept cu Cațaveică? Întrebă Ioana, ridicându-se; era ca de treizeci de ani, ochioasă și dreaptă'n trup; ce-i pot eu face, căpăului? El știe carte... ce-este gazetă... are radio... învârtă un țâmburuc și-aude tocmai în Anglia... mai învârtă un țâmburuc, aude tocmai din America... aude glas dela toate semințiile pământului... El știe... eu nu știu nimic... îl cred ce-mi spune, că are cutia aceea cu glasuri și cu cântece; eu, ce am? s'ascult cum bate vântu'n horn? Mă știți cât 's de singură decând mi-a pierit omul la război! Cum îmi petrec eu viața mea... zilele și nopțile mele? Intru'n casă... omul nu-i... nu-i și nu-i... oala cu venin în cui...

Își șterse ochii cu colțul basmalei:

— ...eu, de când mi s'a dus omul pentru totdeauna, mă iau cu focul... vin udă și flămândă... cu creerii năuciți... și, cum aprind focul, par'că simt o ființă umblându-mi prin casă... toată casa mi se umple... se face frumoasă...

Ies afară să dau drumul cânelui — când intru iar — focul nu-i! Unde-i? S'a tras sub găteje... stă pitit și par'că râde la mine, hoțul... Apuc un vreasc. îl sgândăresc... el sare vesel... și-apoi când afară bate vântul, îl aud toată noaptea cum geme... geme — și eu plâng și mă gândesc cum mi s'a dus omul... unde i-or fi putrezind ciolanele... sub care brazdă? Nu cumva l-or fi scociorât plugurile? nu cumva l-or fi ros câinii? Dacăși ști că cu glasul meu pot opri războiul, așa striga zi și noapte... până'n munți să s'audă... până'n văzduh să s'audă... dar ce pot face eu — necăjită și slabă? Cine ia în samă glasul unei femei?

— Cine, Ioană? Dar glasul cui are mai mult drept să strige? Ne-au ținut pân'acum boerii în rând cu vitele... moară de plămădit copii... Oare nu ne-a dat Partidul Muncitoresc drepturi tot una ca la bărbați? Uită-te odată la Sfatul Popular, pe portrete, și vei vedea în câtă cinste stă femeia... vei vedea-o pe Ana... pe tovarășa Ana... ea care-a chinuit atâta pentru mai binele muncitorilor din România... Și-apoi, câți din judecătorii populari nu sunt femei? În câte sfaturi populare nu conduc femeile? Azi, nimeni nu face deosebire...

Onufrie se oprise locului — și par'c'avea sare pe limbă, așa de mult ar fi vrut să intre și el în vorbă... „Cât de frumos grăește Mina”... își spuse el și se gândi îndată la Rozalia lui... eh. bat-o norocul! cât de bine ar prinde dac'ar ieși în drum și ea — să istorisească despre zurgălăii din Hârtoape...

Dar... al cui să fie șalul roșu dintre răchiți? Dacă nu-i al Rozaliei, lui Onufrie să-i sară ochii și să nu mai calce pe iarbă verde!

Sta înconjurată de-un cârd de femei așezate jos și'n preajma lor pășteau piuind cârdurile de boboci ca aurul... Onufrie s'apropie în vârful picioarelor — și pe semne că Rozalia i-a cunoscut umbra cușmei... că a tăcut, întorcându-și fața la el rușinată...

— ...treceam... m'am abătut... băigui el, încurcat, apucând la deal cu pas rar și-i tremura inima'n el de bucurie auzind-o grăind mai departe:

— ...stam pe prispă... stam... de-odată pornesc niște zurgălăi... niște clopoței... erau glăsurile copiilor...

„Așa Rozalie... așa!” o îndemna Onufrie în sinea lui... grăește... spune-le”..

Dar oare ce naiba istorisea poznașul Clip gospodarilor strânși roată sub salcie, că toți râdeau puternic? Petrea Papuc, când râdea, tușea ascuțit, par'că șuera din plămâni; lângă el, Grozavu își tot ascundea păianjenul mustății cu palma, râzând în hohote repezite.

— ...și câte ciolane spui că s'au adunat? întrebă Papuc. Eh, bată-te să te bată, Clip!

— O sută două, măi Petrea. Cum a stărnit popa acela din Germania că a găsit osul sfântului Gherasim, — și a început a câștiga bani cu el — hop și ceilalți popi! Așa că o sută doi popi au găsit o sută două ciolane din trupul sfântului putred cu ciolane cu tot de acum două mii de ani...

După ce râse bine, Clip se încruntă:

— ...așa își bat joc... ne socotesc proști... iau în râs credința oamenilor... Să nu-i plesnim să le crape buzele? Ca să-și capete înapoi averile, scornesc câte și câte... își bat joc de credință... își bat joc de sfinți... de Maica Domnului...

— Ei-i... lasă-i... spuse cu mânie Petrea Papuc... mi-or pica ei la mână... dacă s'apropie și de Mălinii noștri cu parascovenii, le am eu grija... Vezi... grăi el mai departe către oameni în timp ce Clip se îndepărta grăbit; eu știu de ce nu le convine hapsânilor: când îți fuge de sub picioare pământul — te apuci și de un pai... Iaca, odată, pe când stam pe Dealul Caprei cu gospodăria, prinde a se mișca pământul... casele prind a luneca la vale, repede, una după alta... mă sperii... ce să fie? Dealul a fugit din loc... casele au intrat în căscăturile pământului... se vede că acolo dedesubt era un izvor de apă mare... destul că eu, cum am simțit că fuge pământul, știți de ce m'am prins? m'am prins de-o nuelușă slabă ca râma și mă aji-

neam al dracului ! N'am lăsat-o din mână până nu s'a rupt... Așa și cu boerimea... a avut dedesubt puhoiul oamenilor necăjiți... așezările li s'au surpat... acum s'agață și de o umbră, doar-doar și-or mai scăpa ceva din prăpădul abătut asupra lor. Aici încep toate istoriile : cele cu războiul... cele cu sfinții ! Apoi, oameni buni, n'am face un păcat, dacă am sta cu mâinile'n sân, când prinde în satul nostru un lucru așa de bun ca gospodăria colectivă ? Iau, de o pildă, nuca : ei, cei ce s'au hotărît, sunt miezul... noi, coaja tare dimprejur. Acolo ni-i la toți așternutul și culcușul... vom intra pe rând...

7.

Întâi și'ntâi s'au arătat în ogradă doi bărbați, aveau niște cămăși spălate'n zăr. După ce și-au răsucit câte o țigară, se uitau când către vârful mestecenilor, când către ferestre; cu fiecare aplecare a capului, își stupeau la picioare.

— ...apoi... să mergem... să intrăm... rosti unul și iată-i pe amândoi în prag, uitându-se mirați.

— Aici îi colectivul ? întrebă Mitru cel cu fața aspră de vânturi. Vezi... noi am venit așa... să ne uităm, să vedem cum îi...

Priveau pereții, lampa aninată în grindă, se uitau pe jos ; la urmă își țintiră unul asupra altuia ochii rotunzi...

— Mare lucru nu vedem... ce să vedem ? așa arată colectivul ? Noi am fost auzit că-i cu tractoare... cu electrică...

— ...îi ca'n primăria din Văleni... pute... îi sfârși cuvântul Dumitru. Așa-i și acolo : lampă afumată, capete de țigări pe jos...

— E-e-e... atunci am venit degeaba ! Oare pe dumineca cealaltă are să fie gata ?

— Cred că are să fie gata...

— Dar pânză dă oare ? Mie mi-ar trebui pânză și niște opinci. Când pornesc azi dimineață, îmi spune mămuca : „Vezi, dacă se dă pânză, ia și tu...” Cum o fi cu pânza ? Ce socoți ? n'ar fi bine să intrăm și noi la colectiv ? Am auzit că vine un bine... sărăcia o ia vântul...

— Hai, măi... îl trase celălalt. Nu vezi că n'au nimic ? Am bătut degeaba calea mănzului... Mai bine mergeam către podul dela Tupilați... s'o vedem pe Maica Domnului arătată pe-o fereastră.

Porniră spre ieșire, dar cum pe poartă intrau un cârd de oameni, rămaseră în tindă, prinseră să-și răsucească iar câte o țigară.

Și cum oamenii aceia se opriră roată în jurul lui Corcodel, Mitru o întrebă pe Ileana lui Părau care tocmai se arătase dela colțul casei cu tustrei copiii :

— Și tu întemeiezi ?

— Pe dracul ! îi răspunse Dumitru, stupind dincolo de prag, afară. Ce are să întemeieze sărăcia asta ? Nu vezi că n'are nimic nou pe dânsa ? Par'c'au rupt-o câinii.. Ce să întemeieze ?

Se îngrămădi întâi el spre femeie, apoi Mitru i se alătură de celălalt umăr, și o întrebau în șopot, îngrămădind-o spre colțul casei :

— Ii drept că se dă pânză ? Mie poți să-mi spui... Nu mai spun la nimeni. Eu te înțeleg : nu spui pentrucă ți-i frică să nu vie toți... dacă vin toți, nu vă mai rămâne vouă nimic...

— Știu că se dă bumbac și opinci... să mai stăm ? Să mai așteptăm ? Nouă poți să ne spui...

Dar femeiea tăcea, tăcea, mirată că dece o îngrămădesc așa așa cei doi zăbăloși ?

— Aici nu-i pe secret.. răspunse ea și se plecă repede spre Razonte care tot umbla cu degetul prin colb după o găjulie cu o mulțime de picioare.

— Scoală, dihanie... unde umbli cu degetele ? nu vezi că-i otrăvitoare ?

Omorî coropișnița cu piciorul ei mare, crăpat de arșiță, o făcu una cu jârma, încât Razonte se uita mirat unde o fi intrat oare dihania cu atâtea picioare...

— Vezi... începu iar vorba Dumitru, dacă-mi spui, v'n desară la tine... și n'ai să-mi bănuiești după aceea... n'are să-ți pară rău...

— Ia'n fugi încolo, omule... și nu mă tot îndesa... Stați în câmp... cine vi-i vinovat ? V'ați sălbătăcit, dihaniilor...

— Fără șagă... începu iar Dumitru. Ii drept ? Am auzit că și bumbac se dă... Cum îi cu colectivul ? Ii drept că se saltă omul muncitor mai la față ? Are să fie bumbac ?

Atunci, Ileana lui Părau își lăsă tustrei plozii să se joace prin colb ; poate pentru întâia dată își scăpa cei trei copii de sub ochi : își încreți fruntea până i se îngustă cât degetul, își potrivi glas de taină mare, îi apucă pe cei doi zăblăi de curelele ciobănești, bătute în bumbi de aramă și-i trase spre ea, încât tustrele capetele aproape că li se ciocniră :

— ..are să se deie și stambă și bumbac... și opinci, de toate. Ați priceput ? Întâi și'ntâi, trebuie să intrați înăuntru, să vă scrie tovarășul care stă la masă... Voi ce aveți aveți ? Oi ? Trebuie să vă scrieți oile. Câte oi aveți, de căciulă ?

— Câte cincisprezece...

— Bun ! Pământ aveți ?

— Câte patru pogoane...

— Dar case ? Grădini ?

— Avem căsuțe... grădini...

— Atunci îi bun de tot. bun... Treceți la înscriere... vă înscrieți la colectiv... munciți, că sunteți cât buhaii... munciți mult, aveți mult... munciți puțin, aveți puțin! Nu munciți deloc, răbdați până vă crapă rânza...

— Cum așa? se holbau amândoi ciobanii.

— Cum? Așa-i la colectiv: cine muncește, are: cine nu, bate din buză...

— Ă-ă-ă... apoi așa..

— Hai, treceți la înscriere...

Dar flăcăii își smuciră din mâinile ei curelele, pornind repede spre poartă.

— „Hait! își spuse Ileana, cum dracul de n'am isbutit, că doară i-am prelucrat bine”...

Îi strigă înapoi:

— Ce ne bați capul, lele? o întrebă Mitru. Noi am fost venit după bumbac...

— Are să fie și bumbac, bre... În scurt timp, facem o cooperativă, mai mare dragul... Hai, poftim la înscriere, mângălăilor... Uite, tovarășe... se întoarse ea spre Iordache; ei ar vrea să se înscrie...

— Apoi... de ce nu? făcu Dumitru. Dar când căpătăm bumbac?

Și'n timp ce Iordache îi lămurea cum va fi viața în colectiv, Ileana sta năucă, se mira, nu-i venea a crede că vorbise și ea cu doi oameni, îi îndemnase să intre la colectiv. „Dacă află Tăun sau Cațaveică, m'am ars!” Văzând, însă, cum prind a se strânge oameni, oameni cuprinși ca Fosăilă și Clip, îi veni inima la loc, s'apropie mai bine de Iordache:

— ...de ce să nu se înscrie și ei? Nu dăm noi chiaburimea jos? O dăm jos, călcăm pe ea ca pe o iarbă moartă... Chiaburii, care ne-au supt vлага și sudoarea... le-am muncit, nu ne-au plătit decât tot cu lacrimile noastre...

Și Ileana grăia, grăia înainte, îi veneau în minte, val, vorbele spuse ei de către ufederiste.

— Ne-au supt sudoarea, oameni buni... am muncit la ei, nu ne-au plătit decât tot cu lacrimile noastre...

— Aici ai drept... făcu Mitru. Mie, îmi datorește Zăgârnă opt perechi de opinci, pe opt veri de ciobănie. Par'că vrea să mi le mai deie?

— Apoi, vezi... noi ce spunem? Spunem numai dela durerea omului, de-acolo de unde începe a curge sângele omului... lacrimile omului...

Se întrerupse, ca să ofteze adânc, Iordache o privi mirat. Acum ei, cuvintele îi isvorau deadreptul din inimă, odată cu lacrimile. Ce minunăție se întâmplase? Cuvintele spuse ei, în ani de zile, la adunări, unde se ducea să se uite chiorâș, și să se puie în gură, cuvintele acelea îi trezeau acum sufletul, cum trezește glasul clopotului ecoul văilor. Și ce ecouri bogate avea ea în suflet!

— Stați în rapăn și'n sărăcie... și aveți putere... aveți putere cât să răsturnați muntele...

— Așa-i... făcură cei doi ciobani, rușinați. Lasă, lele, nu ne mai spune atâtea... Să intrăm? se întrebară unul pe altul amândoi de odată.

Iar Ileana lui Părău grăia înainte, oricâte cine vroia s'asculte, istorisind de ce săracii muncesc și n'au, bogații nu muncesc și au... Care-i pricina? Pricina stă în neunire.

— Ia'n să ne unim, toți câți muncim, într'un colec.iv puternic, să vedem, are să mai poată face bogatul găt?

— Bine-i tragi din meliță... o întrerupse Costea Potop. Par'că azi dimineață a fost ajuns atomica la Roman...

— E-i-i... dac'ar fi ajuns la Roman, cum spunea Cațaveică și cu Ține-bine-traista. cât îi de azi dimineață? nu erau ajunși aici, de mult? Tot așa și altă dată; într'o zi, cică au fost ajuns la gară la Hălăuca... taman în ziua când s'a stărnit în sat svon despre gospodăria colectivă. Dar noi nu ne temem... nu-i cu noi Uniunea Sovietică? N'avem și noi putere?

Tăcu, mirându-se cât de tare era slăbit Timotei Belun, cel înșurat peste apă... Înainte de înșurătoare, te uitai la el, așa cum te uiji în vârful bradului. Negru la față, feciorul sta cu mâinile cruciș, istorisea:

— ...neamurile m'au înșurat cu Ligherța... numai neamurile... Vin babele: „Timotei, ți-am găsit o fată bună, într'un sat. Vrei?” „Lăsați mă dracului!” le răspund eu. „Timotei, îmi spune mămuca: ți-am găsit într'un sat o fată bună...” Așa, mi-au pus cununa de spini... Cine nu știe că n'am decât un pogon de pământ? N'am — n'am... Fata cui merge după un fecior sărac? Niciuna... Așa, m'am înșurat, m'am dus la paisprezece hectare, la doi boi, la casă de piatră... M'am dus, am intrat rob la boii urâtei. Dac'am oblicit că se schimbă rostul în lume, eu urăta am lăsat-o... De-acum, are să fie ca'n cântec: are să se iee frumos cu frumos, plăcut cu plăcut, n'are să mai fie pricină la mijloc pământul... De-acum înainte, are să poată și fata săracă, și băetanul sărac, să-și ridice ochii spre cine-i place...

— Și urâta unde-a rămas ? întrebă careva, anume ca să-l iee peste picior.

— Urâta ? n'a fost zi dela Dumnezeu când să nu-mi bată obrazul că am venit la ea în ogradă numai cu bățul în mână.. Cum am oblicit azi noaptea că aici se face colectiv, i-am spus : „Rămâi sănătoasă, Ligherță... eu mă eliberez !” Și am chiuit, așa ca la liberarea din armată. Ea m'a blestemat, nu că o las, dar că i-am mâncat la casă atâtea luni... și spunea că are să se judece cu mine, nu pentrucă o las, ci pentrucă i-am mâncat nu știu câte mămăligi, se vede că după fiecare mâncare, creșta la răbuș câte-o liniuță... așa să pățească, oameni buni, oricine s'a mai lăsa îmbrobodit de babe...”

Din cei șaiszeci și trei, erau de față doar treizeci și patru, dar erau cei pe care se putea pune biziure. Mina strânsese împrejurul ei multe femei, le grăia răspicat, despre creșe, despre case de naștere, despre grădinițe sezoniere. Ileana lui Părău strânsese un cârd de femei și ea, în celălalt colț al încăperii.

— Hai, să ne strângem la un loc, o roată mare... mare... spuse Ileana către Mina ; să ne vorbești tu, că știi mai tare...

Astfel, bărbații trebuiră să se strângă mult spre masă, când roțile de femei se făcură una — și obrazul lui Ion Butnaru se luminease... Veniseră gospodari noi, cereau înscriere. Când intră Corcodel cu cei șapte veri ai lui, toți primeniți proaspăt și'n mintene albe, prin încăpere trecu o răceală.

— Tovarăși... strigă Corcodel, din ușă. Trebuie, tovarăși, să batem telefon, să vie miliția... s'aresteze pe toți svoniștii... trebuie închisi toți, căci au băgat lumea'n boale, au împrăștiat minciuni... răul trebuie tăiat din rădăcină, tovarăși.. Dar ce mai caută aici Onufrie-Ochi-de-Vulpe ?

— Onufrie-Ochi-de-Vulpe, tovarășe, s'a abătut nu cu vr'un gând rău... Onufrie-Ochi-de-Vulpe a greșit... n'a vrut să ne ucidă pe la spate...

— Bine... făcu Ichim Corcodel, dacă-i așa. eu mă supun, mă supun disciplinei de partid...

Se așeză la masă, își frământa buzele...

Dar veneau oameni mulți, prea mulți pentru încăperea aceea. Pereții se hățâneau ușor, scaunele părăiau, fumul de mahorcă se întinsese deasupra capetelor, ca nourul, și afară era atâta soare, atâta larg, toate albăstrime... Te îmbăta verdele crud al plantelor, — miroznele, toate câte le are câmpul, treceau pe deasupra satului într'un svon ușor al vântului.

Și astfel, oamenii primiră cu bucurie să iasă între mesteceni, pe iarbă verde. Masa fu adusă pe gang, bărbații și femeii se pregăteau să și pună iscălitura.

Cel dinăi veni la iscălit Clip; înainte de a înmuia condeiul, își răsuci colțurile mustății, par'că răsucea de cozi două vrăbii; era mai roșcovan, îl tot întreba pe Fosăilă :

— Vrei odată cu mine? E-i-i...

Puse odată condeiul pe hârtie, îl puse și a doua oară; a treia oară se întoarse spre oameni, îl căută cu ochii, mult, pe Cocoran care sta rezemat de-un mestecăm tot socotindu-se...

— Cocoran... n'ar fi bine... cu mine odată?

— Lasă-mă... făcu Cocoran un semn cu mâna, și Clip potrivea mai bine condeiul pe hârtie.

— Hai, Cocoran, de-acum... eu... gata...

În timp ce-și răsucea iscălitura, spunea : „...și... mîța dracului... se lîngea pe bot... îmi lînsese zahărul...”

Se trase la colțul casei, luă cofa cu apă, o bău pe jumătate.

Avea simțămîntul că se descotorosise de totul, par'că undeva în ființa lui ar fi plesnit un lanț... un lanț care sunase în el strașnic.

— De-acum, eu... gata... să ne trăiască Partidul...

Fosăilă spunea cu laudă :

— Eu, dau trei juncuțe... opt hectare de glie... un plug de fer... o vînturătoare... șișcornița...

— Să trăești... să trăești... Fosăilă... să trăești...

Palmele se isbiră într'un ropot repede și-apoi încă'ntr'un ropot și încă'ntr'unul...

— Stați, oameni buni... strigă Clip. Se naște copilul... se cheamă că se naște... cum îi punem numele?

— Așa i.. cum?

— Eu, măi, am citit istoria unui țăran, unul sărac, care s'a dus pe jos, la împăratul...

— Horia... strigă careva.

— ...și țăranul acela, măi, la urmă a fost omorît cu roata, la Bălgrad, colo în munți...

Capetele se întoarseră spre umbrele fumurii ale munților.

— ...acolo, țăranul acela a murit pe roată, și domnii băteau din palme de bucurie că moare el...

Tăcerea se întinse, s'auzeau crengile mestecenilor fluturînd, Ceahlăul, sta ca o strajă a umbrelor, departe.

— Eu cred că gospodăria noastră să poarte numele celui țăran din vechimi, Horia...

— Horia... Horia... pomiră câteva glasuri, inițial încet, molcom, par'că mângâind numele țaranului martir, după aceea strigătele prinseră a se înmulți și-a crește și par'că zăreau toți umbra omului de demult.

— Gospodăria colectivă „Horia”... spuse Iordache, cu glas răgușit, ridicându-se.

— Gospodăria colectivă „Horia”... spuse fără știrea ei Ileana lui Părau, întorcându-se spre Tănăsoaia. Vezi, lele, nu știu... par'căși fi la o nuntă... par'căud flautele din Hălăuca...

— Azi, toate suntem mirese... îi răspunse Tănăsoaia, îndesându-se să-și facă loc spre masă. E-i-i... măi băeți... măi băeți... faceți-mi loc, cât îi cu cinste...

Il dădu la o parte pe bătrânul Teleagă care tremura în joc, mai strășnic.

— Hai, lasă... nu mai tremura, Teleagă... soarele istică de azi are să te încălzească și pe tine...

Dar de unde naiba să fi știut iscăli Tănăsoaia? Luă condeiul, îi privi mult penița, și-o îmbălă toată în gură, așa cum văzuse că fac copiii cu creioanele colorate.

— Nu așa... nu așa... mătușă... îi spuse, râzând molcom, Ion Butmaru, și baba rămase cu capul în pământ, un strop de sudoare îi răsări de-odată în vârsul nasului.

— Nu știu... de unde să știu? Mă socoteam că nu-mi mai trebuie la anii istică... când colo... Dar vă mărturisesc pe credință... că...

Și se și văzu mergând, sara, cu trăistuța la școală.

— Vă mărturisesc, măi băeți... e-i-i... atunci cum să fac, Butnarule?

— Apasă degetul în cutiuța asta cu tuș... apasă-l pe hârtie, cu putere...

Pe hârtie rămase urma unui deget lat, ciolănos — și Tănăsoaia coborî treptele, rușinată, spunând:

— ...mă plec... scap banul în căldarea cu apă... mă uit... nu-i și nu-i...

O căută din ochi pe Mina și nu se mai despărțea de ea, îi tot boscorodea la ureche:

— ...vezi, să fie cât mai multe... să nu fiu singură între copii... să nu mă fac de răs. În timp ce învățătorul are să ne istorisească din cărți, eu am să torc... am să torc din caer, ascultând...

— ...altceva decât inima și puterea, nu vă mai dau, n'am altceva nimic... spunea în vremea asta Timotei Belun, suflecându-și brațele. Mușchii i se mișcau neliniștiți. Pun alții vitele, plugurile... eu pun inima... puterea... pogoanele câte le am...

Cobori treptele, să le facă loc fraților Mitru și Dumitru.

— Iscălim, Dumitru?

— Știu eu, măi Mitru? Hai, văd că iscălește o lume toată..

Urcau amândoi, ȝanȝoși, ȝinându-se de mână, Mitru se împiedică de-o treaptă, Dumitru îl smuci să-l ridice, și după ce se opriră ȝapeni și încurȝați în fața mesei, se'ntoarseră amândoi de-odată spre mulȝime; Dumitru întrebă cu glas tare :

— Drept este că ceea ce se face s'a născut din durerea oamenilor? Dacă-i din durere, îi bine... dacă-i din buecie, nu-i bine... Eu iscălesc...

Se'ntoar se spre masă, și dece dracul i-au furat ochii niște sururi uriașe de colb călătorind spre sat, prin adâncimea văzduhului?

— Uitați-vă... s'apropie o furtună... bălbăi el, întinzând brațul. Oamenii se întoarseră spre Asfințit, ochii se uitau mirați spre suliile de colb galben, și toți pricepură că nu-i vorba de o furtună ci de o mulȝime în mers; peste Mălini prinseră a bate clopotele.

7.

Praporii luceau în puterea soarelui, luceau icoanele purtate de niște femei colbăite din cap până'n picioare. Copii numai în cămășuici alergau înaintea praporilor, scoteau chiote mărunte către șobolanii de câmp.

În urma praporilor venea un rând de bărbați cu capetele goale, pășeau dârzi, stârnind cu ciubotele mōvilile de colb, și le erau grele răsufletele de-atăta arșită și de atăta drum. Indată după rândul bărbaților, se vedeau, butucănoase și cu coarne largi, capetele boilor lui Țupei. Lângă boul din dreapta, Țupei abia-și clătina biciușca; era îmbrăcat în tulumbar, își trăsese adânc pe ochi pălăria cu boruri răsucite în sus. Din când în când își întorcea capul în urmă, spre carul larg, cu roți butucănoase. Dar mulȝimea cea mare venea abia în urmă, niște femei boceau cu glasuri răgușite, s'auzeau cântece triste de îngropăciune, crengi înnegrite și pleoștite fluturau peste capete, iar colbul se înălța, se înălța în sururi tot mai groase și mai galbene. În urmă, pe cer, rămăsese un nour alburiu, ca o coadă puternică de balaur, până către umbrele Carpaților.

Indată în urma carului, venea un călugăr flenduros, descoperit, cu pieptul pāros. Pentru că obosise, își tot muta cufărașul când într'o mână, când în alta, uitându-se îngrijorat cum se tot hāțână pe fânul din car, sub lăicer, geamul sfânt... Clopotele prinseră să bată, mai tare, femei și bărbați se iviră dinspre biserică, și astfel cele două mulȝimi se făcură una, pe tăpșanul din fața casei lui Mangu.

Niște femei ștergeau icoanele cu mănecele. Țupei, poprindu-și hoii, se uita încurcat și rușinat spre oamenii strânși sub mesteceni, și tot spunea :

— ...m'au năimit cu chirie... ce-s de vină eu?

Tăun și plutonierul Cațaveică, stând la spatele călugărului, se uitau iscodind oamenii din ogradă.

— Ascultați... iată... începu călugărul, cu un glas de bivol; deschise Evanghelia, — și-atunci toată mulțimea se lăsă în genunchi, se clătină ca o apă; Tăun își băga fruntea în colb, făcea cruci largi, se bătea cu pumnii în piept; Cațaveică ingenunchie lângă el, cu smerenia vulpii, pândind ce fac cei de sub mesteceni. Dar acolo nimeni nu ingenunchiase încă, doar câțiva bărbați își trăsese rălă-riile de pe capete.

— Să-i fugărim... spuse cu un glas puternic Cocoran... Uitați-vă: toți cei doisprezece din rând, is chiaburi de peste Moldova. Uite-l pe Iapă-Scurtă...

Butnaru se uită lung la un moșneag înalt, cu plete cărunte.

— Uite-l și pe Tăun... și pe Cațaveică... spuse iar Cocoran... Ce-i, de când l-au luat chiaburii în primire pe Dumnezeu?

Își strânse palmele, înciudat că-i lipsește sapa...

— Oameni bun, fraților... reîncepu călugărul, tunând din glas. S'au arătat semne... sfinții din cer au pogorât pe pământ și s'au arătat... Așa, Maica Domnului s'a arătat întâi la gară la Focșani, pe-un geam, și s'au oprit trenurile din mers. În aceeași zi, la același ceas, Măicuța s'a arătat la Craiova, la Bărlad, la Cluj, în Ialomița, oriunde oamenii se pun împotriva legilor lui Dumnezeu și fac colhoz...

În părțile noastre, Măicuța s'a arătat în Tupilați, pe fereastra unei case de om sărman. Nu-i aista un semn că sărmanii să steie liniștiți, așa cum au apucat? Căci, are grijă de ei, bunul Dumnezeu, în cer, pe ceea lume, unde-i așteaptă liman de iarbă verde și grădină umbroasă... Nu vă potriviți la cei ce strică legile și rănduelile, fraților! În acest cufăraș, umilit și din lemn umilit cioplit, v'am adus mângâiere... v'am adus osul sfânt al Sfântului Gherasie cel-pusnic. În car, sub acest lăicer, v'am adus și vouă vedenia Maicii Domnului...

Tăcu, se închină de trei ori, sărută cufărul cu evlavie; dădu lăicerul la o parte, și-atunci cei doisprezece bărbați porniră câte unul; își făceau cruce, se plecau, sărutau cufărul de lemn, se închinau în fața geamului din car.

— Veniți, bărbați și femei... și priviți-o pe Maica Mântuitorului nostru... strigă călugărul — și-atunci pe Cocoran abia-l mai puteau ține în ogradă Clip și Onufrie Ochi-de-Vulpe...

Mitru și Dumitru erau demult în drum, căzuseră în genunchi; Tănăsolia își trase broboada mai pe ochi, se furișă printre oameni, ieși în drum, s'apropie de cufărașul călugărului, sărutându-l pe-ascuns, și, ori nu vedea ea bine, ori pe geamul din car se vedea numai o pată colorată ca curcubeul... Asta să fie arătarea Maicii Domnului? Ea stând în ogradă ca pe foc, și-o închipuise altfel, vedea o femeie tânără, vie, stând pe fânul din car, acoperită cu lăicerul ca să n'o bată soarele... Când colo... Vru să pipăie geamul cu vârful degetului, dar Cațaveică o ghionti în coastă:

— ...cum te-atingi, cum îți sfarm nasul...

Cât de rușine îi era lui Țupe! Tulumbarul îi era bleoașcă de sudoare, obielele în opinci îi erau bleoașcă, își frământa degetele picioarelor într'o apă... Cum îl păcăliseră, hoții, pe el, om bătrân! Se făcuse de râs în fața oamenilor cărora le făgăduise că-și pune inima, pământul și boulenii...

Îi privi crunt pe cei doisprezece chiaburi, și nu se putu stăpâni să nu scrâșnească din dinți uitându-se la Cațaveică și la Tăun...

Dar oare dece tușea așa de rău Petrea Papuc? Venea ca apucat de vânt, în urma lui veneau mulțime de femei... bărbați mulți făceau semne din pumni... Văzându-i, călugărul își privi cu grijă cufărașul, cei doisprezece chiaburi se uitară îngrijorați unul la altul...

— Măi cânilor, măi... strigă Papuc, printre tuse... cum umblați voi să prostiți lumea? Cum? Nu vi-i rușine la obraz să vă bateți joc de credința oamenilor?

— Așa-i... cum? strigă și Onufrie Ochi-de-Vulpe. Pți-i-i... dar ce-o fi puțind așa aici în car, tovarășe Țupe!

Și Onufrie își apucă între degete nasul încrețit de-o duhoare grea de gaz răsbătând dinspre fân.

— Mi-au împruțit fânul... spuse Țupe, încurcat. Ochii să-mi sară, de nu l-am văzut pe Cațaveică și pe călugăr turnând gaz pe-o fereastră... s'au dus amândoi într'o șură, au scos fereastra... au turnat gazul... așa s'a încrețit curcubeul acela ce se vede... dealtfel, sticla cu gaz au pus-o în fân... se vede că s'a răsturnat și-a curs, de-aceea pute așa... mi-au stricat mândreță de fân... lată sticla...

— E-i-i... comediilor și nevoilor... se strâmbă spre călugăr Petrea Papuc... dece batjocoriți voi credința noastră în Măicuța Domnului? Apo!, măi... măicuța domnului îi sfântă... cum vă bateți voi joc de dânsa?

— Iaca... făcu Țupeii, apăsându-și pe geam mâneca tulumbarului, frecând sdravăn, iaca... unde-i pata ? Să vie o lume toată să se uite... să amiroase... să vadă cu ce hoji batjocoresc ei credința oamenilor...

Și'n timp ce apăsa mai sdravăn, Cațaveică îi spuse lipindu-se de dânsul strâns :

— Incetează... dacă nu încetezi!... îți bag cuțitu'n inimă...

— Iaca, oameni oameni... spune că-mi bagă cuțitu'n inimă... veniți, uitați-vă... bărbați... femei...

Femeile se plecau spre car, blestemau :

— Să s'aleagă colbul din voi, dihăniilor ! Dece-o batjocoriți așa pe măicuța Domnului ? Că ea a plâns și-a pățimit... când bogații i-au răstignit fiul...

— Dece-o batjocoriți pe cea ce-a plâns la dealul Ghetsimanilor, ticăloșilor ? Ia'n, femei, apucați pietre...

Dar cei doisprezece chiaburi apucaseră repede spre Tăun; călugărul sărise pârâul morii, tot întorcându-și barba peste umăr.

Oamenii se împrăștiu, baba Tănăsoaia, intrată iar în ogradă, tot spunea :

— ...mai-mai să mă ametească... de unde Maica Domnului ? Eu mă așteptam să văd sub lăicer o fată mare... când colo... pute a naftă... de-ți îndoae nasul...

Oamenii râdeau molcom, unii stăteau privind țință pe locul unde cu o clipă mai înainte fusese atâta mulțime. Cei cu praporii ieșeau repede din sat, niște femei boceau și blestemau întorcându-se înapoi cu icoanele mai grele, mai acoperite de colb.

— ...cât de proști vă cred... spuse lordache. Corcodel își plecase fața'n jos, își mesteca buzele; cât de proști vă cred, ticăloși ! Câte scornească, și câte au să mai scornească, spre a vă speria, spre a vă ține în întunecime... Să nu credeți, oameni buni, că ceeace a fost azi, îi numai o întâmplare petrecută aici la Mălini... să nu credeți că-i numai o faptă a câtorva Tăuni ori Cațaveici... Impotriva noastră lucrează bogații din toată lumea... dîn Anglia, din America, de pretutindeni unde is țări încă, cei ce mănuesc banii uzi de sudoarea muncitorilor...

Dușmanii, samănă anume frică și îndoială ; omului prins de frică și îndoială îi poți pune ușor mitraliera'n spate, îl poți trimite mai ușor să-și măcelărească frații de muncă din alte țări... Dece nu le convine lor ieșirea voastră din sărăcie ? Dece nu le convine că vă uniți, strâns în gospodăria colective ? Pentrucă așa uniți, nici cea mai mare putere nu vă poate răpune, nu vă mai poate înjuga să le mai trageți carul...

— Hai, tovarășe, să ne înscriem mai departe...

— Poftim, otvarășe Talașman... poți iscăli cu stânga.

Și Talașman, un invalid lung, își flutură mult mâneca goală : apucă condeul, iscăli mușcându-și buzele pân'la sânge, par'că tăind sub peniță pe cineva, un dușman care la nevoie se poate face așa de mărunț, că ți se bagă și sub încârligătura iscăliturii.

— ...dac'ar fi la adică... spunea el, ași putea mânui mitraliera și cu stânga... să le-arătăm la cei ce doresc lumii sânge și ruină...

— ...cât pe ce să mă păcălescă... se plânge în dreapta și'n stânga, Tănăsoaia.

— Ei se folosesc mai cu samă de neștiința femeilor... spunea Mina. Femeile is mai slabe, au trăit sub genunchiu, în spaimă... pe ele mai ușor le buimăcești. Dar cui îi sângeră mai tare inima? În inima cui se face mormânt ? Săraca inimă a femeii... Câte din voi n'au în inimă țințirim ? Sub pomi de lacrimi, putrezesc bărbați... putrezesc feciori... și inimile putrezesc și ele... sub pomi de lacrimi...

— Ei, lasă Mina, dece să ne mai stârnești ? Au trecut anii, au căzut frunzele...

— Niciodată să nu uităm, femeilor ! Navem voie să uităm ! Pentru cine creștem copiii, învăliți în cântec și'n noapte albă ? Toți din sat dorm, toate lămpile s'au stâns, numai mama veghează... Stă lângă leagăn, pruncușorul geme, că-l arde pojarul... și cu fiecare geamăt al pruncușorului, geme mama. Și pruncușorul se ridică... îndată sburdă cu mieii și cu iezii... și mama râde și cântă... cântă și râde... I se pare că nu-i pe lume copil mai mândru. Vai ! de n'ar da în prăpastie, ori în fântâna acoperită cu crengi ! Și biata mamă aleargă... Dar de altă prăpastie, mama nu știe ! Are deasupra pod de ceară, acoperit cu crengi — și mama nu știe ! Dedesubt arde focul... stau tunurile cu boturile căscate... spăngile... așa cresc copiii, pe pod de ceară, și când is mari și mândri, îl iau tunurile în bot...

— E-i-i... Mino, Mino... lasă-ne...

— Dece ? Mina grăește din sânge și din adevăr... Uitați-vă, Razonte și Agripina : tatăl lor s'a secerat... s'a secerat... din război s'a secerat... Omul meu unde-i ? Putrezește la Ucraina... Inima nu mi-i țințirim ? Ia'n hai, Razonte, că tu ai să fii la vremea ta bărbat ! Hai, Agripina, că tu ai să crești în alte holde...

Urcă treptele, se plecă, îi apucă în brațe pe Razonte și pe Agripina strângându-i lângă pruncul ei — și tustrele căpușoarele se uitau speriate. Lui Razonte i se sloboziseră sub nas două lumănărele de muci ; la fel Agripinei ; Ileana lui Părau îi șterse pe amândoi cu obrazul ei, după aceea își frecă fața îndelung de stâlpul aspru al gangului către care se apleca grea de frunze amare, o creangă de vișin.

— Iată averea cu care vin... N'am vite, n'am nimic, decât o unghie de pământ ! Dar oare Razonte n'are să crească bărbat mândru ? N'are să crească femeie vrednică Agrip.na ? Dar pruncul meu ?

Se munci, ridică tustrei pruncii în sus, par'că juruindu-i holdelor și brâelor albastre ale Răsăritului.

La urmă își puse pruncii jos, își apăsă degetul pe hârtie :

— ...carte nu știu... la anii școlii pășteam buhaii lui Mangu...

— ...lasă... ai să începi odată cu mine... îi răspunse Tănăsoaia. Au să ne rădă copiii? Și ce-i? răd azi, răd mâne, pe urmă se'nvață ei...

Boambă urcă treptele mânios strașnic. Se ținuse de dânsul murea naibei, și-l trăgea de mânecă :

— Omule, măi omule... ce faci tu ? Iți dai tu sama ce faci tu ? Iți iscălești moartea, măi omule... Trebuie să iscălești pentru cei doi bouți... și tu știi cum i-am crescut...

Dar văzând că omul se face că n'aude, repezi spre el un băiat ca de vr'o doisprezece ani :

— Tătuță... cu dai bouții ? Li dai... cine să-i pască ? Nu iscăli, tătuță... uită-te, mămuța plânge...

— Să mă lași dracului... se stropși Boambă, apucând condeilul. Cu voi n'am să mai trec niciodată dealul ? Stau, mă uit... nu pot urca, nu văd soarele!

Când să iscălească, femeia îl smuci de mână :

— Iscălești ? Și te-am rugat... te-am rugat... dacă pui iscălire, pâne și sare dintr'un talger cu mine nu-i mai mânca...

Își luă băiatul, ieși din ogradă, bocind în gura mare :

— Și l-am rugat... am plâns... de ce nu se izărește lumea, să nu mă mai aflu ?

Când veni la iscălit Ochi-de-Vulpe, Corcodel se înroși de mânie, se ridică, gata de ducă; se așeză la loc, mâncându-și buzele.

Astfel, rând pe rând, iscăliră douăzeci și nouă. Dacă socoteau bine, pământ era prea puțin, vite prea puține, cum să pornească la drum ? Ar mai trebui măcar un mijlocăș cu vr'o cinci hectare și cu doi boi... Și măcar nu iscăliseră toți oamenii de credință... Unde-i Țupeii ? Era tocmai omul potrivit, căci aducea doi boi și vr'o trei hectare... Unde era Țupeii ?

După ce-și dusesese acasă carul, venea acum cu pas legănat, de om înțelept. Tulumbarul și-l lăsase dracului, căci prea bătea soarele cu foc... Astfel oamenii îl văzură pentru întâia oară fără jocul lui lung, flocos, greu că să'ndoiască spinarea boului...

Cum a ajuns în poartă, a șovăit dacă să-și arate ori nu către oameni zâmbetul cu care venise pân'aci. Își împietri obrazul, zâmbetul îi

fugi tot în ochi unde i s'ascunse sub tufele sprâncenelor și sub păr-lărie. Astfel urcă Țupeii cele trei trepte. Iscăli fără să rostească vr'un cuvânt la început ori în adaos, coborî treptele; abia când ieși în drum, își dădu drumul zâmbetului înapoi; zâmbetul îi înfrumuseță obrazul, așa cum înfrumusețează lumina soarelui un deal uscat.

Apoi, ochii oamenilor îl căutau în toate părțile pe Cocoran. Unii se jurau că l-au văzut o țără mai înainte aici, printre ei; alții spuneau că l-au văzut par'că intrând în încăperea...

Pe dracul! Cocoran era acum foarte departe și Clip se întunecă gândind în sinea lui: „Dacă nu s'a dus iar la ogor, să-mi tai capul!”... Dar n'avea dreptate nici Clip. Cocoran mergea cu pas larg pe-o ulicioară, și nu mergea singur: lângă el, pășind tot cu pas larg, mergea călugărul flenduros, cu cufărul în mână. Oricine i-ar fi văzut mergând așa, ar fi spus: „Iată, merg alături un om și-un călugăr... merg... să-tuesc...” Pe dracul! Ochii lui Cocoran mâncau foc, buzele abia i se mișcau, spuneau încet:

— ...cum răcnești, ori cum grăești prea tare, te dărâm dintr'un pumn! Mergi lângă mine și taci... Spui că nu ești tu Manolache din Scripți? De când te-ai făcut călugăr?... par'că mai anul trecut cărai păpușoi... îi vindeai pe șpiculă... împreună cu Cațaveică... Este, măi, ori nu este?

— Nu este...

— Nu este? Bine! Ți-ai lăsat barbă... ți-ai făcut un cap cât o hulubărie... ca să nu te cunoască oamenii... Este? Dacă ții că nici asta nu este, îți trag un pumn și-ți năruiesc hulubăria...

— Băde Cocoran... ești om sărac... lasă-mă să-mi văd de drum... știi... o mână spală pe alta... ți-ar strica niște bani?

— Apoi așa grăește, diavole... hoțomanule! De când umblu cu oase sfinte?

— ...apoi, omule... viața-i grea... fac și eu ce pot... ce nu face omul, de nevoie?

— Măi, eu atâta am vrut să știu... atâta am vrut să aflu dela tine... Acum hai înapoi la fața oamenilor... și de-i spune că nu ești Manolache din Scripți, eu te jugănesc ca pe porc... hai!

Il răsuci întorcându-l spre adunare.

— Uitați-vă... strigă el de departe; l-am prins... îi Manolache din Scripți...

— Ia'n repede-mi-l în unghii... strigă Ioana, dar călugărul își svârli cufărul, o rupse la fugă peste garduri și-i rămâneau în spinii gardurilor flenduri din rantie.

— Hu-o... hu-o... pe dânsul măi! prinseră a răcni niște copii... câinii rupți din legători se trepeziră în fugă după dânsul încolțindu-l de flendurile pantalonilor, mâncând între dinți flenduri.

Cufărul, în cădere, se deschise, oamenii amușiră... se frecau pe la ochi; niște femei s'apucară deodată de inimă.

— ...iată... cum își râd de credința noastră... spuse Petrea Papuc, cu glas îngroșat peste fire.

Atinse cu vârful piciorului ciolanul de cal lunecat din cufăr; lângă ciolan se răsturnase o sticlă având pe fund câteva înghițituri de rachiu cu miros de mintă. Peste ciolan și sticlă căzuseră o pereche de ismene de câlji...

— Uitați-vă, oameni buni... uitați-vă și vedeți și voi... socotiți-vă pân'la ce mârșăvii ajung... ciolane de cai morți... ismene mârșave...

Și Cocoran își puse mâna streșină, uitându-se în urma flendurosului. Acesta, se îndepărta în hămăitul cânilor, se vedea mic și negru cât un purece prin verdele cărnos al păpușoilor.

Cap. V

Era o baracă în patru unghiuri, unsă atât de puternic cu gudron, încât duhoarea se răspândea până departe. Pe dedesuptul ei trecea învârtându-se pâraul morii. Avea o intrare joasă, încât Cațaveică se plecă intrând. Inchise repede ușa în urma lui, rămase o clipă nemișcat, se uită la cei doi iezi cum saltă jucând jur împrejurul pereților, cum se tot opresc la căscătura de deasupra apei, adulmecând cu boturile și cum saltă după aceea tot mai sprânteni. Unul era alb, celălalt era negru, numai în frunte avea o țință ca o stea. Văzându-l, amândoi își încordară capetele în fața piriocarelor lui suflecate peste genunchi, cu pulpele pline de păr roșcat. Era îmbrăcat într-o cămașă cachie asudată, cu mânecile suflecate până'n umeri. Scoase de sub cingătoare un cuțit; iedul cel alb își înălță capul, linse ascuțișul, și din clipa aceea căpătă o neliniște, se trase într'un unghiu, tot întorcând spre reformat un ochiu limpede, de copil. Iedul negru sălta înainte, țința albă abia i se zărea în fugă.

Așezat pe-un trunchiu plin de sânge uscat și sdrobit în toate părțile de mușcătura satâreilor și-a toporului, sta un moșneag în cămașă albă, cu o barbă lungă, ascuțită, cetind într-o carte groasă așezată pe genunchi. Par'că nu-l simțise intrând pe Cațaveică; cetea înainte, tot clătinând din cap în răstimpuri. Picioarele lungi, galbene și fără peri, se lungeau din când în când în căscătura cu apă verde, păreau două făpturi ciudate adăpându-se; păreau doi melci uriași cu câte cinci coarne în capete. Când iezii se opreau și le miroseau, cele două pi-

cioare se repezeau, iezii săreau la o parte, se întorceau încordându-și capetele cu cornițe moi.

— ...întâi pe cel alb... spuse Cațaveică, cu glas moale. Îl apuci bine bine de gât... îl strângi, că răcnesc ca oamenii...

— Bun... răspunse moșneagul, închizând cartea, punând-o jos lângă trunchiu. Cum dracul să-l prind...

Dar iedul cel alb zărise printr'o crăpătură o frunză de pănușiță, se tot muncea vârându-și limba, așa că moșneagul veni încet, îl apucă de grumaz cu amândouă mâinile, îl smuci în sus, îl culcă la pământ, în timp ce Cațaveică își trecu înc'odată cuțitul prin palmă. Își apăsă genunchiul pe pânțele iedului, căută bine cu mâna locul inimii unde să isbească, dar se răs gândi:

— Asta-i treabă lungă, bădică Zavedeu... Până-i tai gâtul, până-l belești de piele... până-i scoți mațele... poate veni miliția... nu-i bine! Trebuie căutat un sistem... da! l-am găsit, un sistem economic... D-ta ține-l bine, eu îi tai pânțele, bag mâna, îi trag borhăele afară...

— Și-așa-i bine... făcu Zavedeu, căscând lung. Să-l trântesc jos la loc?

— Trânțește-l, apucă-l bine de gât, să nu răcnească! Așa... până-i creștez eu pânțele, ține-l bine...

Iedul se smucea, își tot întorcea capul, să vadă dece omul acela-i tot pipăie pânțele. Sbieră prelung, par'că răcnea, ochii i se făcură roșii, i se umplură de ceață, în timp ce iedul negru se uita speriat cât de repede umblă mâinile lui Cațaveică, trăgând afară un stomac mic cât un pumn, niște mațe subțiri ca degetele... asvârlindu-le pe toate în apa din căscătură. Când au pus iedul alb în sac, repede, sacul s'a mai frământat mult, în vreme ce Zavedeu și Cațaveică fugeau din colț în colț, cu mâinile întinse, s'apuce iedul celălalt.

— Eh... dihanie! sudui Zavedeu, repezindu-se și isbindu-se cu capul de scânduri. Par'că are ochi de om, necuratul! Ia'n uită-te... Iaca, așa se uită omul când îl urmărești cu cuțitul în mână... Stai, te prind eu, dihania dracului! Așa!

Se opri, se ridică repede cât era de lung, Cațaveică își vâră cuțitul în sân, svârli sacul după trunchiu și sacul tot se mai cutremura... Amândoi se uitau cum se holbează un ochiu în crăpătura ușii... Iedul rămas viu săltă până la crăpătură, sbieră lung, par'că răcnind și când de-afară s'auzi un glas încet, atât Zavedeu cât și Cațaveică răsufară lung, a ușurare. Ușa se crăpă atât cât să încapă un om și Ifrim Ține-b'ne-Traista intră răsând:

— Ii fi fost mata jandar, domnule Cațaveică, dar nu te știi păzi de fel... Trebuia pus prin apropiere un om de credință. Gata carnea?

Am venit cu cufărul, într'un stert de ceas, când trece personalul, is la haltă...

— Ii gata și nu-i gata... Ia'n, săriți amândoi și prindeți diavolul...

Iedul răcni odată, răcni și a doua oară, dar răgușit, căci mânila care-l înșfăcaseră de grumaz erau mai puternice, mai ciolănoase decât ale lui Zavedeu. Cațaveică își smuci cuțitul din sânul, îl împlântă repede, trase o creștătură în jos, și... ce dracul? debunăsamă cineva sta la crăpătura ușii și se uita... se uita... „De n'ar fi Lina"... își spuse el, lăsând cuțitul în pânțele iedului și ridicându-se. Lina i-o mai făcuse de-atâtea ori, uitându-se prin crăpătură pe când jungha mieii și viței...

— Ce faci acolo, tată? îl întrebă un glas de copil. Cine răcnește așa?

— Floarea moșului, răsă Zavedeu, ingenunchind să sfărtece el mai departe pânțele iedului. Ia-o de-acolo, du-o...

Când Cațaveică deschise ușa, se văzu o fetiță ca de cinci ani, cu păr auriu, cu gură roșie ca vișina.

— Ce faci acolo? Cine? Par'că răcnea un copil... omorîți copii?

— Hai... hai... hai... spunea Cațaveică, luând-o în brațe, urcând repede prin grădină, spre casă. Vrei să știi ce face tata acolo? Asta nu-i pentru copii... copii nu trebuie să știe... tata face bani... că n'are bani... l-au lăsat bolșevicii pe drumuri...

O puse jos în fața ușii, o sărută lung, pe amândoi obraji:

— Stai aici, încă o țără... Unde-i mama? Du-te la mama, lasă...

Se întoarse în fugă, apucă cuțitul din mâna lui Zavedeu. Ei... dar Ține-bine-Traista stricase toată treaba: dece dracul slobozise grumazul iedului? Abia mai sbătând din picioare, cum sta prăvălit pe-o parte, iedul cel negru își tot holba un ochi spre mânila care-i sfredeleau pânțele. Răcni odată... și răcni așa de tare, încât Ține-bine-Traista cum sta fumând pe butuc, scăpă țigara.

— ...da, pe drumuri... spuse Cațaveică asvârlind mațele în apa din căscătură. Bolșevicii au stricat tot... nu-i cum și de unde scoate un ban. Au ucis negoțul... nu-i voie să se miște omul cu un sac de făină în spate... Cum te prinde — legea spiculei!... Ce fel de socoteală-i asta? Trebuie să nu tăcem... să nu stăm... Cu procesiunea și cu ciolanul lui Manolache din Scripti, ne-am ars... ne-am dus dracului. Trebuie să bătăm în boii de țărani, acum, sdravăn... cu tot ce ne vine la gură... trebuie lucrat repede... Vezi, bade Ifrim, întoarce-te cu vr'o știre dela gară... știi ce-i cometa? întrebă în timp ce-și ștergea cuțitul în floacele de pe pulpe. Cometa-i o stea care se prăvălește asupra pământului... da... așa am auzit eu la radio... D-tale, bădică Zavedeu, ț-a ieșit socoteala în gromovnic? Hai, Ifrim, pune sacul în cufăr, ține-o numai prin păpușoi... adă restul de bani pentru cei trei viței...auz? La iezi, pune și pieile

la socoteală... Cum ajungi iar în sat, desară, spui despre comentă...care-vasăzică o stea cu coarne care se prăvăleşte asupra pământului... vine — pământul se face praf şi pulbere... Dece să mai muncească oamenii?

Zavedeu, înainte de a părăsi baraca, îşi spală îndelung picioarele în căscătură, în timp ce Caţaveică şi le ştergea afară cu nişte frunze de brustur. Apoi, urcând amândoi alături, Caţaveică îşi şuera cuvintele:

— Trebuie să facem tot... tot... tot... să întârziem colhozul... că dacă fac calicii colhozul, ne asvârî pe amândoi în prunduri... arăm în prunduri, semănăm în prunduri, ne canonim în prunduri... Semănăm grâu — răsar pietre... Semănăm păpuşoi — ies bolovani... semănăm in — ies spini! Aşa că pricepi dece... Umblă pe la câteva porţi cu gromovnicul... fă-te că te uiţi la cer... gurile căscate se strâng îndată, ca la cumătriu mamei-măne-sa... Ceteşte-le negru pe alb... că cine dracul mai cunoaşte azi slova veche? Trebuie să semănăm îndoiala... neîncrederea... lăsarea, aşa fel că omul să se întrebe: „la ce?”. Când se întreabă omul aşa, l-am câştigat de partea noastră... După aceea, vin Englezii... vin Americanii... rânduelile vechi s’or aşezat la loc... pân’atunci noi nu trebuie să stăm, trebuie să le pregătim venirea...

Zavedeu se opri în cărare :

— ...dacă-i vorba că vin Englezii şi Americanii, n’ar fi bine să nu mai umbăm cu alte cele? S’aşteptăm...

— Cum? Dece s’aşteptăm? Trebuie semănată pâinea — ca ei să vie s’o culeagă de-a gata... îi vorba de gândurile oamenilor. Suntem datori faţă de ei... oare nu vin să ne scoată din ghiara bolşevicului? Cum să stăm cu mâinile’n sân? Dacă ajunge Butnaru să întemeieze azi colhozul, se cheamă că-i tare! măne te şi scoate din ogor, te svârle în mama huciului... unde şi-a’nţârcat dracul copiii... Asta vre? Să gemi după pământul agonisit cu trudă? Ascultă !...

Şi Caţaveică îl fulgeră cu mânie :

— De câţi ani te jupoai la colectare? Cum seceri pâinea albă, ei se şi arată cu condica la buclele batozei... Pentru ce? Vrei să te mulgă şi mai departe? Îndată se coace câmpul, vine iar la d-ta în casă şi la mine în casă scrâşnirea dinţilor... Vor să te ademenească, poate, mijlocuş Zavedeu? N’ai decât! Dar cum vor veni Americanii, eu am’ să ştiu pe cine s’arăt cu degetul şi pe cine nu...

— Bine... bun! ce mai calea- valea? Cum să încep?

— Cum? Intâi am să mă duc eu acasă la Butnaru, la părinţii lui. Le spun ce ştiu eu. Când îi vede că ies dela ei, intri d-ta cu gromovnicul... îi zici cum ştii şi cum te pricepi, numai să fii băgător de samă, că baba-i cloanţă a dracului! Pr’n oameni, ştiui, în trei zile îi plină toată valea Moldovei de sfârşitul lumii.

Rămas singur, își spunea mai departe în sinea lui: „...trebuie să-mi capăt înapoi slujba...debutăsamă au să mă avanseze ai noștri, că n'am stat degeaba... lucrez... zi și noaptea lucrez...”.

Se închipui în grad de ofițer și atunci le va arăta el țopârlanilor de țărani cine-i și cât poate... Nu se putea ca bancherii și moșierii să nu vie înapoi... Nu-s ei cei mai puternici oameni de pe lume? „A... am uitat să-i spun lui Zavedeu despre atomică... nu-i nimic, lasă, le-o spun eu Butnarilor, să mă pomenească!”.

Își băgă amândouă mâinile în buzunare, prinse să fluere.

2.

Cațaveică se sculă de pe laiță după ce se jurase pe tot ce are el sfânt că auzise cu urechile lui, la radio, cum bubuesc tunurile la Craiova...

-- Eu, mătușă Mandiță și bădică Vasile, vă vreau binele, că-s om de-aci din sat... mă știți de mic copil! Poate vreți să-mi spuneți că așa grăesc eu... pentru că m'au dat afară din jândărie... Foarte bine mi-au făcut că m'au dat afară! Acum, dacă mă aflam în armată, ce mă făceam? Nu mă jugăneau naționaliștii? Feciorul vostru s'a lăsat îmbrobodit de jidani și de toți străinii... Păcat de el! Ii feciorul vostru, băgați-i mințile'n cap, cât încă nu-i prea târziu... cum vin naționaliștii, de cine'ntreabă întâi? De mine! Ce mă'ntreabă? care-i mai mare în satul ista la comuniști... Nu mă faceți, mătușă Mandiță și bădică Vasile, să vă dau feciorul în lațul funiei...

— Eu... eu nu mai am fecior... spuse Vasile Butnaru, ca o jeluire. Fecior am avut... nu-l mai am... Mai bine pierea pe front... așa... s'a întors, i s'au răătăcit mințile... Dacă o fi să-l ucidă cei ce vin, Dumnezeu să-l ierte...

Mătușă Mandița se uita speriată când la unul când la altul, îi venea să iasă repede, s'o fie într'un suflet până în deal la Mangu, să-și cheme feciorul la o parte și să-i spuse: — „...Ioane, bat tunurile la Craiova... au să te spânzure boerii...” „Unde l-ași ascunde?” se tot întreba ea, închipuindu-și cum îl repede în zămnic, în timp ce la poartă băteau niște soldați cu baionetele pline de sânge...

— Ii feciorul meu... și l-oiu apăra... l-oiu ascunde... răspunse ea, tare, și Cațaveică răs:

— De-ai noștri nu se poate ascunde nici râma... nici șarpele... Numele feciorului vostru a fost trecut de mult pe-o listă, și are în capătul rândului cruce neagră...

Cațaveică reîncepu după un râs sec:

— ...și-apoi atomica... Dintr'o bombiță cât pumnul, lumea se face pulbere... copiii se topesc în leagăne... dintr'o bombiță se topesc de vii

un milion de oameni... Tăicuța Truman să trăiască, sireicanul ! Il și văd, ca pe-un apostol : într'o mână ține sfânta evanghelie, în cealaltă atomica... Și vine... vine... Toți aveți să ardeți ca șoarecii într'un hambar grozav... Nici puiul de șarpe n'are să aibă scăpare... nici teafărul, nici ologul, nimeni... atomica nu alege... Vin armatele... spânzură pe cine trebuie... după aceea s'arată sireicanul Truman...

Amândoi bătrânii tăceau, urmărind vedenia de groază : Par'că văzduhul se înroșise de sânge și de-un puhoi al focului. Dela un capăt la altul, pământul era un cimitir ; orașele se făcuseră pulbere, oamenii se făcuse tăciuni și pulbere... câinii arseseră în lanțuri, vitele arseseră în grajduri, oile în staule... Lumea întreagă era o cenușă roșcată, o cenușă prin care n'avea cine mai răscoli cu bățul... Până și pădurile erau o îngrămădire de cărbuni negri, pe niște dealuri unde și firul de iarbă fusese ars. Apele secaseră, pe fundul de pulbere al albiilor se vedea arse lighioanele adâncimilor. Munți erau niște movili uriașe de cenușă, soarele însuși sta alburii, îngropat pe jumătate pe-un orizont de pulbere, înainte de a se stânge pentru de-a pururea...

Pe cer, se răsfrângea o umbră într'o pelerină neagră ; avea pe nas ochelari subțiri : o mânău niște vânturi nemaipomenite ; în mâna dreaptă ținea sfânta Evanghelie, în cea stângă bomba atomică și astfel stăpânea umbra aceea cimitirul lumii...

Amândoi de odată, bătrânii se uitară la Cațaveică : moșul Vasile îl privi înspăimântat ; mătușa Mandița, luându-și ochii din spaimă, îl privi pe reformat cu ură, cu buzele subțiate.

— ...binele ista îl vreți voi oamenilor ? Mă mir că nu se cască sub voi pământul, să vă înghițească... ucigașilor... Domnule Cațaveică, la mine'n ogradă nu mai ai ce căuta...

— Ei, na... se sperie bătrânul.

— Apoi că nici nu mai vin, lele... Am venit așa, să vă fac un bine... Dar pentrucă omului nu-i poți face binele cu de-a sila... prescura mâne-sa !...

Ieși repede, trântind ușa așa de tare, încât zăvorul sări din încuetoari.

Bătrânii se priveau drept în ochii umpluți de venin, tăceau cu inmile grele.

— Numai tu ești vinovată... numai tu... altul nimeni ! Nu-ți spuneară eu sara să-l pândești, să-l prinzi când se duce la adunări ? Te întrebam : „doarme flăcăul ?” „Doarme...” îmi răspundeai tu, în timp ce el își sgâia ochii în gazete... cu calicii satului împrejur... I-ai pus palma, acum oftează, Mandiță... oftează... oftează până ți-i da inima afară...

— Otez, Vasile... Mai bine ai ofta și tu, nu să-l tot înghimpi... atâta fecior avem...

— Pune-i palma... se oțărî moșneagul, pune-i-o cum i-ai mai pus-o... Ce-i mai putem face? Singur s'a asvîrlit cu capul în jos în fântână... ne-a întrebat pe noi? Nici la rău să nu întrebe! N'are decât să vie să-și iee calul, să se ducă în lumea lui... Pământ? Nu-i dau, nici cât pe vârful acului! Să-i dau pământul să se hrănească din el calicii? Așa zile am ajuns?

Din clipa aceea, Mandița nu mai răspunse nimic. Iși plecase capul în pământ... și, al naibei lucru! cum își urnea inima, cum și-o sucea, ea i se trăgea tot lângă fecior, se lipea de el, îl cuprindea strâns, sub niște aripi desnădăjduite. Cum să-l lase greului și necazului? Cum să-l lase așa fugărit de-acasă, dușmănit de dușmani, otrăvit de vorbe rele, otrăvit până și de blestemul părintelui? Ea, se află cu un picior în groapă, moșneagul la fel. Erau, amândoi, ca doi ulmi bătrâni cu crengile putrezite și căzute, rămăsese două tulpini gârbove... Dintre ei, răsărise un ulm mândru, mai mare dragul să i te uiți în vârf... Dar peste ulmul acela bătea azi pustia... arșița îl usca, vântul îi rupea crengile...

Bătrâna își privi omul pe sub sprâncene, cu un gând nou, strașnic.

— Eu... Vasile, am să mă duc la fecior... Nu-ți sticli așa ochii... Ne-am luat — te las!

— Bine... răspunse moșneagul cu o liniște uscată... Du-te... la să-mă... au să mă găsească într-o zi străinii putred în pat... Du-te...

— E-i-i... taci... nu mă ucide... Vezi, bărbate? Cum să mă'mpart? Inimă lui — inimă ție... De unde? Fântână de-ar fi, și tot seacă! Râu de-ar fi — și tot seacă!... Ar fi trebuit să se pue în pieptul femeii o mie de inimi... E-i-i... hârăitură și știrbătură de moșneag... cum mă usuci tu... cum îmi bei inima, ca pe-o apă... Să nu te sclifosești, că mă duc și mă anin de-o creangă!

— Hai, babă, lasă... hai să ieșim afară... aici put încă ciubotele lui Cațaveică...

Îl cuprînsese un simțământ de ură împotriva jandarmului, dar ura aceea trecu repede:

— ...vezi, Cațaveică ne vrea binele... ne vrea binele... și tot mi-i ciudă pe el... și doar ne vrea binele...

— Cine știe ce bine ne vrea el... Numai încornoratul poate ceti în gândurile omului! Hai în grădină...

În scorburile merilor ciripeau mărunț puii de vrabie. Bătrânii stăteau pe iarbă, cuprinși de-o pace a tulpinilor și-a rădăcinilor. „Îi voi pune mâncare, la noapte, în scorbura mărului...” plănuia bătrâna. „Îi voi pune un colac și o bucată de slănină...”.

3

Îi cuprindea pacea, cu cât ceasurile după amiezii coborau. Picioarele bătrânului parcă simțeau cum le trag între ele rădăcinile subpământului. Astfel, tot trupul i se moleși, ochii, degeaba i se bulbucau spre mândreța rămuriișurilor de sus ; adormi greu, cu tâmpla în poala mătușei Mădița și ea prinse să-i resfire părul cărunț, cu unghiile cele mari, căutându-i în cap, ca'n toate după amiezile de duminică. Moșneagul prinse îndată a sforăi.

Ea nu se clinti când auzi la spatele ei fășâind prin iarbă, niște picioare desculțe ; nici când se lungi umbra unui om lung ; după umbra pălăriei și-a bărbii, îl cunoscuse pe Zavedeu — gromovnicul și-l pofți să stea jos, fără a-și întrerupe căutatul.

— Sânt ? Sânt ? întrebă Zavedeu, așezându-se într'o puternică pâraitură de ciolane. Că cine n'are păduchi ! Și morții au, și împărații... Își au și păduchia rostuirea lor : de-o pildă, iacă, ce-ar face omul duminică după amiază ? Să svârlă cu pietre, nu-l mai ajută ciolanele... nu-i mai dă mâna. Să meargă la scăldat ? Asta-i îndeletnicire din anii mănzului. Așa... s'asează cu capul în poala femeii, adoarme și doarme dus, în timp ce ea îl scarmână cu unghiile... Eu, la viața mea, n'am cunoscut lucru mai plăcut... Binecuvântată-i mâna femeii în privința asta. Ești necăjit că-ți vine să bei venin — de-odată ea îți ia capul în poală, lindenile trosnesc ușurel ca paele de grâu când ard... somnul și hodina vin. Eu, la zilele mele, cât aveam femeie, n'adormeam până nu-mi căuta în cap ! Ei... femeile de altădată...

Oftă, pe dinaintea ochilor i se perindau niște femei umilite, în broboadă neagră.

— Acele femei, vecină Mădița, când intra bărbat străin în casă, își trăgeau basmaua pe ochi, umblau plecate, că parcă nici nu le simțai că suflă... Când i s'arăta omul dela lucru ori dela drum, ele ieșeau în prag, se plecau și-i sărutau mâna... Azi ? niște cotrențe ! De ne-am călători mai degrabă acolo unde nu-i întristare... că de trăit nu-i chip ! Cum să fie femeia una cu bărbatul ? Degeaba toacă din gură comuniștii... asta n'are să se afle în veacul-veacului ! Numai niște destrăbălate, cum îi Mina, umblă nopțile pe la adunări, în loc să steie la bordei să caute în cap bărbatului...

Mătușa Mădița parcă nu-l auzea, ochii îi stăteau mari, neclintii, în timp ce unghiile îi umblau repede.

— ...aflat-ați, poate, ce s'a arătat la Băra... Nu ? Era acolo un om, și deodată, cum sta și desfăca păpușoi în fața hornului, aude în sobă porc grohăind... El se oprește din desfăcat, ascultă... grohăitul se aude tot mai în fundul hornului... grohăia o scroafă... grohăiau doisprezece porci...

— Ei... nu mă mai găti...

— Cum îți spun, vecină bună ! De-odată, cum sta, aude grohăind în horn o scroafă cu doisprezece porci ! Prăpădind omul că-i semn dela Dumnezeu, a bătut douăsprezece mătănii și cu cât se pleca el pământului, grohăitul s'auzea tot mai în fund, ca și cum scroafa se depărta... s'a strâns îndată întunec de oameni, și toți auzeau scroafa grohăind. Ce semn să fie ? În scurt, semn dela Dumnezeu ! Eu, atunci, caui la gromovnic. Deschid gromovnicul la fila patruzeci, la semnul Leului și mă uit ; ce-am văzut... mi s'a sbârilit părul pe mine ! În luna a șaptea a anului '49 se văd porțile Iadului deschizându-se... deschizându-se și foc de smoală fără sfârșit arătând... Sus, în tărâm de nou, se deschid alte porți, către niște grădini umbroase. Omeniri se văd mergând pe două rânduri : una în jos, către smoala aprinsă, alta în sus către răcoarea grădinilor...

Mătușa Mandița se opri din căutat :

— Și ce-s omenirile care călătoresc spre foc ? Ce-au greșit ele ?

— He-i-i... Acele omeniri au păcătuit înaintea lui Dumnezeu cu stricarea legilor și rânduelilor ! Iai omului pământul strâns cu amară agoniseală și-l svârli în prunduri... în mâlășe... în pipiriguri... cu ce drept ?

— Ia'n stai... se miră de-odată mătușa Mandița. Dar și'n nainte se muneau oameni în prunduri și'n pipiriguri... Pe ei cine i-a fost aruncat acolo ?

— Nevrednicia lor, vecină bună... Că n'au câștigat fruntea gliei, n'au fost vrednici !

Glasul lui Zavedeu prinse o îndârjire împotriva acestei babe ; cum i se punea ea împotriva, cu întrebări așa de proaste ?

— Numai nevrednicia lor, vecină ! Ce-au făcut ei ca să se aburce ? nimic ! Stau pe prispă la crăsmă... trag tutun... acum.își ridică nasul împotriva celui ce are... Iaca dece s'arată semnele ! Trebuie să fim nebuni și cu mințile vânturate ca să nu pricepem ! Ei spun că zidesc pe mii de ani ? Socialism sau cum naiba-i spune ? Zidesc pe pulbere... căci gromovnicul răsvedește sfârșitul lumii...

Aruncă spre mătușa Mandița o căutătură aspră, tăcu un rășimp să vadă dacă i s'au prins vorbele ; dar afurisita de babă se îndrăcea... clătina din cap cu neîncredere :

— ...cum are să se sfârșească lumea ? Doar nu-i apă să se sfârșească de curs... foc să se stângă...

— Așa ? râse rău Zavedeu. Și apele se sfârșesc de curs... îți aduci aminte ? Unde ținem acum picioarele noi trei, în vremea veche era mal de apă curgătoare... Aici unde d-ta stai în umbră de măr și cauți în cap bărbatului, stăteau în după amieză vechi de duminică pescari. Aici, în locul mărului, era o salcie, cu scorbură arsă... și stăteau la adăpost în scorbură pescari când da cumpăna... Ha ? Vezi că taci ? Cum ai putea răspunde ?

„Unde-i acum Ion ?” se întrebă mătușa Mandița ; dac’ar fi Ion aici ,din două vorbe l-ar spulbera pe bătrân cu tot cu gromovnic, l-ar încuia dintr’o dată în șapte zămnicuri. Hotărît, ea prinse să-și dea sama că porcii cuvântători din hornuri, arătăturile gromovnicului, arătăturile pe fereștile crâșmelor, toate pornesc împotriva feciorului ei, toate-s scornite pentru feciorul ei... Il văzu prins într’un lanț de primejdii amarnice ; unii îl repezeau spre focul de pe ceea lume, alții în colții scroafelor turbate ; dinspre Miazăzi venea războiul... îl aștepta spânzura toarea prevestită de Cațaveică... Și-l inchipui pe Ion trecând singur, noaptea, prin uliți negre... și din umbre îl pândeau pistoale și pari... îl pândeau buze de puști...

Repezi capul moșneagului la o parte :

— Ce vreți dela feciorul meu ?

— Ei... ce-i ? se sperie moșul Vasile Butnaru, sculându-se în capul oaselor. Cum mă păduchiai, Mandiță, visam că par’că a fost venit Ion și se sfădea cu tine... Noroc bun, Zavedeu...

— Să deie Dumnezeu, Vasile... Ia... îți luasem mândra la rost... Ai babă tare ca cremenea ! Treaba ei, treaba voastră ! Toate arătările gromovnicului s’au răsvedit, în veac ! Luna asta, dacă nu s’ă sfârși lumea și pământul, să-mi ardă mie casa ! Iată ce spune...

Răsfoi repede o carte mare, grea, pusă alături pe iarba ; amiroseă a mucigai și-a ceară veche ; filele galbene îi erau prinse în niște pervazuri de-un roșu adânc ca sângele; avea semne cu scorpioni și balauri, lei își căscau boturile pline de sălbătăcie asupra unor oameni supți de foame, desculți, fugind îngroziți, de după stânci îi pândeau șerpi cu douăsprezece capete, îi urmăreau hiene rânjind și multe alte fiare ale pustiei.

Urme gălbui arătau flori din verile altui veac. Drept pe trupul lung al unui balaur, se vedea urma subțire a sulfinei, pusă acolo poate de către vr’o călugăriță tânără, de demult.

— Iată ce spune... reîncepu Zavedeu : „...când anii dela Cristos vor fi două mii fără cincizeci și unu, lumea s’ar izări, la coptul grâului... Într-ai. s’or arăta, călări pe iepe, călărașii cei înfricoșați ai Apocalipsei...”.

Care sunt călărașii cei înfricoșați ? Nu s'au arătat ei ? N'a bântuit războiul, tifusul, foametea, arșița, ani la rând ? Ce mai vreți ? Iată adevărul, orbilor ! La ce să se mai chinuiască oameni degeaba ? Mai bine s'ar îngriji de cele veșnice și fără moarte, căci ce vor răspunde judecătorului, la acel înfricoșat județ ce se apropie ? „ — Ce-ai făcut pe pământ, Vasile Butnaru ? — Mi-am lăsat fiul să răstoarne rânduelile, Doamne. — Dece nu l-ai ținut în băț, Vasile Butnaru ? ”. Așa are să te întrebe la județul înfricoșat — și ai să arzi, ai să arzi în para veșnică ! Feciorul d-tale, vecină, are să se muncească dedesuptul dedesuptului — și ai să-i calci pe grumaz... el are să-ți ceară : — „măiculiță-măicuță... întinde un deget... întinde-l să se răcorească și pune-mi-l pe buze... că amarnic mă arde setea ! ”.

— Ce-i putem noi face ? se căina Vasile Butnaru. Eu, m'am spălat pe mâini, ca judecătorul din Pont ! Pot eu răspunde pentru greșala altora ? Spune...

— Răspunzi până'ntr'al șaptelea rând de oameni, Vasile ! Ai să răspunzi, trebuia s'apuci mai bine jordia...

— ...câți nu se muncesc aici mai rău decât pe ceea lume... oță mătușa Mandița, clătinând din cap. Câți nu au un strop de apă la moarte... n'au un fir de mămăligă în viață... pentruce s-ar mai chinui și dincolo ?

Incet, încet, i se năzări fața lui Ion răsând :

— „Cum poți crede în prostii, mamă ? Ia'n fă bine și întreabă-l pe Zavedeu dacă a năruit cineva hornul din Băra, să vadă scroafa... întreabă-l dacă s'a pregătit pentru sfârșitul lumii ! Dacă-i drept că se sfârșește lumea, dece mai face spiculă cu carne ? Adună bani ca să mituiască paznicii de pe ceea lume ? ”

— Dumnezeu mă ierte... răspunse ea, aproape răsând, dar eu nu cred în cele ce le spui, vecine Zavedeu... Că nu vă convin vouă comuniștii, îi altă vorbă... Dar să stârniți în lume atâtea parascovenii... Cine să le creadă ?

— Ba, Zavedeu are drept... o întrerupse Vasile Butnaru. S'au mai arătat semne și prin alte părți... Știi doară despre fata care s'a trezit dintr'o dată grăind limbile tuturor semințiilor câte se află... Sta într'o zi pe prispă... de-odată... iat-o grăind nemțește...

— Dacă-ți place să crezi, crede... dar Ion îmi spunea...

— Ce-ți spunea ? Că toate pornesc dela burdăhan ? Că dacă ai umbla prin văzduh și-ai tot urca, o mie de ani, n'ai mai da de cer ?

— ...ce-mi spunea flăcăul, îmi spune bine ! Cum de s'au stârnit dintr'odată toate îmbălăciunile și minciunile ? S'au stârnit ca să sperie omul sărac... să nu s'aburce...

Și iar își văzu feciorul înconjurat de primejdii, puștile și pistoalele îl pândeau, parii îl pândeau în dosul gardurilor. Înțelese mai limpede încotro plănuiau dușmanii lui Ion. Că inima ei nu era de partea celor ce-i rătăciseră feciorul, asta era altă vorbă! Dar de ce să se scornească atâtea?

Se uită mai bine la Zavedeu; el sta rezemat în cot, cu barba lungă de țap alb; se aștepta ca dintr'o clipă în alta să-l vadă plecându-și capul în iarbă, să se deie la păscut... Pe mâneca dreaptă avea un strop roșu cât un plumb: debunăsamă venea dela căsăpia lui Cațaveică...

— Dacă ți-i așa de frică de sfârșitul lumii, vecine, de ce tai ființe necuvântătoare în zi de duminică?

— Eu? se sperie Zavedeu, privindu-și urma roșie de pe cotul mânecii. A... mda... treceam prin câmp... de-odată mă înghimpă un trandafir sălbatec... Mă înghimpă — gata! Eu nu-ți tai în zi de duminică, să mă pusti! Jur pe sfârșitul lumii...

— Apoi că nici n'ai început-o, nici n'o sfârșești d-ta... îi răspunse bătrâna, supărată.

Luă moșneagul de umeri, îi culcă la loc capul în poală, prinzând a-i căuta prin șuvițele cărunte.

Zavedeu se sterșese de-acolo pe nesimțite. Vasile Butnaru prindea a sforăi din nou, sub căutătura bună a mânilor. „Imi dușmănesc feciorul!” își spuse mătușa Mandița, întrerupându-se din treabă. Ii veni un gând grav... abia îndrăsnea să-l vadă pân'la capăt.

— Hai, ce te-ai oprit? o întrebă moșneagul. Caută... mă mânâncă...

„E-i-i... așteptați, voi pușorilor de moșnegi... își spuse ea. Vă arăt eu vouă! În care cămașă vă veți supăra, tot într'aceea are să vă treacă supărarea...”

Inima îi crescuse puternic — departe pe munți se întemeia un asfințit de rugină.

4

Hotărât, trebuiau să rămâie numai la cei treizeci și patru! Pământ puțin, vite aproape deloc, aproape deloc unelte... Nu-i va înghiți dușmănia chiaburimii, nu vor fi, cu ogorul lor comun, ca un pîlc mărunț într'o întindere fără capăt? Dacă nu vor birui azi, să se aburce din petece, dușmănia va prinde colți și mai puternici, și mai veninoși... Puterea dușmanilor se arătase bine, tăind aproape în jumătate numărul înscrisurilor.

— Cu treizeci și patru, ne facem de răs, tovarăși... abia o sută de hectare... treizeci de vite... un singur plug de fier... Eu cred că

trebuie să amânăm... să mai lămurim... Cum ne'nvață cartea ? Folosim și aici învățăturile : am înaintat, am văzut cum stă treaba, ne tragem doi pași ca să ne călim puterea... Așa cred eu...

— Greu mai iese colectivul... spuse, scărpinându-se sub cușmă, Dumitru. Dacă tot așa de greu are să iasă și bumbacul, ne lăsăm păgubași...

Ceva se sleise în inimile oamenilor, simțeau toți că undeva lucrul se încurcase. Corcodele grăise în șoaptă, lordache îi răspunse tot în șoaptă :

— ...înapoi nu dăm pentru nimic în lume... am cucerit poziția... o apărăm... o întărim... au să mai vie înscrieri între timp.

— ...Înapoi nu dăm ! spuse Butnaru, ca un ecou.

Toți cei veniți numai să tragă cu ochiul și cu urechea, se izerăseră, ograda rămăsese aproape goală. Departe, pe munți, tuna, o furtună neagră se învărtețea la înălțimile Ceahlăului. Butnaru își aduse aminte de Cârlig, și-l închipui luptând cu apele crescute, indignând ogorul într-o parte, în timp ce apele îl cuprindeau din altă parte, râul tot mai strașnic venea urnind bulboanele, smulgând plăvile și tufarii. „De ce n'ar vrut să scape de prundurile Moldovei ? se întreba Butnaru. Are acolo patru hectare, taman cât are Cațaveică în fruntea pământului, taman cât are ogorul lui Tăun, din Crânguri...”. Ce-ar fi să se repeadă acasă și să încalece ? Dar dacă omul nu vrea, mai cu samă că are să-l găsească amărât, cu inima venin și jale... Totuși, n'ar fi bine să-l trimită măcar pe Ochi-de-Vulpe ?

— Bădică Onufrie... ce-ar fi să te duci în prunduri, după Cârlig ? Lămurește-l, că scapă dintr-o dată... vine în fruntea pământului...

— Oriunde mă duc Ioane... De-acum...

— Poate-ar fi bine să mă duc și eu... se îmbie Tănăsoaia, gata de ducă. Ii spun : „ce stai în prunduri, când ești poftit la frunte ?”...

Dar Onufrie era pățit ; nu-l va păli în inimă Cârlig, cum l-a pălit azi dimineață Fosăilă ? N'ar fi bine să meargă careva mai cuprins ? S'așează amândoi jos pe iarbă, prind a se desbate : — „Mi se pare că tu ai cât și mine... cum te lasă inima ?” — „Nu-i așa vorba... îi răspunde celălalt pus pe desbatere ; dacă nu ne dăm la brazdă azi, pățim ca iepurele între munții care se bat cap în cap... Acum am coadă, peste-o clipită n'o mai am... Trebuie să ne socotim bine, sărăcimea urcă, bogăția coboară... și noi la mijloc... Cine iese păruit ?” — „N'ar fi mai nimerit să mai așteptăm ? S'aude că vine războiul... se'ntorc boierii... rânduelile stricate au să se așeze la loc”... — „Bre, ai văzut tu mort întorcându-se dela groapă ?” — „Am văzut, dar mortul era tot mort... îl aduceau ca să-i caute în măruntaie... că murise de otravă”... — Apoi vezi ? cum să stăm între berbeci... când berbecii

se bat cap în cap? Hai să trecem la colectiv din bună vreme... Știu că ți-i greu... Și mie mi-i greu al dracului, par'că-mi rup boii din inimă...". Așa, într-o zi — două, omul iese desbătut gata, cum desbați cuiul putrezit în scânduri: l-a prins rugină, îl ține sdravăn.

— Poate-ar fi bine să meargă cu noi și badea Clip... rosti Onufrie. Vezi, Cârlig are cât mijlocășul... să meargă putere la putere...

Dar mai la urma urmei, Onufrie nu i-ar putea arăta lui Cârlig că stă între bogați și săraci, că va fi zdrobit?

— Hai lele... o îmbie pe Tănăsocia. Ieșiră amândoi, repede, în timp ce peste câmpii și peste sat amurgul lungea umbrele arborilor. Ai mai desbătut pe cineva, lelică?

— Nu... am s'ascult cum desbați tu... Când îi osteni, am să prind a-i spune câte și mai câte... „Măi omule, o lume toată stă la umbră în zi de duminică, tu te chinuiești cu apele... de ce? Cine ține spinul în deget? Puroiul... la'n stai, să-ți iau eu buba între unghii... are să te doară până'n creeri, dar după aceea scapi, flueri pe iarba verde"... Li bine așa, Onufrie?

— Li bine... poți grăi orice, numai să fie dela inima omului... omul crâșcă din dinți, sudue... Și cum îi înmoi omului inima? I-o înmoi arătându-i suferința. El îi orb de sudoare, îi orb de tăciunele câmpului, orb de griji, orb de colbul pe care-l frământă de dimineață până'n sară. Li orb, nu-și vede necazul... trebuie să i-l arătăm noi... Eu, lele, până mai ieri, stam... flueram. Imi era greu, spuneam că așa trebuie să fie! Cât eram holtei, când îmi era greu mă îmbătam. Mă duceam la crâșmă: „Hei, un țoi de basamac la Onufrie!” Țoiul venea, venea repede, drept dinaintea mea, par'că slobozit cu ață din pod... Mă duceam acasă, mă culcam, mă sculam mai plin de amar. Pe-atunci aveam o vacă: intram în grajd s'o mulg, și-o băteam... îi trăgeam ghionturi în pânțele, până prindea să răgă... Cu cât răgea, o băteam mai tare, ca pe-o muieră care plânge... După aceea m'am însurat. S'a schimbat ceva? Nimic. Mă duceam la crâșmă: „Hei... un țoi de basamac la Onufrie!”. Acasă, dimineața, nu-mi mai băteam vaca, băteam muiera, pe Rozalia. Incepeam cu o înconțrare: „Dece, năfura mâne-ta, îi plină casa de fum?” — „Pentru că ai isbit tu soba cu piciorul, astă noapte când ai venit pe șapte cărări”...

— „Așa? Na-ți!” O băteam cu ghiontul, până icnea ca vaca... și cu cât icnea și plângea, o băteam mai tare... Dar, leică, de ce făceam eu așa? Ochii îmi erau acoperiți de necaz... inima îmi era acoperită de funingine... cum să văd de unde pornește răul? Eu credeam că-i în mine, că-s eu om al dracului, când colo răul era în afară... în lume... Vine odată la mine Ion Butnaru: stam pe prispă, gândeam, stupeam. S'a așezat lângă mine, stupea și el.

— Ce vrei, măi omule ? îl întreb.

— De ce ești necăjit, bade Onufrie ? mi-a răspuns el, cu altă întrebare. Stai, stupești, ești amărât. Par'că nu știu că'n stupit ai numai venin ?

Eu m'am uitat la el urât :

— Și ce vrei ? N'ai de lucru ? Fiecare cu amarul lui... așa-i d.n vechi... ce ne am face fără necaz pe lume ?

În scurt, Butnaru mi-a arătat cine mă strivește... a doua zi m'am uitat chiorâș la bogătan... inima din mine cerea dreptate... „Să-i răsturnăm !...” mi-am spus — și sara am bătut la ușa Partidului. Rozalia se ținea de picioarele mele ca o boambă, mă ținea la fund... atunci am bătut-o... n'am s'o mai bat, caut să-i iau și ei năframa necazului de pe ochi și funinginea de pe inimă.. și are să se uite într'o zi mirată la lume, parc'atunci ar deschide ochii întâi...

Se opriă o clipă în Dealul Crucii, privind Moldova în năboiu și alunecarea greoaie a plăviilor.

— Uită-te, într'acolo îi ogorul lui Cârlig...

Dar Tănăsoaia abia deslușea lucrurile învăluite în umbră amurgului. Munții revărsaseră peste toată partea aceea a lumii un puhoi negru și cu cât se întuneca, se ridicau par'că, din câmpii și văi, alți munți. Nu mai aveau la ce coborî dealul către apele năboite ; Cârlig venea călare pe călușul roșcat, cânta, suduia... cine știe !

Era suflecat la picioare și la mâni, fața îi era plină de mâl uscat.

— Vezi, Cârlig — te chiniești cu apele... de ce ?

— Ca să ai de ce mă întreba, Ochi-de-Vulpe ! Feri din drumul calului, că-ți trag cu hârlețul...

— E-i-i... na ! făcu Tănăsoaia. Descalecă — mai stăm de vorbă... Ți-i așa de bine în prunduri, Cârlig ? Hai, te poftim în fruntea pământului... scapi, neam de neam... nu-i păcat ?

— Mai bine te-ai îngriji de sicriu, lele... Uită-te cine face politică... Feri din drumul calului... nu-mi speria calul, că te ard cu muchea hârlețului...

Și Cârlig nu glumea : o fulgeră cu niște ochi roșii, apucă hârlețul dela subțioară, îl repezi cu toată puterea, încât Onufrie și Tănăsoaia abia avură când sări la o parte... Cârlig porni într'un galop sălbatec, cântând ori suduind, dracul știe !...

— ...calea mânzelui... spuse Tănăsoaia, și nu-i mai venea inima la loc de spaimă.

— Și-a lăsat fata și feciorii la ape... adause Onufrie. Au să lucreze la lumina felinarului...

Coborau dealul, tăcuți, își lărgeau pasul, să nu-i prindă înun-
nerecul.

4.

În Mălini, oamenii stăteau cârduri, vorbeau aprinși.

— ...păcat... eh, păcat! prinse Onufrie câteva crâmppee. Colec-
tivul ar fi fost lucru bun... aveam și noi un indemn înaintea ochilor!

— ... îmi pare rău de-mi vine să chiui și să urlu... spunea careva
tușind și Onufrie îl cunoscuse pe Papuc. Păcat... nici în ruptul capului
n'ași fi crezut că-i în stare o femeie de așa faptă... săracul Boambă...

— Dar ce-a pățit Boambă? întrebă Tănăsoaia. I-a ars casa?
Alteceva mai rău nu i se poate întâmpla omului!...

— Crezi că nu? Dar când te opărește muerea... când îți toarnă
în gură apă clocotită... Tu dormi, sforăi cu gura căscată, deodată
îți ard mâțele'n tine...

— Unde s'a petrecut asta? întrebă Onufrie, buimac.

— Acasă la Boambă s'a petrecut... na! El se întoarce dela
adunare... se culcă... de-odată muerea îl opărește...

— Dumnezeu ferească... se îngrozi Tănăsoaia, luând-o la fugă
în urma lui Onufrie-Ochi-de-Vulpe...

În încăpere se înopta. Boambă, tremurând tot, istorisea către
Butnaru și către toți oamenii îngrămădiți spre masă:

— ... mă culc... sforăi! Eu, bre, am simțit ceva de cum am intrat
în casă. Muerea grăia mai încet ca de obicei, par'că tremura... s'a
dat cu spatele la plită, ca să nu văd eu de unde ies aburi... O întreb:
— „Ai făcut foc duminică, Feodoră”? — „Am făcut oleacă”... —
„Vrei poate să faci o mâncare mai bună?” — „Da, am să tai mai
îndată cocoșul cel negru, că tot mă sfădesc cu vecinii din pricina lui,
sare gardul, scurmă”...

— Bine, Feodoră. Eu mă culc, să mă scol când îi gata mânca-
rea”. Și, bre... mă culc... sforăi... dar nu-mi mai ieșeau din cap aburii
care se ridicau de după spatele muierii... Visam că s'bolnav... aveam
friguri... și o vedeam în vis pe muere apropiindu-se cu o linguriță de
doftorie... Par'că de-odată se plecă, mă ia de după cap să mă ridice...
Eu mă sucesc... mă screm... de-odată casc ochii... muerea sta plecată
spre mine cu oala de uncrop gata să mi-o toarne în gură... Am sărit
ars, uncropul s'a vărsat, și-a opărit ea picioarele... Așa a fost...

— Măi... mă!... Doamne ferește... se mirau ascultătorii.

— ... și am venit să vă spun: ștergeți-mă de pe listă! Nu mai
vreau, nu! S'ar chema că stropim temelia cu sânge... cu lacrimi... nu
vreau! Ion Butnaru, dă-mi declarația înapoi...

Se chiorî mult să vadă dacă-i a lui iscălitura, rupse hârtia în două, în patru și'n opt: deschise ușa sobei, aruncă hârtiuțele, le dădu foc.

— Așa... adause el, după stingerea flăcărilor. Am vrut... din toată inima am vrut.. da-mi stric casa... nu vreau! Acum trebuie să-mi duc nevasta la spital, că plânge și răcnește de durere... Nu știți vr'un leac de opăritură?

— Șterge-ne și pe noi, adause o femeie. M'am fost înscris eu și bărbatul, am fost adus șase hectare și două vaci...

Păsările tăcură, foșnetele pomilor se molcomiră, întreaga fire tăcea; peste păpușoi grădinii trecu o umbră, sub pomi se făcu mai întunerec, și oare de ce s'au întrerupt cântecele greerușilor? Sgomotele satului se rezeau, se strângeau, lămpile clipeau mirate, și cine reteza oare cântecul tilincilor la fântâni? Cine molcomise hămăitul dulăilor, boncăluitul vitelor? Întăi a prins a se rumeni vârful mărului, apoi vârfurile mai joase ale vișinilor; încet-încet, cu cât iarba grasă se poleia, umbrele pomilor se lungeau, creșteau, și în curând toată grădina se umplu de polei și de răstrângerile umbrelor. Greerușii prinseră să țâraie lung și repede, păsările se omorau cântând, întrecându-se cu viersul molcom al tilincilor.

Cum stăteau păpușoi strânși unii în alții, cu frunzele desfăcute larg, păreau o omenire cu coifuri gătite în spic și'n mătăasă, așteptând cu brațele deschise. Discul de foc al lunii se înălță curat pe zarea Răsăritului.

Ion băgă mâna în scorbură, trase traista afară, porni repede spre fundul grădinii, hămesit de foame. Nu mâncase nimic de eri sară, abia aștepta să treacă gardul, să se trântască jos, să muște din mâncare pân'la usturarea dinților.

Pipăi traista, dădu cu mâna de rotunjimea unui colac, prinse să desfacă nodul, înghițea în sec, creerii îi țiuiau, îi ghiorăiau mâțele trezite de mirozna bună a colacului. Puse piciorul pe gard, să sară dincolo, dar se opri, ascultă mult neclintirile nopții. Simțea că mama se află undeva între umbrele dela spatele lui, și-l vede... N'o fi, oare, în umbra mărului? Se întoarse încet, dar după măr nu era nimeni. Dar în umbra vișinului? Par'că văzuse o umbră clătînându-se... De bunăsimă, dacă nu-i în umbra vișinului, stă sub nuc... ia'n să'ncerce la umbra nucului...

Astfel, se trase Ion sub măr, se uita la toate umbrele arborilor, și-o simțea cum se uită la el din toate umbrele. Poate fi ascunsă după haragii cei deși cu fasole înflorite... Ori poate fi pitită după lăstarii deși,

ori după tulpina părului văratec... Cum căuta, umbra mamei se trăgea, par'că, în altă parte a grădinii, în alte umbre.

Porni spre gardul din fund, se opri iar, întoarse capul, și iar i se păru c'o vede la tulpina mărilor.

— Mamă... mi-i greu... rosti el încet și ochii i se umeziră către haragii cu fasole înflorite, către părul văratec, către tulpina alburie a nukului. Sări gardul, își puse patru degete pe limbă, făscâi scurt. Își înfipse dinții în colac, mâncând din mers. Hotărît, gospodăria „Horia” nu se putea întemeia! După Boambă, după feciorii Ostrovanului, se șterseseră atâția și-atâția... rămăseseră doar douăzeci și nouă... Ce aveau să facă douăzeci și nouă de oameni, în marea fără capăt a dușmăniilor? Ion Butnaru știa ce ar fi însemnat asta! Niciodată n'ar mai fi putut aduce vorba'n sat despre colectiv... i-ar fi svârilit dușmanii sare'n ochi, l'ar fi întrebat de ce și mai bate gura de pomană. „Au să vie muncitorii cu tractoarele... Gospodăria de stat dela Văleni, abia așteaptă cuvânt de chemare”... Dar ce să are tractoarele? Un petec de optzeci de hectare? Intr'o zi și-o noapte, namilele mânâncă pământul... Ce bunătate deosebită poate ieși din așa de puțin pământ? Dă S. M.T.-ului pentru arat, dă partea de semințe Statului... și cu ce s'alege gospodarul? Cu o mână de grâu mai bun, dar numai cu o mână... Ce-ar fi să se ducă Ion Butnaru la oamenii rămași în adunare, să le spună: — „Vedeți... am încercat... nu-i putere... nu-i vrere... Vor întemeia gospodăria colectivă copiii noștri”...

Intră în încăpere și totul se învârtea cu dânsul. Corcodele sta gata de ducă, Ochi-de-Vulpe sta pe marginea scaunului clătinând din cap și tot spunând:

— Păcat... văzusem, parcă, visul cu ochii...

— Păcat... se tânguia lângă el, Tănăsoaia. Cum nu înțeleg oamenii că-i spre binele lor... numai spre bine... Scoți ciutura plină, o întinzi însetatului la gură: „bea însetatul!”... și însetatul îți dă peste mână și varsă apa...

— Femeile... spuse Mina, stau ca pietrociile de picioarele bărbatilor, în loc să le spună: — „Hai, bre... urcați și voi dealul, la soare”...

— Eu îl și văzusem pe Razonte călărind tractorul... spuse Ileana lui Părau. Razonte chiuia mânând namila, Agripina sta râzând într'o holdă de pâine albă... Hai, plozilor, înapoi la sărăcie...

Il lovi cu ghiontul de Razonte, o lovi și pe Agripina, repezindu-i spre prag:

— Nu vă mai satură diavolul de umblat prin colb...

Striga, ca să nu i se deslușească plânsul în glasul răgușit.

Tănăssoaei îi ieșiră de sub broboadă, niște șuvițe încâlcite, sta plecată ca o cocioabă, în piept prinseră s'o doară junghiurile.

— ... apoi cu sară bună... spuseră amândoi de-odată Mitru și Dumitru, apucând spre ușă. Dela voi măi, nu s'alege omul nici cu o obială, dar încă cu bumbac... cu pânză...

Câți mai erau în încăpere? Butnaru îi numără din ochi... ei! cum să-i spună Ileanei lui Părău să mai steie? Pe Mitru și Dumitru nu-i mai putea opri nici puhoaietele, căci așa erau ei când porneau: se prăbușeau ca dâmburile...

Dar oare glasul cui s'auzea afară, sfădindu-se cu Mitru și cu Dumitru? Li făcea buhai și mângălă, îi făcea răpănoși și flenduroși, dar glasul acela navea răutate, mai curând avea un râs blând, cald, o mângâiere... Corcodel se încruntă spre ușă.

— Oare pe cine naiba o mai aduc ciorile? spuse Tănăssoaia, mâniaoasă. Li o muere tare de clanță... auziți-o cum batjocorește mângălăii...

— Și tu Ileană? întrebă glasul, la prag. Hai... hai.. cum să vă faceți de ocară? Ați pornit... dați-i înainte!

Mitru și Dumitru intrară în încăpere împinși de spate și atât Tănăssoaia cât și Ileana lui Părău se uitau lung, cu fețele luminate, la Ion Butnaru care se ridicase, sta cu capul plecat, tot învărtind cu mâna dreaptă niște hârtii...

— Ia'n... faceți-mi loc... spuse iar glasul; mângălăii se feriră unul într'o parte, altul în alta și mătușa Mandița făcu trei pași repezi, apoi se opri în fața feciorului:

— Ionică... am venit să pun și eu umărul... aduc pământul... vitele! Moșneagul? Cum are să se despartă de babă, la bătrânețe? N'ai grijă... după mine... vine și el.

— Bată-te apele să te bată... îi răspunse Cocoran, mâncând-o cu ochii, de bucurie.

Butnaru nu mai vedea hârtiile, nu mai vedea nimic. Se plecă, își apăsă buzele pe-o mână uscată ca sgrunzuri ogoarelor după furtuni.

(Urmarea în nr. viitor)

N. GRIBACEV

— Laureat al Premiului Stalin —

CÂNTAREA COLHOZULUI „BOLȘEVIC”
POEM ÎN 20 DE CÂNTURI

Traducere din rusește de

A. TOMA

„Simțim în această operă suflul însuși al vieții, al țării, patosul ei de muncă, cutezanța și visurile acelei generații tinere care s'a întors din război, plină de setea inovațiilor cu care vrea să reconstruiască gospodăria țării sale”.

(Din „NOVĂI MIR”, Nr. 4, — 1949)

(Fragment : Cânturile VI-XVIII)

VI

Stai sus pe o râpă, — din fund
O zarvă de păsări se-avântă,
Alături vuește un crâng,
Sub tine un lan se frământă.

Peste mesteceni stă arc
Plutind curcubeul din zare...
Goneesc spre colhoz pețitori,
Gonesc pețitorii călare.

Le clocotă'n vine vin 'bun,
Li-s caii focoși și voinici,
Din urmă-le tunetu-i mână,
De-asupra-le fulgerul — bici.

Păzeal' vue vântul, viteazul, —
 Loc să treacă Mătur norii și ceața
 Să vad' ce-i frumos de văzut —
 Rusia'ntreagă... viața...

Viața-i beția mea, — lupta,
 Fanfara izbânzii din sânge;
 Din clipe de somn netrăit
 Atomi explozibili aș strânger!...

Iar caii tot taie prin ierburi,
 Armonica sună din plin
 Tot drumul din „Socialismul”
 Spre noi, — „Bolșevicul” vecin. *)

Goniți, soli de nuntă, — prin cântec
 Prin nouri, prin fulger svâcnit, —
 Aici ne e drag de-așa oaspeți
 Când mirele-i cel potrivit.

Ca om cât plătește voinicul
 Vorbi-vom, cu-ascuns meșteșug,
 De sporul de vrednic colhoznic
 Ce-aduce'n obștescul belșug.

Se cere bogat ca să fie
 Prin faimă și zile de muncă,
 Stăpân prin avânt fără preget
 Pe țarini, livadă și luncă.

Bogat și în sfat și în jertfe, —
 Semn bun c'o să'mpartă ca frate
 Și gloria muncii și-a vieții
 Cu vrednica lui jumătate.

Da' președintele nostru-i va spune—
 Ehe, e un drac pehlivan — :
 — Drag peșitoras, toate bune
 Întâi să ciocnim un stacan —

*) „Socialismul” și „Bolșevicul” — numele a două colhozuri.

Bea-l, bea-l până'n fund, fă-mi plăcere
Că eu și cu taică-tu, vere,
Ne'ncălzeam doară tot la un fum —
Și ca și cu tine acum
Am băut, și nu doar odată, —
Dar cât este vorba de țăță,
Vecine, ți-oi spune pe șleau —
Eu până'n Octomvre n'o dau.

Ar fi, măi flăcău, și rușine
Ar râde colhozul de ea
Ca, haida, să plece cu tine,
Cu zestreă legată'n boccea.

Că taică-său-i mort în război
Dar fata, de-i fată orfană,
Azi tată i-s eu, suntem noi,
Și n'o depărtăm cu-o pomană.

Privește, prin câmpi e argint,
Ce spice, — ce grele, ce dese!
Vezi, asta, fecior peștor,
E zestre pentru mirese.

Grădina, livada, — ce soiuri!
Te uiți par'că ochii-ți desmierzi,
Bostanii colo, dolofanii,
Ici pepenii galbeni și verzi.

Ce mere! mănânci par'că miere,
Din ochi doar îi muști și te saturi!
Și'n lături, aruncă-ți doar ochii
La vița de vie în caturile!

Ehei, când s'or strânge acestea
Și fetei în zile de muncă,
Va fi o comoară de zestre,
Atunci, fecioraș, te aruncă.
De vrei — poți s'o 'mbraci și'n mătăsuri.
De vrei — vă clădiți și palate,
De vrei — faceți nuntă ca'n basme
Să joace la ea șapte cate.

Și toți se întreabă :

— Bre, cine-s nuntași ?

— Bre, cine sunt nași ?

— Păi, colhozul vecin „Bolșevic”.

— Ce-i drept, mândră casă înjgheabă

— Ce-i drept, nu mărită calic !

— Păi, doară e milionar!...

Și gazda mai umple-un pahar

Și ochiul șiret vrea să zică:

Ei, ce zici? — te vrei ginerică?

Și azi chiar poți merge la ZAGS *)

Rostește-te, nu te ascunde,

La cinstea ce nouă ne-o faci

Vom ști tot cu cinste-a răspunde.

Ai post, și ai rost, — și vă vreți, —

Așa fericirea se naște!...

Și râde flăcăul: — Se cheamă,

Mai paște, murguț, pân'la Paște !...

Se sbengue vântu'n secară,

Sunt semne: iar plouă spre seară,

E-un aer ce'mbată ca vinul,

Tărcat e de nouri seninul

Și caii cei suri ai furtunii

Mai tropotă'n zări, câte unii...

VII

Cu tunele, ropote, cerul se sfarmă,

Din ciuru-i cad stropii de aur cu larmă

Prin țandări de mici curcubeie să joace

Sclipind în pâraie, sticlind în băltoace.

Lăstuni pe drumuri și cai'n obor

Din cupele humei beau cer și beau nor

Iar fetele, learcă târziu vin acasă

Urzelile ploii le-au prins ca'ntr'o plasă.

*) Oficiul actelor de căsătorie.

Și sburdă sprințare și cântă mereu
Iar coasa pe umeri le stă curcubeu.

Doar moș președintele nostru-i posac,
Tu nu-i spune-o vorbă că'ncepe să fiarbă,
Nuș ce tot gândește, ce nu-i e pe plac
Că umblă bărbosul și-și bombăne'n barbă.

VIII

Când în casă intră din câmp secretarul
El vede șezând mosafirul bărbos —
Tutun răsădit chiar de el, tot îndeasă
În pipa lui scurtă, cu degetul gros.

Cu dosul la geam și la lumea întreagă —
El, socrul brigadierului, moș Carp, da, grăjdarul —
Se uită la barba lui Marx din perete
Și vezi cât de colo că-i tot spune amarul.

Nu bine trecuse de prag gazda casei,
Că mosu-l încălță și vocea înalță :
— Un lucru aș vrea să-mi răspunzi, secretare :
Un bun bolșevic are cuget sau n'are ?

Și dârz se pornește cu-aprindere'n glas :
Stai, stai, nu-mi răspunde, știu, știu ce-ai să mi zici !
Eu unu!, știu una : că-mi dete colhozul
De cai să am grijă, și nu de pisici.

Există deci — drept e ? — încredere'n mine,
Călăraș sub Budenâi nu fusei degeaba,
În fond și în formă pricep doar ce-i calul
Și nu vreau, deci, alții să mi turbure treaba.

Am ordin : — în tot ce privește, deci, calul
Împlinește, moș Carp, la țanc cincinalul !
Dar ginere-meu,-ca Mamai-hantătar,
Mă omoară, măcar că nu are hangiar.

Abea de înham, și : — hii ! faceți loc !
Cu chiot și plesne se'nvolbură'n sbor,

Iar calul, biet calul, doar nu e un ZIS —
Vreun nesimțitor camion cu motor.

Căluțu, drăguțu, se cere'nțeleș,
Se cere mânat omeneste, frățește;—
În condiții de astea eu nu mai servesc.
Nu vreau să trăesc cu inima'n clește.

N'are decât să mă schimbe cu altul,
Să mă dea dacă vrea, păzitor la bostană
Sau la „Fomina” chiar, ajutor la găini,
Să le caut de ouă, — că nu vreau pomană.

Iar secretarul colhozului râde : — zici bine,
Lovești chiar problema deadreptul în miez.
Dar chestia asta n'atârnă de mine.
S'o pun în ședință ? Că azi prezidez.

Stă moșu, își scurmă tutunul din pungă,
Gândește o clipă — o clipă cam lungă :
— Păi de, secretar de Partid, chiar astfel,
Chiar așa 'n adunare, să ne'nfigem în el ?
Nu-i cazul... că, de, doar e șef de brigadă,
Nu face să-l facem autoritatea să-i scadă.

Că-i doar cineva, — și-i păcat :
Privește la el, — decorat
Soția lui, — activistă,
La muncă fruntaș e în sat
Cum doară puțini mai există.
Și-adaugă moșul aprins :
Vezi asta-i, — în câte un ins
Războiul tot nu s'a stins,
Războiul-i de vină în totul —
Mai fierbe într'unii borhotul.

Chiar asta m'aduce la tine,
Te știu bolșevic inimos, —
Discută cu dânsul ritos,
Înțeapă-l, ba spune-i chiar gros —
Mai stâmpere-și sângele'n vine.

Că'n total, calu-i cal, animal,
Du-l cu orzul: — cu plesne, e lesne !
Iar eu, nu-s șofer la un Ford
Să-l duc cu viteze record.
E-un drac svăpăiat, se'nțelege, —
Dar ce-i spune Partidul, e lege.

— Dar ginere-tău în Partid nu e scris.
— Ei și ce-i ? Cu asta nimic nu e zis.
Sunt atâția ca el, fără Partid.
Dar ei ca și noi inimi calde-i deschid.
De treizeci de ani Partidul ne crește
Și toți suntem una în juru-i, firește.
Nici ginere-meu, cât ar fi el de drac,
Nu trage 'napoi, — nu-i fire de rac.

Și așa, fără școli diplomat,
E mândru moșu de sine,
De felul cum a tratat
Și cum a dus treaba la bine.

Păfăind sub mustăți din lulea
Și privind mai spre cărți, mai așa.
El conchide cu glasul mai jos :
— Iar nevoie oricând vei avea
Să mergi la vreun cerc raional,
Fă-mi semn și te duc bucuros
Eu singur, — știi, brișca cu'n cal..

Și-așa hărțuit secretarul
Nici bine se spală pe ochi,
Abea borșu l-aduce soția,
Că alt musafir stă în prag :
E sindicul din România.

Venise'n concediu de ieri,
Să și vadă logodnica, frații...
— Bun venit, — îi zâmbi secretarul, —
S'auzim ce mai spun diplomații.

Câte țări ai umblat în Europa ?
Borjui încă-s mulți ? — prea destui ?

Tu, frate, văzuși lumea largă,
Lumea cea cu flămânzi și sătui,
Povestește, cum se trăește,
Cum e munca'n uzine și sate,
Cum privesc pe bogați cei săraci
Și cum luptă dârz pentru dreptate.
N'ar fi rău, chiar să faci un raport —
Ca umblat consătean consomol —
Și s'arăți în colhoz, cum acei
Negustori de războaie mișei
Pun la cale azi noul pârjol.
Că pământul de-i mare și lat,
Toți mai au dela noi de'nvățat,
Să mai spui — că nu-s numai burjui,
Că pământul întreg s'a trezit,
Că proletariatul cînstit
E azi peste tot vie forță,
Că U. R. S. S. li e torță
Ce tot mai departe străluce
Și frontul de pace conduce, —
În fine, explică solid
Problema, cu ochi de partid.

Când vorbeau ei mai cu foc,
Iar la ușă : toc toc toc.
E vecina, harnica,
Matreona, udarnica *)

Terminase, cu brigada,
Plivitul în iniște,
Și-o trimiseră să ceară
Ceva hrană literară —
Cărți, reviste, pentru seară
În ceasuri de liniște.
Dar, pe lângă cele noi,
„Război și Pace” de Tolstoi
Pe cuvânt că-l va aduce
Fix la zi'ntâi înapoi.

Și iar ușa nu stă, —

*) Fruntașă în producție.

Când bărbat când fustă —
Vin la secretar:
Unul c'un amar,
Când cu'n interes
Strict familiar,
Când trebi de colhoz, —
Unul vede negru,
Altul vede roz —
Cu probleme și jalbe
Până'n stelele albe.

Iar nu rare ori
Pân'spre cântători
Secretarul
Sorbindu-și paharul
De ceai aburind,
Mai stă citind
„Cursul scurt”, —
Cu un zâmbet pe față:

Da, muncește, citește, învață —
Da, asta-i o vrednică viață!
În colhozuri ne crește-un popor
Serios, de-adevăr doritor,
Basmelor nu-l mai încântă,
Puternic el viața frământă.
Iar Partidul răspundere are
Prin noi, pentru oamenii noi, —
De om, și de pom, și secare,
De orice plăpânde vlăstare...

Un fulger departe a frecat
Pe cer un chibrit,
Un cocoșel trezit
Răspunde cu'n slab cutcurig,
Câinii dorm încă covrig,
Păsăretul tace în ram,
Roua pe lucerne
Cerne licăr de spuză, —
Arde'n sat doar un geam
Ca o stea călăuză.

IX

Pitpalacii-și cheamă soața,
Bâzâe bondari — rachete —
Volbură țesu poteca,
Edera atârnă plete.

Vântul sună — bun inspector —
Spicele de-ovăz în mână,
Svelți spre cer, de vii, își urcă
Plopii Rusia bătrână.

Brazde lungi îți par armonici
Tare'ntinse pân'la umeri,
Palmele-și soresc castanii,
Vinele-albăstriei le numeri.

În livezi, se'mbuibă ramuri
De al vieții darnic suc —
Aș întinde mâini căușe
Plin la gură să mi-l duc.

Iar departe unde câmpii
Se fac cer, în cap de drum
Văd camionul ce m'aduse
Lăsând tremuru-i de fum

Și-mi închipuesc șoferul
Apăsând pe grăbitor, —
Năpustind viteza toată
În albastrul cel sonor.

X

Țânc de șase anișori,
Nins e de scaeți și flori,

Ochii-i joacă'ncolo 'ncoace —
Unde-i loc să se mai joace?

Ha, un strat de zarzavaturi —
Mac și ceapă, — să te sature!

— N’ai mâncat de zece zile ?
Da de unde ești, copile ?

Piciul cade în urzici.
— Din oraș sunt, nu-s de-aici.

Și în cinci minute, micul
Iute-iute-și varsă coșul:
E’n vacanță, stă la moșul,
Dar e’n ceartă cu bunicul.

— Vreau să merg la Nahimov
Dar el, moșul, nu și nu.
Nu mi-e frică’n tren nici singur
Dar să scot bilet nu știu.

La Moscova poți găsi o minge?...
Dar metroul cu ce merge?...
Am găsit un pui de vulpe
Este orb și lapte linge.

Vine un război?... de ce?...
Tu de ce ești decorat?...
De iau premiu, pot cere
Un tanc mare, să mă bat?...

Curg „dece”-urile val,
Eu mă țin să nu puñesc
Și discut dela egal,
Mai greșesc, mai nimeresc.

Ei, puștane pehlivane,
Drag prostituțule’nțelept,
Viața văd c’o iei în piep!, —
Ca o rază peste apă
Drumul o să-ți tai tu drept.

Ai a șasea parte-a lumii
Sborul spre a nu-ți opri...
Pân’atunci, puștan, mai sburdă
In grădina de copii.

XI

Din ce, dela ce începuse?...
La brigadier în menaj,
Poftim, după dragoste, pace —
Război, zarvă mare, tapaj.

N'a fost declarația 'n formă
„Asupra-ți pornesc” nu și-au spus,—
Lucrase în sat cu primarul,
Și-acasă abia 'nchise ușa
Că Anca mi-l și ia pe sus,
Zău, numai că nu-l ia cu parul,
Da, Anca, soția, mielușa,
Năprasnic asupra-i pornit-a
Dând drumul din plin la „Catiușa”:

— Sufletul mi l-ai uscat,
Sângele mi l-ai băut,
Eu, ca altele, bărbat
Niciodată n'am avut.

Pentru toți ai timp de clacă,
Nu e somn, nici sărbătoare,
Numai eu tânjesc posacă,
Buruiană fără soare.

Tot prin lunci, prin câmp, la bancă,
Tovul brigadir se poartă.
Singur cuc stai, biată Ancă,
Uf și-amar, orfană soartă !...

— Raza mea, Aniușa-puică
Taci, termină, — tu să-mi spui că?...
— Iar mă iei cu linguşeala —
Nu, nu, — nu mai sunt eu miala.

Cu șoseli de astea'n sat
Zăpăceai tu fetele,
Mintea mi-ai înfășurat
Cum te'ncingi cu betele.

Noptilor, nopțile mele
Ale dragostii 'ncrezute,
Scurte ca un vis sub stele, —
Astăzi lungi, pustii și slute!

Nici tu casă, nici tu masă,
Soțului nimic nu-i pasă,
La ce-s tânără nu știu, —
Văduvă — cu soțul viu.

— Dar mă vezi cu băutura?...
— Asta-ar umple chiar măsura!
— Îți spun eu cuvânt urât?
— Asta-i! Să mi mai sari și'n gât?!

— Eu trudesesc...
— Eu trândăvesc?
— Eu mereu...
— Și eu! Și eu!

— Dar mi-ești scumpă ca lumina
Anca, soață dragă! —
Și deodată ștearsă-i vina,
Pacea umple casa'ntreagă:

— Vanea spui adevărat?
Vanea, mi crește inima...
Mergem azi la cinema?
Vecina ne-a invitat...

.

Iar seara, sub luna cunună
El capul spre ea și-l înclină:
— Tu Anca, tovarășă bună —
Dece mi-ai cătat azi pricina?

— Eu oare?... și-obrazu-și lipea
De-al lui, ștregărește. Eu oare?...
De, treabă n'aveam, — sărbătoare,
De-ai mei mi-adusesem aminte,
Și vezi că..., și i suflă fierbinte —

Eu, Vanea, eu... vreau copilaș,
S'alăpt, să înfaș, să desfaș.

XII.

Soare'n crucea cerului ;
Bate-un vântuleț sălciiu,
Pe turnul silozului
Șade strâmb un nor, — chipiu.

Căsuțe din ochi clișesc,
Doi hulubi se giugiulesc,
Iar șoseaua 'n văi asvârle
Svon de păsăruici de gârle
Și de behăit de turme,
Și de cauciuce urme
Și miros cald de benzină
Unduind pe clina lină.

Stâlpi de telegraf aleargă
In marș de infanterie
Spre colinele-albăstrie
Blindajele să le spargă.

După gardul cel de soc
Gâște găgâe pe scoc,
Lebede ar vrea să pară
Lunecând pe unda clară.

Pe strașina Primăriei
Pânza steagului pe vânt
Râde, sburdă, par'că vie-i,
Suflet tânăr plin de cânt.

Căci sub steag zâmbeste un
Stalin cu privirea trează, —
Cu colhozul frate bun,
Pașnic pipa și-o fumează.

XIII.

Scaune puține'n sat,
Laviți — încă mai puțin, —

Le-a scos neamțul blestemat
Să le care la Berlin.

Mobila s'o mai revezi
Aliluia — nu există,
Iară casa fără ea
E-o cutie goală, tristă —

Magherniți calice
Cu podele chele,
Poți să joci popice
Sau fotbal în ele.

Da, meteahna-i veche,
Face multă fiere...
Dar Petca stolerul
Are o părere.

A mirat ședința,
El ce sta ca mușii,
Când, cerându-și scuze,
S'a'nscris la discuții:

— Auzi pe femei:
„Mobilă puțină!”
De unde s'o iei —
Din Urali să-ți vină?

Sau poate, în glumă,
Mai știi? — din Sibir.
Chiar de-ar fi s'aducem, —
Mare chilipir!

V'ar costa un scaun
Zece și mai bine
De zile de lucru —
Poftim, vă convine?

Ce —, noi, dacă-i vorba
De profesiune —
N'avem mâini, picioare
Tot ca ei de bune?

Sau cât și pe dâșii
Capul nu ne taie ?
Nu ni-s buni molifții ?
N'avem fierăstraie ?

În concluziune
Cred deci că e loc să
Îndrăznim a spune
C'avem cap și doxă
Și că nu-i nevoie
Nici mâini pricepute
Să ni se'mprumute.
De luăm noi dară
Chiar în astă seară
O deciziune
Și nu se opune
Nimeni, — m'angajez
Să amenajez
Un șopron cevaș —
Lemne la doi pași —
Câteva rindele
Și mai alte cele
Cumpărăm —, și apoi —
Atârnă de noi:
Muncă voluntară
În ceasuri de seară.
Iară pentru cine
Seara nu-i convine
Trăgând din lulea
Să dea la rindea,
Poștească de vrea
Când se face ziuă
Pentru-o oră-două
— Mă rog, luăm act —
Cu simțuri mai treze
Ca să activeze
Sau — spus mai exact —
Chiar să se distreze
Furându-mi secretul, —
Bun, eu-i dau brevetul!

Ai muncit, ai isbutit,

Inima ți-e nveselită
Și acasă-aduci o masă
De mâna ta meșterită.

Și accentuez —
Gratis vă'ndrumez, —
Doar la vreo zi mare
De-aduceți cevaș,
Nu vă cert prea tare,
Nu sunt cârcotaș.

Și-a strigat din fund neș'cine :
— Puseși chestiunea bine !

Iar o voce de femeie:
— Dar cu văduvele ce e?
Văduvele de război.
Gândiți-vă și la noi.

— Pentru voi, cu voe bună,
Facem clacă împreună.

— Și acuma, ca un
Grijuliu tovarăș
Mai am o idee:
Pentru orice scaun
Ce-l duce acasă
Fitece femeie,
Să puie o bardacă
De zeamă ravacă
La tâmplari pe masă,
Să bea laolaltă —
C'asa munca saltă.

— Fă-mi tu, fă-mi-l bine
Scaunul, să-mi placă,
Că vinu' el vine, —
Nu doar o bîrdacă.

— Petca-i om și jumătate,
Cuiul drept în cap îl bate.

— Bravo, măi tâmplare!
— Petca, — ești om mare!

— Te prinde mirare?
Decorații n'are?
A fost meșter bun
Și pe front la tun.
— Și-a ajuns la poloneji
In rând cu cei mai viteji.

— L-a picnit un glonț hain,
Că răsbea pân' la Berlin
Dacă-l trimetea Stalin.

Și grupul se'njgheabă, —
Harnici toți la treabă.

Se'ntind cherestelele —
Hârș-hârș-hârș rindelele.
Se iau rânduri, rânduri
Șapte piei din scânduri,
Pieile se încovrigă
Geme scândura și strigă
Sub tăios cuțit vrăjmaș,
Sbori sbori sbori talaș, talaș,
Sar talașele năuce
Spume, cârlionți, clăbuce,
Clădărind pe sub tejghea
Afănat troian de nea.
Și mirosul de reșină
Cu fum de tutun se'mbină
Și cu aburi grei de clei
Până'ce 'naltă scânteiază
In lumină o spetează —
Gata scaunul întreg —
Așa treabă înțeleg.

Voe bună, bucurie, —
Cine lucră doar te știe
Când stă minunat să guste
Ce-au scos două mâini îngustel

Și ce dragă-i clipa ceea
Când vecinul și femeia
Se uită mirați la tine:
Oare tu ești ori altcine?
Par'că ai dat un examen
Și om nou ești între oameni
Lauda te'ntinerește,
Inima în tine crește!

Și 'ncurând ștafete vin
Din colhozul cel vecin:
— Bravo inițiativă!
Și de n'aveți împotrivă
Vi l-am cere împrumut
Pe Petca cel priceput.

Să refuzi, de nu-i comod...
— Bun, vi-l dăm, — dar în ce mod?
Trimeteți aici studenții
Cu ceva burse, subvenții,
Deschidem o Facultate —
Însă în localitate.

Și vecinii... ce pot face?
Tura-vura, cad la pace,
Și asalt dau toți de zor
Cooperativei lor —
Harmălaie, fumăraie
De țigări și de lulele:
Se înscriu pentru rindele.

Fâș-fâș-fâș foșnesc talașe
Sub unelte pătimase,
Munca clocotă și strigă,
Talașele se'ncovrigă
Clădărind pe sub teighea
Afănat troian de nea.

XIV

Păi, ce'nvățași tu, frate, în război?
Operator ești tu cât suntem noi —
Il cicălea brigada. Un raport
Ai să transmiți — și postul tace mort.

Ai și curent cum se cuvine,
Și filamentul s'a roșit, și sgomot vine,
Se simt și în antenă oscilări
Dar nu se stabilesc comunicări.

— Hei, microfon,
Hei, nu dai nici un ton?
Tot șagueie drăcosul tractorist,
Un fost sergent tanchist:
Biet operatorul nost
De o vreme și-a uitat de rost,
Și să vă spun eu cine poartă vina :
E tractorista, oacheșa Polina.
Cu așa transmisie, la un atac
Dușmanul ne-ar băga frumos în sac !
La vre un convoi de care, măi băete,
Dacă ți-e gându la fete!
Demisie, demisie,
Cu așa transmisiei!

Iar radiofonistul, cu ciudă,
Tot repetă și asudă,
Schimbă voci — subțirea, groasa:
— Allo „Tractor” !, aici — „Coasa” !
Uf : — „Tractor” !, „Tractor” !, „Tractor”
Surdo-mut nepăsător!
Iată zorii zarea sparg
Și curg — roșu râu — spre larg.
Iată s'au trezit prin huci
Mierle, pițigoi și cucii
Și au prins să cânte'n cor.
De ce taci? „Tractor”, „Tractor”,
Aici — „Coasa” !, „Coasa” !, „Coasa”,
Strigă vocea-i, mânioasa.

— Zău, ne ierți? glumirăm, frate,
Gluma sgândără, nu bate,
Dintr'un râs prietenesc
Unii 'nvață mult, și cresc.
Toți greșim, ne poticnim,
Nu pășim pe-un lin chilim,
Dar o critică și o glumă
Nu ne supără, — ne'ndrumă.

Iacă tu, radistul nost,
Poți chiar tu — și nu-i minune —
Să crezi cândva un post
Mai bun, de emisiune.

Unul care, cât clipești,
Mii și mii contacte leagă,
Ducând — fulgere cerești —
Grai de-aici pe lumea'ntreagă.

Ai greșit?... Și?... Nu te'ncinge
Cearcă iar și iar. Invinge
Numai cine stăruie,
Ăsta adevăru-e!

Dar deodată — St!... Ce este?
Cum? „Tractorul” dă de veste?
Legătura!... Ura! Ura!

Să le fi văzut figura
Muncaliților cu gluma, —
Pe alt ton vorbeau acum:
Zău, păcat că nu-i dăm pace, —
Tot e meșter, n'ai ce-i face.

Iar el radiofonistul
Nu mai e acritul, tristul,
Lumea'n juru-i, dintr'odată,
Iar e nouă, minunată.
Mai devale de zăvoi
Vara și țese straie noi
Trage, trage, trage spice
Din pământ, — și par'că zice:
Cu nădejde și răbdare
Creștem viața fiecare, —
Tot ce încălzim, răsare.

XV

Om spătos învățătorul,
Ochelari pe nas îi joacă,
Iar în părul tuns arici
A nins iarna promoroacă.

Primăvara de pe uliți
Ce cu snopii soarelui
A șters peste tot zăpada,
N'o zări și'n părul lui.

Și-a'ncheiat anul școlar.
Zorile abia tresar
Și mi-l vezi pornind pe ușă
La râu cu o căldărușă.
Lângă stuf, la cot de gârlă,
Undița cu râma svârlă
Și așteaptă până mușcă
Din cârlig vre o plevușcă.

E bogat sau nu vânatul
El, Trifonovici Ilie
Mormăie cu veselie:
— Hei, neroadă caracudă
Giaba mi te sbați de ciudă,
Că te-oi face-o ciorbiță
Cu ardei și cu cepițe,
Cine-o gustă să sughiță, —
Și cu zeamă de cureche, —
Poftim de-l mai deslipește
De-așa strachină de pește
Măcar tras și de ureche.

O ia după asta spre casă 'napoi
Înalt și vânjos și vioi
Bea ceaiul, aruncă un ochi pe ziar,
Și uneori, rar, chiar discută flecar
Cu Maria Pavlovna, soția.

Dar porțița cu zorile
A crâșnit ușor
Și prin ea se bulucește
Micul lui popor
Dragi tovarășei, mă rog, —
Ca strigați la catalog, —
N'au mai mult de nouă ani
Micii lui puștani bălani.

Își pune giletca veche,
Șapca strâmb pe o ureche,
Iar în urma lui Maria
Li citește liturghia:
— Tu Ilie,
Vezi de nu'ntârzie
Cum ai tu nărav
Că doar nu ți-s sclav
Să'ncălzesc bucate
Pân'la trei jumate.
Azi măcar, gândește,
Că-i ciorba de pește.

Nu, nu, nu te teme,
Voi fi punct, la vreme!
Dascăle Ilie,
Nu vei fi, se știe.
Și-o să-ți freci iar nasul,
Că, vai, uitași ceasul
Prin cele caete, —
Pe când el, mișel
Din buzunărel
Ticăie într'una:
Iar croiși minciuna
Stângace băete
Cu ninsoare'n plete!

Decum iese din porțiță
L-a'ncolțit zarva peștiță:
— Tovarășe'nvățător,
Ariciul ce noi l-am prins
Apă, lapte n'a atins.
Râme-i plac, ori vreun gândac, —
Dă-i mata vreun peștișor,
Tovarășe'nvățător.
— Știi, Trifonovici Ilie,
Cică nenea o să vie
Din Berlin. Ce bucurie!
— Unde azi?... La câmp, la crâng?
Că bureți aș vrea să strâng.
— La câmp; că mi-am scris pe listă:
„Lecție miciurinișă”.

— Nu-e „lecție” vasăzică
Unde numai se explică,
Ci experiență-i spune !
— Nu bâzâi, bărzăune!...

Și pornesc la raită, sprinteni,
Dorul de a ști dă pintoni.
Haide la leguminoase,
Roșii mari pe vrejuri groase
Cresc focoase la lumină —
Din cartofi la rădăcină !
Ce minuni știința'mbină !
Hai și la ștubeie,
Șir de stupi, aleie,
Hai, la clocitoare,
Hai și la ogoare,
La mașini tractoare...
Că colhozul parcă spune
Un basm din țara-minune,
Și-o colindă micul pâlț
Și-i desprinde tâlc cu tâlc.
Uite, frunzele'n copaci
Au guriți ca de sugaci
Hrană din văzduh respiră,
Beau carbon, ozon resfiră.
Raze vin să le desmierde
Și fac clorofila verde,
Rădăcinile din humă
Sarea spre celule'ndrumă
Pe când pompe capilare
Urcă seva'n mădulare
Crescând cătinel spre bolte
Pom și flori, spic și recolte...
Floarea în tăcere
Pregătește miere
Așteptând să-i vină
Mosafir-albină :
— Soră zum zum-zum
Ia-mi, — te rog frumos —,
Ăst praf făinos
Și toarnă-l puțin
În potir vecin.

Albina’nțelege
Iar floarea din vale
Prinde rod să lege.
— Stăi, — foșnesc în cale
Grăie de nou soi,
Uită-te la noi:
Măi văzurăți, frate,
Spice’nrămurate ?
Și lanul mai cântă:
Seceta-i înfrântă, —
Din fiecă boabă
Dau trei ani de-a rândul
Recoltă podoabă, —
Nu pricepe gândul !

Și’n livadă — foșnet mare
Priviți și dați ascultare :
Gustați pere pergamute
În pom de vișin crescute,
Iar pe-un măr, prin rămurile,
Cereșele drăgănele !

Hei, de ani le meșterește
Artemie grădinarul
Dar bietul se văicărește :
— Unii au noroc cu carul,
Pe mine mă ocolește.
Hei, băieților — în viață
O greșală am făcut —
Am lăsat de s’au născut
Alții mai de dimineață.
Altfel înalta Academie
L-ar fi recunoscut și pe Artemie !

— Zău, Trifonovici Ilie,
Spune-o picică guralie,
N’am putea și noi să facem
O așa scamatorie ?...
— Tovarășe ’nvățător,
Oridecâte ori e ceață
Dece nu se face nor?...
— Trifonovici Ilie,

Oare se știe
 Dece orzul are musteață?...
 — Zău, Trifonovici Ilie,
 Moș Artemie să vie
 Să ne'nvețe și pe noi
 Minunile astea noi!...

Nici un vântișor. Zăduf.
 Câte-un picî mai scoate-un „Uf!”
 O fi timp ca'ntreaga clasă
 S'o ia pe umbră spre-acasă...
 Sus pe-un gard stă de-i măsoară
 Cu'n ochi de'nvățat, o cioară,
 Parc'ar spune cioara chioară:
 De ați sta și pân'la scapăt,
 Hei, minunile n'au capăt!

Insfârșit, cu pasul rar
 Și cu capul călindar
 Iacătă-i spre casă iar —
 Raita n'a fost în zadar.

Iar Maria, răbduria,
 — Mucenica și soția
 Căinându-și păcatele,
 Tot oftând că doară, doară —
 Incălzea a treia oară
 Pe plită bucatele.

XVI

Pădurea-i mireasmă, e abur
 Pădurea-i mireasmă, e abur verzui,
 Rășinele picură grele,
 Iar puii de vrăbii ce aripi au prins
 Încearcă să sboare cu ele.

Uite fragile, dragile, cu ochii de foc
 Abia se mai rabdă în loc,
 Iar smeura! roagă doar mâna să'ntinzi
 Și-ți sboară în palmă, — le prinzi?

Uf ! clatină bradul din cetini : zăduf
Il ning păpădii... dar cu puf !
Bureții gazdaci mișcă lin pălării :
„Dă-te’ncoa, mosafire, — hai, vii ?

Iar gaița gureșa țăță
Cu palavrele ei te agață
Parc’a strâns un paner plin de vești :
Na-ți-le !... Poți s’o oprești ?

...Că cioroi și puii de lup
Uniți peste pradă dau sdup ;
Că bufnițele și cucuvelele
Nu rabdă în ochi nici chiar stelele ;
Că astăzi poșta din pădure
Duce doar șapte de dragoste aiure :

...Că ale arțarului înaripate poștale
Botgroșii trimet prin ele pețiri
Prin verzui luminiș sunt într’una pe cale —
Pe adrese de dragi pițigoale subțiri,
Ciocănitoea azinoapte bătut-a zeci
De telegrame, spre cele cu inimi mai reci.
Ascultă, mai las’o ! cioc trâncănitor !
Că din cracă, zău, cu o piatră te sbor !
Nu-mi vorbi rău tocmai mie de-amor.

Iar prin crâng și prin zăvoi
Peste pajști de trifoi
Ziua silește să țeasă
O mândră față de masă —
„Pun’te masă”, ca’n poveste
Cu ce bun pe lume este:
Smeuri, afine, căpsune
Ciupercuțe și alune,
Fagur pădureț te’mbie
Cu miere pe veresie
Iar vin dulce-amărui
Bei din unda vântului,
Pecând un bondar cobzar
In caftan cu galben tiv
Cu sacâz ungând de zor

Zbârnăitul strunelor
Zumzuie cu glas de bas
Un hazliu de cântecel
Despre-un gărgăun mișel
Ce cărările aține
Sprâncenatelor vecine.

Și'n pădure, în pădure,
Fetișcane, ochi de mure.
Ori cu ochi de albastrele —
Imi mor ochii după ele!
Au venit, brigada toată,
Până'n brâu în iarbă'noată
Bunătași în coș s'adune.
Și se bucură nebune
Râd când dau de-un cuib de vulpe,
Când urzici le pișcă'n pulpe
Iar în coș le sar castane,
Sar roșcove roșcovane
În mâini calde de codane.

Isbesc barde și topoare,
De răsvuie prin ponoare
Hârșuesc rindele iuți
Să facă doage la buți.
Că iarna când vin nămeți,
Când țiue țurțurii gheți
Ca pisoi bolnavi pe streșini —
Făr de-un pic de viț te leșini,
Urlă viscolul pe lunci,
Bune-s roșcovele-aiunci.
Torni coala un păhărel,
La cartofi prăjiți puțin
În uleiul nost'de vin.
Și mai gâlgâi lin din vin.
Mai ales când nu tu numa
Guști de unul din ce bruma —
Ci poftiși și un vecin
Și-au venit, și nechemăți
Rude dragi și buni fărtați
La cei hribi, la cartofei.
Și ciocnești glumind cu ei.

Dar pe fete, prin zăpuc,
Gândurile und’le duc ?
Văd și ele, văd și ele
Geam brumat cu flori și stele,
Bat pantofii în podele,
Și lelițe și flăcăi,
Și-o mireasă, măi-măi-măi !
Strigă toți în hang : „Amar” —
S’o pupe mirele iar.
Tare-i fercheș mirele
Și-i plac drăgostirile —
El le-a și uitat de număr
Cuprinzând-o după umăr.
Și-i dă roșcove, alune —
Din mâna lui tare-s bune !
Și alune și stafide
Numa ce gura deschide.
Și tot râset și cântări,
Tot ciocniri și tot urări :
„N’adormi, socrule-tată,
Hai măi pup’o cât ți-e fată!
Spor măi tinerei,— la anu
Să ne dați în joc puștanu,
Pe noul colhoznicel,
Să ciocnim și pentru el.
Fată, să mănânci ciuperci,
E leac de’nmulțit, — să’ncerci”.

Ce gânduri aiurea !
De vină-i pădurea —
Vuește, vrăjește,
Știe să răspunză
Gând la gând, din frunză
Și ce bine’mbină
Miros de reșină
Miros de stupină
Boare de sulfină
Și svon de povești
Din străvremi rusești,
Ori mi-ți împletește
Sprinten, tinerește,
In cozi de copile

Zorële, zambile,
 Briliante, topaze,
 Betele de raze,
 Ori prinde să facă
 Pe baba dădacă
 Ce blând dojenește
 Menințând din dește,
 Ce știu doar s'alinte:
 — „Ei, ei! — fiți cuminte!”.

XVII

Cu trese de plutonier
 S'a'ntors dela război acas'
 Și cu medaliile'n piept
 Din prima zi un chef a tras.

Armonica tot întinzând
 Cântând tot ce știa pe rând,
 El pân' la revărsatul roz
 A dat colinde prin colhoz.

Iar fetelor le povestea,
 De stau cu gurile căscate,
 De lupte'n locuri depărtate
 Pe unde curge Dunărea.

Despre orașul București,
 Cu crunte urme hitlerești,
 Și cu burjuice, — de! frumoase
 Dar tare, tare plicticoase.

— De te însori cu una de-aste
 Pe viață-ți iei pe cap năpaste,
 Să stai să-i tot vorbești mutește
 Numai așa din ochi, din dește.
 De mode și pieptănătură —
 C'atât e 'ntreaga ei cultură,
 Și, una-două: — eu! eu! eu!
 Al meu e asta, nu al tău!...
 Și la fel ca acum zece veacuri
 Ei ară cu un plug de mână

Ce-abia de zgârie'n țărână,
Iar vreun tractor de li s'aduce
Nu știu pe unde să-l apuce *)

S'a tot plimbat o săptămână telelei
Hazliu sporovăind printre femei,
Apoi el decorațiile și le-a scos
Armonica și-a atârnat-o'n cui frumos,
Băgă sub grindă mâna, scoase-o cute
Și coasa-a prins să cânte c'o ascute.

— Pentru mine, ori port armă ori port coasă,
E lupta tot atât de dârză și frumoasă.
Când iureș dăm prin iarbă, noi cosașii
Văd regimentul meu cosind vrăjmașii
Femei, armonica uitați-mi-o vă rog
Și să'nălțăm coala un mândru stog,
Să-i pun în vârf și-un roșu steguleț
Victorii, mici sunt, dar cu mare preț.

Zorile, parcă-s patrule
Vin, se schimbă, răsăd spre scule, —
Te culcași abia'ntr'o clăie
Haiti, prind zori să și răsare.
N'apucași să'nchizi pleoape,
Zarve noi se'ncing pe aproape,
Scârțâiți de porți, de car,
Zorul zillii 'ncepe iar.

Coasa, iute iute

Iarăși ți-o ascute,

Sari, flăcăule, 'n islas —
Iar un pas și iar un pas,
Larg de-un stânjen braț rotește,
Coasa curcubeu sticlește
Fruntea-i numai lucii boabe
Pietre scumpe-i pun podoabe ;
Strigă o prepeliță sură
C'o alungi din câmp, și'njură,
Dar de sus dintr'un tufan
Te slăvește-un ciocârlan :

*) Primele impresii din anul 1944, după epoca fascisto-antonesciană.

„Ziua ta hrănește-un an,
Ziua ta hrănește-un an!”

Și-așa muncile-s de dârze
Că mergi seara ca în cârje
Nu poți ridica o mână
Pân la umăr; orice vână
Orice mușchi și orice os
Arde, geme dureros...
Ca ucis cazi pe culcuș,
Adormi, somnul celor duși.
Și prin vis prind a rula
Chipuri ca la cinéma —
Turme, căpițe,
Lanuri plăvițe, —
Stai, mecanice, nebune,
Ce dai așa presiune?
Colo, ha! un ochi viclean!
Foci ocheste-ll e-un dușman!...

Greu cositul, secerișul,
Nu ușor nici măcinișul,
Nu-i dela război un an
Mai svâcnește groaza'n lan;
Vezi baraje, pâlnii cască,
Zdrang, dă fierul în vreo cască.
Vâjji... câte un șrapnel ia foc —
Ai scăpat —, avuși noroc!
Însă tu plutoniere,
Lucri, lupți, din răsputere,
Ba și'nveți, repeți lucrând
Legea lui Newton în gând
Ba ades ți-o cânti ritmat:
Haș-doi, o-doi,
Pi-er pătrat.

Și schimbând muncă cu muncă
Azi pe-un roșu car s'aruncă
Și conduce'n lung convoi
Carele recoltei noi.
Duce-armonica apoi
Căminului cultural
Și-apoi, smuls ca de un val

Pleacă pe neașteptate
La oraș la Facultate,
Și se pune pe'nvățate.

*

Trec doi ani. Și iară
Este toi de vară
Luna lui cuptor
Mână iar de zor
Coasele'n mohor,
Pune'n pădurice
Viers de pitulice,
Urcă lapte'n spice,
Râvna 'n mâini voinice.
Oriunde-ți arunci
Ochi pe câmpi și lunci —
Turme, poame, pâine,
Belșugul de mâine.

Iară presedintele
Râde ca părintele
Mulțumit e, și o spune :
Toate bune, toate bune...
Și vezi totuși c'ar mai vrea
C'ar mai vrea ceva... ceva...
Că mai are un vis tăinit
Ca să fie fericit,
Și pe zi ce trece, crește
Dor de-un lucru ce-i lipsește,
Dar nu spune nimănui
Pricina oftării lui...

În vacanță'n acea vară
Intr'un rumen revărsat
Cobori voios din gară,
Care-i la cinci kilometri,
Studentul cel învățat,
Readus de dorul vetrii.
Acelaș plutonier,
Dar cu cărți în legătură
Și unelte de măsură,
Cumpănă, compas, echer,
Și-un misterios carton,
Pe el cifre lanț se'nșiră

— Stă măicuța și se miră —
Cifre peste-un milion!...

Și se miră și mai mult
Ce ciudat e fiul cult:
Numa' ce-a'mbucat o leacă
Și-l vede că razna pleacă
Și nu la prieteni, neamuri,
Să ciocnească de sosire,
Și nu la fete sub geamuri —
Cum e el iubeț din fire.
Ci descult, doar în chiloți,
— Să se mire de el toți —
Fiul, coșcogea student,
Tropăește prin gârliță,
Bate'n mal niște țăruse,
Și pe brânci, culcat de-a bușe,
Cată printr'un instrument.
Și'n carnet mai face o schiță,
Ba din mal, ba din gârliță.
Imprejur, copii, — firește, —
Să-i alungi nu folosește!
Și între puștani — făclie —
Și Trifonovici Ilie,
Fără ghete în picioare,
Stă zâmbind, — pricepe oare?

Dar curând la adunare
Mi-se dumeri poporul
Ce mi-ți plănuia feciorul.
În banca'ntâi — cum se cuvine —
Moș Akim, crescătorul de albine,
Lângă el — loc de onoare —
Mașa, tânăra mulgătoare,
Că-i stahanovistă
În colhoz prima pe listă.
Doi tractoriști evidențiați,
Doi prieteni, parcă's frați, —
Se iau pe lângă fete bine
Prezidiul până vine.
Pe urmă, ciungul Frol
Fost în comsomol,

Erou dela Neva
Și dela Berlin,
Și soția sa Kondrateeva.
Mai încolo — Klim Luzghin
Decorat chiar de Stalin
Pentru Stalingrad,
Pentru Viena și Belgrad,
Mai încolo fratele,
Cumnatul, cumnatele,
Colhozul tot, umăr de umăr, —
Ce să-i mai număr?

S'a ridicat președintele,
Dibuie cuvintele,
Bea un pic de apă,
Unge gâtulejul să'nceapă:
„Probabil, din câte știm,
Noi poate de-o mie de ani
Pe-aicea hălăduim,
Ca ciobani, ori ca țărani.
Mândre locuri, guri de rai,
Și mănoase pentru trai —
La fel, multe'n lume n'ai.
Icea câmp — colea zăvoi
Holde, — poame, — miere, — oi.
Hei, lui Hitler, — de'nțeleș
Dece i-a dat inima ghes
Să s'arunce într'acoace, —
Dar a știut Stalin să-l joace!
Iar mai pe scurt ca să spun,
Poporul știe că acest bun
Spre folosire și sporire
Se dete de Soviete —
S'a consfințit vreau să zic —
Colhozului „Bolșevic”.
Dar alta să discut eu vreau, —
Bătrânii aici cum trăiau?
Chinuiău brazda cu plugul
Care nu le da belșugul,
Făceau adică agricultură
După nicio 'nvățătură,
Iși legau cu sfori, ca vai de ei,

Opinci din coajă de tei
 Mai pisau și'n pâine coajă,
 Socoteau doar pe răboaje,
 Ca orbeții ei umblau —
 Se rugau, dar nu luptau.
 Cu-o făclie de rășină
 Viața-și bâjbăiau prin tină,
 Lucra omul ca un bou,
 Jug și jug, nimica nou,
 Dă în el orice secure
 Ca'n bușteanul din pădure.

— Vino la fapte! îl întrerupe Frol.
 Intră în fond, destul ocol.
 — Pot și la fapte s'ajung...
 Recunosc, am vorbit cam lung...
 Pe cinste deci pot să vă spun,
 Traiul nostru e un trai bun,
 Dar și mai și pot metodele noi.
 Desigur avem grădini, vite de soi
 Și, anul acesta, pe cât se-arată
 Va fi o recoltă îmbelșugată
 Iară, pe cât bănuim
 (Aruncă-o privire căpruie lui Klim)
 Vom avea și un decorat
 Pentru recordul său minunat.
 Sau să luăm fetele bună oară,
 Vorba mea să nu le doară:
 Brodatul, tricotatul au fost ce-au fost
 Azi nu mai au rost.
 Vorbesc poate ca un prost —
 Dar ia să strângem noi rodul bogat —
 Nu putem noi spune magazinului de Stat:
 Dă-ne mătășurile, stofele, ghețele
 Imbracă-ne mândru fetele?

Deci ești îmbrăcat, încălțat, sătul,
 Dar din nou întreb: e destul?
 Viscolul (să presupunem)
 Incepe să sufle din foale,
 Ziua (să spunem)
 Și-a scurtat din poale,

Chiar dela prânz, în casă e amurg, —
Dar mi-te serile, cum se scurg?
Să iei un ziar, o cărticică
Să te așezi sub lampă? Lumina e mică.
Lampa e numai de șapte linii,
Curat un opaiț, — cititul un chin-ii.
Auncă ce să faci?
Zăbunul ți-l desbraci
Te salți binișor
Ca un boer pe cuptor
Te plictisești lungit, serile, lungile,
Îți cresc pe sub ochi pungile...
În timp ce, de undeva, prin aer
Se învâtesc emisiunile caer, —
O operă, un vals vienez se cântă,
Sau vreun învățat o problemă frământă,
Afară elementele viscolesc avan —
El povestește la ce folosește
Elementul uran;
Altul prin radio spune
De planurile nebune
Ale Trumanilor de peste ocean,
Cum vără criminala lor doctrină
Ca o mină
Sub pașnica omenire, —
Ei, avem noi știre
Că fierberea e în toi,
Ca să reacționăm și noi
Față de aprinzătorii de război?

Hei, cu așa trai rămâi prost,
Așa trai — n'are niciun rost!

Pentruca-mi țin eu discursul?
Pentruca lucrurile să-și schimbe cursul
Și după înțelegerea mea
Treaba nu ar fi tocmai grea.
Mai stăm peste urechi
În datinele vremilor vechi
Și asta, să știți bine,
Face colhozul de rușine.
Pe scurt, nu mă feresc a spune,

Avem nevoie de-o hidrostațiune...
Și de radio asemenea...
Că doar nu suntem satu lui Cremene,
Noi n'avem dreptul să mergem ca melcu
Trebuie să fim la fel cu
Europa, — și încă mai presus,
Că la noi doar se uită întregul Apus".

A tăcut.
Uimire, tăcere-un minut.
Apoi tărăboiul a'nceput:
— De!... așa ceva cere bani, frățioare,
Bani, vreau să zic... pentru motoare.

— Hei... Și motoru cere-o cabină,
Și pe lângă motor — și-o turbină.

— Hm! Bani am găsi... cumpărăm și turbina.
Dar, vezi că, alta-i pricina:
Unde ai omul acela în stare
Să ia în spinare
Un plan așa de mare?

— Avem! — e feciorul lui Matvei Cuzmin.

— Aha, plutonierul...

— A fost. Azi mai are puțin

Să poți să-i zici: inginerul.

Măcar că pentru moment

E încă student.

— Ei, și Institutul va admite cred,

Să-i dea, pe un an, un conced.

— Și l-oam însura în acest repaos.

Și s'o'ntoarce cu nevastă

Și încă cu un mic adaos...

Aici ca ars sare Klim:

— Aud hohoteli... Il poțim

Pe cel ce râde să iasă din sală...

Aici trebuie cap și cumpăneală...

Să punem pecetea de o bună treaba.

Dar nici să stărnim poporul degeaba : —
Un tehnician să ne dea avizul,
Un contabil să ne facă devizul, —
Și în puține zile
Să și punem lucrul pe roțile,
Că altfel, cei din Pobeda vecină
Iute de planul nostru se anină !...

Iar fierarul, din banca din centru :
— Noi, fierăria suntem pentru,
Să vie numai o turbină
Garantăm că-i lucrare de fier în uzină.

Și moș vizitiul și el cu gura :
— Stați, că aici mi-ați atins bătătura.
Permiteți. Un moment. Un moment.
Dacă e uzină, evident
Că va fi și curent, —
Electricitate —
Muncile cailor vor fi deci ușurate
Atât timp cât calul mai e ajutor,
Zâmbește un tractorist tachinator
— Și eu, moșule, cu tractorul meu,
Le-am cam ușurat din greu !...

Frol în picioare :
— Un lucru mă doare
Că unii mai șovăesc.
Să vă amintesc
Ce a spus Stalin ?
A spus: — „Înainte” —
Și ne-a dus până la Berlin.
Iar eu, privitor la noi,
Ca un fost soldat din război
Care știe greul să'nfrunte,
Voi spune în simple cuvinte :
Înainte, în rândul din frunte,
Pe frontul producției, — înainte !
Iar cât despre mâna mea ciungă,
Cei cu două mâini
Măcar să m'ajungă !...

După miezul nopții se despărțiră.
 Luna pe bolta deasupra colinii,
 Lumina-i firavă și-o resfiră
 Ca o lampă veche de șapte linii.
 De vale, cirezile
 Rumeșgând frământă livezile.
 Iar râul curgător
 E plin de fior și de cânt —
 Visează
 Viitoarele-i cabluri în vânt, —
 Nerăbdător pe semne, s'ajungă
 O undă electrică lungă,
 Nerăbdător să devină
 Lumina peste vii și ponoare,
 Și colhozului soare.

XVIII

„Măine porniți seceriș”,
 E-un ordin de luptă, ce sună
 Prin străzi, prin ogrăzi, prin frunziș,
 Spre soare, spre stele, spre lună.

Chiar și scripcarul
 Cu arcuș jucăuș
 Îi trage o cântare
 De mobilizare.

El zice pe strune voioase
 Cum roua sclipește pe coase
 Ce vâjâie'n firele ierbii
 Culcându-le'n pale și ierbii;

Și cum vântul suflând ca un foi
 Ia miros de fân și trifoi
 Și-l cern, dulceag-amărui
 Pe sate, în sboru-i hai-hui;

Cum grâele, oarzele coapte
 Își susură șoapte prin noapte,
 Cum duduie treeru'n arii,
 Pe grafic cum scriu minutarii...

Iar dansul?... Ce-i vreme de joc?
E muncă. Ard tâmpilele'n foc.
Scripcarul chiar cade ca frânt
De istovul zilei de cânt.

Mai las'o cu somnul. Te aruncă
La muncă prin holde și'n luncă,
Sub munte de fân geamă carele
De grâne dărâmă-se hambarele.

Mere și pere să umple sute de panere,
Mierea'n știubee pe-afară să dele,
Este o vorbă: „ziua hrănește anul”
Iar o zi de colhoz — doi ani,
Așa cere planul.

Sosește Noembrie. In zilele-acele
Fâlfâie, licăre iar testemele
In fel de fel de culori de zorele,
Iar, în horele'ncinse se schimbă inele.

Taraful focos dă dansului ghes,
Se schimbă strânsori, priviri cu'nțeleș,
Parcă cu grâul și pâinea s'au copt
Și dragostele'n sat, — vreo șapte, opt.

Colhoznicii harnici, acum pun soroc
La nunți și botezuri, la chiot și joc,
Și tocâie tocuri, țoc-țocuri răsună
Până în zori în noaptea cu lună.
Glumesc colăcerii la masă cu druscele,
Mai ies, să-și descarce pistoalele, pușcile,
Moșul sfătos își mângâie paharul,
Poetul colhozului își încearcă darul, —
Sub lumina lămpii el versuri compune
Despre viața cea nouă, bolșevica minune!

Un miros de pânze, colaci și bucate
 Adie frăție și intimitate,
 Amețiți, fericiți, beau pahare de vin
 În sănătatea bunului tată Stalin
 Și pentru cei ce au dus, prin furtună,
 Poruncile lui spre-a izbânzii cunună,

Iar scripcarul un vals spre stele trimite,
 Sus băeți și sus fete:
 Hai unu', așa, pe'ncheiete,
 Un dans și în zori, cu rubine în plete!

NICOLAE GRIBACEV

Nicolae Matveevici Gribacev s'a născut în anul 1910 în satul Lopuș din regiunea Briansc.

Tatăl lui a fost un țăran sărac.

N. Gribacev a învățat la școala din sat, apoi la școala Tineretului sătesc. În anul 1932 a absolvit școala tehnică în ramura hidrotehnică și a lucrat în campanii de explorare și construcții din Carelia. Din anul 1933 lucrează pe tărâmul literar și ca ziarist.

În anul 1939 ia parte la expediția de eliberare din Belorusia Apuseană, în iarna anului 1939—1940 ia parte la luptele de pe frontul finlandez; în timpul războiului de apărare a Patriei a luat parte la luptele de lângă Moscova în calitate de comandant de pluton, apoi la luptele de lângă Stalingrad, fiind comandant al unui batalion de pionieri și în sfârșit la luptele dela Doneț ca inginer al Diviziei de Gardă.

Dela mijlocul anului 1943 activează ca specialist corespondent al Gazetei Militare. A luat parte la forțarea Donului, Doneșului, Bugului, Vistulei, Oderului, Elbei, apoi ia parte la luarea Berlinului și la eliberarea orașului Praga.

Este membru al Partidului Comunist (b) din anul 1943.

Din operele lui N. Gribacev au apărut volumele de versuri: „Nor-Vest” (Carelia 1935), „Poezii și Poeme” (Smolensk 1939), „Despre Iepuraș” (Poveste din pădure pentru copii, Smolensk 1940), „Pe drumurile de pe front” (Smolensk 1946), „În campanie” (Scriitorul sovietic 1948). În anul 1946 N. Gribacev a scris poemul Colhozul „Bolșevic”, pentru care i s'a decernat premiul Stalin cl. I.

A fost decorat cu ordinul „Drapelul Roșu” gradul I-ii din Marele Războiu pentru Apărarea Patriei, cu două decorații „Steaua Roșie”, medalii: „Pentru apărarea Stalingradului”, „Luarea Berlinului”, „Pentru eliberarea orașului Praga”, „Pentru Victoria asupra Germaniei” și „XXX de ani ai Armatei și Flotei sovietice”.

NEAMURILE STĂNILOAIEI

Stoian respiră cu nesaț adierea ce se desprinsese parcă fremătăta de frunziș. Se vestea înserarea și o boare fumurie se clătina ușor deasupra marginii care încheia pădurea. Încă puțin și avea să ajungă la Ramigeni, să împingă poar'a cu umărul și să treacă cu pas apăsător pragul scund al casei.

Un zâmbet rău îi umbră o clipă gura. Ceeace prevestise pe vremuri se împlinea acum. Il înstrăinaseră, îl alungaseră, dar iată, la nevoie tot la dânsul nimereau. „Căteaua!”, șueră el printre dinți. „Ne-a alungat din avere ca să n'o fărâmițeze. Și acum, că n'o mai poate dovedi singură cu „dragul mamei”... Niște tufe spinoase fugeau dealungul șanțului, pădurea se sfârșea și, sub privirea călătorului, prinseseră a curge valurile de lucernă. Stoian își micșoră ochii, cu un fel de mirare sfidătoare. Parcă nimic nu se clintise de zece ani încoace. Ca ieri mânase vaca din urmă, ducând-o spre pădure și săltase pe vârfuri, apucându-se de crengile salcânilor. Ieri încă!... La amintirea acestor clipe, chiar și vechile dureri se potoleau, ca niște răni oblojite.

Rând pe rând îi năzăreau în minte icoanele trecutului, — fără șir anumit, în voia amintirii. Cel mai adânc înfipt în pâcla care-i învăluia copilăria, era chipul tatii, țăran arătos cu lungi mustați bălane. Il vedea ca prin vis, crescându-i un fluier, îngrijindu-l singur, cu mișcări stângace, de om prea înalt crescut, atunci când zăcuse de lingoare. Apoi, fără de veste, răsărise în casă, ca adusă de aiurea fierbințeli, o femeie mărunțică, iute în mișcări și cu priviri verzi, care-l culcase în așternut curat, care-i dase să bea apă îndulcită și care-i vorbea cu glas atât de blând, că-l învăluia. O mare neliniște îl cuprinsese, totuși, căci femeia, care la început îi păruse a fi atât de bună, alungase din ochii tatii grija de părinte; acesta nu mai părea s'o vadă decât pe ea. Mai apoi, când se însămătoșise, ea părea a fi în casă de când lumea — și toate numai după voia ei mergeau.

Era o văduvă dintr'un sat megies, despre ale cărei purlări se șoptiseră cam multe. Stăniloia, cum i se spunea, fusese măritată cu un bărbat bețiv, care-i era și cam văr pe deasupra. Dar pentru că pământurile lor se învecinau, ea nu pregetase să treacă peste orice opreliște. Născuse un copil beteag, ca dintr'un blestem greu și nu mult după aceea i se prăpădise și bărbatul, într'o bătaie sfârșită c'o înjunghiere. Mergea vorba că femeia nu era străină de cearta care, după o beție cruntă, încăerasese oamenii. Leana lui Marin șuerase din gura-i știrbă că înjunghierea picase taman la vreme, ca să mântuie averea Stăniloiei; căci, risipitor și dat la darul beției, bărbatul avea actul de vânzare gata întocmit la notarul din Cetățuia, atunci când îl găsisse, pe neașteptate, moartea.

Dar, la înmormântare, văduva jelise atât de tare, își smulsese părul din cap și-și blestemase zilele cu atâta foc, încât astupase chiar gurile cele mai rele. Cernită, ponosită, își vedea mai departe de gospodărie, dar singură îi era greu. Fusesse nevoită să dea în dijmă vreo cinci pogoane. Din clipa aceea, umblase întunecată, până ce răsărise, într-o bună zi, în casă la Sofronie, cu fața încruntată, spălată acum de un zâmbet viclean. Apele abia se potoliseră, dar cu asemenea faptă, ea deschidea din nou zăgazul vorbelor și bârfelelor de tot soiul. Fierbea satul. Până când, într-o zi, la fântână, Stăniloiaia își puse jos gălețile pline și înfruntă toată ceata de muieri strânse acolo, care-și sușoteau la ureche, măsurând-o:

— Ș'apoi, ce? Nu-i văduv? Și eu am bărbat? N'am! De-ați pus careva ochiul pe el, n'aveați decât să vi-l păziți mai bine; dacă din tot ținutul, pe mine m'a plăcut, n'am ce vă mai face! — și fără să se uite la nimeni, își ridică gălețile și porni fără grabă spre casă.

După vreo două săptămâni era nevasta lui Sofronie, cu cununie, și toate prinseseră a se schimba în rău în jurul lui Stoian. La puține zile după nuntă se ivise lângă ei, pocit ca o arătare, Liță, bețeagul, plodul văduvei. Și de atunci, încet, încet, în sufletul copilului prinse a crește o îndoială mută. El nu mai era, ca mai înainte, feciorul tatii. Tata, mândrețea ceea de om, umbla supus, muncind din greu, căci femeia nu mai voia s'audă de pământ dat în dijmă. Toți aveau de lucru până peste cap. El pleca din zori cu vitele, mânat de Stăniloiaia cu aceeași vorbă bună dar neiertătoare. Toți roboteau de zor, — toți! afară de Liță, dragu' mamei, căruia i se păzea somnul până târziu, sub cerșa cea mai bună. „Știe Stăniloiaia ce vrea!”, așa începuse s'o judece satul. Căci, chiar după legiuirea cununie cu Sofronie, oamenii tot Stăniloiaia îi spuneau. Peste spinările aplecate ale zilierilor, peste umerii din ce în ce mai aduși ai bărbatului, făptura ei mică și nesățioasă apăsa greu ca o povară. Hrăpăreață, vicleană, părea stăpânită de un singur dor: să-și crească averea. Cu orice preț! Când se îmbolnăvisе tata, ea se făcuse că nu-l crede. Trebuia strâns fânul. Nu putea aștepta. Abia când picase bărbatul, ca un stejar fulgerat, Stăniloiaia păru să se trezească; alergase după doctori, chemase finii, dar era prea târziu. Și azi își amintea, Stoian, lacrimile ce le vărsase, ascuns în fânul umed, pe care tata, ars de fierbințeală, îl strânsese o zi întreagă sub o burniță rece.

Stăniloiaia făcuse pomână mare și-un praznic de pomină. Și toate merseseră apoi ca și mai înainte. Se prăpădise primul argat din curte, atât. Ea, însetată de avere, nu mai prididea cu treburile. Cununa, boteza, ca și până atunci, căci cu toată sgârcenia ei, la asta era darnică. Îi plăcea să facă nunți botezuri și satul mișuna de fini. Stoian crescuse mai mult pe la ușă decât în casa care fusese a tatălui său. Femeia întreise, împărșise moșia, Sofronie avusese vreo cinci pogoane și ceva luncă. Dar moștenirea lui se pierdea printre loturile și storiile de pământ pe care Stăniloiaia, an de an, le adăoga. Nu voia să știe de nimeni și de nimic. Când punea ochii pe-un ogor, nu se lăsa până nu-l înghițea. Cu orice preț, împotriva oricui!

— Dacă m'ar fi ascultat! Dar clătină din cap cu îndărătnicie. Degeaba căuta să creadă că altfel s'ar fi putut întoarce lucrurile. Ce i-au trebuit Stăniloiaiei loturile lui Tudoran? Sau sfocara de moșie a Neculuței? Ori câmpul de lângă Izvorul alb? Dar pășunea? Ce mai ieșeau la procese! Și vacile Siementhal, cărora lipsa de nutreț le secase ugerul, și câte și mai câte.

Un fel de mirare mijea totuși în el. Amarnică femeie! Bărbat să fi fost și încă nu le-ar fi putut potrivi mai bine. Păcat de atâta trudă, zău, ca să cadă până la urmă la patimă, căci patimă era nu alta, dragostea oarbă și fără de frâu ce crescuse în ea odată cu Liță, „dragu' mamei". „Strânge pentru risipă" își spunea el câteodată, cu o bucurie rea, atunci când se apropia iarna și Stăniloia tot târăgăna să-i cumpere opincile sau când îl încărca de treburi, cu duhul blândeții în grai. Asta era a ei și nu i-o putea lua nimeni. Avea tot atâta dulceață în vorbă câtă fiere-i zăcea în inimă.

— Nu ți-s mamă, Stoiane? Dacă muncești, cumva, nu muncești la tine? Ca să ai odată mult, acum mulțumește-te cu mai puțin și bate încă un par în gospodăria ta.

Și el, bleg, încrezător, o crezuse. Toa'ă vloga, toată tinerețea lui și-a dat-o fără plată... până când... Ei, dar acum multe trecuse. Doar locurile rămăseseră aceleași.

Incetinisese pasul.. Se pomeni că se gândește: parc'aș merge într'o excursie! Dar, pentru ca să fie o excursie, lipsea voia bună, zarva tovarășilor, cântecele și râsetele fetelor. O părere de rău îi trecu prin inimă, asemeni unui vânt de amurg. Ce bine-ar fi fost să-și simtă coatele ținute între ai lui, acum când avea să dea piept cu trecutul. Ai lui, cei alături de care muncea, Părvu mai ales! Ce înțelegător se arătase Părvu când, după zece ani de tăcere, Stoian primise o scrisoare cu scris strâmb, unde, sub vorbe întortochiate despre boală și despre greutăți, Stăniloia îl poftea să vină acasă, „unde mul'te s'au schimbat și unde tare nevoie se simte de un bărbat sdravăn"!

„Și apoi, dragă Stoiane, s'au rărit gospodăriile de când cu războiul. Chiar Irina, dacă-ți mai amintești de dânsa, a rămas văduvă și fără noi cine știe ce s'ar fi ales și de ea, sărmana". Citind, o umbră grea i se urcă de pe pleoape. Se pomeni că-i vâjâie în cap ca un șuierat deșteptător de sirenă. Irina văduvă — liberă adică! Dar se mustrase singur de slăbiciune și trecându-și palma peste fruntea încălzită, mai citise odată, încordat. Înțelesese că „dragu' mamei" dase încrederea de rușine și că Stăniloia, cu o târzie prețuire, se întorcea spre feciorul lui Sofronie. — „Și să n'ai grijă de actul cela după secetă, că noi de ce-i al tău nu ne-am atins". După o scurtă nedorire, bărbatul ghici despre ce era vorba. Venise, e drept, după seceta mare, vărul Gheorghe al Saftei la el și-l rugase să-i vândă lui pământul rămas moștenire. „Cade 'n paragină, de când te-ai mu'at la oraș, vere dragă. Tu ai leafă, meserie, de plugărie te-ai lăsat. La ce-ți mai trebuie pământ?". Stoian chibzuise. Avea dreptate, vărul. Și țaran și lucrător nu putea fi. Sau una sau alta. Nici prin cap nu-i trecea să se 'ntoarcă la țară, acum, după ce se străduise și-și câștigase calificarea. Vânduse, deci, pe puțin, că-l știa pe Ghiță sărac. Ba-i și păruse bine că-l ajută să se mai întărească.

— Și zi, de unde ai făcut rost de bani? îl întrebasese el bucuros. Gheorghe se cam fâstâcise, vorbise ceva despre un ajutor, un împrumut și pornise apoi să se vaite de greutățile vieții pentru un țaran cu cinci copii în casă. Cuprins de milă, Stoian încheiase vânzarea și nu se căise niciodată, deși venise schimbarea milioanei și mai nimic nu alesese din banii aceia. Dar acum, după scrisoarea Stăniloiaiei, începea să se lămurească. Cum de uitase că femeia lui Ghiță îi era și ei un fel de fină? Desigur, ea le dăduse „împrumutul", pe cine știe ce dobândă. „Prost am mai fost!", se lovise el peste frunte. Ei nu-i convenise să se tocmească pentru pământul rămas lui fiu-său vitreg și-l

așezase pe Ghiță al Saftei în față. „Se pare că n'au mers toate după voia ei, dacă mi-a scris să viu neapărat și mi-a întins iar pogoanele ca o mreajă”.

Se duse la Pârvu cu scrisoarea în mână. Tovarășul Pârvu era un muncitor cărunț, bun de sfat și cu o inimă cum nu se mai afla. Citise și-i înapoiase hârtia în tăcere.

— Să mă duc, tovarășe?

De sub sprâncenele stufoase, tovarășul Pârvu îl măsurase cu luare aminte. Il știa pe Stoian de când acesta era doar un descărcător de camioane în curtea fabricii; țăran scorțos și greu de apropiat. Îi plăcuse râvna băiatului, care niciodată nu se plângea, dârzenia lui, și încet-încet îl îndrumase să-i vorbească despre câte știa, despre gândurile care-i umblau prin cap. Văzuse cu uimire că băiatul, tot învărtindu-se prin jurul camioanelor, „furase”, cum spunea el, din meseria de mecanic. Il îndemnase atunci că citească și mintea lui se adevăra limpede, astfel cum i-o arătau ochii. S'ăruise la Partid și-l băgase la o școală tehnică, pe care Stoian o absolvise repede. Era și mai mare de ani. De atunci lucrau în același atelier, în aceeași organizație și vorba lui Pârvu avea greutate ca vorba unui părinte; și acum tot spre el se 'ndreptase. Tovarășul privea pe fereastră. Toamna îngălbenea primele frunze. S'ăruia ca o chemare albastru adânc al cerului. Undeva, departe, miriștile galbene așteptau. Mai citi odată scrisoarea și rosti rar, privindu-l pe sub sprâncenele stufoase:

— Te-ai duce?

Stoian tăcu. Pârvu îl măsură cu ochii micșorați. Știa că nu-i dusesese niciodată Stăniloaei dorul. Atunci? Ce-l îndemna acum spre curtea chiburiței, de unde fugise odată cu legământ de neîntoarcere? Suci scrisoarea ca și cum din ea ar fi putut să cadă răspunsul care să-l lămurească. Își da seama că trăise alături de flăcău, că-l îndrumase, că-l ajutase și totuși ceva în el mai rămăsese neștiut, pitit bine dincolo de vorbe. Grăi blând:

— Măi tovarășe, sunt încredințat că nu te-a cuprins din senin setea de pogoane. Vrei să ne lași în toiul muncii, ca să te duci acolo, unde-ți răsună o chemare vicleană?

Fața lui Stoian se împietrise. Cuta timpurie care-i tăia fruntea păru deodată mai adâncă. Zise, cu glasul lui din todeauna: — Ai dreptate, tovarășe. Să fie ca și cum nimic nu s'ar fi întâmplat. Aici mi-e locul, aici rămân. Pârvu nu-l slăbea din ochi. De pe chipul dârz al tovarășului pierise parcă acea lumină nouă care cu o clipă mai înainte îi jucase nehotărît, între o sclipire și un început de zâmbet. Ceva se înduioșă în inima lui plină de dragoste și de înțelegere. Îi plăcea felul cum băiatul se înfrânase, dar simțea ceva ce trebuia descurcat aici. Îi treceau prin minte, iuți, imaginile unui Stoian, pe care de când îl știa îl văzuse ursuz, tăcut, strunit parcă de-o încordare lăuntrică. — „Așa-i este felul”, spusese, dar iată, acum se îndoia. Lumina cea, de adineori, îi arătase că un alt Stoian putea să se ascundă în sufletul închis al aceluia pe care-l știa.

— Și zi, te-ar bucura un concediu?

Din nou, o lumină, repede stăpânită de pleoape, țâșni din ochii lui.

— Ți-arde de glumă, tovarășe Pârvu? N'am hotărît oare că nu-i timp de plimbări... fără rost?

Pârvu răsucea gânditor scrisoarea. Ce bun tovarăș ar fi Stoian, dacă s'ar deschide în el și izvorul ista de preț, al bucuriei de viață! Oare, își spuse el întristat, n'am fost noi toți de vină că n'am dibuit din vreme, că-l roade o

durare? Căci, din ce în ce mai limpede i se arăta că firea băiatului se s'râmbase din pricina unei dureri tăcute. Mai citi, la întâmplare. — Cine-i Irina, întrebă el. — O fată... pe care tot Stăniloiaia a măritat-o cu cine a vrut ea s'o mărite. Acum, îi vădovă...

Rezemat de fereastră, vorbea întors cu spatele și vorba lui suna ciudat, ca venită dintr'o mare depărtare... din cine știe ce colț uitat de suflet.

Pârveu înțelesese. Aici era ceea ce umbrea tinerețea tovarășului său, ceea ce-i lega bucuria de viață. Oftă... dar, numaidecât apoi, zise, împingând pe masă scrisoarea ca și cum nu avea trebuință de ea:

— Du-te băiete, o să-ți dăm noi un concediu. De când ești aici nu l-ai cerut niciodată. N'o să se spună că te-am lăsat să te frământâți de unul singur, fără ca să-ți dăm o mână de ajutor, glumi el cu o mângâiere caldă în glas. — Vorbesc eu cu tovarășii dela direcție. Apoi, deodată, fu iar Pârveu, serios și stăruitor ca întotdeauna. — Nu strică să mai vezi ce-i pe-acolo. Te vor întâmpina greutăți, poate ispite. Dar n'ai să fii singur. Sunt și acolo tovarăși încercați. La ei să te duci de te va încerca vreo nevoie. Noi te-am crescut și n'ai să te lași amăgit de dușman. Stoian îl privise drept. Despre ce gândea în clipa aceea când parcă simțea asupra lui, ca un val nemăsurat de dulce și puternic, grija și dragostea tovarășilor, nu era nevoie să mai spună. Iar acum, când s'apropia de casă, înțelegea și mai bine cele spuse de tovarășul Pârveu: nu venea singur, nu venea slab, venea călit de viață și sprijinit de cei ce deveniseră ai lui. Un suspin de largă mulțumire îi umflă pieptul; fremăta ca un mânz care simte grajdul, care adulmecă mireasma dulce a lucernii. Mai simți că-l învăluiau, că-l cuprindeau locurile, aerul tinereții sale și gândurile îi lunecară deodată ca o mână dealungul coadelor Irinei. Grele, calde, luminoase, cum e grâul copt, ele îi fluturară mătăsoase prin minte. S'o fi măritat iar? O fi plecat? Ori, ca și dânsul, și-o fi zăgăzuit sufletul între cutele amărăciunii? Și o ceață uscată i se așternu pe amintire. Un nor colbăit vestea apropierea șoselei. Cu mugete rare, vitele treceau spre sat. Un cârd de găște legănându-se într'un cor de strigăte ascuțite, frământau însetate amurgul. În urma lor venea o fetiță desculță, c'o nuia cât dânsa de mare în mână. În fețișoara ei arsă de soare ochii îi răsăreau albaștri, ca două flori dintr'un vas întunecat de lut.

— A cui ești tu, puică? — o întrebă el, apropiindu-se.

Fetica îl măsură cu luare aminte. Părea străin și parcă nu prea era. Frământă din picioarele goale și-i răspunse aplecând galeș pleoapele:

— A lui Barbu.

— Și mândrețele astea de găște, ale cui is? Tot ale lui?

Fetica pufni ușor, ca de-o glumă.

— Gâștile-s ale Stăniloiaiei... ale nășicăi...

— E nașa ta?

— Ba, a lui tătuca e.

Stoian simți cum nodul ce-i stătuse de-atât amar de vreme în furca pieptului, prinde a se topi.

— Și tu, adică, ești tot din ceata ei, atunci se schimbă treaba, fatuță. Noi venim, cum s'ar spune, din aceeași ogradă. Ce face, maștera. Tot n'a îmbătrânit încă?

Fetica își umflă nările ușor, într'o indignare ce putea să 'nsemne și-un râs stăpânit. Il măsură lung înainte de a se hotărî să-i răspundă.

— Stăniloiaia o duce bine. Ce-i lipsește? Se vaită ea, că așa-i este felul.

— Dar „dragu' mamei” ce face? Se vaită și el?

Fetița se 'ndură să zâmbească, dar se 'ncruntă numaidecât apoi, ca supărată:

— Nenea-i lăcrimos tare. Tot scâncește și cârtește împotriva vremurilor.

— Săracu! pufni Stoian. Mititica îl privi o clipă 'n ochi cu o lucire aspră. Apoi se descreți toată într'un zâmbet:

— Nășica-l caină, deh! Ca mamă... Și el stă 'n tindă și se freacă la vătămătură.

— E bolnav?

— Este, cică, dar numai el știe unde.

Întrau în sat. Prin forfoța adusă 'n curți odată cu amurgul, răsunau chemări îndelung cunoscute, pe care Stoian le prindea cu urechea încă stângace în a le recunoaște, dar care-i aduceau tot svonul uitat al copilăriei.

O recunoscuse dintr'odată. Fusesse pe vremuri de-o seamă cu el, dar acum părea mult mai bătrână. Avea fața ascuțită sub tulpănel negru și o dără de răutate în ochi. Ea-l lăsă să treacă nepăsătoare, ca și cum ar fi fost pentru dânsa un străin oarecare. Cureaua păru să-l strângă mai tare, deodată. Devenise într'adevăr un trecător ca orișicare?

Dar poarta puțin aplecată care părea să-l aștepte, larg deschisă, îl făcu să-și îndrepte spinarea. Acolo cel puțin n'aveau să-l privească nepăsători, căci știau cine este el și de ce vine, de departe, să le răspundă la chemare. Dar era oare chemarea tuturor?

O fată, repede ca o svârlugă, de-al cărei chip nu-și amintea, îi tăie calea cu două doniți pline 'n mâini.

— Pe cine cauți?

Stoian o măsură cu strășnicie.

— Acasă-i Stăniloia... mama?

Fata roși, nedumerită, dar mai curând ca ea să fi putut răspunde, o voce caldă și voioasă i-o luă înainte:

— Stoian, flăcăul mamei, tu ești! Și o femeie mărunțică răsări ca prin minune dindărătul unui stog de fân. Nu mai era frumoasă, nici tânără, dar obrații ei roșii luceau ca două merișoare și din ochii ei mici și iuți șerpuia o asemenea lumină verde, că te ținutia.

— Mamă, șopti Stoian și tăcu. Toate gândurile cu care venise, toate vorbele ce hotărîse să le spună se 'mprăștiu ca o volbură în vânt. Se simțea redevenit copil, speriat și fermecat totodată sub căutătura ei duioasă și stăpânitoare, îndărătul căreia părea să nu încapă răutate.

— Flăcăule!... grăi ea, săltându-se pe vârful târlucilor ca să-l îmbrățișeze. — Mult ne-ai lipsit Stoiane, n'am ce spune! și privindu-l cu un fel de învălitoare tristețe, mai zise odată: — Mult ne-ai mai lipsit! și tăcu. Dar văzând cum în jurul lor prinseră a se strânge chipuri din toată ograda, îl trase ușor de mână: — Haideți în casă, făcu ea și intrară. Și numai când șapca lui Stoian se lovi de ușa scundă, numai atunci își aminti cum își plănuise intrarea în casă: cu capul sus. Dar Stăniloia îl ținea de mână de parcă ea era cea care-l ducea. O cută de nemulțumire i se creștă între sprâncene și, atunci când se lăsă să cadă pe laviță, vocea i se îngroșă ca să întrebe:

— De ce m'ai chemat?

Cu bărbia sprijinită în palmă, Stăniloia îl cântărea cu luare aminte. Ea nu se așezase și, așa cum stătea, dreaptă, cu cotul rezemat în mână, cu

umerii puțin ridicăți, privirea ei părea să cadă de foarte sus asupra lui. Verzi, ochii ei de frunză crudă, își îndulceau agurida, stăruiți ca o che-mare. Flăcăul se foi, neliniștit. Vechea putere, care-l făcea să se simtă vino-vat și să se uite în jos chiar atunci când avea dreptate, începea oare din nou să pună stăpânire pe el? Dușmănos, încercă să se scuture cu o mișcare impunătoare a frunții. Se ridică, drept.

— Hai, spune, că doar nu numai de dorul meu te-ai apucat să-mi scrii, după atâția ani, să vin acasă.

— Maică, ce-ți trecu prin gând! Voiam să te văd. Și, după un oftat : — Am îmbătrânit, maică.

Stoian o măsură cu neîncredere. Era știut că Stăniloiaia nu vorbea niciodată de anii ce-i număra. Mergeau vorbe, chiar, că se ajută cu dresuri și se spală cu apă de castraveți. Fără să vrea îi căută pe față urmele vârs-tei, dar nu le găsi. Neted, rumen, obrazul ei era tot ca pe vremuri, neatins. Mirarea ce i se celi pe chip o făcu să zâmbească.

— Uite aici! Am păr alb, și-i arată pe tâmpile argintarea timpurie care face părul să pară mai negru. Acelaș miros de busuioc și mere coapte scăpă de sub tulpănel femeii, și-l făcu să închidă ochii, ca atunci când, de atâtea ori, plecase de lângă ea fără să mai aibe curajul să fugă. Un nod ușor îi luneca pe gât. Stăniloiaia se strânse lângă el, pe laviță. — Ce te-ai mai schimbat! și-l mângâie pe mânecă, blând.

— Ia zi-mi, cum a fost pe acolo?

Stoian șovăi puțin, foarte puțin. Se ngrămădeau în el atâtea vorbe care se cereau spuse! Parcă de ani de zile așteptase clipele când avea să-i povestească și să-i citească, pe apele chipului minunarea de isprăvile lui. Incepu să-i spună, rar mai întâi, apoi din ce în ce mai iute, cum s'a ciocnit cu orașul, tare ca pietrele lui multe, cum s'a rostogolit fără de căpătâi de-a lungul străzilor, cum a dormit sub poduri și cum și-a găsit cu greu prima lui bucată de mămăligă. Era un flăcăimăru de 16 ani, cu brațele și gru-mazul tare. Când și-a dat seama de asta s'a băgat descărcător de camioane. Muncă, nu glumă, care pe-un om mai puțin voinic îl dărâma. Dar el a s'râns din dinți și-a răbdât; tot învățându-se pe lângă camioane a învățat puțin să conducă... Nu știa bine încotro s'o apuce când l-a întâlnit pe tovarășul Părvu. Și acela, ce om! Membru vechi de Partid. El l-a îndemnat să nu se mulțu-mească cu ce învățase pe apucate; după îndemnul lui era azi mecanic cali-ficat; acum lucra într-o fabrică, avea tovarăși buni, prețuire. Așa s'a descurcat în viață.

Stăniloiaia nu-l slăbea din ochi. Zise rar:

— Te-ai însurat cumva, Stoiane?

Bărbatul se încruntă:

— Nu! O umbră zâmbitoare trecu pe fața ei.

— Deh! Băietel! O fi bun traiul la oraș, nu zic. Dacă ai avea camionul tău, ar fi ceva. Ai munci pentru tine, dar așa! Slugărit se cheamă, ce faci tu...

Stoian se întunecă. Ce-ar fi vrut să-i răspundă depășea înțelegerea ei. Zise, numai, cu un fel de înfruntare:

— Măcar îs plătit, și plătit bine. Că aici, pe vremuri, nu m'am pricopsit. Femeia îi lăsă mâna pe genunchi, ca o rugă.

— Nu, Stoiane, nu vorbi așa. Aici, ai fost copilul casei; muncea în ograda ta, pe câmpul tău. Se cuvenea să am eu minte pentru tine și să-ți strâng,

decât să-ți dau să risipești. Dacă aș fi știut, că voiai s'o iei din loc, să pleci fugăr în lume, ți-aș fi dat, maică, de ce să nu-ți dau? Dela gură îmi rupeam, dar tot ai fi avut de huzureală.

Omul pufni pe nări, ca un mânz stârmit.

— Ilie ce face? Tot vrednic de scapără? Tot mintos? Tot arătos?

În ochii femeii se aprinse o flacăra scurtă, acoperită repede de clipirea pleoapelor.

— Vai, maică, cum vorbești! Ilie, dragu'mamei, ce n'ar face dac'ar putea? E vinovat, că s'a născut vlăguț de puteri? Dar ne e de mare folos în gospodărie, să știi tu! El citește, e bun de sfat, ne spune ce se pe'rece, ce se pregătește. Fără el, am trăi legați la ochi.

— Săracul! îl căină în răs, Stoian. Și-a găsit vasăzică și el o treabă? Bun lucru. Mai pot fetele răsufila de răul lui?

— Ei, Stoiane, Stoiane, cum ți-e vorba de sprințară! parcă tu n'ai bă'ut niciodată căile unei fete!

Stoian o măsură crunt. Rău făcea că-i vorbea de asta acum. Irina, trimisă tocmai peste munte la bunici, din pricina cui plecase? A lui, că-i ținea drumul, ori a ei, a limbii ei de viespe care întorsese cum era mai viclean și amii lui tineri și întâlnirile lor nevinovate?

Stâniloaia, care nu-l privea, păru să citească în el ca într'o carte.

— Lasă maică, au trecut toate. Irina, tot n'a prea avut noroc, biata! A lăsat-o războiul și văduvă și săracă lipită. Mi-e cam nepoată; știi, am luat-o la mine.

— E aici? întreabă Stoian, poartă prea repede și se 'nroși, ca un băiețandru.

— Este, maică, este. Știam eu c'are să te bucure. Dacă e fată bună o mai mărit eu odată, nu mă las. Vin muncile, Stoiane, e de lucru pentru toți. Rămâi și tu, nu-i așa băiete? Aici ți-e cuibul și orice s'ar zice pasărea la cuibul ei se întoarce de peste mări și țări.

Stoian își privi unghiile, îngândurat.

— Încă nu s'au lămurit toate. — rosti el, moale. Dar Stâniloaia se ridicase:

— Pentru azi s'au spus destule, Stoiane. Mă duc să văd ce lucrează femeile în coșar. Tu, fă ca la tine acasă. Culcă-te, plimbă-te. Dacă ți-e foame, caută în cuptor, căci ți-am păstrat un blid cu mâncare gătită. Îmi spunea mie inima c'ai să pici azi, mâine... Și din prag, îndreptându-și tulpantul îl mai învălui odată cu privirea ei verde, scânteind de tainică răutate.

Stoian se opri lângă grajd, cu mâinile înfipite în buzunar. Prin ogradă nu întâlnise decât chipuri noi. De unii, își amintea că-i cunoscuse de copil, alții, parcă răsăriseră deodată, în gospodărie ca juncamii pe care nu-i știa, ori ca mioarele merinos din țarc. Casa se îmbogățise bine, deși nu prea arăta. Pe semne, Stâniloaia nu ținea să scoată nimănui ochii, dar lui Stoian, învâța! acum să-și dea seama cum merge un motor, nu-i scăpa nimic din cele care alcătuiau motorul gospodăriei. Grajdurile încăpătoare, hambarele mărite, cotețele, cuhnia. Lângă șură văzu un băiețandru ce robotea la niște scânduri și, din timp în timp, trăgea cu ochiul la musafir. Mutra lui isteță îi plăcu.

— Ia spune, ce rost ai tu aici? Se apropie, potrive cu dibăcie șipcile, le încheie și bătu câteva cuie cu îndemânarea omului deprins cu meseria. Flăcăiandru îl privea cu admirație.

— Și — așa, băiete, eu is venit dela drum lung. La lămurește-mă — cine-s toți cei care se 'nvârt prin ogradă, că eu nu-i mai cunosc?

Băiatul îl privi ținută, șagălnic, fără obrăznicie. Își mușcă buzele, șovăi scurt, dar răspunsul făcându-l totuși ca dela om tânăr, încă nedeprins să-și măsoare orice vorbă :

— Toți is milostiviții Stăniloaiiei.

Stoian zâmbi, ca să-i dea ghes la vorbă.

— Dă-i drumul mai departe, că rămâne între noi.

— Asta-i tot. Gheorghe, vărul meu îi fin, eu is un fel de neam, Ancuța-i fata cumetrii Smaranda, Culaie și Gavril is tot un fel de fini și Irina-i tot cam nepoată. Ne-a strâns pe toți ca pe niște pui, cu un pumn de grăunțe.

— Și voi, de ce-ați venit ?

— Nevoia, deh ! Eu n'am vrut. Cum n'am acasă de nici unele, m'am cerut la meserie. Dar tătuca, nici n'a vrut s'audă. L-a încântat Stăniloaiia, c'are să-mi facă ea, și are să-mi dăreagă. Mi-a pus trei pogoane pe numele meu, dar să-i muncesc în schimb așa, ca să fie mulțumită de mine.

— Asta, câtă vreme ?

— Poate și o viață de om, mai știu ! și lovi cu atâta ciudă într'un cui, că-l strâmbă de tot. Stoian rămase pe gânduri. Incepea să înțeleagă.

— Și ceilalți, tot la fel s'au tocmii ?

— Cam așa. Au năvălit ca la pomana. Vezi, știa ea ce știa. Dacă n'ar fi pus la timp pământul pe mai multe nume...

— Ce i se întâmpla atunci ?

— Ce i s'a întâmplat și lui Pănoiu din vale. Ar fi ispropriat-o statul ; ar fi ieșit la socoteală, că are peste o sută de pogoane.

— Așa de mult ?

— Păi dar ! A tot înădit petec lângă petec, și-a lărgit moșia cum e mai bine.

Stoian dădu din cap. Înțelegea și se minuna. Minte, nu glumă, la o muiere ca ea. Deși parcă șchiopăta ceva aici. Se trudea să priceapă, dar nu găsea ce anume.

— Și nu vă dă prin cap la niciunul s'o lăsați în plata Domnului și să vă muncii singuri pământul vostru ?

Flăcăul păru să guste gluma, deși Stoian vorbise serios.

— Cu ce să-l muncim, nene, că suntem toți avuți de nu mai vedem cu ochii de foame. Pământul îi bun, nu zic. Dar fără boi, fără unelte, e cum ar fi o pâine de piatră. De l-ai putea dovedi, sgârbiindu-l cu craca, ar fi altceva...

Stoian se lumină.

— Adică așa : v'a dat ea pământ, dar vă împrumută boii pe muncă la hurtă. Cred și eu ! Bună socoteală ! Pământul e al vostru numai pe hârtie, că despre roade tot ea le 'nghive.

Flăcăul sugubăț se 'ntunecă. Vorbi cu ciudă :

— Și dacă-i așa, parcă ce putem face ? Când aud unii de pământ se 'neacă de lăcomie, și nu cugetă mai departe. Și mai dădu odată cu ciocanul cu sete, ca și cum ar fi vrut să spargă toată această nedreaptă socoteală.

— Li fi dela târg și nu poți pricepe.

— Ei, frați-meu, ai văzut ce pătești dacă te dai la surtuc și la șapcă ? Te ia vărul drept domn, dela oraș. Venit pe nesimțite, Liț, „dragu'mamei", răsărise lângă ei ca o arătare. Nu prea se schimbăse. Se îngrășase, dar avea tot aceeași față puhavă și albă cu ochii sfredeliți, ca de șoarece. Așa-i

știuse din totdeauna: răsărind fără veste, după ce ascultase sau pândise pe ascuns, Stoian simți aceeași îngreșoare de odinioară față de zâmbetul lui strâmb.

— Eu nu-s „domn” Liță, află dacă nu știi. Eu is un muncitor, nu un trântor, apăsă el.

Liță îl privea cu un fel de batjocoritoare luare aminte.

— Nu te supăra, că doar n'am vrut să te supăr. Nu oricare fugit dela sat se pricopseș'e. Am aflat noi că ești muncitor, și că te pricepi acum și la motoare. Când ți-ai arăta pe ce-am pus mâna, te crucești.

— Zău, nene, — sări flăcăiașul, cu ochi scânteietori — lasă-mă și pe mine la camion.

— Il auzi?! — zâmbi Liță, dând din umeri — i-a și venit chef să-mi strice mașina.

Stoian ciulise urechile.

— Ai cumpărat un camion?

— Da, răspunse oam în silă, Liță. Nu-i el nou, nouț, trebuie bine dibăcit, dar motoru-i bun. Zăcea în curtea lui Pănoiu, printre fiare vechi. L-am cerut să-l vadă mai deaproape Gârneață, mecanicul, și am tot uitat să-l duc înapoi... pân'au venit belelele pe capul lui și nu i-a mai ars de rablă. N'o să mi-o mai ceară sau o fac eu pierdută. Am păstrat-o pentru noi. Acum, că te-ai întors, ai să ai ce lucra la ea. Ce spui de asta, Stoiane?

— Ce să spun? O să vad eu. I se părea că ispitele lor îl strâmtorau din ce în ce mai tare. El învățase să ia hotărârile singur și acum... Liță își privea vârful bocancilor bine lustruiți. Părea să nu se uite la frațele său vitreg, dar îi vedea foarte bine frământarea. Aruncă, în treacăt:

— Ai văzut-o pe Irina?

Stoian clipi nehotărît. Ar fi vrut să-l repeadă, dar nu se potrivea. Întrebarea sunase parcă fără gând anumit.

— Încă n'am întâlnit-o.

— Atunci n'ai s'o aștepti mult. Uite-o că vine!

Într'adevăr, o femeie tânără se apropia grăbită. Numai după mers ar fi recunoscut-o dintr'o mie. Irina lui, cu părul strâns astăzi sub broboada de văduvă, avea aceeași față, puțin mai obosită și, umbriți de o mare tristețe, aceeași ochi câprui, adânci și blânzi, cum sunt ochii ciutelor. Părea veselă și mixată.

— Ai venit, Stoiane, ai venit deabinelea? Dar în fața tăcerii lui păru deodată să-și piardă și ea cumpătul. Mototoli un colț de broboadă, înfrigurată. — Ai, ai dus-o bine, pe acolo? apoi se opri, nemaiștiind ce să spună. Se lăsa între ei ca o păclă, tăcerea grea a celor ce au multe să-și povestească.

Liță, după ce-și mută ochii dela unul la altul, le veni în ajutor cu o bunăvoință prefăcută:

— Eu vă las — rosti el — arată-i, Irină, până unde se 'ntinde bucata ta de moșie, c'are să-i placă. Și îndreptându-și cingătoarea care de fapt s'ătea dreaptă, se 'ndepărtă agale.

Cei doi se priviră și nu se putură ține să nu râdă. Semăna așa de puțin purtarea de azi a lui Liță cu cea de odinioară, când le urmărea pașii căutându-i mereu ca un câine stârmit. Atunci, după fiecare stog, după fiecare tufă, fața lui puhravă se iveau ca o piață rea. Le ținea calea hoin, credea Stoian. Dar Irina nu uitase când, într'un asfințit, o pândise dincolo de râu, și când

încercase, fără veste, s'o răstoarne în iarbă. Voinică, iute în mișcări ca o șopărlă, scăpase printre degetele lui nevolnice și-l fulgerase cu una din vorbele care nu iartă. De atunci, Liță o ocolise; se sculase în schimb, neagră și mânioasă, cum e furtuna, Stăniloai. Nu se lăsase până nu izbuti să pună între ei stavila a trei județe. Dacă, acum, toate trecuseră pe hârtoapele amilor, în inima lor stăruia încă, însemnată cu fierul roșu, amintirea durerii de demult. Mergeau alături, tăcuți. Prin dosul casei, grădina odată depășită, ieșeau de-a dreptul în câmp. Cât vedeai cu ochii, se desfășura miriștea galbenă și pământul sfărtecat, jupuit, își rostogolea sub pașii lor bulgării sfărâmicioși. Aplecându-se, Stoian culese unul și-l țină o clipă în palmă.

— Numai praf și altă nu! spuse, lăsând să-i curgă printre degete pulberea roșiatică. — Și când gândești, că oamenii nu vor să-l vadă precum e!

Irina nu 'nțelegea prea bine. Pământul era „pământ”, adică tot ce credea ea că-i mai de preț pe lume. Ca să ajungă până la țarinile ei, Stăniloai, se sbătuse, înșelase, dase bani cu camătă... ce nu făcuse? Dar acum, visul de-o viață se 'mplinise. Din curte, până departe, spre râu, nu călcai decât pământ de al ei. Așa era! Irina își spunea, cu umilință, că tușa avusese dreptate să facă ce făcuse. Așa că se pomeni că-i răspunde lui Stoian, cu vorbe care o mirau pe măsură ce se asculta spunându-i-le:

— Pământul îi tăria noastră, Stoiane. Fără el, ce ne-am face? Fără noi ați muri și voi de foame, la oraș, în casele voastre de piatră.

— Noi nu muncim, fa?

— Ei, munciți voi, dar pâinea noi v'o dăm.

Stoian simți cum se aprinde. Urechile îi ardeau. Irina cu vorba ei stărnise în el un val de apărare. Simțea cum din el făceau parte și fluieratul lung al sirenei la șase, și îmbulzeala piețelor, și lungul șir de camioane care soseau în zori, pline, cum e darul brațelor darnice. Ale lui erau uneltele sclipitoare din geamurile magazinelor și coșurile, îmbulzite de culori, ale florăreselor și tramvaiele curate, albe și roșii, care lunecau pe șinele lustruite. Se frânsese ceva de care el nu-și dăduse deplin seama. Legământul vechi, neluminat de judecată, care-l unea cu pământul, se rupsese. În locul lui, se 'nrodase azi o legătură chibzuită, care nu-l mai putea împiedica să vadă pulberea din bulgărul ce-l ținuse în mână sau ticăloșiile Stăniloai. Gândurile ce-i veneau încercă să le spună cu glas tare, pentru ea:

— O fi pământul bun, dar nu-i el tot în viață. În viață-s atâtea de făcut. Ce-i pământul? ia, colo, niște pulbere cleioasă, o întindere goală. Ceeace pune omul în el, sămânță și sudoare, aia e ceva. Roada numai, e a omului, că dela om vine ea.

Irina îl ascultă tăcută. Strânse buzele și 'ncepu să grăbească pasul. Acela care-i vorbea așa parcă nu mai semăna cu Stoian pe care-l știuse și îndrăgise. Ce foc era în el pe vremuri, când își plănuiau gospodăria! „Nu mă las; 20 de pogoane are să-mi dea maștera la nuntă, că de nu, pun foc casei”. Ea căuta să-l potolească, să-l încredințeze, că și cu zecé pogoane puteau începe. Dar el — nu și nu! în ruptul capului nu! Nu lăsa nicio brazdă din cele douăzeci așa de mult dorite. Cu câtă mândrie aștepta ea să-i poată spune acum dărnicia și măreția tușei. Însă după felul cum îi vorbise, aproape că se 'ndoia de bucuria lui. Il ametiseră anii petrecuți, cine știe cum, cine știe unde, de parte de ei toți, departe de colțul, de bârlogul lui, unde pământul parcă și alt miros are. Se cuvenea să-l ia cu binișorul.

— Adică de ce te-ai mai întors, dacă te lipsești de pământ? Stoian tăcu. Nu dorul de pământ îl adusese acasă; de-ar ști ea! Dar cât se schimbasese și el! Toată tinerețea lui sfârtecătă, veșnic umilită și nemulțumită, găsise în sfârșit puțința de a ridica sus capul, dar nu bănuise că însăși Irina avea să-l întâmpine cu pașii ferecați de glie.

Fulgerător, îi fugi prin minte vorba lui Pârvu, al cărei tâlc se lumina acum:

— Te vor întâmpina greutăți, ispite... dar tu nu pleci singur. Înțelegea, că nu era singur. Pârvu, tovarășii, se aflau lângă el în lupta ce se pregătea, căci luptă era să fie, cu tot ce mai dura în el, în ea, din ziditura veche a trecutului. Irina luă tăcerea lui drept șovăială. Prinse curaj și-l apucă de mână:

— Uite, Stoiane, tot ce se vede, până dincolo de fântână, al meu este. Sunt eu văduvă, dar la săpat nimeni nu mă 'ntrece. De toate fac. Dacă ar fi cine să mă ajute, eu...

— Și ce ți-a cerut „tușica” atunci când ți-a făcut dania? Că pe nimic n'o prea văd eu dând ceva! Irina se înroși.

— Fac ce pot prin casă... și m'am legat să nu mă mărit nici a doua oară fără încuviințarea ei.

— Te-a cumpărat, ai? Și te-ai vândut pentru un lot de pământ? A vrut să te ia cineva pân' acum?

Femeea îl privi mânioasă:

— Ce-ți pasă? vorbi ea deodată cu un fel de ascunsă încordare. — Prin ce-ai arătat că-ți pasă într'adevăr de soarta mea? Dacă stau și socot, numai tușă, dintre toți, s'a îngrijit de mine. Fănică, frate-meu, a făcut ce-a putut ca să bage zăzania între noi, dar nu i-a mers. Dacă m'am aciuiat și eu lângă o femeie bună, ce-aveți cu mine... și cu ea, că mă tot pândești și mă tot asmuțiți împotriva ei?

Lui Stoian i se părea că visează. Irina se arăta de bună credință. Uitate păreau a fi răutățile de odinioară, despărțirea care lui îi tăiasse viața în două; totul parcă trecuse, lunecase fără urmă.

Un fel de cumplită ură năvăli în el. Săpă cu călcâiul cizmei o gaură vrăjmașe în glia asta răpitoare de suflete și de amintiri. „N'ar mai fi ale cuiva, pogoamele astea blestemate!” și întreabă cu un fel de ciudă amară:

— Frate-tu de ce nu s'a lăsat rob și el pe-un petec de act de proprietate?

— E nebun, răspunse scurt Irina.

Se lăsa noaptea. Fără să-și fi dat seama o luaseră înapoi spre sat. Aproape că nu mai aveau nimic să-și mai spună. Stoian lovea din când în când o piatră cu un fel de icnit de desfătare. Irina tăcea, îmbrobodită în tulpam până la ochi. Parcă niciodată dragostea nu-i apropiase. Înstrăinați, dușmănoși, se 'ntorceau ca dela un drum lung, pe care nu izbutiseră să se întâlnească. Și, întunecat, fugindu-le, rostogolindu-li-se sub picioare în mii și mii de bulgări, pământul îi purta ca pe o povară trecătoare.

*

Stoian ieșise în sat târziu, când credea sigur că-l va găsi. De trei zile de când se tot căznea să-l prindă, Fănică era mereu dus. Ședințe, muncă, Stația de Mașini și Tractoare dela Văleni, câte și mai câte. Dacă nu se nimerise să-l întâlnească, în schimb putuse auzi multe despre el. Unii dădeau din cap, a îndoială, alții îl fierbeau din spate. Dar sărăcimea, tinereții, se strân-

seseră pavăză în jurul lui și nu-i mai ieșeau din vorbă. Fănică venise dela regiment numai de câteva zile. Când i se pomenea numele în fața ei, Stăniloaja clătina din cap cu neajmurnită și prefăcută milă :

— Bietul de el, are s'ajungă rău. Se apucă să strice obiceiurile, legea, care-s lăsate de Dumnezeu ; ca și cum un om poate îndrăzni să se atingă de temelia lumii fără să-și sfarme norocul și viața de-apoi. Am trecut prin multe maică, multe răsturnări au fost și tare mă tem că vor mai fi. Atunci am să-l văd pe unde o să scoată cămașa. Când o auzea vorbind așa, ca din amvon, Irina se fâstăcea de tot, ca și cum ea și nu frate-său se făcuse vinovată de toate fărădelegile câte i le punea Stăniloaja în seamă. Mai întâi, adunase nevoiașii ca să le vorbească de contractul colectiv și de Statul nou. Parcă Statul era cel spre care se putea îndrepta omul la nevoie iarna ! Stăniloaja făcea mare caz de căușul de mălai pe care-l găsea nevoiașul la dânsa și uita să pomenească și de prețul pe care-l plătea vara pe vremea când îi socotea munca. Acum, se întemeiasă, tot după stăruința lui Fănică, o aia — o cooperativă, „ Ce ne trebuie ” ? mârâiau unii, știm noi ce a fost cu cea dela Făget. Găseai acolo numai cutii cu vax și cuie ruginite. De câte ori te duceai, se făcea că bătuseși drumul de pomână. Fănică se străduise să-i lămurească cum că o cooperativă nu trebuie numaidecât să samene cu alta. Că mersul ei ține și de priceperea celor ce-o conduc. La sfârșit, după vreo cinci ore de-aprinsă răfuială, scosese banii pe care și-i păstra pentru bocanci și subscrisesse cel dintâi. Câțiva se luaseră după el și cooperativa răsărise mândră, adăpostindu-se deocamdată, într'un fel de hambar. El croise rafturile și tot stăruințele lui le umpluse. Are oamenii lui — la distribuirea cotelor, ceva îi rămâne și lui pe degete din ce 'nvârtește, că pe nimic nu s'ar omori el așa !... șoptea, cam pe sub mână, Cumpănașu ; de când i se închisese cărciuma, el tot nu se lăsase de negoț. Il avea în sânge, așa spunea. Vindea tot felul de mărfuri : dela sulimane până la spirt nerafinat, scos din cartofi doșiți. Și se lăuda că înfruntă pușcăriia de dragul satului. De pogoanele lui nu prea pomenea. Negustoria era una și agricultura alta, cel puțin după cum socotea el. Și acum venise pârlițul de Fane al Petrinei, ca să-i ia pâinea dela gură ! Căci cooperativa se dovedea bună. Mărfuri soseau și nu scumpe, iar acei dintre săteni care nu se 'nscriseseră încă, începură să vină cu bani, unul câte unul... Până ce se deprinseră să se adune acolo chiar fără gând de cumpărare, să stea de vorbă cu Fănică, cel care citea ziarul „în fieștece zi lăsată de Dumnezeu”, precum zicea badea Marin, cu învinuirea ascunsă a celui pentru care cartea însemna pierdere de timp.

— De ce lăsată de Dumnezeu, bade ? Că numai în plata Domnului de le-am lăsa pe toate, bine nu am sta.

Sala întunecoasă a cooperativei era plină de lume și badea Marin nu putea să nu-i răspundă. Tuși, își dresă glasul și cuvântă apăsător.

— E mai bine ca pe unele să le lași în seama lui Dumnezeu decât în seama oamenilor.

— Colectarea, de pildă, spuse Fane.

Un hohot înfundat îi făcu pe toți să întoarcă capul. Nu prea se vedea cel ce râdea așa, dar badea Marin, prins în bătaia luminii ce venea dela singura fereastră, se 'nroși, iuțit de mânie ca un chipăruș. Știa tot satul, că atunci când aprindea lumânări la biserică asta însemna că iar îngropase niște grâu. I s'a spus de nenumărate ori că are să i se înfunde într'o zi, dar el tot nu se lăsa. Infunda grâul mai adânc și iar mai dădea un acatist. Și acum, băiatul

ăsta vorbea, față de toată lumea, ca și cum i-ar fi cunoscut pe de rost toate ascunzătorile. Moș Condurache îl trase de mânecă și vorbi în locul lui, așezat, fără ca să ridice prea mult glasul:

— Noi, băiete, altfel am apucat. Orânduiri noi, nu-s toate bune.

Fane răspunse cuviincios, dar cu tărie:

— Orânduiri trebuie să fie noi pentru o lume nouă, nu s'a pomenit orânduire veche dela început.

— Adică vreți să schimbați mersul vremii? S'au mai încumetat unii, dar nu le-a mers! Să'ui și flămânzi au fost de când e lumea.

Intre timp intrase și Stoian.

Fane zâmbea.

— Iacă, noi nu mai vrem să fie așa! Sătul trebuie să fie oricine muncește, pentru asta zidim noi.

După o clipă de tăcere nedumirită, se porniră toți deodată:

— Asta-i dreptate, s'rigau unii; alții, dădeau din mâini și din umeri și sbierau că de muncit muncesc cu toții. Un glas batjocoritor urca deasupra altora: — I-auzi! După chiag, au prins și glas, chiaburii!

O voce mieroasă răsună, din dreapta:

— Eu nu-s chiabur, fraților, is mijlocăș. La mama, nu muncesc decât neamuri, deavala, ca la o colectivă.

Răsete neîncrezătoare porniră din toate colțurile. Cineva rosti c'un fel de încântare:

— Bine-o mai aduce! Că de minjit, nu mințe pușlamaua.

Fane îl privi cu răceală. Ochii lui blânzi prinseseră luciul oțelului.

— Ce poți să știi tu de gospodăria colectivă, Liță? Ce-ți convine? Crezi că, dacă ați pus la cale o cărdășie de neamuri, ați și făcut gospodărie colectivă; numai că — după voia și asemănarea voastră, nu?

Spre ușă, se iscă o mișcare; roșu, înciudat și speriat, badea Marin își făcea loc să iasă. Zise, careva:

— Afurisitul ăsta, știu că se dușmănește cu adevărul!

— Dar cu cine nu se dușmănește el? Când aude vorbe despre gospodărie, prind a-i sfărâi tălpile ca ursului pe jăratec. Izbucniră rase'e. În toiul hohotelor, Liță se strecură pe nesimțite dealungul peretelui. Zâmbetul, dungă subțire pe chipu-i slut, nu-l părăsise. Fane îi urmări o clipă spinarea aplecată. Vru parcă să-l strige, dar se răzgândi. Ca și lui, unui om uscățiv la chip, care-i stătea alături, nu-i scăpase nimic. „Se duce să stăvunească flămânzii”, șueră el. Fane se 'ntoarse spre dânsul. Îl cunoștea pe Șuiu de mic și-i prețuia agerimea minții. Era singurul dintre nepoții Stăniloăiei, care nu se dase pe brazda ei. — Ia du-te și vezi ce se petrece, îi șopti el, iar Șuiu se mistui ca o umbră. Intre timp adunarea sta să se spargă. Pâcuri, pâcuri, oamenii se sfătuiău cu aprindere. — De când tot vorbesc și se tot socotesc, am fi putut pune ceva pe picioare, gândi Fane, ca un om care, încă mai mult decât vorba, prețuiește fap'ta. Un răspuns la nedumerirea lui îi veni foarte repede și de foarte aproape.

— La noi de ce nu se face gospodărie, nene? rostise un glas subțirel de băietan. Toți ochii se întoarseră spre el. Vorbise un băiat scund, pe care nimeni nu-l luase în seamă până acum. Flăcăiandrul mai spuse, înecându-se de sficiune: — Când o fi să fie, eu mă duc.

— De gât cu capra, nu, Dumitre?

Izbucni un hohot de râs. Se ştia că toată averea lui Dumitru, singur fiu la mamă văduvă, asta era: o capră cu ied şi o sfoară de pământ pietros spre culmea Mălănişului. Râdea, oamenii să se strice. Dar băietanul nu se turbura prea tare. Dimpotrivă, îşi îndreptă brâul şi spre mizarea tuturoră pără că vrea să se ia la harţă cu Cumpănaşu, cel care pomenise despre capră.

— Dumitale ştiu că nu ți-ar conveni. Dar eu, dac'aş avea chiar patru boi şi un cal de furat, tot la gospodărie m'aş duce.

De mirare, Cumpănaşu lăsă buza să-i a'ârne, ceea ce-l făcu să semene cu un câine bătrân. Ceilalţi se foiră, miraţi de îndrăzneala copilandrului. De mult umblau şoapte despre vitele care-i treceau prin grajduri fără să fi trecut mai înainte prin iarmaroc, după cum se cuvenea. Şi-acum, iată, Dumitru al vădanei să spună în gura mare aşa comedie!

Fane îi puse tănărului o mână pe umăr, în semn de ocrotire. Ştia că, dacă nimeni nu-l iubea pe Cumpănaşu, apoi mulţi erau cei care-i datorau bani şi se temeau de el mai rău ca de ciură; dar de astă dată cămătarul se făcu a nu fi înţeles şi chiar zâmbi strâmb, dintr'o singură parte. Se lăsă tăcere.

— Vreau să 'nchid, oameni buni, s'a înserat. Mai vorbim noi mâine. Ascultători, sătenii se 'mprăştiară. Dar odată trecut pragul, vorbele pomiră şi mai oprinse. Ca o lărmă îndepărtată se auzea cum, curte după curte, intrau în fierbere. Cel din urmă ieşi Stoian. Rezemat de un stâlp, ascultase şi preţuise felul cum Fane ducea munca de lămurire. Nu vorbea mult, ci mai degrabă isca între oameni vorbele din care, mereu mai limpede, se străvedea trebuinţa schimbării. Bine le mai aduce! Plecarea lui Marin, mistuirea lui Liţă, erau mai grăitoare decât orice. Şi rămânerea celorlalţi, mai toţi jărani nevoiaşi, împărţise taberele mai bine ca un şanţ adânc. Incepea să întrevadă rostul adevărat al venirii lui pe-aici. Ieşi din umbră.

— Eşti Fane, fratele Irinei? De mine-ţi aminteşti?

Fane se îndreptă spre el ca să-l vadă mai bine.

— Stoiane! se priviră un timp şi pe buze le miji un zâmbet care-i apropie mai mult decât o îmbrăţişare.

— Ai venit la... Stăniloia?

Stoian se încrunţă:

— La voi am venit, tovarăşe.

Fane se descreţi cu totul.

— Atunci e bine — spuse el cu voioşie. — Ne poţi fi de mare folos, şi, cu un oftat repede săpănit, mai spuse: — Se mişcă satul... încet, dar se mişcă.

*

Se face sau nu se face gospodărie? Aprinsă, întrebarea frământa şi răsecolea tot satul. De auzit, auziseră mai de mult despre orânduiri noi din Uniunea Sovietică. Cumnatul lui Şuiu fusese acolo, prizonier. Se 'torsese, deşi-l jeliseră părinţii ca pe mort, şi le povestise tot felul de minunăţii. Cel mai mult dintre cele văzute îi plăcuse lui felul cum se lucra acolo pământul: toţi, laolaltă, cu maşini şi cu pricepere sporită.

— De toate au, clătina el din cap a preţuire; dacă munceşti vârtos, atunci să vezi belşug! Îi vine parte o grămadă de bucate, nu ca aici unde, cu toată truda, nu izbuteşti să te salţi din sărăcie. Ar trebui să se întemeieze şi la noi gospodăria de ac'ea, mari, ca să ne lucrăm împreună şi bine, ogoarele.

Unii se mulțumeau să dea din cap, a îndoială. Alții ridicau din umeri, cu milă. Cei săraci însă, simțeau că trebuie să fie ceva acolo, de vreme ce putea mânca fiecare o pâine mai bună. În casa Stăniloaiei, Nichifor țâncul întrebasese odată când erau adunați toți împrejurul mesei: — Adică ce-ar fi, dacă s'ar face și la noi gospodărie colectivă?

Gavrilă începuse să râdă de glumă, dar tăcuse sub privirea Stăniloaiei. Liță „dragu' mamei” tuși într-o doară, dar tăcu și el curând, căci numai mamă-sei i se împietrise chipul.

— Asta ne trebuie nouă? Ia zi, Nichifor, ce crezi tu că-i aia, gospodărie colectivă?

— Păi, să muncim toți pământul și să împărțim toate bucatele. Stăniloaia, îl privea țintă:

— Și mai ce, zi mai departe, nu te sfii.

Nichifor se uită împrejur la ceilalți care și ei se uitau la el și așteptau și nu se mai simțise la îndemână. Includat își împinse căciula pe ceafă și începuse să strige, deși nu știa nici el de ce striga:

— La gospodărie au toți la fel, la fel. N'are nimeni mai mult ca altul, decât dacă muncește mai mult.

Stăniloaia își subțiasse buzele, disprețuitoare:

— Adică trântoru' ia. Dar ace'a care muncește și se străduiește? Bună socoteală, n'am ce zice. Atunci, care-i prost să mai muncească? As'a-i dorul leneșului: colectiva.

Nichifor se legănă o clipă pe un picior și pe altul. Trebuia să fie ceva de răspuns, ce dracu! Dar nu-i venea nimic în minte așa de repede; Liță „dragu' mamei” i-o luă înainte cu glasul lui tărăgănat ca un târșit pe papuci:

— Lasă, băiețică, nu te mai munci degeaba. Vedem noi de ce ți se scurg ochii după gospodărie, ți-e dor de huzureală, ai? Dar n'avea grijă, că acolo, vrei — nu vrei, muncești 12 ore pe zi, fie sârbătoare, sfânta Duminică ori sfintele Paști. La gospodărie s'a zis cu ce-ți place sau cu ce nu-ți place. Eu am cilit; voi, care nu știți carte, vă luați după vorbe goale.

Irina, își făcuse cruce:

— Nici moartă — zise ea răspicat — eu n'aș munci departe de Dumnezeu.

Stăniloaia o îmbrățișase, larg:

— Dacă vi s'a făcut de mâncat la cazan, de dormit cât'e zece sub o pătură și de muncă fără Duminică, duceți-vă la ocnă sau la gospodărie, că... tot una e.

De atunci în ograda aceea nu mai pomenise nimeni despre orânduiri noi. Oamenii se priveau numai, uneori, lung, când la împărțeală, stăpâna drămuia fiecăruia cu strășnicie partea. Mereu ieșeau ei datori, oricât și-ar fi frânt șalele. Doar Liță, tare pe slăbiciunea mamă-sei, se vâta fără ca să ridice un deget. După ce venise Stoian dela oraș și le povestise despre acele „prime” care răsplăteau priceperea sau munca peste învoială, începuseră să 'ntrevadă că vrednicia se plătea și cu al'ceva decât cu darnice vorbe de leudă. Când se ivise Liță cu niște cizme noi, Nichifor chiar mârșise: „asta-i o „primă” de-a S'ăniloaiei, o primă de „stat”... la căldură”. Stoian, care-l cruzise, scăpăraseră un zâmbet. I se întâmpla acum, destul de rar, să zâmbescă. Părea muncit de gânduri, ca înaintea unei mari hotărâri. După cum lucra, cu spor dar și cu-un fel de îndărătnică nepăsare, s'ar fi crezut că se dase dânsul pe brazdă. Stăniloaia-l urmărea bănuitoare, fără a-i găsi nimic ce i-ar fi putut imputa.

— Nimic nu se lipește de el. S'ar zice că face o meserie,

— Și nu-i bine? i-o întoarse Liță, răsucindu-și o țigară.

— Nu... pământu-i altceva; cine nu-l simte „țărănește”, ăla nu-i de noi. Pământul trebuie să-l ai în sânge, nu să-l lucrezi ca pe o ciubotă. Și după o tăcere: — Mă 'ntreb și eu ce dracu mai caută pe aici...

— Nu l-ai chemat 'mneata? Cu pleoapele lăsate, Liță, ascundea o sclipire vicleană. Nu-l supăra când se întâmpla ca maică-sa să mai și greșească. Nu ea fusese cea care scrisese și ademenise vrăjmașul? Acum, deh! Acum era cam târziu... Veneticul pusese iarăși piciorul în casă și numai Dumnezeu putea ști ce cocea în el. Stăniloia a stăruie înțunecată de bănuiele nelămurite:

— Ar trebui să plece...

— Dar cum?

— Știu eu! Și tu dragu' mamei, știi!

— Irina?

— Da! O să plece după cum a mai plecat, dacă...

O umbră trecu peste fața lui, ca o spaimă scurtă.

— Și nu crezi, mamă, că turbează și că mai rău se 'nrăiește?

Stăniloia-l străpuse cu privirea: nevolnic, fiul ei nu-i decât un nevolnic! Dar ce-are a face! cum e, cîl ei este și va ști ea să-l apere așa cum își apără tot avutul să nu se atingă mână străină de el. Cu un fel de turbată presimțire, începea să-și dea seama că dacă la 'ncepu! a strâns pentru dănsul, acum trebuie să-l păzească tocmai pentru averea adunată, al cărei viitor stăpân el era. Și un fel de mînie ascunsă răbufnea în ea, la gândul că umerii lui nu păreau destul de lași ca să poată duce odată în spate toată agoniseala ei de ură și de bogăție. Mai vru să spună ceva, dar Liță, o apucă de mână, împiedicînd-o.

Desprinsă din întineric, făptura subțire a Irinei se strecură tiptil spre poartă. Sub tindă, cei doi nu se mișcaseră.

— Ai văzut?, făcu Liță, dumneata ai vrut să fie așa. Acum mai împiedică ceva dacă poți.

— Crezi că după el se ia?

— Că-i dă tărcoale, asta-i așa. Deși...

— De ce-ai tăcut?

— Are el, poa'e, alta. Noapte de noapte-i dus: Irina s'a tot perpelit... Până ce-a luat-o și ea din loc, după el. Ai văzut cu ochii 'mneatale!

Stăniloia cugetă. Mîntea ei lucra iute.

— Nu-i vreme de pierdut, ho'tări dănsa. — Fata, din vorba mea nu iese. Și cu un fel de oftat: — Altceva aș fi vrut eu pentru tine, dragu' mamei, dar așa ne-a fost soarta. Să se ducă de unde a venit, vrăjmașu', că de cînd îi aici, parcă mi s'a strîns un nod în furca pieptului.

*

Dar Stoian nu grăbea spre nicio fată. El se întâlnea seară de seară cu Fane și cu câțiva tovarăși dela organizație. Pe cît îl cunoștea mai bine, cu atît se minuna mai mult de câte făcea, băiatul ăsta, pe tăcute. Intr'o seară îi povestise, în felul său, dar scurt, cum venise la Partid.

— Încă din armată, mă frate, am înțeles unde-i locul muncitorului, fie el cu strungul, ori cu sapa... Am venit la Partid ca acasă. O casă mai bună decât am avut noi vreodată. Acum am s'aduc satul la Partid, că ce-am înțeles eu e pe înțelesul oricărui țaran sărac.

— Dar ce te faci cu mijlocașii?

— Și ăștia vor veni unul câte unul, alături de noi.

Așa era. Veniseră. Sărăcimea, tineretul, fete — vreo câteva. Acum, veneau să se lămurească gospodari, chiar din cei cu câte cinci șase guri de hrănit și cu câte 5-6 pogoane. Ascultau despre reforme, despre culturi raționale, clătinau din cap, dar veneau mereu. Feme le arătase că trebuie să lupte pen'ru o viață mai bună, iar vorbele lui în fața lor prindeau foc și aripi; oamenii se priveau în'rebători ca și cum ar fi voit să se 'ndemne care din ei să înceapă. Se ho'ărise Șuiu, nepot de vară al Stăniloaiei.

— Noi, spusese el, rar, nu suntem chiaburi; n'avem ce pierde lângă voi; dimpotrivă. Iar ca să le facem chiaburilor temelie din spinările noastre, ba! Ne-am saturat.

Încet, încet, se strânsese tot ce avea satul mai sănătos, împrejurul lui Fane și-a celorlalți membri de Partid. Țăranii săraci începeau și ei să 'nțeleagă că tot așteptând ajutor d'in ală parte nimic nu se putea îndrepta și toți ei, mulțimea nemulțumiților, aveau să ridice crânduri noi în locul celor ce se prăbușeau în pulberea trecutului. Pentru asta, aveau în frunte Partidul și tare, neclintit ca lespedea, sprijinul muncitorimii 'ntregi. Venea acum la organizație, cu pășuri și cu îndemnuri, aproape întreg satul. Doar neamurile S'ăniloaiei se țineau încă departe. — Să n'aud că vă duceți pe-acolo, să uneliți împotriva mea, că mă supăr, le spusese ea la o clacă, când îi avusese strânși pe toți, în jur. Și supărarea ei putea fi grea, o știau cei câțiva care se încumetaseră vreodată s'o înfrunte. De atunci se socoteau juruiți și-l ocoleau pe Fane și pe ai lui, ca și când aceștia ar fi fost înfrățiți cu necuratul. Dintre ei, numai Șuiu rupsese legământul și venise. Se arăta însă încrâncenat și hain cât nu erau toți cei care lipseau. Muncise trei ani Stăniloaiei ca să se plătească de o ipotecă grea. El voise să fie deș'ept și „cumpăraseră” un lot, vânzând tot ce-avuses în ogradă, până și vaca și cergile de zestre ale nevestii. Dar tot nu încropise în'reg prețul de cumpărare. Atunci se ivise Stăniloaia, cu băerile punții larg deschise. Nici măcar dobândă nu cerea pe întâiul an. Poftea numai o „ipotecă”. Șuiu se 'nvoise. De ce nu? Voia femeia să-și știe banii chezașuiți în pământ? Prea bine. Deși între neamuri nu se cam obișnuia. Făcuse actul pe încredere și nu luase în seamă că undeva, printre niște vorbe întortochiate, scria că pierdea pământul dacă nu plătea în anul de-al doilea și dobânda toată pe anul întâi. Când își dăduse seama, era prea târziu. Alergase la Stăniloaia, care-l și judecase din capul scârilor: „Dac'ai vrut pământ, vere Șuiu, n'ai fi găsit la mine un lot, pe muncă cinstită? Ai vrut să dai bani peșini și să faci ca la tine acasă? Când v'am chemat la prășit, mi-ați trimis vorbă că nu arveți timp!... Dar acum, știi să vii la mine pentru păsuire, ai? Acum, ai timp!”

Șuiu înghețase: se 'nvoise la tot ce-i ceruse ea. Avea să-i muncească atât, și în loc de dobândă avea să-i dea atât din recoliă. Și ea se 'ndură să-l mai îngăduie un an cu plățile. Dar anul acela se făcu doi, apoi trei și datoria îi arăna ca și mai înainte deasupra capului. Deaceea venise la Partid. Auzise că Partidul e al celor mulți și obidiți. Că „exploatat” se zice că-i omul jecmănit de cel pe care arearea-l face mai tare și că Partidul e cu cel exploatat, împotriva celui care-l suge. „Dacă nici la ei nu găsesc un ajutor, îmi iau lumea 'n cap — cugetase Șuiu, suprim de desnădejde. Întâlnirea fusese hotăritoare. Ieșise de-acolo alt om: un om care nu mai era singur!

Fane-l îmbărbătase, îl lămurise și acum n'avea om mai de încredere ca Șuiu. Pe măsură ce cunoștea mai bine viața satului, S'oian își da seama că el

fugise odinioară cu ochii încă astupați de broboada Stăniloaiei; că 'n mintea lui stăruise multă vreme, nelămurit, un dor de rein'ocarcere spre ogoarele în care odată și odată crezuse că avea să-și înfigă colții și să le hătuiască, cât mai departe, peste nu mai știu câte fășii de pământ negru, chiar dacă ar fi fost să le smulgă cu japca... Așa cugetase el, odată... cât nu cunoscuse învățătura Partidului.

Se întorsese cu totul schimbat. Cum ar fi putut el, înainte, să vadă, așa cum vedea, acum, furtul din agonisita Stăniloaiei. Jaf și numai jaf, asta-i averea ei! se crede tare pentru că a ocolit pușcăria! Asta-i tărîe? I-a legat la ochi pe toți.... Dar nu putea să nu-și dea seama că și el ar fi avut încă ochii legați dacă nu l-ar fi întâlnit pe Părvu și pe alți tovarăși, care iscaseră într'insul setea asta de dreptate. Cu nedumerire se întreba dacă într'adevăr pu'use el vreodată râvni așa cumplit, la pogoanele is'ea de lut cleios de care tâlpile i se lipseau de parc'ar fi vrut să-i țină în loc înaintarea. Nu așa trebuia iubit pământul. Să-l vrei cât mai rodnic, iar nu cât mai al tău. Ce folos trage omul dintr'o paragină, chiar a lui să fie? A mea, e numai munca și puterea și dragostea ce pot s'o dau, își mai spunea el, când, înstrăinat oarecum prin forța gospodăriei, i se întâmpla să se ciocnească de unul din „mîlcstiviții” mășterei.

O mare dragoste de cei împilați și o ură îndârjită împotriva jefuitoarelor creșteau în el. Vedea, se pu'ea altfel? cum Stăniloai, avută, îmbuibată și cu ifose de binefăcătoare pe deasupra, stăpînea, nestingherită, munca și agonisita neamurilor. Căci vitele ale ei erau și tot al ei ajutorul drămuț pe sudoare. La început încercase el, nu-i vorba, să lumineze pe unul, pe altul, dar nu se alesese decât cu priviri speriate și vorbe neîncredătoare. Ba chiar Gavrilă îi spusese, arătându-și dinții lui galbeni, că dacă nu știuse să se pună bine cu nașa și nu apucase niciun pogon la împărțea, as'a nu însemnează să strice acum buna înțelegere dintre ei și dânsa. Irina, rece și spășită de când cu plimbarea lor pe câmpuri, îl ocolea atât de fățiș, încât nu se putuse opri să nu-i spuie într'o zi:

— Îți lipsește numai să te închini și să stupi în sân, fa, când mă întâlnești; incolo, bucuria ți se străvede pe față; la aceste vorbe femeia rășise întâi, apoi pâlise și plecase așa de iute, încât nu se putu dumiri dacă era numai mânia ori zăcea în ea și un fel de durere.

Începuse să se întrebe de rostul venirii lui acolo. Femeia asta părea atât de străină, atât de-a Stăniloaiei și atât de puțin a lui, a lor. Uneori, când se perpelea luptând cu nesomnul, i se părea c'aude suieratul sirenei, chemându-l stăruitor acolo unde-i era locul. Dar tot a'unci, icoana Irinei, cea de altădată îi răsărea în minte, involtă ca un mac aprins deasupra ierburilor, și-l îndemna să n'o părăsească, acum când ea intrase în umbra de vîrcolac a mășterei, întunecându-se întreagă — biata copilă — orbită și înșelată. Când se gîndea la ea, întâi o vedea singură, subțire și dreaptă sub broboada ei cernită. Dar curînd în jurul ei prindeau a se ivi alte chipuri, mereu altele, care erau ale lui Gavrilă și ale lui Gheorghe, ale lui Șuiu și ale lui Nichifor, ale tuturor necăjiților și orbiților, ce trebuiau scoși din lanțurile meș'esugit închise, din care, fără de ajutorul lui și al tovarășilor nu mai era pentru ei o ieșire omească. Crescuse în el dragostea și se revărsa, acum, într'o largă cuprindere, spre toți acei care încă se sbăteau în încălzușarea aidaia celei din care el se smulsesse. Irina! S'o ia, s'o ducă departe și s'o învețe care-i viața adevărată.

Și n'o să meargă, fără luptă mare. Toți vor trebui să devină liberi ca libertatea să poată urca și în ochii ei.

— Sunt grații de închisoare pe aici — îi zisese odată lui Fane, când încercase să vorbească, unuia sau altuia din curte. Fane făcuse ochi mari: cum vine vorba asta?

— Vine. Ei nu s'au dumirit încă; iar Stăniloacă îi ține închisi în întuneric, în frica lor de-a nu-și pierde lotul încă neplătit. Râse, chiar fără voioșie: — Tâlhari, care-și închid jefuiții, așa ar veni. Fane se posomorise. — Și ce-i de făcut? Că doar n'avem să stăm cu brațele încrucișate. Stoian se uită lung, spre capătul uliții. Întâmplare să fi fost? Irina trecea grăbită, cu ochii în jos, după cum îi era felul acum. Frate-său o urmări încrunțat: frumos îi stă în chip de vinovată! — Ai văzut-o? Dar pe fața lui Stoian înflorea un zâmbet care-l înținerea. Spuse cu o neașteptată căldură: — Nu-i vorba acum să măsurăm partea fiecăruia de vină, că vini avem toți. Trebuie deșteptat satul, asta-i. Au fost, ele, închisori de piatră, cu grații înfricoșătoare, dar asta n'a împiedicat cuvântul Partidului de-a ajunge unde trebuia. Dacă n'aș crede asta, de mult aș fi luat-o din loc, chiar înainte de isprăvirea concediului și i-aș fi lăsat să se bălăcească ca niște rațe fără minte în balta lor norioasă.

Cu Fane împreună, cunoscuse la organizația de bază doi tovarăși mai vechi ca el într-ale treburilor sătești. Unul, Luca Gorun, era un bătrân, cu vorba domoală dar repede la hotărâre atunci când era nevoie. Zâmbise, cu o lucire de șăgălnicie în ochi, când Stoian îi vorbise la început de plecare: n'ai să pleci, tovarășe! Și cum Stoian tăcea oarecum încurcat, Luca-l bătu pe umeri: — Lasă, făcu el, eu știu mai bine decât tine că acum n'ai să te lași. De atunci nu trecuse săptămâna și tovarășul Luca discutase iar cu el.

Nu mai era vorba de plecare. Luca-i arătase, negru pe alb, cum toate relele aveau îndreptare, cum dreptatea și belșugul puteau fi împăcate în viața țăranului. Înțelegi, frate Stoiane, aici, într'un sat ca ăsta de 350 de suflete, chiabure erau doar două gospodării. Ceilalți, sărăcime multă și mijlocași. Aici va trebui să răsără o gospodărie colectivă. Am aflat că se întemeiază și o stație de mașini. Toate parcă s'au vorbit.

— Atunci, strigase Stoian, plin de avânt, ce stăm? Ce mai așteptăm?

— Nu așteptăm, muncim să luminăm sătenii și din cei ce vor înțelege, alcătuim noi un mănunchi de oameni vrednici, care să vrea să tragă prima brazdă. Și care să n'aștepte să le dea Statul tot, de-agata. Asta-i treaba organizației, Stoiane! Să deschidem oamenilor capul, să sprijinim pe cine trebuie, să îngădăm răul acolo unde mai ridică împotriviri, chiaburii.

— Nicî nu știe, ea, țăranimea muncitoare, ce bine i se pregătește. Stă fiecare și se chinuie, pe când mântuirea-i aici, în gospodăria colectivă. Luca clătină din cap: — Ia-o încetișor, Stoiane, că-i lucru gingaș să faci pe țăran să înțeleagă că-i vrei binele. Destul a fost înșelat, jupuit și hărțuit, ca să nu creadă că și acum vrem să-l țărîm în cine știe ce încurcătură, din care noi vom trage foloasele și el numai ponoasele. Trebuie să alegem bine oamenii cu care vrem să începem.

Întorcându-se, dealungul șanțului care străjuia ulița înecată în noapte, lui Stoian i se părea că o noapte întunecoasă trebuia răzbită și în mintea sătenilor care se arătau atât de greoi în a pricepe, că pământul devine al tuturor abia atunci când dă tuturor celor care-l muncesc roadele cuvenite muncii. Pas de o fă pe Stăniloacă să înțeleagă așa istorie, buinea singur la asemenea gând, dar ceva-l făcu să se încrunte și să încetineze pasul: bine înțeles,

Stăniloia pierdea din asta și pierdea țapăm. Dar ceilalți? Gavrilă, Culai, Irina, Gheorghe, toți țărani săraci... Putea Irina să se împo'rivească? Adică ce-ar fi, rosti el tare, ce-ar fi să începem cu ei? Li avea doar pe toți ca în palmă pentru a-i lămurii, pe ei care se țineau deoparte. Acum avea să se vadă ce era el în stare să facă. Dar un fâșâit, spre dreap'a, îl făcu să se întorcă.

— Cine-i acolo? O umbră dădu să fugă; din două salturi el o ajunse. — Stai! rosti, punându-i o mână pe un umăr, care tremura. Recunoscând-o pe Irina, fu atât de uluit, încât uită să mai vorbească. De sus creștea o lună târzie, care părea să vestească ziua, într'ătră limpezise bezna de până atunci. În văpaia ei, fața Irinei se spălase de încrun'tare și răsărea, curată și deschisă cum e o floare a nopții.

— Ce cauți pe aici? șopti, fără să știe de ce coborîse glasul, căci doar nu-i asculta nimeni. Irina tăcea mereu, ca înfășurată în taină. Stoian simți cum un val de înduioșare îl cuprindea pe încetul. Atâta semăna de mult femeia de azi cu fata cea de altădată! Parcă ieri, parcă ad'neaori, se despărțiseră, împăcați, cu tinerețea lor dintâi încă neatinsă.

— Spune, fată hăi, ce ți-a venit să te iei după mine?

Femeia ridică genele și-l privi numai.

— Voiam să știu de unde veneai. Mi-a pomenit cineva de Floarea Iamcului.

Stoian clipi des și răsă.

— Proastă-i! gândi el cu încântare.

— Ce râzi? se răsti ea, Ce râzi? Dacă dela Floarea vii, să-ți fie de bine. Ferește-te numai de furca lui Zamfir, că le-a arătat el și altora ce 'nseamnă să măie la femeia lui.

— Aha, mai făcu el și apucând-o fără de veste de mijloc, o strânse s'o frângă. Și zi, îmi porți de grijă?

— Eu... se bălbăi ea, dar privirea bărbatului, prea aproape, prea luminoasă în bătaia lunii, o făcu să-și piardă șirul și să-i aplece pe piept un obraz ud de lacrimi.

*

— De unde vii? Luată fără veste, Irina amuți. Din șopron, vocea Stăniloiei răsună înfuriată. — Vino 'ncoace! Tânăra femeie înaintă câțiva pași, îndreptându-și broboada. Bine că nu mă vede, se pomeni că se gândește și roși adânc, în noapte. Dar te pui cu ochii tușii? Măruntă, o prinse de braț atât de tare, încât Irina icni de durere. — Asta ai învățat pe lângă mine, ai? și cu o mișcare vrăjmașe îi trase șuvița de păr, prelinsă dealungul urechii. O spaimă mută o cuprinse și în același timp o ciudată împo'rivire o înegri toată. Ce, mai era o copilă? Avea de dat vreo socoteală cuiva?

— Mai ai obraz să mai ridici ochii, ticăloaso!

— Și ce? Am de dat socoteală? Fată-ți sunt, cari noră? Abia rostite vorbele ei o lovire prin tot ce aveau ele potrivnic și se îngrozi. Dcamne! Cum de cutezase! Uitase oare că în mâna Stăniloiei era tot norocul și viitorul ei, cât îl mai avea? Bătrâna își slobozi puțin strânsoarea-i ca de clește. Zise, cu un fel de tristețe învăluitoare:

— Eu mi te-am apropiat de inimă, Irina. De altă fată decât tine n'am avut parte! — și, simțind-o slăbind din cerbicie, mai adăugă blând: — Iți

vreau binele, așa cum ți l-am vrut totdeauna. Am îmbătrânit. Ași vrea numai să apuc să-mi văd nepoții.

Fără să îndrăznească, încă, să înțeleagă unde țintea mătușa, Irina aștepta cu răsuflarea tăiată. Parcă o mire primejdie, o cumplită nenorocire o pândeau.

— Am să 'e mărit cu Liță, așa am hotărât. De mult tot așteptam să-ți spună el. Dar văd că n'a îndrăznit. I-ai căzut dragă, să știi tu, și eu te țin ca pe fata mea. Lasă, nu-mi mulțumi. Ți-am dat pământ și acum îți dau tot ce am mai bun pe lume... Nu-mi trebuie avere pentru Liță. Că dacă-mi trebuia, aveam de unde alege. Ce-am vrut eu, e o fată de ispravă... să-mi dau copilul pe mâini vrednice, c'atât copil am.

Un val înghețat urca s'o cuprindă toată. Parcă visase în soare și venise o trezire care-o lăsa singură și pierdută într'o beznă fără de margini. Tușica le hotăra pe toate, fără s'o mai întrebe, ca și cum n'c'o trebuință nu era. Ce-ar fi putut ea oare să mai spună? Miluită o viață întreagă, c'ata mulțumire-i sta acum la îndemână: să plece capul și să primească fără murmur voia tușei, voia soacrei care o adăpostea în casa însărită, pe ea, desculța de mai alaltăeri, văduvă și fără sprijin. S'âninoala se opri o clipă înainte de-a păși peste prag. Părea c'aștepta ceva care nu veni. Un oftat adânc îi hurducă pieptul și o asprime neașteptată îi îngroșă glasul: — De-acum Irina, gata. Să nu te mai prind bătând drumurile noaptea, că-i rău — și fără să mai adaste răspuns, intră cu Irina după ea, supusă.

*

Bura a ploaie, împânzind zarea cu o străvezie perdea fumurie.

— Scoatem cu ba, plugurile? Stoian, cu șapca împinsă pe ceafă, umbla de colo-colo, pus pe harță cu ochii înroșiți de nesomn. Că se întâmp'ase ceva, de asta-și punea capul. Abia zărită lângă șură, Irina se și mistuise ca înghițită. Gavrilă și Culai, scribuliți, cu doi saci în cap și picioarele goale, se învârteau fără rost. Lângă scară, Nichifor mușca dintr'un boț de mămăligă rece, încruntându-se la fiecare îmbucătură:

— Și plouă, măi!

Tocmai de aia nu pleacă niciun plug până n'o sta ploaia.

Liță „dragu' mamei", încotoșmănit într'o bundă de piele, se ivise în cerdac. Zâmbetul lui strâmb îi atrase lui Stoian luarea aminte. Se bucura de ceva, betagul, și-l împungea cu ochii, ca un țap stărnit. Ieși pe uliță, spre fân'ănă și socoteala-i se adeveri bună aproape numaidecât. Când îl văzu, Irina dădu să se întorcă, dar dintr'un salt, el o ajunse din urmă.

— Ce-i, fa? Ce fugi de mine? Îți pare rău?

Femeia îl înfruntă atunci, deodată, cu o hotărîre îndelung chibzuită.

— Da! Să-mi piei din cale! Că dacă m'ai vrut, să mă fi cerut măcar mătușii, că ea mă înzestrează... Dar acum, s'a zis: mi-a găsit ea alt mire.

Stoian dădu un pas îndărăt. Văzu roșu. Cumpăni o clipă, cu pumnii albiți de strânși ce erau, și-i întoarse spatele. Nu cu dansa avea el ce avea. A doua oară, — era a doua oară — când uneltirile scârnavе ale Stăniloalei aveau să-l alunge, singur, ca pe un câine răios, departe, cât mai departe de satul ista blestemat. Să fugă cât mai era timp, fără să se întorcă și să-și scape astfel sufletul, ca nu cumva să facă moarte de om. Mergea besmetic, călcând în noroi, cu apa curgându-i șiroaie din cozoroc, ca dintr'o strășină. Fără să-și

fi dat seama, pașii îl purtară pe un drum cunoscut, căci se trezi deodată în fața cooperativei. Fane, ținut în loc și el de ploaie, scria aplecat peste masă. Și lângă el, prietenos cum e focul iarna, Gorun Luca răsări dindărătul unei gazete larg desfăcute. La vederea lui Stoian, ud, cu privirea rădăciță, ridică din sprâncene și așteptă încordat ce avea să urmeze.

— Noroc, Stoiane! Ce vânt te aduce?

Stoian se lăsă să cadă pe o ladă, greu ca un sac de cartofi.

— Se aude rău, vorbi el răgușit. — Plec! M'a dovedit maș'era. Aici, eu mai rău încurc lucrurile. Mă duc și pace.

Luca rânji o clipă, fără voie bună.

— Adică de așa-mi erai? Vii, te aprinzi pen'ru drep'tate și te stingi ca un foc de paie, de cum nu-ți merg toate 'n plin? Pleacă învărtindu-te, că nu avem nevoie de oameni ca tine, pe care vântu-i aduce și tot vântu-i mătură, — și trânti de neaaz o cutie de cuie care pârâi.

Stoian tresări, ca trezit dintr'un vis rău. În mîntea lui se 'nvălmășeau, chipul Irinei, împietrit de hotărîrea rea, surâsul strâmb al lui Liță și privirea verde, strepezi'oare, a Stăniloaiei; peste ele s'a încruntarea dreaptă — ca și linia dintre sprâncene — prin care Luca îl alunga din inima și nădejile lui. Peste capul tovarășului văzu cum se perindă chip după chip, îndobîtociiți, înjuțați la rînd cu vitele, Gavrilă și Culai și Gheorghe și Nichifor, toți nevoiașii și jecmăniții, toți finii și miluiții, neamuri ale neamurilor, tocmiți și îndatorați, munciiți și jefuiți, care și căutaseră, necăluziți, partea lor de dreptate. Ceva se strevezi prin el, din cele câte le gîndea.

— N'ai să pleci, vorbi de astădată ca'd, Luca Gorun. Te-ai fi întors încă înainte de-ai fi ajuns la marginea satului! Cu adevărat, tu n'ai vrut să pleci nicio clipă; în tine a vorbit mânia, știu eu. Uneleirile Stăniloaiei pot atinge numai ce are ea la îndemână. Dar tu, eu, Fane, cei care știm mersul lucrurilor, noi, pe care Partidul ne-a învățat cum să luptăm împotriva dușmanului, noi suntem dincolo de ce poate cuprinde brațele ei de caracatiță. Il privi pe Stoian drept. Spre noi vin mereu mai mulți. Dela noi nu se mai pleacă, tovarășe!

*

— Mamă, știi oare ce se petrece aici, la noi?

Stăniloaia aplecă o clipă fusul. Era felul ei, acum, să umb'e cu furca 'n brâu și să rușineze femeile, care toate au început să toarcă după ea. Mulțumită, nu lăpădase fusul ca să nu se lase celelalte pe tînjeață. L'ă, însă, atingea acum o strună de tainică îngrijorare. A făcut ea tocmelele cum a vrut — nu-i vorbă — dar pentru întâia dată a simțit o împotrivire, o îndoială care s'a strecurat între ea și neamuri. Mai era și Stoian ăla — lua-l-ar vînturile — care nu plecase, deși Irina se pregătea de nună. Apoi, ch'ar Liță nu mai era acelaș.

Parcă pierduse răbdarea și-și da ifose de stăpân. De vre-o două ori îi scăpase vorbe despre schimbările mari ce se pregăteau; dispărea uneori nopți dearîndul și aproape se răstema la ea când îl întreba unde fusese.

— Crezi c'o să așteptăm cu juvățul de gât să ne pocnească exproprierea? Și avea Liță o căutătură urîță, ca atunci când numai așa în joacă, înjunghiasse un vițel. O bănu'ală, mereu îndepărtată până acum, o copleșea din nou. Oare toate, nu erau semne că domnia ei se apropie de sfârșit?

— Ar trebui să le dăm măcar de opinci... și tainul întreg.

Stâniloaia se înfioi, ca o cloșcă supărată:

— Și mai ce să le dăm încă? Niscai plăcinte și pui fripți? De când sunt, toți nemâncării și desculții ăștia n'au trăit mai bine! Ce mai vor? Dragu' mamei, ce mai vor? Nu le-am pus pe numele lor mai bine de nouăsprezece pogoame? Liță îi aruncă pe sub sprâncene o căutătură vicleană.

— Măcar că le-ai pus, altfel te pândea soarta lui Pănoiu.

Stâniloaia îngălbeni.

— Pui de năpărcă, șuieră ea, numai pe mine m'ar fi nenorocit cele 53 de hectare?

Tăcură amândoi. Respirația iușă a femeii se potoli cu încetul.

— Dacă le mai dau, vorbi ea într'un târziu, întunecă-l, înseamnă să-i scap pe toți din mână. Știu eu, că, mai mult decât mulțumirea ce-mi poară, nevoia-i ține adunați în jurul meu.

— De cerut, au să-ți ceară. Stoian îi asmute, știu eu.

Bătrâna cântări, cu gura strânsă punga.

— Și dacă n'o să am ce le da, ce-o să-mi mai ceară? Ce, nu pot să răci și eu? Nu mă poate ajunge și pe mine o nenorocire?

Feciorul slut sticli de o bucurie drăcească.

— Așa, mamă, le-o coacem, lasă. N'o să avem noi, da' nici ei n'o să aibă! Trimitem boii la bun adăpost. Cât despre hambar, tot îi el vechiu și nu-i prea plin...

— Cine? șopti femeia, parcă ferindu-se.

— Nicio grijă! N'ai auzit de Gâtlan?

— Hoțul de cai?

— Fură el acum și altele. Ba mai face și fel de fel de bles'emății. De când umblă să-l prindă, tot n'au pus mâna pe el. Dar are ascunzătorile și oamenii lui de credință. Cumpănașu aici, într'altă parte alții...

Stâniloaia nu-l întreabă mai departe. Cu un fel de nepăsare prefăcută, pormi spre poartă; doar degetele păreau a i se fi înodat pe fus.

*

Lângă camion — „rabla”, cum îi spuneau cei din curte — Stoian bocănea de zor. Alături, Nichifor, „jâncul”, privea cu duioșie cum, piesă după piesă, motorul se realcătuia.

— De ce, nene? Ce te omori așa cu ciocanul? N'au destule? Și camion să mai aibă?

Stoian răsese tăcut, după cum îi era felul acum.

— Lasă, jâncule, să fie, că stăpâni îi găsim noi! Așa crește belșugul în lume.

— Belșug pentru unii, clătină din cap, neîncrăzător, flăcăiașul.

— Ba, pentru toți, dacă-o s'aveți minte și hotărâre.

Băietanul părea că vrea să întrebe ceva și nu îndrăznea. Dar loviturile ciocanului izbutiră să-l iuțească.

— Zi, nene, la gospodărie e rău tare?

— Cum să fie rău, măi? Rău ar fi să ai opinci și ha'ne? Rău să nu te doară, iarna, capul, de unde ai să-ți iei mămăligă? Nu te simți în stare să muncești să ai de toate?

— Da' aici nu muncesc?

— Muncești tu, dar pe ce ?

Băiatul socoti pe tăcute. Zise apoi, cu un fel de îndoială :

— Muncesc eu, că-s tânăr. Dar de-aldă tata ce se face ? Ca mâine nu mai are putere și atunci cine-l ține ? Gospodăria ?

— Și de ce nu ? Dacă ai muncit în tinerețe poți îmbătrâni liniștit. Ai pensie, și de nu — o slujbă ușoară ca după puterile ce le mai ai. Nichifor mai vru să zică ceva, dar se lăsă păgubaș. Incepu să adune cuiele și piesele demontate.

— Hai, spune, — îl îmbie Stoian — văd că te apasă.

— Poi da, mârâi băiatul. Am spus tatei să începem noi și câțiva din cei mai certați cu avuția, dacă tot trebuie să începă... și el mi-a spus că „pe fete cu ce să le înzestreze apoi ?” Oare gospodăria mărită și fetele ?

Stoian se ținu să nu pufnească.

— Nu-i nevoie. Spune lui tată-tău că fetele vrednice se vor mărita și fără zestre, că le vor ajuta toți la întemeierea casei. Așa se lucrează în colectiv...

Nichifor oftă. Dacă ar fi mers după el — mâine ar fi intrat la colectiv... Dar el n'avea nimic și tata păstra tot, ca să aibă, cică, și el unde mânca o pâine la bătrânețe. Stoian îi citea pe față frământarea.

— N'ai cele trei pogoane dela Stăniloăia ?

Tânărul îl privi speriat. Acele aveau să fie ale lui, ehei ! odată, târziu, când avea să le fi plătit prin muncă, așa fusese învoiala. Stoian îl împinse spre perete.

— Nu vrei scu nu cutezi ? îl întrebă el.

Pe sub buzele spâne ale băiețandului miji un început de zâmbet :

— Eu vreau, nene, cum să nu vreau, dar ăilalți ce zic ?

— Care ăilalți ?

— Ia, de-ale Irina, de pildă, făcu el arătând-o cu bărbia.

Stoian se întoarse. Dreaptă, cu mâinile prinse în șolduri, aceasta asculta. De când ? Privirile li se întâlneau. Femeia își subție buzele, batjocoritor.

— Bună treabă faci ! — îl înfruntă ea cu îndrăzneală. — Zădări copiii împotriva curții care-i adăpostește ! Vrei, pe semne, să faci pe stăpânul, ai ?

Stoian se încreți de ciudă. Parcă nu mai era Irina cea care-i vorbea. Intrase în ea un fel de strigoi al Stăniloăiei, căci vorbea cum ar fi vorbit cealaltă și parcă chiar glasul ei prinsese să i se asemene. Mormăi stărnit, arătându-și dinții :

— Îți aperi ce-i al tău, fa ? Teamă-mi e să te cam grăbești ! Spune-i nevolnicului, că are să facă din tine nevastă de nevoie dacă nu se astâmpără cu uneltirile.

Descumpăniță, femeia șovăi. Vru să adauge ceva, dar, răsândindu-se, se răsuci pe călcăie și o porni spre casă. Băiatul o urmări o clipă cu privirea.

— Ai văzut, Nichifor ? Asta a fost o fată săracă, dar de când s'a apropiat de avere, ai auzit-o ? Parcă a uitat de toți, de neamuri, de frate, de iubit. Face una cu „dragu' mamei” și ne-ar vinde fripți pentru el și moșia lui. Da n'o să meargă așa ! Mâine, tu și Gavrilă și Culai rupeți învoiala ! Vă veți lucra la urile singuri. Destul cu munca la stăpân !

Gavrilă se apropiase. După fața lui, se vedea că știe despre ce este vorba.

— Poi, cu ce-o să lucrăm ? Vite — de unde, că n'avem...

Stoian păru să se gândească puțin, foarte puțin.

— Ne ajută Stația și Partidul, spuse el cu hotărîre. Se apropiase și Culai.

— Eu, dacă-mi pun calul la gospodărie, ce capăt în schimb?

Stoian șovăi:

— Par'ea o să-ți vină după muncă, grăi el în sfârșit. Noi nu socotim după ce aduce fiecare. Cu cât vom aduce mai mult, cu atât vom avea mai mult toți.

Culai se scărpină în cap.

— Nu-i drept, rosti el, posomorît. — Dece să iau la fel cu Gavrilă care nu și aduce la gospodărie decât păduchii? Eu, aduc un cal..

Stoian nu părea să-și piardă răbdarea.

— Dacă vrei parte dreaptă, parte dreapă ai să ai. E drept să aibe toți care muncesc, nu? Aici, cât ai din ceeace se culege? Parte dreaptă?

Culai tăcea și își răsucea căciula în mână. Stoian îl bău pe umeri:

— Vino cu calul, frate, că ai să vii la tine, în gospodăria ta.

Nichifor, care curăța un șurub, se opri din lucru.

— Și camionul — șopti el — le rămâne lor?

Stoian îl măsură cu prefăcută încruntare:

— Tu ce crezi?

— Da' ce e-al lor? E din ograda lui Fănoiu, e al Statului, ca tot ce-a fost în ograda aceea! — strigă, ca ars, Gavrilă.

Pe fața lui Nichifor se citea desamăgirea.

— Atunci pentru noi, tot una-i! mormăi el.

Stoian îl auzise:

— Frumos, măi, Tică. Tu nu înțelegi că ce-i al Statului, al nostru este și pentru noi, iar ce-i al Stăniloaiei e numai al ei, și împotriva noastră?

Culai privi într-o parte, vinovat parcă. — Mi-a spus Șuiu, începu el; dar ceilalți doi se opriseră și-l priveau speriați. De Șuiu, „răzvrătitul”, nu se pomenea pe aici. Și acum, Culai călcase ponunca de parcă n'ci n'ar fi fost. Inciudat, sfioră pe nas ca un armăsar ce vrea s'o ia razna și zise mai departe, hotărît:

— Șuiu nu-i mai plătește dobânda. Fame a dovedit c'a plătit până acum chiar capetele, în bani și în muncă. Și noi tragem mai departe în jug, ca orbeții. Da' ce, pe zilele de muncă nu ne-am rotunjit și noi o sumă care să ne scoată din datorii?

Nichifor și Gavrilă se priviră cu răsufierea tăiată. Oare așa putea fi, pe adevăratelea?

— Trăim aici cu ochii legați și cu urechile astupate — grăi cu ciudă Gavrilă. — Halal de Șuiu! Dacă a cutezat, înseamnă că știe el ceva. A plecat din ceată și nu s'a prăpădit, c'a știut el unde să se ducă.

Nichifor vorbi moale:

— „Răzvrătitul” s'a dus la Fame, pentru că nu i-a mers cu nașa. Noi, care suntem oameni de înțeles — dar sub privirile celorlalți roși și se prefăcu a căuta ceva printre piese.

Cu brațele încrucișate, Stoian îl judecă, fără a ridica glasul:

— E o pasăre verde, ce-i zice papagal și care spune tot ce aude, fără socoteală, că minte de pasăre are, nu alta. Dar tu, Nichifor, să vorbești cu vorbele lui Liță? Se face?

Stărnit, băietonul sări, fript.

— Eu am fost și am vorbit la Fane, chiar la organizație, iac'asa ! Și mi-a spus, că să știți, că cei dela Partid ne 'ndeamnă să ne organizăm, ca să ieșim din slugărit.

Stoian își stăpâni un zâmbet. Nichifor vorbise numai cu Dumitru al Vădanei, și despre ce vorbiseră afla acum. Nu vru să strice inima băiatului și se prefăcu că-l crede.

— Zău, acolo ai fost ?

— Să afle tat'-său... mai spuse, cu un fel de șovăială, Gavrilă. Dar Stoian nu se da bătut.

— Și ce dacă s'a dus la Partid — făcu el scorțos — înseamnă că a bătut drumuri necurate ? Până când o s'o ducem cu gogorițe, care numai o menire au : să ne țină departe de cei care-s tot ca noi, săraci ; dar ei is tari, pentrucă știu ce vor, toți, împreună... Hai, faceți bucurie Stăniloaiei, certati-vă, în'receți-vă care mai de care să puneți mâna pe-un pogon mai mult, uitând că pen'ru asta vă vîndeți sufletul și puterea de-apărare.

Cei trei, rușinați, tăceau. Nichifor, mai tânăr, se desgheță cel dintâi :

— Eu is lângă voi, nene Stoian, că de când ai venit 'mneata, am înțeles eu multe. Văd eu că nu pen'ru a apuca pogoane dela Stăniloaia ai rămas aici, cu noi. Mai mult ai grijă de noi decât de 'mneata. Ai fi putut să te pui bine cu ea și-ai fi ieșit mai curând la socoteală. Dar n'ai vrut, că țineai cu noi. Doar te-am văzut, cogemite maistru mecanic, muncind cu noi deavalma, ca un amărit de pălmaș. 'Mneata nu ești ca de-alde Liță, și dacă spui ceva, a'unci așa este.

— Așa zău, făcură și ceilalți doi.

Deasupra dealului fumega toamna și pâcla ei joasă. Stoian credea că vede, departe, alt fum, ridicându-se deasupra uzinei și un dor ascuns, ca o chemare, îl mâna către viața în care se împlântase cu forță puterea lui și de care nu se mai putea desprinde.

Odată cu plecarea neamurilor, s'ar clătina din temelii gospodăria S'ăniloaiei... gospodăria Irinei...

Își zise străbătut de un fior prevestitor de iarnă : „ea a ales”, dar pe neașteptate chipul lui Părvu i se ivi în minte. „Nu ești singur”. Nu, el nu mai era, nu mai putea fi singur, dar ea, biata ! Și-o amintea iar, cu lungile ei cozi de odinioară, legate cu două șireturi rupte, cu jerpelita ei catrință de pe vremuri și îi ieșită de soare, cu străele ponosite, în care lui îi fusese așa de dragă. Ar fi vrut ca ea să nu-și fi schimbat niciodată nici portul, nici firea, s'o fi găsit așa cum o lăsase, curată în sărăcia ei. Pe când acum, prea aproape de capul bucatelor, mintea ei se lăsase întoarsă de-a el, dela ei toți.

Și privind crâncen spre casă, adăogă : — Plecăm noi, dar cerem și socoteala. Hambaru-i plin.

Irina nu putea să doarmă. Ii lăsase, pe Liță și pe Stăniloaia, rezemați de masă, punând la cale cine știe ce. Ea spusese tot. Cum neamurile umblau să rupă învoiala, că le intrase în cap gospodăria la comun, că Stoian îi asmuțea...

— Cu Stoian uneltește frate-tău, Fane, spusese Liță în felul lui adormit. Și amândoi, mama și fiul, o priviseră zâmbind, de-i venise să intre în pământ, nu altceva. Ii trecuse prin gând că și ei i-ar fi putut spune, că ar putea

pleca după ai ei. Ai ei? Firește, da; — Fane-i era frate, ceilalți — neamuri; Stoian... Aici se opri și un val de foc o năpădise toată, înroșind-o. Se întorsese și plecase spre ușă, dar nu fără să fi văzut cum lui Liță i se ascuțise zâmbelul și cum Stăniloai o măsurase, înghețat, ca pe o dușmancă. Acum, se sucește și se răsucesce pe lavița ei îngustă, ca pe un grătar încins. Oare cu cine ține ea? Cu ai de dincolo de ușă, ori cu cei de afară, care dormeau prin coșar și în grajduri, alături de uneltele și de roadele muncii lor? O prindea, deodată, ca o părere de rău, că nu putea vorbi cu cineva care să deslege toate întrebările ce-i colindau prin minte. Se îndepărtase de fratele său, de Stoian, și în schimb rămăsese singură. Căci nici prin cap nu-i trecea să se ducă la Stăniloai și la „dragu' mamei". — Ei țin între ei — se pomeni că se gândește ea cu ciudă. Se sculă, își trase o fusă ușoară și ieși în curte. Luna apusese de mult. Un fel de răcoare cețoasă stăruia peste noapte. Aproape, hămăi un câine; dar tăcu, adulmecând pe cineva al casei.

— Acu, acu se luminează — își zise Irina, dând să se întoarcă în casă. Dar ceva o făcu să se oprească, ațintindu-și urechea. Simți, că nu era singură în întunec. Acolo, la dreapta, spre hambar, se dovedea ca o mișcare. Oare cine-o fi? — se întrebă ea; dar cu o răsuflare mai repede ca gândul se lipi de părete ținându-și răsuflarea. Pe aproape, trecu cineva grăbit, răscolind aerul. — Tot spre hambar se duce, — socoti ea aproape fără voie. Și tot atât de ușoară, nesimțită, în picioarele goale, se îndreptă și ea spre hambar. Un gând neașteptat pusese stăpânire pe dânsa: — Se duc să prade! În bezna deasă i se păru că neamurile se îndreaptă, cu saci uzi de ploaie, ca cel pe care-l avusese azi Gavrilă în cap, spre hambarul plin, spre avutul Stăniloai. Nu știa nici ea ce voiau să facă. Dar ceva îi porunceă să se grăbească mai înainte ca să se fi întâmplat ticăloșia.. Un foșnet de șoapte o făcu să se oprească. Și, spre uimirea ei, recunoscu târăgămarea înceată din glasul lui Liță. Vru să-l cheme, dar cele ce auzi, o opriră. Zicea „dragu' mamei": — Ce-am putut, cum îngropat; ce-a rămas, să se ducă, cum a venit! N'au decât să vie să-mi ceară socoteală apoi, dacă le mai dă mâna!

— Am zece oameni care să jure, la nevoie, că erai la Brazi — zise o voce groasă. — Dacă între noi nu ne-am sprijini, cine să ne sprijine?

— Ai pregătit tot, cumsecade?

— Pregătit. Nicio grijă, pornește din patru părți... Fântâna-i tocmai în celălalt capăt al ogrăzii.

Irina se lipise cu spatele de șură. Ar fi voit să se lipească toată de umbră, să intre în noapte și să se topească în ea. O teamă nouă o învălu și o îngheță. Parcă tâșniseră șerpi din ceece credea ea că știe și cunoaște. Acolo, lângă dânsa, în beznă, vorbeau glasurile îndelung auzite, dar care se dovedeau a nu fi fost niciodată înțelese în tâlcul lor adânc. Sub vorbele, îngrijit netezite, ale „celor din casă", de-o pitită ură, șuerase și sunetul ista, ce nu mai putea fi uitat. Repezi, gândurile ei luară o altă cotitură. Cum să dea de veste? Hambarul cuprindea în el hrana lor, a tuturor, pentru iarna întreagă! „Vor iar să repeadă printre noi urgia foamei, ca pe vremea secetei" — cugetă ea cu un junghi amintitor prin pântec. Stoian! Unde era Stoian? numele lui îi izbucni pe buze, iute înăbușit în palmă. Își amintea. Il văzuse strecurându-se pe poartă, apoi pe Nichifor... nu-i nimeni pe aici, socoti ea, repede. Toți s'au dus la cooperativă, la Fane, să plănuiască blestemății... Adică, ce blestemății să plănuiască? Vroiau oamenii să plece din învoială, ei și? Dreptul lor, dragoste cu sila nu se poate. Ba se poate; ea, ea ce

făcuse? Nu dase fără fior, fără iubire, mâna cu Liță? O cutremurare de scârbă o străbătu toată. Se pomeni că-și spune: — Așa cum dau foc pâinii, ca să n'o împartă cu alții, așa m'ar putea sugruma și pe mine, când plânuirea lor va fi înăptuită.

Deodată, o palpăire aurie păru că fuge dealungul hambarului și un miros înecăcios de fum îi umplu nările. Irina se repezi cu broboada smulsă spre șuvoiul de foc ce se scurgea, lingând temelile; împiedicându-se, încerca să înăbușe para ce începea să se înalțe. Broboada ei, prea subțire, luă foc și ea. Ridicându-și-o deasupra capului începu să alerge pe uliță, scoțând strigăte chiuitoare, care trezeau satul și-l vesteau că arde la Stăniloaiia. Striga, că arde pâinea muncită, și că tuturor le era de dă'orie să pună umărul și să stingă pârjolul. Despletită, cu părul sfărâindu-i de arsuri, Irina alerga, alerga, ca și cum ar fi înțeles, în sfârșit, că întrevede o țintă în sâraca ei viață.

*

— Și atunci? — întrebă Stoian, cu sprâncenele pârlite. Fame își răsucea o țigară, fără s'o aprindă.

— Să n'aud de foc, măcar o zi, două. Afară, în aerul cenușiu al dimineții, hambarul întreg, înegrit de fum și picurând de apă, părea să dureze ca o mărturie a strădaniilor omenești.

Încă acum un ceas, Stăniloaiia și cu „dragu' mamei", ăsta din urmă prins tocmai când voia să apuce un tren, la haltă, fuseseră ridicați și duși. Deși plină de oameni, casa prinsese un fel de tăcere, în care răsuna numai icniturele celor ce-și oblojeau arsurile.

Dăiețandrul, Nichifor, se arsesese rău la o mână și Stoian își scrântise un picior.

Tăcută și sprintenă, Irina trebuia ca în fieștece dimineață, dar de astă dată o mare liniște și lumină stăruia pe toată ființa ei.

— Și atunci? mai întrebă odată Stoian, strâmbându-se pentru că mișcase nezugetat piciorul.

— Atunci — răspunse Fame — așa cum s'a spus la comitetul de plasă, unde am telefonat azi dimineață, la noi s'a făcut un început. Odată cu Stăniloaiia și cu „dragul ei", odată cu Marin și Cumpănașu, dovedii a fi gazda hoților s'a dat pe față la ce te poți aștepta dela chiaburi. A urcat adevărul în ochii țărănimii. Acum vor înțelege împotriva cui trebuie să luptăm.

— De când au sărit cu toții să stingă focul, au stins parcă și focul vechilor dușmăni care mai dănuiau, grăi Șuiu după cuptor, unde își cerceta glezna.

— Bine că eram treji și că nu i-am lăsat să-și pregătească înfățișările. Intr'adevăr, Stăniloaiia fusese găsită dormind, dar cu ghețele în picioare și gata îmbrăcată sub cămașa de noapte. Vruse să facă pe mirată, ridicase glașul, strigase, plânsese, degeaba! Odată cu focul prea repede stins, se dovedea lipsa din hambar a grâului ce se cuvenea neamurilor și care, dacă izbutea ticăloșia, ar fi fost dat drept mistuit de flăcări. Judecata avea să vină curând și nici darea socotelilor n'avea să întârzie mult.

— Și așa, Irină. Până la urmă tot de a noastră te-ai dovedit a fi!

Irina clătină din cap, gânditoare.

— Am răbdat și eu de foame, zise ea, rar.

Urmă o scurtă tăcere. Irina se oprise din scuturat. Sevastița, nevasta lui Gheorghe, făcu o cruce sfioasă. — Bine să fie și să ne pu'em descurca în toate, fără de ajutorul pe care l-am pierdut...

Oamenii se foiră, nedumeriți o clipă; parcă așteptau ca ușa să se deschidă și să intre Stămiloaia, cu tulpamul adus până peste bărbie, să cuvânteze mios, sticlindu-și ochii verzi și usturători ca urzica: „Hai, hai, ce stați? Haideți, că treburile n'așteaptă!” Stoian se supără:

— Ce ajutor ne va lipsi, fraților! Ajutorul chiaburului nu-i decât ce-a furat și a păstrat din munca, din sudoarea și din încordarea noastră. Mare scofală!

— Ba să ne ajutăm singuri, că numai așa o să ne fie bine. Irina se oprise și asculta. Stoian o privi printre gene; căutătura lui își aflase iar, pentru ea, duioșia trecută. Roșind ușor, tânăra femeie înțelese că el aștepta să-i audă spusa. Fapta din noaptea trecută o adusese iar, firesc și pentru totdeauna, alături de-că ei. Zise:

— Eu cred că n'am pierdut nimic. Voiau să ne pârjolească, asta voiau; să ardă odată cu pâinea și sufletul și împotrivirea din noi. Mult mi-a trebuit până să înțeleg, dar acum știu și nu mai uit.

— Foiesc în jurul satelor cu feștile aprinse și câlți muiați în gaz — mai zise Șuiu, întunecându-se — Nu v'cămăgiți, dacă am scăpat de-astădată, nu-i cuvânt să nu se mai întâmple cumva mâine-poimâine.

— O să fim cu ochii în patru — făcu Gavrilă — că acum păzim ce-i al nostru.

Stoian încrunță sprâncenele părlete:

— Ca să ne păzim — grăi el răspicat — trebuie să fim strâns legați între noi și mai apropiați de Partid, care stă în frunte și ne conduce.

— O să facem ce ne-o învăța dela Partid — zise Șuiu, tăios. El ne învăță cum să luptăm.

Un cântec ascuțit de cocoș rupse tăcerea care se așternuse. Irina, cu poala plină de grăunțe, se îndreptă spre cerdac. Trăgându-și puțin piciorul scrântit, Stoian ieși după ea. Spre Răsărit, cerul se înroșise și lumina începuse să poleiască auriu, cu viață nouă, zidurile înegrite. Rezemată într'un stâlp, tânăra femeie părea să vegheze deasupra începutului de zi. Stoian se apropie de ea, cu ochii mari, întrebători și buni.

— Ce mi-a stat în putere am făcut... Măine plec... Mergi la oraș, Irino?

— Da, Stoiane. Peste tot sunt oameni.

O îmbrățișă, zâmbind, cu un suspin de adâncă mulțumire. Dintre ei pieriseră împotrivirile. Pe chipurile lor se aprindea, urca, o flacără mare în care se mistuia tot amarul ce le atârnase câțiva ani ca plumbul pe aripile sufletelor azi descătuse.

NOAPTEA LA CREȘĂ

Noaptea își târăște leneși pași,
Norii-au tivul argintiu în salbă,
Stelele-s pe al cerului imaș.
Hai să poposim la creșa albă.

Sst! Să nu trezim vreun copil.
Ușa mică scârțâe sfioasă.
Și pe vârfuri am intrat, tiptil.
Basmul e aici la el acasă.

Stând de veghe'n orele târzii,
Sora trece iarăși printre paturi.
— Dragii, dolofanii de copii,
Să-i privești oricât, nu te mai saturi.

Ochii tuturor s'au închis
Osteniți de cântece și joacă.
Telegarii sprintenului vis
Sboară, și nu-i nimeni să-i întreacă.

Iat-o'n somn zâmbind întrebător
Irinel, fetița țesătoarei.
Visul îi aduse ghicitori
Și-o întreabă-acuma: ce e? care-i?

Doarme și Petruț, cu rumen chip,
Băețășul unei vopsitoare.
O albină-l poartă pe aripi
Dela stup la fiecare floare.

...Din cerceaf scăpă piciorul gol.
Dar pe țâncul ăsta ce-l îmbie ?
— Visul lui împinge rostogol
Luna, minge mare, argintie.

...Creșă doarme, visele sunt dulci,
Cum doar inimi limpezi le visează.
— Puiule, în tihnă tu te culci,
Supraveghetoea-i încă trează.

Te așteaptă cuburi, să clădești
Case mici, cu încăperi și tindă.
Măine - adevăratelor povești
Ziditor să fii, să te deprindă.

Viața ta ce astăzi curge lin
E izvor abia țâșnit din stâncă.
Însă tot mai multe ape vin,
Albia se face mai adâncă.

Mai vor unii a zăgăzui
La izvor puterile din oameni,
Slăvilor s'oprească bucurii,
Să n'ajungi să mai culegi ce sameni.

Somnul să ți-l rupă ghiare reci
Și sirene hăuind a moarte.
În vâltori de spaime să te 'neci,
Visele să-ți fie'n cioburi sparte.

Copăcel când văd că te ridici
Judecata, furia le-o fură.
Nu le plac aceste pături mici,
Viața voastră o privesc cu ură.

Țes aceleași pânze ca și eri :
Vor să'ncingă nou măcel, de parcă
Lupilor le-ar sta azi în puteri
Vremea îndărăt s'o mai întoarcă.

Vor să'ncingă... Arăta-le-vom :
Una e să muști, alta să latră.
Noi vom crește mugurii de om
În grădina scumpei noastre Patrii.

Dormi, copile. Nălță-ți vise. Peste
Ani și ani vei înălța cetăți.
Pentru viața viselor aceste
Lupta noastră frânge greutateți.

Veacul tău nu va avea rugini.
Chiar de-or fi, vei ști să le înlături.
Cele mai semețe înălțimi
Vor fi mici avându-te alături !

NINA CASSIAN

HOREA NU MAI ESTE SINGUR

În țara Moșilor, în comuna Pleșcuța este un sat, Gura Văii. Școala elementară din acest sat nu are decât 17 elevi, dată fiind natalitatea redusă din timpul războiului. În clasa 1-a nu este decât un singur elev, Horea.

Am găsit un sat pitit.
Gura Văii i zice lui.
Pe la margini, tolănit,
crește șoldul muntelui.

Văile, domoale linguri,
Case, oameni. Și o școală.
Iar în clasa 'ntâia, goală,
numai Horea șade. Singur.

Are șapte ani băiatul,
și-i venit la 'nvățătură.
Încă unul pe măsură
n'ai să afli în tot satul.

Nu că-i el mai acălărîi
decât ceilalți băetani,
dar în satul Gura Văii
n'are nimeni șapte ani.

Când a fost pârjol, atunci,
au plecat bărbații, roi.
Și în anii ceia goi
n'au venit pe lume prunci.

Horea înflori cătunul
tocma 'n patru zeci și trei.
Sunt copii mai măricei
dar cât Horea nu i niciunul.

Au intrat bărbații'n moarte.
Șade Horea 'n clasa 'ntâia.
Rod amar din anii ceia,
singur cuc, învață carte.

Nu ești singur, Horea, nu ești.
Toți copiii te alină.
Printre ei, cântând, și tu ești.
Școala-i mare. Țara plină.

*

Glasul tău cu-al lor se-avântă,
se 'mpletește printre celini.
Horea are mulți prieteni.
Gura Văii astăzi cântă.

Să nu vie focul iară,
cântă toți copiii țării:
„Vreme fără primăvară,
încă nu te-am dat uitării...”

Suntem mulți. Și, împreună,
cum stau literele 'n carte,
scriem ziua noastră bună,
primăvara fără moarte.”

*

Văile, domoale linguri.
Case, oameni. Și o școală.
Clasa nu mai este goală.
Horea nu mai este singur.

I. GROPPER *)

LEGĂN ZORII CARE VIN

Leagănă mi-l cânt, mereul
nami, puiul meu.
Legăm zorii care vin:
doarme vântul prin grădini,
dorm păpuși și ursul tău,
somnul lor de fel nu-i greu,
Nami, puiul meu.

Chiar și soarele și luna
dorm acuma, dorm într'una,
osteniți de-atât urcuș,
sforăie și dorm azi duși,
Iar fiindcă 'n cer nu-i foc,
și-au tras nourii cojoc,
Nami, puiul meu.

De nu-i sobă, ce li-s pături?
Scot furtunile de-alături
și pornesc o hărmălaie
tunet, fulgere, văpaie,
până ce s'or încălzi
și mi s'or găti de zi.
Nami, puiul meu.

*) Poet de limbă idiș din R.P.R.

Când ți-e gata somnul dulce,
merge noaptea să se culce.
Știi ce-ți lasă 'n urmă oare?
Câte-o lună, câte-un soare,
câte-un curcubeu, să poci
cu el mâine să te joci.
Nani, puiul meu.

Dar cei răi nu dorm deloc,
lumii vor să-i dea foc.
Peste-ocean le simt la pândă
ghiara, ura lor flămândă.
Vor furtuni și vor război,
uită că suntem și noi,
Nani, puiul meu!

Când dormi tu ,ți-e tatăl treaz.
Cât ține pământul azi
tații, mamele-ți vor face
mai puternic zid de pace.
Pacea nu-i un dar, s'aștepți,
o fac oamenii cei drepți!
Nani, puiul meu!

Tinzi mânuțele în somn
— dragi sunt inimii de om! —
Trece noaptea... Le e dor
să le vadă, zorilor.
Uite, răsăritu-și cerne
raza, în pătuc, pe perne...
Nani, puiul meu!

Dormi copile, prinzi puteri,
nani, puiul meu,
lupte-se mereu, mereu,
mama ta și tatăl tău...
pentru anii tăi, mai bunii,
pentru primăvara lumii,
Nani, puiul meu!

ALFRED MARGUL-SPERBER

UNUI POET IDILIC

Știu că-ți plac norii, spațiul înfinit
Și-o gură fragedă de fată
Și că te lași de vis ademenit
Intr'un potir de floare parfumată.
Știu că din aer îți clădești castele
Și-ascuți cum cântă ciocârlii,
Că noaptea-ți place să te uiți la stele
Iar ziua să te uiți cum râd copii.

Visezi : dar lunca'n jur vuește vie
Și oamenii se'ntrec cu vremea'n zbor.
Dar visul ce te-a prins nu știe
Nimic din plânsul și din râsul lor.
Nimic din viața care-i oțelește
Prin muncă și-i învață a lupta.
Inima ta de ei se răzlețește...
Inima ta, poete, nu-i a ta !

Inima ta e-a lumii muncitoare
Care-și croiește-un splendid drum prin vreme
Spre zări de viitor strălucitoare
Și care de primejdii nu se teme.
Inima ta e-a luptei care-o duce
Muncitorimea'n frunte cu Partidul
Ce-ți dă aripi vâjnoase și te aduce
Să-ți schimbi în cântec dârz de luptă liedul.

Inima ta e-a muncii creatoare.
Fii glasul care'naripat se-avântă
Și cântă năzuința arzătoare
Și'ndeplinirea țelului și cântă
Tot ce prin vremi a fost întrezărit
Și lupta grea pe care-o ducem noi,
Izbânda, viitorul strălucit
Și-un gând : Să nu mai fie'n veci război !

Război să nu mai fie ! Ticăloase
Puteri de iad ar vrea, prin crime noi,
Să'nghită iar câștiguri și foloase...
Cu lupta ta s'alunghi pe-acești strigoi !
Fii vestitorul păcii dobândite
Prin lupta noastră, pentru veșnicie !
Și viitorul lumii fericite
Pe totdeauna visul tău să fie !

(În românește de Al. Philippide)

VICTOR TULBURE

AGLAIA

Când a vorbit în ședință Aglaia,
inima parcă și oprise bătaia,
cuvântul ei parcă ardea ca văpaia.
Era o femeie cu fața adâncă
și tâmpla căruntă sub neagra casâncă, —
izbită de soartă ca valul de stâncă.
Vorbea de un drum care duce departe,
drum plin de stavili dar fără de moarte,
și vorbele-i limpezi erau, ca în carte.
Spunea de o pită dospită, crescută,
de alba cămașă în floare țesută,
de firul mătasei ce crește pe spată,
de doldora coșuri cu toamna bogată,
de sufletul viei ce fierbe în butii,
de smulsa sămânță din câmp a cucuții.
Vorbea de belșug, de tractor, de colhoz,
de neagra omidă care ne-a ros
sufletul țării ca mărul frumos.
Spunea că al patriei tânăr privdor
urcă sub harnicul braț muncitor,
cu fața, cu ochii spre viitor.

Căinii tăcură. Cocoșii cântară.
Vântul venea mirosind a secară.
Noaptea urca pe uluci, în privaz.
Ardea în fereastră o lampă cu gaz.
Țăranii tăceau. Se gândeau. Ascultau.
Ulciorul cu proaspete vorbe îl beau.
Țăranii aveau palme aspre de cremene,

Mustața cărunță și tâmplele gemene
 Bici boeresc și jug chiaburean
 L-au simțit și l-au dus pe grumaz an de an.
 Cuțitul în coaste îndeajuns i-a durut.
 Știau care-i drumul și ce-i de făcut.
 Unii stăteau, se codeau, se'ndoiau.
 Umbre și vânturi în suflet simțeau,
 Și vânt de răscruce și'ndoială...
 Dar când a fost ca să intre în sală
 chiaburul cu ochii de pâclă și smoală,
 cu fruntea turtită, mustața pe oală,
 și greu bărdăhanul de pântec, răsrânt
 pe brâul de piele cu ținte de-argint,
 tot s-au a fșnit ca frunza pădurii:
 „Afară chiaburii ! Să crape chiaburii”

Am întrebat-o târziu pe Aglaia:

— „Ce flacăără ți suie în suflet văpaia
 Că vorba ți-e leagăn de viers și mătase,
 Fșnire de grăie și șuier de coase?
 Ce chin te frământă? Ce foc te mănâncă,
 femeie cu fața atât de adâncă?”

— „Verile, iernile, zilele mele,
 slute-au fost, maică, strâmbe și grele,
 plesnite în spate, aduse sub juguri,
 crestate cu biciul și arse pe ruguri.
 C'asa ne-a fost neamul de neam de țărani
 cu frigul în oase prin viscol de ani,
 cu dește crăpate și strânse în ușă,
 cu inima plină de sguri și cenușă.
 Întinsă era, maică, moșia boerului:
 din mărghinea satului în marginea cerului!
 Iarnă de iarnă am stat în bordei
 cu terciul de linte stropit cu mujdei,
 ce arde ca focul și foamea-ți alungă,
 și ziua ți-o trece cu zeama lui lungă.
 Mâinile mele au crescut doi feciori
 ca două lacrimi, ca doi bujori.
 ca limpedea geană a primelor zori.
 Mâinile mele au crescut doi flăcăi
 cu umerii sdraveni, cu ochii vâpăi.
 I-am crescut din chin, din aleam, din tristețe...

Poate ar fi mers la școală să'nvețe
dar i-a luat boerul să-i pască cireada
să-i măture tinda, să curețe-ograda,
să vâruie grajduri, să spele cotețe,
să taie berbecii pentru ospete
Că lung mai era ospățul boerului
în arșița verii și'n ținuturi gerului...
Veneau musafirii în caleașcă ori sanie
cu târfe ascunse în blăni de dihanie.
Veneau de toți sfinții și toate sfințiile
să'nghită hambarul, livada și vilele
să'nghită miera, laptele, oile...
Și noi rămâneam cu necazul și ploile
arză i-ar focul, să-i arză nevoile!
Doi feciori am avut, numai doi,
dar i-a dus Antonescu'n război,
legați de jandari, bătuți cu nuiaua,
cu parul, cu vâna de bou și vergeaua.
Și i-a dus maică, departe, departe,
să muște țărâna de sânge și moarte.
Au plecat flăcăii mamei la oaste
loviți cu cravașa în piept și în coaste.
Vremea fuilor negru și-a tors...
Ochii aceștia lacrimi au stors
și ei nu s'au întors, nu s'au întors.
Au rămas în sat doar viermii și leprele
cu inima hădă și rece ca pietrele.
Au rămas chiaburii, jandarmii, boerii
să sugă sudoarea durerilor țării.
Ei cu folosul, noi cu ponosul.
Tristețea ne-a supt și pielea și osul.
C'asa ne-a fost viața de aspri țărani
cu frigul în oase prin viscol de ani.
Pe spatele nostru, chiaburii ca ploșnița
vreau sângele țării să-l sugă, cu donița.
Slute-au fost maică zilele mele
aduse din spate, strâmbe și rele.
Dar astăzi îmi crește în suflet o floare
roșă ca focul, ca miezul de soare,
că au venit la noi muncitorii
cu bluza albastră ca slava, ca zorii,
cu inima largă, fierbinte și plină,

s'o mînci ca pe-o hrincă de caldă azimă.
Ne-au dat muncitorii dreptatea și soarele,
belșug să rodească pe toate ogoarele.
Mi-e inima flacăra, cântec și flămură.
Crește nou mugur de pace pe ramură.
Și satul acesta cu stele'n pridvor
va crește cu fața spre viitor,
de om face cum scrie Lenin în cărți
pămîntul să fie — nu sute de părți
ci numai o brazdă întinsă și largă.
Viața am trece-o mai bună, mai dragă.
Plânși ne-au fost anii prin ceață și sloată.
Azi inima prinde a cântec să bată,
Căci vîntul ce-aduce ploi calde din stepe,
belșuguri pe-aceste ogoare începe.
Maică, mi-e tîmplă albă ca neaua
dar inima clocot îmi arde, ca steaua
din fruntea bonetei soldaților roșii
care-au trecut pe-aici într'o vară...

Era către ziuă, și iată cocoșii
spre zorii de flăcări, pe uliți cântară.
Țăranii ieșiră cu steaguri în mâini,
sta'n fiecă poartă un brad în țâțâni.
„De-acum laolaltă ni-i gospodăria.
Să cânte vioara! Nuntim bucuria!
Dar brațul și mintea de veghe să steie
ca nu cumva lupul târcol să ne deie”.

Era soare pe steaguri. Și vînt din poiană
svîntase Aglaiei o lacrimă'n geană.

A. M. EGOLIN

I. V. STALIN ȘI LITERATURA SOVIETICĂ

Tovarășul Stalin este conducătorul marii epoci a istoriei omenirii — epoca lichidării capitalismului și construirii comunismului. Numele tovarășului Stalin reprezintă pentru oamenii sovietici, ca și pentru toți muncitorii din lumea întreagă, simbolul victoriei comuniste, stindardul luptei revoluționare pentru eliberarea celor oprimați și exploatați.

În articolul „La a șizecea aniversare a nașterii tovarășului Stalin”, M. I. Calinin scria cu deosebită pătrundere :

„Omenirea cunoaște în istoria ei destui oameni mari, geniali. Dar Lenin și Stalin — sunt unici în felul lor. Ei sunt mari nu numai prin ei înșiși. Ei au rădăcini adânci în mase, de numele lor sunt indisolubil legate aspirațiile și idealurile cele mai înalte ale oamenilor muncii din întreaga lume. Masele vor că ei să fie mari, pentru că în grandoearea lor ele văd propria lor măreție”¹⁾.

Victoriile istorice ale socialismului în U.R.S.S. sunt legate de activitatea și rolul conducător al tovarășului Stalin. De un sfert de veac, timp ce s'a scurs dela moartea lui Lenin, tovarășul Stalin se află în fruntea Partidului Bolșevic, în fruntea Statului Sovietic.

Industrializarea socialistă a Uniunii Sovietice, colectivizarea agriculturii, victoriile istorice ale U.R.S.S. asupra germano-fasciștilor și imperialiștilor japonezi, marea prietenie a popoarelor din țara sovietică, dezvoltarea culturii, științei, artei și literaturii din U.R.S.S. reprezintă triumful Partidului Bolșevic condus de tovarășul Stalin.

Tovarășul Stalin este un corifeu al științei. În salutul adresat tovarășului Stalin de către Comitetul Central al Partidului Comunist (Bolșevic) și Consiliul de Miniștri cu ocazia aniversării a 70 de ani, se spune:

„...Lucrările tale clasice, care dezvoltă teoria marxist-leninistă, în condițiile noiei epoci, epocii imperialismului și a revoluțiilor proletare, epocii victoriei socialismului în țara noastră, constituie un neprețuit bun al omenirii, o enciclopedie a marxismului revoluționar. Din aceste opere oamenii sovietici și reprezentanții înaintați ai oamenilor muncii din toate țările sorb cunoștințe, încredere și noul forțe în lupta lor pentru cauza clasei muncitoare și găsesc răspuns la problemele cele mai arzătoare ale luptei actuale pentru comunism”.

Marile realizări ale socialismului în U.R.S.S. inspiră țărilor de democrație populară și oamenilor progresiști din țările capitaliste încredere în forțele lor, încredere în victoria inevitabilă a comunismului. În raportul prezentat la Congresul al XVIII-lea al Partidului, tovarășul Stalin spunea: „Dacă succesele clasei muncitoare din țara noastră, dacă lupta și victoria ei vor contribui la ridicarea moralului clasei muncitoare din țările capitaliste și vor întări încrederea acesteia în propriile sale forțe, încrederea în victoria sa, atunci partidul nostru poate să spună că munca nu i-a fost zadarnică. Să nu ne îndoim că tocmai așa va fi”²⁾.

Aceste cuvinte profetice s'au realizat pe deplin. Lupta omenirii progresiste pentru pace, desfășurată pe un front atât de larg, în zilele noastre, împotriva imperialiștilor anglo-americani care pregătesc un nou război, are drept sprijin Uniunea Sovietică.

1) „Construcția partinică”, nr. 23—24, 1939, pag. 94 (ed. rusă).

2) I. Stalin: „Problemele leninismului”, pag. 961, Ed. II-a P.M.R.

Țara noastră și marele ei conducător susțin moralul lumii muncitoare și-i întăresc încrederea în forțele ei imense.

În salutul adresat tovarășului Stalin de către delegații congresului partizanilor păcii, aceștia scriau:

„Numele D-voastră a devenit stindardul milioanei de oameni simpli ce luptă pentru pace și democrație.

D-voastră ați aprins în inimile tuturor oamenilor simpli de pe glob, credința nestrămutată în dreptatea mării cauze a luptei pentru pace din întreaga lume, a luptei pentru independența națională a popoarelor, pentru dezvoltarea legăturilor de prietenie și a înțelegerii între popoare și naționalități.

Consecvența D-voastră în lupta pentru pace, tăria D-voastră, demnitatea și curajul D-voastră ne servesc drept exemplu”.

I.

Într'adevăr nu există nici o ramură a științei și artei sovietice care să nu fi fost fecundată de ideile creatoare ale tovarășului Stalin. O valoare deosebită pentru dezvoltarea literaturii și a studiilor literare o au operele teoretice ale tovarășului Stalin. Studiul operelor tovarășului Stalin, care constituiesc un exemplu de marxism creator, contribuie la ridicarea pe o treaptă nouă, mult mai înaltă a întregii activități a scriitorilor, criticilor și istoricilor literari.

Continuând învățăturile lui Marx, Engels, Lenin, tovarășul Stalin dezvoltă și concretizează învățătura lor despre ideologie, despre nașterea și rolul transformator al ideilor sociale.

Tovarășul Stalin spune:

„Ideile și teoriile sociale sunt diferite. Există idei și teorii vechi care și-au trăit traiul și care servesc interesele forțelor societății pe cale de dispariție. Însemnătatea lor constă în faptul că ele frânează dezvoltarea societății, progresul ei. Există idei și teorii noi, progresiste, care servesc interesele forțelor progresiste ale societății. Însemnătatea lor constă în faptul că ele înlesnesc dezvoltarea societății, progresul ei, și capătă o însemnătate cu atât mai mare, cu cât reflectă mai exact nevoile dezvoltării vieții materiale a societății.

Ideile și teoriile noi nu apar decât după ce dezvoltarea vieții materiale a societății a pus în fața societății sarcini noi. Dar, odată apărute, ele devin o forță din cele mai importante, care înlesnește rezolvarea noilor sarcini puse de dezvoltarea vieții materiale a societății, înlesnește progresul societății. Și tocmai aici apare însemnătatea uriașă a rolului organizator, mobilizator și transformator al ideilor noi, al teoriilor noi, al concepțiilor politice noi, al instituțiilor politice noi. Ideile și teoriile sociale noi, apar, de fapt, tocmai pentru că sunt necesare societății, deoarece fără acțiunea lor organizatoare, mobilizatoare și transformatoare este imposibilă realizarea sarcinilor arzătoare ale dezvoltării vieții materiale a societății. Iuite pe baza noilor sarcini puse de dezvoltarea vieții materiale a societății, noile idei și teorii sociale își croiesc drum, devin un patrimoniu al maselor populare, le mobilizează, le organizează împotriva forțelor pe cale de dispariție ale societății și ușurează, în felul acesta, răsturnarea forțelor sociale pe cale de dispariție care frânează dezvoltarea vieții materiale a societății”¹⁾.

Observațiile tovarășului Stalin cu privire la caracterul transformator al ideilor progresiste, sunt, pentru scriitorii, criticii și istoricii literari, de o însemnătate primordială. De aici rezultă recunoașterea rolului revoluționar și de descătușare pe care îl are literatura însoțită de idei progresiste. De aceea, este o datorie imediată a cercetătorilor literari ca, analizând operele unui scriitor, să stabilească condițiile de apariție a ideilor noi în literatură, luate din viața concretă a societății. De aici rezultă datoria istoricilor literari de a arăta importanța ideologică a moștenirii literare, rolul conducător al literaturii de avangardă în viața spirituală a societății. Afară de aceasta, cercetătorul literar trebuie să vadă în ce măsură operele literare reacționare, care exprimau idei perimate și care serveau interesele forțelor sociale în descompunere, frâneau dezvoltarea societății, îi întârziuau mersul ei înainte.

1) „Cursul scurt de Istorie a Partidului Comunist (Bolșevic) al Uniunii Sovietice”, pag. 161—162, Ed. III. P.M.R.

Tovarășul Stalin ne arată rolul deosebit de important al ideilor noi, în organizarea și mobilizarea maselor în epocile revoluționare :

„După ce noile forțe de producție au ajuns la maturitate, raporturile de producție existente și clasele dominante care le personifică se transformă în cea bariară „de netrecut”, care poate fi înlăturată numai prin acțiunea conștientă a claselor noi, prin acțiunile violente ale acestor clase, prin revoluție. Aici apare cât se poate de viu rolul imens al nouilor idei sociale, al nouilor instituții politice, al noilor puteri politice, care sunt chemate să suprimă prin forță vechile raporturi de producție. Pe baza conflictului dintre noile forțe de producție și vechile raporturi de producție, pe baza nouilor nevoi economice ale societății, iau naștere noi idei sociale; noile idei organizează și mobilizează masele, masele se unesc într-o nouă armată politică, crează o nouă putere revoluționară și o folosesc pentru a suprima prin forță vechea stare de lucruri în domeniul raporturilor de producție și a stabili o nouă stare de lucruri. Procesul spontan de dezvoltare, cedează locul activității conștiente a oamenilor, dezvoltarea pașnică — revoluției violente, evoluția — revoluției”¹⁾.

Învățătura tovarășului Stalin despre rolul social-transformator al ideilor constituie baza teoretică în lupta dusă împotriva acelor cercetări în domeniul literaturii, care o vulgarizează, susținând că scriitorul se mărginește să reproducă în mod pasiv realitatea înconjurătoare. Din aceste considerațiuni principale ale tovarășului Stalin, rezultă, pentru savanții sovietici, concluzia fructuoasă care le permite să combată și să sfărâme concepțiile vulgar-sociologice privitoare la fenomenele literare. Într-un timp, în domeniul cercetărilor literare se manifesta activ un grup de „cercetători” ce se situau pe poziții antileniniste. După interpretarea dată de Pereverzev și discipolii săi, reșea că Pușchin e ideologul nobilimii ce tinde să acapareze poziții capitaliste, Gogol — un nobil scăpătat și așa mai departe. Operele măștrilor cuvântului erau studiate în afara legăturilor cu poporul și cu mișcările sociale ale epocii date. Marii scriitori ruși erau „prezenți” ca apărători ai claselor exploatare. Monografiile privitoare la clasicii literaturii apăreau foarte des „ca un dosar al acuzării”, — în care Pușchin și Gogol erau prezentați ca apărători ai intereselor nobilimii, ai feudalismului, etc. Acești cercetători burghezi ai literaturii se serveau foarte des de părțile slabe ale tezelor lui Plehanov, care, după cum se știe, a dus o vastă activitate de popularizare a marxismului în Rusia, însă a comis în același timp, în lucrările sale despre artă și literatură, erori grave, vulgar-sociologice.

Tovarășul Stalin ne învață că istoria nu poate fi făcută mai bună sau mai rea. Pentru savanții sovietici, problema principală cu privire la literatura clasică rezidă în faptul că ei trebuie să pună în lumină părțile ei progresiste, să scoală în relief elementele democratice și de descătușare, fără să uite în același timp necesitatea de a demasca și a critica tot ce e retrograd, reacționar, stagnant — indiferent dacă aceasta a izvorât din dorința conștientă de a apăra interesele claselor dominante sau din lipsa de înțelegere a căilor de luptă pentru eliberarea poporului.

Ca să înlăturăm rămânerea în urmă față de cerințele vieții, a științei noastre literare, e necesar să se poarte o largă campanie de critică și autocritică în cercurile științifice, în Institute, Universități, în presă. În 1930, tovarășul Stalin îi scria lui A. M. Gorchii :

„Noi nu putem fără autocritică... Fără ea ne pândește inevitabil stagnarea, putrefacția aparatului de Stat, creșterea burocratismului, slăbirea inițiativei creatoare a clasei muncitoare. Desigur, autocritica oferă material dușmanilor... Dar tot ea oferă imbold și mersului nostru înainte, pentru descătușarea energiei creatoare a celor ce muncesc, pentru dezvoltarea întrecerilor socialiste, pentru dezvoltarea brigăzilor de ucărnici, etc. Partea negativă este depășită și răsdepășită de cea pozitivă”²⁾.

Operele teoretice ale tovarășului Stalin, care sunt o concretizare și un pas înainte de dezvoltarea științei marxist-leniniste, constituie baza activității creatoare a scriitorilor și savanților în toate domeniile științei.

„Tovarășul Stalin ne învață că fără autocritică nu putem merge înainte, că autocritica ne trebuie ca aerul, ca apa, că forța bolșevismului se datorește tocmai faptului că el nu se teme de critică și că din critica lipsurilor sale el își trage energia necesară pentru mersul său înainte”³⁾.

1) „Cursul scurt de Istorie a Partidului Comunist (Bolșevic) al Uniunii Sovietice” pag. 181, Ed. III. P.M.R.

2) I. V. Stalin : „Opere”, vol. 12, pag. 173 (ed. rusă).

3) G. M. Malencov : „Tovarășul Stalin — conducătorul omenirii progresiste”, pag. 11, Ed. P.M.R.

II.

De numele tovarășului Stalin „e legată rezolvarea uneia dintre cele mai importante probleme ale revoluției — problema națională”¹⁾.

Operele tovarășului Stalin asupra problemei naționale au o importanță covârșitoare pentru dezvoltarea literaturii sovietice și a cercetărilor literare. Caracterizând trăsăturile unei națiuni, I. V. Stalin se oprește asupra unor trăsături deosebite ale caracterului psihic al oamenilor ce formează o națiune:

„Națiunile se deosebesc unele de altele nu numai prin condițiile vieții lor, ci și prin fizionomia lor spirituală, care se exprimă în particularitățile culturii naționale. Dacă Englezii, Nord-Americanii și Irlandezii, care vorbesc cu toții una și aceeași limbă, formează cu toate acestea trei națiuni diferite, apoi aici joacă un rol însemnat factura psihică specifică ce s'a format la aceste națiuni, din generație în generație, ca urmare a condițiilor de existență deosebite.

Firește că, luată în sine, factura psihică, sau — cum i se mai zice — „caracterul național”, este, pentru observator, ceva imperceptibil dar, întrucât se exprimă în originalitatea culturii comune națiunii, el este perceptibil și nu poate fi ignorat.

E de prisos să mai spun că nu poate fi vorba de „caracter național” ca ceva dat odată pentru totdeauna; el se modifică odată cu condițiile vieții, dar, întrucât există în fiecare moment dat, își pune pecetea de fizionomia națiunii”²⁾.

Din această teză a tovarășului Stalin reiese, pentru orice cercetător al fenomenelor literare, necesitatea categorică de a stabili baza națională și concret-istorică a unei sau altei opere literare, sau a creației scriitorului în întregime. Aceasta ne duce la recunoașterea specificului culturii naționale, la lupta cu cei ce neagă acest specific național, la stărpirea cosmopolitismului burghez cu orientarea lui vițioasă în definiția literaturii, ca nenațională și în afara istoriei. De aici, inevitabil, cercetătorul literar ajunge la aprecierea rolului pe care îl au tradițiile, la stabilirea însemnătății moștenirii culturale a unei sau altei națiuni. La constătuirea reprezentanților muzicii sovietice, A. A. Idanov a stabilit, pornind dela învățătura tovarășului Stalin despre națiune, raportul, în artă, între ceea ce e național și ceea ce este internațional: „Se înșeală profund acei care cred că înflorirea muzicii naționale, — atât a celei ruse, cât și a muzicii popoarelor sovietice, care intră în alcătuirea Uniunii Sovietice — înseamnă micșorarea internaționalismului în artă. Internaționalismul în artă nu se naște din înșosirea și sărăcirea artei naționale. Dimpotrivă, internaționalismul se naște acolo unde înfloarește arta națională. A uita acest adevăr, înseamnă a pierde firul conducător, a ne pierde personalitatea, a deveni cosmopoliți fără patrie. Numai acel popor care are o cultură muzicală foarte dezvoltată poate aprecia bogăția muzicală a altor popoare. Nu poți fi internaționalist, în muzică ca și în celelalte arte, dacă nu ești un adevărat patriot al Patriei tale. Dacă la baza internaționalismului stă respectul față de celelalte popoare, nu poți fi internaționalist fără a respecta și a iubi propriul tău popor”³⁾.

Tovarășul Stalin a definit leninismul drept cea mai înaltă realizare a culturii ruse, și a arătat rolul lui conducător pentru dezvoltarea culturii socialiste în U.R.S.S. După definiția tovarășului Stalin, poporul rus „este națiunea cea mai remarcabilă dintre toate națiunile care formează Uniunea Sovietică”. În Marele Război de Apărare a Patriei acesta și-a cucerit meritul „de a fi recunoscut unanim printre celelalte popoare ale țării noastre, drept forță conducătoare a Uniunii Sovietice”⁴⁾.

La 6 Noembrie 1941, în zilele de supremă încordare a poporului sovietic în Marele Război de Apărare a Patriei împotriva fasciștilor cotoptori, pătruns de un sentiment de mândrie națională, tovarășul Stalin a amintit de oamenii mari ai poporului rus. Tovarășul Stalin îi caracterizează pe canibalii hitleriști, drept oameni căzuți la nivelul fiarelor sălbatice.

„Și acești oameni” — spunea tovarășul Stalin — „lipsiți de conștiință și de cinste, acești oameni cu morala lor de fiare, au nerușinarea să îndemne la nimicirea marii națiuni ruse, nația lui Plehanov și Lenin, a lui Belinski și Cernișevski.

1) „Bolșevic”, nr. 24—1949, pag. 5.

2) I. V. Stalin: „Opere”, vol. 2, pag. 311—312, Ed. P.M.R.

3) „Constătuirea reprezentanților muzicii la C.C. al P.C. (b)” — în „Muzica Sovietică”, Ed. Cartea Rusă.

4) I. V. Stalin: „Despre Marele Război al Uniunii Sovietice pentru Apărarea Patriei” — pag. 196, 1946 (ed. rusă).

a lui Pușchin și Tolstoi, a lui Glinca și Ceacovschi, a lui Garchi și Cehov, a lui Secenov și Pavlov, a lui Renin și Suricov, a lui Suvorov și Cutuzov¹⁾).

Această înaltă prețuire a culturii ruse, făcută de Stalin „a servit drept punct de plecare pentru o acțiune vastă de propagare a literaturii ruse, ca bun național ce ne aparține. Savanții sovietici au scos în evidență, în operele lor, adâncă principialitate, amplexarea și pasiunea cu care erau tratate problemele sociale de către scriitorii progresiști ruși. Cercetătorii noștri literari au arătat cât de mare a fost rolul literaturii ruse pentru dezvoltarea spirituală a poporului, cât de mult și de pozitiv a influențat ea dezvoltarea mișcării revoluționare în Rusia. În nici o țară din Apusul Europei, literatura n'a jucat un rol atât de grandios ca în Rusia, nicăieri nu s'au pus în fața literaturii probleme de valoare atât de înaltă ca în Rusia. Lupta scriitorilor ruși îndreptată împotriva țarismului și feudalismului se transforma în luptă împotriva exploatării omului de către om. În literatura rusă și-a găsit întruchiparea credința cea mai vie în forțele creatoare ale maselor populare și lupta pentru idealurile înaintate ale umanității.

În cercetarea literaturii din trecut se observă destul de des o atitudine de nivelare. Nu se iau în considerație ce anume fapte istorice reale au dat naștere respectivei opere și ce tendințe ale procesului istoric sunt oglindite în ea. Îndeosebi acest lucru s'a manifestat concret în numeroasele greșeli și denaturări, făcute în interpretarea ideilor patriotice și imaginilor unora dintre scriitori. Cercetătorii au uitat că, până la Marea Revoluție din Octombrie, patriotismul era indisolubil legat de lupta împotriva țarismului și, prin urmare, atunci când nu era legat de năzuinți eliberatoare, patriotismul se transforma de multe ori în ceva contrar, ducând la justificarea și menținerea robiei și a asupririi.

Ideile patriotice și imaginile zugrăvite în literatura rusă din trecut trebuie studiate și interpretate în lumina învățăturii leniniste despre existența celor două culturi. V. I. Lenin scria :

„În fiecare națiune din zilele noastre există două națiuni, vom spune noi tuturor național-socialilor. Există două culturi naționale în fiecare cultură națională. Există o cultură velicoruscă a Purișchevicilor, Gucicovilor și Struveilor, dar există și o cultură velicoruscă pe care o caracterizează nume ca Cernișevski și Plehanov²⁾).

În societatea feudală-capitalistă a vechii Rusii, literatura progresistă se afla într-o continuă și neîmpăcată contradicție cu Statul, care apăra interesele claselor exploatare și dușmănea poporul. În Statul Sovietic, dimpotrivă, literatura se bucură de cel mai larg sprijin al Statului Socialist și este o chestiune de Stat.

Regimul sovietic este scump milioanele de oameni ai Patriei noastre, deoarece acest regim a realizat năzuințele de veacuri ale poporului către dreptatea socială.

„Forța patriotismului sovietic” — ne spune tovarășul Stalin — „constă în aceea că el nu are la bază prejudecăți rasiste sau naționaliste ci adâncul devotament și credința adâncă a poporului față de Patria lui Sovietică, prietenia frățască a oamenilor muncii din toate națiunile țării noastre. Patriotismul sovietic îmbină în mod armonios tradițiile naționale ale popoarelor și interesele vitale comune ale tuturor celor ce muncesc din Uniunea Sovietică. Patriotismul Sovietic nu desbină ci, dimpotrivă, leagă strâns toate națiunile și popoarele țării noastre într-o familie unică, frățască. Aci trebuiesc căutate bazele prieteniei nesdruncinate și tot mai puternice a popoarelor Uniunii Sovietice³⁾).

În societatea noastră socialistă, pentru prima oară în istorie, interesele Statului coincid într-un tot cu interesele poporului. Eliberat de contradicțiile inevitabile ale regimului exploatator, sentimentul patriotic a căpătat, în societatea sovietică, o dezvoltare necunoscută și un sens istoric nou.

Lenin și Stalin ne învață că, în condițiile regimului de exploatare, cea mai înaltă datorie patriotică a muncitorilor și țăranilor este lupta pentru eliberarea țării, lupta pentru înlăturarea puterii moșierilor și capitaliștilor. Sub conducerea lui Lenin și Stalin, clasa muncitoare din Rusia, a reușit să scoată țara din starea ei de înăpoiere și s'o ducă pe calea progresului istoric. Partidul Bolșevic a împiedicat trans-

1) I. V. Stalin : „Despre Marele Război al Uniunii Sovietice pentru Apărarea Patriei” pag. 28, Ed. P.C.R. — 1945.

2) Vezi : „Lenin despre literatură”, pag. 175, Ed. P.M.R.

3) I. V. Stalin : „Despre Marele Război al Uniunii Sovietice pentru Apărarea Patriei”, pag. 173—174, Ed. P.C.R. — 1945.

formarea Rusiei într-o colonie a imperialismului străini. Înlăturarea guvernului burghezo-moșieresc în Rusia corespundea întru totul intereselor naționale ale poporului. Lenin scria: „Interesul mândriei naționale a velicorușilor (luat nu într'un sens slugarnic) coincide cu interesul socialist al proletarilor velicoruși (și al tuturor celorlalți)”¹).

În proclamația dată în 1905 de către Comitetul, condus de tovarășul Stalin, al Partidului Bolșevic din Bacu, se spunea: „Cu țarul, dar contra Patriei sau cu Patria, dar contra țarului și a guvernului său”²).

Cercetătorul literar sovietic trebuie să distingă în istoria oricărei culturi naționale, ceea ce e progresist, de ceea ce e reacționar, să ia tot ce este mai înaintat în aceasta și să dea deoparte tot ce e conservator. Lenin scria: „...din fiecare cultură națională noi luăm numai elementele ei socialiste și democratice, le luăm pe ele numai și incontestabil, ca să le opunem culturii burgheze și naționalismului burghez al fiecărei națiuni”³).

În condițiile Statului socialist, forma națională a culturii reprezintă în sine un mijloc de exprimare a conținutului socialist. În societatea sovietică, arta și literatura sunt indisolubil legate de lupta pentru comunism. Desprinderea formelor naționale de cultură, de conținutul ei socialist, crează posibilități de manifestare a naționalismului burghez. Tovarășul Stalin spune: „...rămășițele capitalismului în conștiința oamenilor au, în domeniul național, o viabilitate mult mai mare decât în oricare alt domeniu. Ele au mai mare viabilitate, deoarece au posibilitatea să se mascheze bine în costumul național”⁴).

Pe de altă parte, afirmațiile cum că proletariatul, fiind purtător al ideologiei internaționaliste, nu ar trebui să se preocupe de formele naționale ale culturii, duc de fapt la înăbușirea culturii naționale și nu sunt altceva decât o expresie a șovinismului imperialist. Tovarășul Stalin a demască caracterul antiproletar și antipopular al unor asemenea afirmații.

În lucrarea tovarășului Stalin „Problema națională și leninismul” este dezvoltată mai departe teoria marxist-leninistă despre problema națională. Enunțând teza despre nouile națiuni socialiste, create în Uniunea Sovietică, tovarășul Stalin arată deosebirea esențială între națiunile burgheze și cele socialiste: „Pe ruinele vechilor națiuni burgheze, apar și se dezvoltă nouile națiuni socialiste, care sunt mult mai unite ca oricare altă națiune burgheză, deoarece sunt în afara contradicțiilor înverșunate de clasă, care subminează națiunile burgheze, și mult mai populare ca oricare altă națiune burgheză”⁵).

Această lucrare a tovarășului Stalin are o însemnătate covârșitoare pentru proletariatul internațional și partidele comuniste, în lupta lor contra naționalismului burghez și a cosmopolitismului, în lupta pentru independența țărilor lor, pentru rezolvarea justă a problemei național-coloniale.

Rezolvând la noi în țară problema națională în folosul celor ce muncesc, Lenin și Stalin au contribuit la înflorirea culturii și a literaturii. Situația s'a schimbat radical odată cu dezvoltarea literaturii celorlalte popoare frățești din Uniune.

„Revoluția socialistă” — spune tovarășul Stalin — „...a sporit numărul de limbi, deoarece scuturând păturile cele mai de jos ale omenirii și împingându-le pe arena politică, trezește la o viață nouă o serie de naționalități înainte necunoscute sau puțin cunoscute. Cine ar fi putut crede că Rusia țaristă cuprindea aproape 50 de națiuni și grupuri naționale? Dar Revoluția din Octombrie, rupând lanțurile de veacuri, a adus pe scena istoriei un șir întreg de popoare și naționalități uitate, trezindu-le la o viață nouă, la o nouă dezvoltare”⁶).

Una din particularitățile minunate ale literaturii sovietice îl constituie caracterul ei multinational. Prietenia dintre popoarele țării noastre, politica națională leninistă-stalinistă a Statului sovietic, au asigurat o largă dezvoltare culturală popoarelor din U.R.S.S. Acest lucru s'a oglindit și în succesele mari realizate de ele în domeniul literaturii. Scriitorul sovietic, de orice naționalitate ar fi, este un adevărat patriot al națiunii din care face parte, este, în același timp, un patriot al întregii Uniuni Sovietice.

1) Vezi: „Lenin despre literatură”, pag. 182, Ed. P.M.R.

2) „Bolșevic”, nr. 10—1942, pag. 38.

3) V. I. Lenin: „Opere”, vol. XVII, pag. 137 (ed. rusă).

4) I. V. Stalin: „Problemele leninismului”, pag. 755, Ed. II-a P.M.R.

5) I. V. Stalin: „Opere”, vol. 11, pag. 340—341 (ed. rusă).

6) I. V. Stalin: „Opere”, vol. 7, pag. 139, (ed. rusă).

Pentru dezvoltarea literaturii sovietice a avut o deosebită importanță expunerea tovarășului Stalin din 18 Mai 1925: „Despre problemele politice ale universității popoarelor orientale”.

În acea perioadă se discuta aprig posibilitatea creerii unei literaturi și a unei arte proletare. Unii, bazându-se pe teoria contrarevoluționară a troțkiștilor despre imposibilitatea creerii socialismului la noi în țară, îi atacau pe acei cari susțineau necesitatea creerii unei noi culturi. Alții (grupa revistei „Na postu” — „De gardă”) se prefăceau că luptă pentru o literatură proletară, deși, în concepția lor, literatura proletară era lipsită de conținut socialist. De fapt „napostovții” (cei dela „Garda”), camuflându-se înăpoia frazelor umflate, ajungeau la aceleași concluzii ca și troțkiștii, care încercau să nege arta socialistă.

Expunerea tovarășului Stalin a trasat linia generală de dezvoltare a culturii sovietice. Tovarășul Stalin spunea:

„Noi creem o cultură proletară. Asta-i adevărat. Dar tot atât de adevărat este faptul că cultura proletară, socialistă în conținut, ia forme și mijloace de exprimare diferite, la diferite popoare, care sunt atrase în construirea socialismului, după felul de viață, limbă, etc. Proletară în conținutul ei și națională ca formă — iată aspectul culturii generale umane spre care merge socialismul. Cultura proletară, nu desființează cultura națională, îi dă numai conținut. Și invers, cultura națională nu desființează cultura proletară, ci îi dă formă” 1).

Tovarășul Stalin a pus problema Rusiei și a Occidentului dintr'un punct de vedere nou. Tovarășul Stalin, Idanov și Kirov, au arătat în „Obsevațiile cu privire la schița manualului de „Istorie a U.R.S.S.”, că nouă ne trebuie o expunere a Istoriei U.R.S.S. „...în care istoria Rusiei să nu fie ruptă de istoria celorlalte popoare din U.R.S.S. — în primul rând, și unde istoria popoarelor din U.R.S.S. să nu fie ruptă de istoria general europeană și în genere de istoria universală — în al doilea rând” 2).

În sec. al XIX-lea, revoluțiile burgheze și mișcările socialiste din Apusul Europei au avut o mare influență asupra înjghebării mișcării revoluționare din Rusia. Cu timpul, însă, situația s'a schimbat. În 1882, Marx și Engels constatau că „Rusia reprezintă avangarda mișcării revoluționare din Europa” 3).

Lenin scrie în 1902: „Istoria a pus acum în fața noastră o problemă imediată, care este una dintre cele mai revoluționare din toate problemele imediate ale proletariatului din oricare altă țară” 4).

Lenin mai spunea că: „...problemele naționale ale social-democrației ruse sunt probleme, cum n'au fost puse în fața nici unui Partid social-democrat din lume” 5).

Tovarășul Stalin a continuat și a dezvoltat în condițiuni noi învățătura lui Marx, Engels, Lenin despre strămutarea centrului de mișcare revoluționară din Apus în Rusia.

În Iulie 1917, la congresul al VI-lea al Partidului nostru, tovarășul Stalin a rostit acele cuvinte profetice care au căpătat o valoare istorică universală. Tovarășul Stalin a spus:

„A cere ca Rusia „să aștepte” cu transformările socialiste până ce „va începe” Europa, ar fi un pedantism nedemn. „Începe” țara cu cele mai multe posibilități...” 6).

„Nu este exclus ca tocmai Rusia să fie țara care să deschidă drumul spre socialism... Trebuie să ne debarasăm de ideea perimată că numai Europa ne poate arăta calea. Există un marxism dogmatic și un marxism creator. Eu mă situez pe platforma marxismului creator” 7).

Mai departe, tot în 1917, tovarășul Stalin revine la problema Rusiei și a Apusului și spune:

„Se spunea odată în Rusia că lumina socialismului vine din Apus. Și era adevărat, căci acolo, în Apus, am învățat noi ce înseamnă revoluție și socialism.

Odată însă cu începutul mișcării revoluționare în Rusia, situația s'a schimbat intrucâtva.

În 1906, când revoluția mai era încă în dezvoltare în Rusia, Apusul a ajutat reacțiunea țaristă să se refacă, acordându-i un împrumut de 2 miliarde de ruble. Și,

1) I. V. Stalin: „Opere”, vol. 7, pag. 138 (ed. rusă).

2) „Pentru studiul istoriei. Culegeri” — Ed. școlii superioare de Partid a C.C. al P.C. (b) pag. 23 (ed. rusă).

3) Marx și Engels: „Opere”, vol. V, pag. 601 (ed. rusă).

4) V. I. Lenin: „Opere”, vol. V, pag. 345, (ed. rusă).

5) Idem, pag. 342.

6) I. V. Stalin: „Opere”, vol. 3, pag. 185, Ed. P.M.R.

7) I. V. Stalin: „Opere”, vol. 3, pag. 198—199, Ed. P.M.R.

într'adevăr, țarismul s'a întărit atunci cu prețul unei noi aserviri financiare a Rusiei față de Apus.

Cu această ocazie s'a făcut atunci observația că Apusul exportă în Rusia nu numai socialismul, dar și reacțiunea sub forma miliardelor.

Acum ni se înfățișează un tablou mult mai grăitor. În clipa în care revoluția rusă își încordează toate forțele pentru a-și apăra cuceririle, iar imperialismul se străduiește s'o doboare, capitalul american furnizează miliarde coaliției Chereșchi—Miliucov — Tereteli, pentru ca, punând definitiv frâu revoluției ruse, să torpileze mișcarea revoluționară crescândă din Apus.

Aceasta-i adevărul.

Se poate deci spune că Apusul exportă în Rusia nu atât socialismul și eliberarea, cât robia și contrarevoluția¹⁾.

Subliniind însemnătatea internațională a Marei Revoluții socialiste din Octombrie, care a constituit o cotitură hotărâtoare în întreaga istorie universală, tovarășul Stalin scria: „Din această clipă, partidul nostru s'a transformat dintr'o forță națională într'o forță mai ales internațională, iar proletariatul rus, dintr'un detașament înapoiat al proletariatului internațional, în avangarda acestuia”²⁾.

Aceste minunate teze ale tovarășului Stalin ne încarmează în lupta noastră împotriva actualei culturi burgheze, împotriva ploconirii față de Apus. Luată din inițiativa tovarășului Stalin, Hotărârile Comitetului Central al Partidului Comunist (Bolșevic) asupra problemelor ideologice, au dat o lovitură puternică atitudinii liberale și lipsite de principialitate față de arta putredă și goală de conținut a Apusului burghez.

În timp ce în U.R.S.S. s'a dezvoltat o literatură bogată care oglindește succesele grandioase ale construcției socialiste, care a creat imaginea omului nou, literatura burgheză din Apus merge spre descompunere și decădere. Cultura și literatura burgheză, care simt o spaimă de moarte în fața revoluției socialiste, se găsesc într'o stare de lăncezeală, fiind pătrunse de misticism, superstiții, pornografie. Baza morală a culturii din lumea capitalistă este după definiția lui A. A. Jdanov „... putredă și morbidă, această cultură fiind pusă în serviciul proprietății capitaliste, particulare, în slujba lacomelor interese egoiste ale vârfurilor burgheze ale societății”³⁾.

Învățăturile tovarășului Stalin cu privire la Rusia și Apusul Europei, constituie baza teoretică a luptei împotriva studiului liberal-burghez al literaturii, în special împotriva „școlii” lui Veselovskii, care devenise un focar de ploconire în fața străinătății.

Metoda „comparativ-istorică” a lui Veselovskii și a elevilor săi ducea la izolarea literaturii de viață, adică la formalism. Izolând literatura de izvoarele populare și de idealurile democratice ale păturii sociale progresiste ruse a epocii, adepții lui Veselovskii cercetau cu deosebită râvnă influențele unor scriitori asupra altora, subliniind mai ales influența scriitorilor străini asupra celor ruși. Aruncând deoparte conținutul ideologic și valoarea moștenirii literare a clasicilor ruși, cosmopolitii și formalistii reduc pe marii scriitori ai Patriei noastre la nivelul unor elevi și imitatori ai scriitorilor străini. Inevitabil, asemenea cercetători se coboară la rolul de propagandiști ai literaturii fără conținut, ai așa zisei „independențe” a literaturii față de viața socială.

În Hotărârea Comitetului Central al Partidului Comunist (Bolșevic) din 10 Februarie 1948, cu privire la opera lui V. Muradeli, „Marea prietenie”, în care se acordă o deosebită atenție necesității de îmbinare „în muzică, a unui conținut înalt cu perfecțiunea artistică a formei muzicale” cercetătorii literari au primit indicații clare în problemele specificului artei. Condamnând direcția formalistă în muzica sovietică, Hotărârea propune dezvoltarea „...înălței măestriei profesionale, îmbinate în același timp cu simplitatea, care face accesibile operele muzicale”. Demascând cu hotărâre pe unii dintre compozitorii sovietici care nu s'au eliberat încă de rămășițele ideologiei burgheze și care se află... „...sub influența muzicii contemporane decadente din America și Apusul Europei”, Comitetul Central al Partidului Comunist (Bolșevic) indică drept model tradițiile cele mai bune ale muzicii clasice ruse și apusene.

„Îndepărtarea de masele populare a unor reprezentanți ai muzicii sovietice” — cetim în Hotărârea Comitetului Central al Partidului Comunist (Bolșevic) — „a ajuns până acolo, încât în rândurile lor a început să se răspândească „teoria” putredă, în virtutea căreia lipsa posibilității de înțelegere a muzicii multora dintre compozitorii sovietici con-

1) I. V. Stalin: „Opere”, vol. 3, pag. 251—252, Ed. P.M.R.

2) I. V. Stalin: „Opere”, vol. 5, pag. 109, Ed. P.M.R.

3) A. A. Jdanov: „Raport asupra revistelor „Zvezda” și „Leningrad”; pag. 42 Ed. P.M.R.

temporari de către popor se explică prin faptul, că poporul, chipurile, „n'a reușit să se ridice” până la înțelegerea muzicii lor complicate și că vor trece sute de ani până ce o va putea pricepe și, deci, nu e cazul să se sinchisească dacă unele opere muzicale nu-și găsesc ascultători. Această teorie anti-populară, și la baza ei în întregime individualistă, a contribuit într-o măsură și mai mare la izolarea unora dintre compozitorii și cercetătorii muzicii față de critica societății sovietice și la închiderea lor într-o carapace”¹⁾.

Opinia publică sovietică, condamnând definitiv falsele inovații ale unora dintre compozitorii noștri, inovații cari de fapt nu sunt decât o renunțare la moștenirea clasică, la muzica populară, la dorința de a servi poporul pentru a fi pe placul unui grup neînsemnat de esteți, obligă pe scriitori și cercetători literari să tragă concluziile corespunzătoare. Inovația autentică nu înseamnă renunțarea la tradiție, ci dezvoltarea ei, pe baza noulor idei apărute în viața spirituală a popoarelor.

III.

Operele tovarășului Stalin conțin o înaltă prețuire a literaturii clasice ruse. Despre marea însemnătate principală pe care o acordă tovarășul Stalin literaturii ruse, ne stă mărturie folosirea frecventă a imaginilor artistice. Folosind operele clasice ale literaturii ruse în lupta socială contemporană, tovarășul Stalin subliniază, prin aceasta, semnificația lor actuală. În zilele Marelui Război de Apărare a Patriei, într-un ordin de zi adresat armatei, tovarășul Stalin citează cuvintele lui M. Gorki: „dacă dușmanul nu se predă — el trebuie nimicit”.

Încă din tinerețe, tovarășul Stalin își manifesta dragostea față de literatură și artă, față de expresia artistică. În școala confesională, tovarășul Stalin nu se limitează la biblioteca școlară, ci își procură operele lui Acachii Țereteli, Ilia Cevcevadze și R. Eristavi. În seminar, după cum ne povestește, în amintirile sale, G. Glurdjide, colegul lui de școală, tovarășul Stalin

„...era pasionat de citirea cărților „particulare”. În jurul lui se adunau tovarășii. Ca să ne orientăm mai bine în problemele ce ne interesau, noi citeam „Istoria culturii” de Lippert, „Război și pace”, „Stăpânul și lucrătorul”, „Sonata Kreutzer”, „Învieră” de Lev Tolstoi, deasemenea pe Pisarev, Dostoevski, Shakespeare, Schiller, etc.

Cartea era prietenul nedespărțit al tovarășului Stalin, el nu o lăsa deoparte nici în timpul mesei”²⁾.

Un alt prieten de școală al tovarășului Stalin, P. Capanadze își amintește:

„Iosif a învățat să deseneze foarte bine, cu toate că pe atunci noi nu învățam desennul la școală. Imi amintesc de portretele lui Șota Rustaveli și ale altor scriitori georgieni, pe care el le desenase.

În anii școlarității, Iosif a citit aproape toate cărțile din biblioteca din Gori: operele lui Ignatii Ninoșvili, Ilia Cevcevadze, Acachii Țereteli, și ale altora. Operele mai însemnate ni le recomandă și nouă ca să le citim sau ne povestea conținutul lor. Imi amintesc ce impresie i-a lăsat povestirea lui I. Ninoșvili, intitulată „Goghia Ușvili”, în care e-a descrisă situația țăranimii asuprite și lipsite de drepturi”³⁾.

Cunoscând sub toate aspectele literatura rusă, literatura popoarelor din U.R.S.S. cât și cea de peste hotare, tovarășul Stalin folosește pe larg imaginile literare în lupta social-politică. Pentru a scoate în lumină una sau alta din laturile vieții sociale, în cuvântările, articolele, referatele sale, el citează întotdeauna anumite expresii, epizoade caracteristice din operele diferiților scriitori. Imaginile literare în operele tovarășului Stalin sunt o armă necruțătoare în lupta împotriva lumii vechi; prin influența lor emotivă, ele întăresc argumentarea și fac și mai accesibile cetitorului și ascultătorului cuvintele lui.

Tovarășul Stalin folosește de cele mai multe ori imagini din literatura rusă. Locul predominant în lucrările lui îl ocupă citatele din operele clasice ale secolului al

1) „Pravda” din 11 Februarie 1948.

2) „Povestirile bătrânilor muncitori din Transcaucazia despre marele Stalin” — în „Tânără Gardă”, 1937, pag. 20 (ed. rusă).

3) „Povestirile bătrânilor muncitori din Transcaucazia despre marele Stalin” — în „Tânără Gardă”, 1937, pag. 20 (ed. rusă).

XIX-lea, Crâlov, Pușchin, Lermontov, Gogol, Colițov, Necrasov, Scedrin, G. Uspenschi, Ostrovski, Cehov. Dintre scriitorii sovietici contemporani, întâlnim pe Gorchii, Maia-covski, Ehrenburg și încă alți câțiva. Dintre scriitorii străini Cervantes, Shakespeare, Schiller, Goethe, Heine, Whitman și alții.

Tovarășul Stalin întrebuițează adeseori, în articolele și rapoartele sale, proverbe, zicături și maxime populare. Caracterul lor laconic, plasticitatea și exactitatea lor, întăresc motivarea și argumentarea, fac cuvântul mult mai accesibil masselor¹⁾.

Neavând posibilitatea să arătăm și să caracterizăm aici toată abundența de imagini, citate și expresii din operele literare care se găsesc în lucrările lui Stalin, să ne oprim asupra unor citate literare care ne vor ajuta să vedem mai limpede concepțiile literare ale tovarășului Stalin și principiile de folosire a imaginilor artistice literare.

Înainte de toate, trebuie să subliniem comunitatea acestor principii la Lenin și Stalin. Amândoi văd în literatură un mijloc eficace de luptă cu dușmanii politici și cu lipsurile noastre în activitatea de partid și de Stat. Schimbând sensul, dând un nou conținut istoric-social imaginii literare din opera cutărui sau cutărui scriitor, apelând la materialul literar, Lenin și Stalin își întăresc argumentele, le dau mai multă lumină și viață, le dau țaria lucrului real. Autorii cei mai des citați de Lenin și Stalin sunt marii satirici, cari biciuiesc lumea veche a proprietarilor — Scedrin, Gogol, Crâlov. Conducătorii noștri au trebuit să ducă o luptă înverșunată cu dușmanii proletariatului și ai statului sovietic, deoarece este perfect justificat faptul că, și Lenin și Stalin fac apel la scriitorii care, prin imaginile din operele lor, prin plasticitatea expresiilor lor i-au ajutat ca argumentele, motivele, dovezile să le fie mai expresive.

Ironizând pe publiciștii burghezi din Europa, care în aprecierile lor calomnioase au privit proiectul Constituției sovietice ba ca un „petec de hârtie”, ba ca un act al guvernului Sovietic ce nu era decât un „pas spre dreapta”, ba ca „o renunțare la dictatura proletariatului”, tovarășul Stalin citează pasagi minunat de vii din „Povestea șefului zelos” a lui Scedrin și din „Suflete moarte” a lui Gogol.

Tovarășul Stalin întrebuițează de mai multe ori expresia lui Scedrin — „tâlharii condeiului” la adresa ziariștilor americani, vânduți banului, acei cari l-au calomniat pe Lenin, au calomniat Partidul Bolșevic, au falsificat faptele, au denaturat în mod nerușinat realitatea.

În expunerile lui, atunci când biciuiește birocratismul, îngustimea de vederi, „realismul” burghez, fantezia „revoluționară”, „amețeala din cauza succeselor”, lășitatea și teama de greutate, tovarășul Stalin face apel la imagini din operele lui Scedrin, Gogol, Cehov.

Tovarășul Stalin apelează și la imaginile satirice din operele scriitorilor sovietici. În lecțiile „Despre bazele leninismului”, ținute la universitatea Sverdlov în 1924, tovarășul Stalin caracterizează (în capitolul IX) stilul de muncă al lui Lenin. Vorbind despre însemnătatea elanului revoluționar rus, I. V. Stalin condamnă credința nesănătoasă în decretomania și vorbăria goală. Apoi, își amintește de o lucrare a lui Ehrenburg. „Cine nu cunoaște boala scrisului „revoluționar” și a planomaniei „revoluționare”, care au ca izvor credința în puterea decretelor, capabile să facă și să prefacă totul? Unul din scriitorii ruși, I. Ehrenburg, a zugrăvit în povestirea sa „Uskomcel” („Omul comunist perfecționat”), un tip de „bolșevic” atins de această boală, care își pusese ca scop să dea schema omului de o perfecțiune ideală și care... „s’a împotmolit” în această „muncă”. Povestirea are multe exagerări, dar ca autorul a sesizat în mod just boala, asta-i neîndoios”²⁾.

Tovarășul Stalin face adesea apel la poeziile lui Necrasov. Vorbind de Rusia veche, despre starea ei de înapoiere, arătând problemele ce stau în fața economiștilor, tovarășul Stalin amintește: „...cuvintele poetului de dinainte de revoluție: „Tu ești și săracă și îmbelșugată, tu ești și puternică și neputincioasă, Măicută Rusie!”³⁾.

Aceste cuvinte sunt citate și de Lenin în 1918. Stabilind sarcina centrală a momentului respectiv, Lenin folosește ca epigraf cuvintele amintite din Necrasov și scrie:

1) Vezi lucrările speciale asupra temei: E. Macarov: „Imaginile literare la Stalin” („Contemporanul literar” — nr. 13 din 1939 pag. 186—196); D. Potapov: „Imaginile literare în articolele și cuvântările tovarășului Stalin” („Voronejul literar” nr. 1 — 1940, pag. 50—68) — (ed. rusă).

2) I. V. Stalin: „Problemele leninismului” pag. 129, Ed. II-a P.M.R.

3) I. V. Stalin: „Problemele leninismului”, pag. 530, Ed. II-a P.M.R.

„...trebuie să depunem toate eforturile ca Rusia să nu mai fie săracă și fără putere, ci să ajungă în înțelesul deplin al cuvântului, puternică și îmbelșugată”¹⁾.

Concomitent cu apelul pe care îl face la imaginile din literatura satirică, tovarășul Stalin folosește foarte des temele poeziei revoluționare. Prin aceasta, expunerile lui cu caracter de agitație capătă o mai mare expresivitate. Parafrazănd cuvintele din poezia lui Necrasov, „Sămănătorul”, tovarășul Stalin scrie în proclamația din 8 Ianuarie 1905: „Haideți să răspândim sămânța cea bună în masele largi ale proletariatului. Să ne întindem unii altora mâinile și să ne strângem în jurul comitetelor de partid!”²⁾.

Stilul conferințelor, articolelor și expunerilor tovarășului Stalin te uimește prin simplitatea lui, prin accesibilitatea lui deplină. Toate exemplele, toate comparațiile, analogiile și epitele, în expunerile tovarășului Stalin, au drept scop să trezească cititorului anumite asociații, prin care cititorul să capete mai mult interes pentru materialul expus, să-l înțeleagă mai ușor.

Limbaajul operelor tovarășului Stalin constituie un subiect aparte: aici, noi îl vom atinge numai în măsura în care el este legat de subiectul nostru.

Plasticitatea excepțional de vie constituie una din trăsăturile esențiale ale stilului tovarășului Stalin. Să dăm două-trei exemple. În proclamația din 1905 — „Muncitori din Caucaz, a sosit vremea răzbunării!” — tovarășul Stalin scrie:

„Revoluția rusă este inevitabilă. Este tot așa de inevitabilă cum este inevitabil răsăritul soarelui! Puteți opri soarele care răsare? Forța principală a acestei revoluții este proletariatul dela orașe și sate, iar stegarul ei este partidul muncitoresc social-democrat, și nu d-voastră, domnilor liberali! Dece uitați acest „mic amănunt” evident?

Incepe furtuna, prevestitoarea zorilor. Nu de mult, proletariatul din Caucaz și-a exprimat în unanimitate, dela Bacu la Batum, disprețul pentru absolutismul țarist. Nu încapă îndoială că această încercare glorioasă a proletarilor din Caucaz nu va fi fără folos pentru proletarii din alte colțuri ale Rusiei. Citiți, mai departe, nenumăratele rezoluții ale muncitorilor care exprimă profundul lor dispreț pentru guvernul țarist, ascultați murmurul surd, dar puternic, al satelor — și vă veți convinge că Rusia este o armă încărcată gata să tragă și care se poate descărca la cea mai mică zguduire. Da, tovarăși, nu e departe vremea când revoluția rusă își va întinde pânzele și „va șterge de pe fața pământului” mârșavul tron al țarului odios!”³⁾.

În proclamația „Cetățeni!”, dată în 1905, la Tiflis, tovarășul Stalin ne zugrăvește o imagine vie a Rusiei care se trezește:

„Proletariatul din Rusia, acest uriaș de nebiruit, s’a pus din nou în mișcare... Întreaga Rusie este cuprinsă de o largă mișcare grevistă. Ca printr’o lovitură de baghetă magică, pe tot întinsul necuprins al Rusiei viața s’a oprit deodată. Numai la Petersburg și la căile ferate din acest oraș sunt în grevă peste un milion de muncitori. Moscova — vechea capitală liniștită, neclintită, credincioasă Romanovilor — este cuprinsă toată de valvătaia revoluției. Harcovul, Chievul, Ecaterinoslavul și alte centre culturale și industriale, tot centrul și sudul Rusiei, toată Polonia și, în sfârșit, tot Caucazul s’au oprit în loc, privind amenințător absolutismul.

Ce se va întâmpla? Cu înfrigurare și cu inima strânsă așteaptă întreaga Rusie răspunsul la această întrebare. Proletariatul aruncă mânușa blestematului monstru cu două capete”⁴⁾.

Cuvântările tovarășului Stalin se caracterizează printr’o înaltă expresivitate și forță artistică. Am putut cita o serie de pasagii, vii și de neuitat, din cuvântările sale. Ne vom limita la un exemplu din cuvântarea adresată absolvenților Academiei Militare în ziua de 4 Mai 1935. Arătând necesitatea prețuirii oamenilor, a cadrelor, a muncitorilor, tovarășului Stalin a spus:

„Imi amintesc de un caz din Siberia, unde mă aflam într’un timp în exil. Era primăvara, în vremea când apele creșteau. Vreo treizeci de oameni s’au dus să prindă lemnele luate de apa furioasă a unui râu mare. Spre seară, când s’au înapoiat în sat, lipsea unul dintre ei. La întrebarea, unde este al treizecilea, ei au răspuns cu nepăsare că al treizecilea „a rămas acolo”. La întrebarea mea: „cum așa, a rămas?” ei mi-au răspuns cu aceeași nepăsare: „ce tot mai întrebați? S’a înecat, se vede!”. Și îndată unul din ei a început să se grăbească nu știu încotro, spunând că „trebuie să mă duc

1) V. I. Lenin: „Opere”, vol. XXII, pag. 376 (ed. rusă).

2) I. V. Stalin: „Opere”, vol. I, pag. 81, Ed. P.M.R.

3) I. V. Stalin: „Opere”, vol. I, pag. 80—81, Ed. P.M.R.

4) I. V. Stalin: „Opere”, vol. I, pag. 189, Ed. P.M.R.

să adăp iapa". La dojana mea că ei au mai multă milă de vite decât de oameni, unul din ei mi-a răspuns, în aprobarea tuturor celorlalți: „Dar de ce să ne fie milă de ei, de oameni? Oameni putem face oricând. Dar iapa... încearcă să faci o iapă". Iată o trăsătură, neînsemnată poate, dar foarte caracteristică. Mie îmi pare că purtarea nepăsătoare a unora dintre conducătorii noștri față de oameni, față de cadre, și nepriceperea de a prețui oamenii constituie o rămășiță a acelei atitudini ciudate a oamenilor față de oameni, manifestată în episodul din Siberia îndepărtată pe care vi l-am povestit" 1).

IV.

Marx scria că „societatea capitalistă este dușmana artei și a poeziei”. În lucrările sale — și în cele dinaintea de revoluție și în cele din pericula Marei Revoluții din Octombrie — Lenin a definit poziția artei și literaturii în societatea socialistă. Dezvoltând ideile lui Marx și Engels în problemele esteticii socialiste, Lenin a creat învățătura despre spiritul de partid în literatură. Combătând pe teoreticienii burghezi, care au afirmat cu ipocrizie existența „libertății” de creație artistică la scriitorii și artiștii din societatea capitalistă, Lenin a demonstrat că, din moment ce în societatea omenească împărțită în clase antagonice se duce lupta între forțele reacțiunii și forțele progresului, nu poate să existe o literatură care să fie în afara acestei lupte. Lenin spune că așa zisa „libertate” a artistului burghez, enunțată doar în vorbe, nu este de fapt decât o încercare de a ascunde dependența acestuia de „sacul cu bani”. Acestei „libertăți”, Lenin îi opune ideea spiritului de partid, ideea servirii fațșe de către scriitorii a Partidului bolșevic, care este conducătorul și detașamentul de avangardă al poporului. Principialitatea este temelia temeliiilor artei. Scriitorul numai atunci e liber în creație, când a înțeles legile de dezvoltare istorică a societății, când este devotat poporului său, când luptă pentru idealurile lui socialiste.

Spiritul de partid în literatură nu limitează adevărata libertate a artei, ci, dimpotrivă, o presupune. Lenin scria că „...activitatea literară poate fi supusă mai puțin ca ori care alta unei egalări mecanice, unei nivelări...”, că „în creația artistică, incontestabil, e necesar să se asigure o libertate cât mai mare inițiativei personale, înclinărilor individuale, gândirii și fanteziei, forme și conținutului” 2).

Lenin afirmase, că scriitorii cari vor apăra principiul partinității bolșevice a literaturii, siguri de victoria socialismului, vor putea crea o artă măreață, pusă în slujba milioanelor de oameni din popor. O astfel de artă a devenit literatura sovietică, a cărei dezvoltare este îndrumată cu succes de Partidul lui Lenin și Stalin.

Din învățătura tovarășului Stalin cu privire la rolul social-transformativ al ideilor progresiste în epocile revoluționare, reiese recunoașterea rolului important al literaturii ca factor activ al dezvoltării sociale.

În convorbirea cu prima delegație muncitorească din America, în 1927, tovarășul Stalin a determinat locul artei și științei în societatea comunistă în felul următor:

„Dacă schițăm anatomia societății comuniste aceasta va fi o societate... e) unde arta și știința se vor bucura de condițiuni suficient de favorabile ca să poată dobândi înflorirea complexă; j) unde omul eliberat de grija zilei de mâine și scutit de necesitatea de a se conforma mai „marilor lumii”, va deveni într-adevăr liber” 3).

După revoluția socialistă din Octombrie, Lenin și Stalin au fost chemați să conducă un proces nemaicunoscut în istoria lumii — procesul formării personalității umane, în noile condiții socialiste. Lenin și Stalin au devenit inspiratorii, conducătorii și organizatorii acțiunii vaste de reeducare a maselor de milioane din Rusia. Lenin și Stalin au pus în fața scriitorilor sovietici greua și importantă problemă de a studia noua realitate sovietică. Ei au arătat metodele și calea de dezvoltare a artei și literaturii socialiste în țara noastră. Partidul bolșevic a respins concepția burgheză despre dezvoltarea întâmplătoare a artei și a literaturii.

„În Uniunea Sovietică nu numai că se înfăptuiește o dezvoltare a vieții economice a țării după un plan de perspectivă unic și bine organizat, dar se introduce și

1) I. V. Stalin : „Problemele leninismului”, pag. 781, ed. II-a P.M.R.

2) V. I. Lenin : „Opere”, vol. 10, pag. 28 (ed. rusă).

3) I. V. Stalin : „Opere”, vol. 10, pag. 134 (ed. rusă).

planificarea în toate celelalte ramuri ale vieții sociale, ceea ce are ca scop accelerarea dezvoltării generale și multilaterale a culturii popoarelor din U.R.S.S., precum și avântul și înflorirea științei și artelor... Literatura și arta noastră devin din ce în ce mai mult stegarul epocii noastre staliniste, contribuind în mare măsură la succesele poporului sovietic, însușindu-l în muncă și în luptă, răspândind influența sovietică departe în afara hotarelor Patriei noastre”¹⁾.

Istoria universală n’a cunoscut nici un partid politic care să fi avut o politică temeinică și complet documentată în domeniul organizării literaturii. În Statul Sovietic a fost elaborat și se aplică pentru prima oară un program precis de dezvoltare a creației literare. Prin toate măsurile luate în domeniul dezvoltării culturale, puterea sovietică îndeamnă pe scriitori să se conducă în activitatea lor după ideile comuniste, după politica Partidului Bolșevic. Aici pot fi citate, în primul rând, Hotărârile Comitetului Central al Partidului Comunist (Bolșevic) în problemele literaturii, Hotărârile guvernului sovietic asupra organizării aniversărilor marilor scriitori și ale oamenilor artei, decorarea cu ordine a măestrilor cuvântului. O expresie a grijii deosebite și a atenției personale a tovarășului Stalin față de dezvoltarea științei, artei și literaturii o constituie premiile staliniste, care se acordă în fiecare an unui număr foarte mare de oameni ai culturii. Numai în anii de după război, între 1945—1949 „...2540 muncitori pe tărâmul științei, tehnicei, artei și literaturii au primit înaltul titlu de laureat al premiului Stalin”²⁾.

Arta și literatura sovietică, oglindind noua realitate socialistă, au devenit în U.R.S.S. forța care modelează conștiința oamenilor ce construiesc o viață nouă. Literatura socialistă întrușipează eroismul oamenilor sovietici, arată frumusețea muncii creatoare, zugrăvește imagini încântătoare din viața oamenilor noștri.

Niciodată, până la Marea Revoluție socialistă din Octombrie, rolul literaturii n’a fost atât de important ca în zilele noastre, deoarece numai în societatea sovietică arta și literatura au devenit un bun al poporului, au devenit o armă puternică de educare a maselor. Ideile mărețe ale Partidului bolșevic au înarmat pe scriitorii sovietici, în lupta pe care o duc pentru o literatură de avangardă și cu adevărat socialistă.

După victoria Marei Revoluții socialiste din Octombrie, principiul leninist al spiritului de partid în literatură, a căpătat o însemnătate și mai mare. Problemele literaturii, care înainte de revoluție constituiau o parte a cauzei general-proletare, au devenit totodată o parte și a politicii Statului Sovietic.

Tovarășul Stalin a stabilit în mod genial ca metodă a artei sovietice — metoda realismului socialist. Tovarășul Stalin a dezvoltat mai departe concepția leninistă asupra caracterului de partid al literaturii. El arată că scriitorii cari oglindesc sincer viața sovietică nu pot să nu arate realitatea socialistă. Această artă trebuie să și găsească cea mai înaltă expresie în societatea sovietică.

În scrisoarea din 1924, către Demian Bednâi, tovarășul Stalin îl sfătuia pe poet, ca, la Bacu, să facă cunoștință cu producția, cu viața muncitorilor petroliști:

„Dacă dumneata n’ai văzut schelele sondelor de petrol, atunci înseamnă că „n’ai văzut nimic”. Sunt sigur că Bacu îți va oferi un material cât se poate de bogat pentru lucruri de mare preț, de felul aceloră din „Forța Tracțiunii”³⁾.

Zugrăvirea vieții în artă și literatură este autentică numai atunci când realitatea apare în concretizarea ei istorică, în procesul ei de continuă înnoire. Oglindirea veridică a vieții, prezintă fenomenele izolate în lumina legilor generale și a tendințelor istorice de dezvoltare, arată lupta între ceea ce e nou și ceea ce e vechi, arată victoria progresului asupra reacțiunii.

„Pentru metoda dialectică” — scrie tovarășul Stalin — „este important, înainte de toate, nu ceea ce pare la un moment dat stabil dar începe să moară treptat, ci ceea ce se naște și se dezvoltă, chiar dacă la un moment dat pare nestabil, căci pentru metoda dialectică este de neînvins numai ceea ce se naște și se dezvoltă”⁴⁾.

1) V. Molotov: „Stalin și conducerea Stalinistă”, pag. 22—23, Ed. P.M.R.

2) G. M. Malencov: „A 32 aniversare a Marei Revoluții Socialiste din Octombrie”, pag. 16, Ed. P.M.R.

3) I. V. Stalin: „Opere”, vol. 6, pag. 275 (ed. rusă).

4) „Cursul scurt de Istorie a Partidului Comunist (Bolșevic) al Uniunii Sovietice” — pag. 148 ed. III, P.M.R.

Această concepție a tovarășului Stalin îmbogățește și completează teza lui Engels despre necesitatea prezentării caracterelor tipice în împrejurări tipice, prin aceea că indică obligația pe care o are scriitorul de a zugrăvi ceea ce e nou și se dezvoltă, ceea ce astăzi încă nu pare caracteristic, dar care devine, și care va fi, incontestabil, mâine. Descrierea veridică, în artă și literatură, cere dela scriitori caracterizarea oamenilor sovietici, nu numai în dependența lor de împrejurări, ci și ca adevărați creatori ai istoriei, care demască rămășițele lumii vechi și care își arată, în lupta pentru ceea ce este nou, înaltele lor calități morale și intelectuale.

Tovarășul Stalin a enunțat principiul realismului socialist după victoriile hotărâtoare ale orânduirii socialiste în U.R.S.S., pe baza transformărilor radicale în toate domeniile vieții noastre. Literatura realismului socialist începe să se desvolte pe baza luptei revoluționare a proletariatului, sprijinindu-se, în evoluția ei, pe realizările construcției socialiste.

Realismul socialist cere o descriere multilaterală a realității în dezvoltarea ei revoluționară. Metoda realismului socialist cere scriitorului să fie animat de aceleași idei care însuflețesc masele în lupta lor pentru realizarea comunismului; scriitorul este chemat să redea viața societății sovietice în neconținută ei mișcare înainte.

Tovarășul Stalin scrie:

„...trebuie să privim viața în mișcarea ei și să ne punem întrebarea: încotro mergea ea? Am văzut, că viața prezintă tabloul unei permanente distrugerii și creări. Prin urmare, datoria noastră este să privim viața în distrugere și creare și să ne punem întrebarea: ce se distruge și ce se crează în viață?”¹⁾

Realismul socialist este opus naturalismului, care îl face pe scriitor să oglindească fenomenele vieții cu preciziunea rece a unui aparat fotografic, fără să deosebească principalul de secundar, umbrind cu fleacuri, particularități și amănunte principalul, esențialul ce trebuie să ne călăuzească. Naturalismul este străin de arta socialistă.

În scrisorile către Lenin despre planul GOERLO, tovarășul Stalin scria cu o ironie mușcătoare despre „realismul” filistin²⁾. Un asemenea „realism” nu poate duce decât la diformarea realității redată de scriitor. A crea opere pe baza metodei realismului socialist — înseamnă, pentru un artist, să fie un om care înțelege spre înaltele idei ale comunismului.

Bazându-și principiile realismului socialist pe un material concret al creației artistice, Gorchî stabilea legătura strânsă, organică a literaturii sovietice cu viața. „Realismul socialist” — spunea Gorchî — „afirmă existența drept acțiune, drept creație al cărei scop este o neconținută dezvoltare a celor mai prețioase calități individuale ale omului, în vederea victoriei lui asupra forțelor naturale, pentru sănătate și viață îndelungată, pentru marea fericire de a trăi pe pământ, pe care el, datorită creșterii neîncetate a necesităților, vrea să-l transforme într'un minunat sălaș al omenirii unite într'o singură familie”³⁾.

Realismul literaturii sovietice trebuie să fie străin de empirismul târîtor. Artă sovietică, scria Gorchî, trebuie „...să se ridice deasupra realității și să privească preocupările zilei de azi dela înălțimea acelor scopuri mărețe pe care și le-a pus în față clasa muncitoare, avangarda noii omeniri”⁴⁾.

Forța artei sovietice constă tocmai în aceea că ea are toate posibilitățile să arate cu adevărat nu numai ziua de azi, dar și viitorul, să arate perspectivele vieții.

Nouile raporturi între literatură și popor, între Stat și literatură, care s'au stabilit în societatea sovietică și în care, pentru prima dată în istorie, omul muncii a devenit stăpânul vieții, constituiesc izvorul dător de putere al creației literare sovietice. M. Gorchî, întemeietorul literaturii sovietice, a subliniat de nenumărate ori, în articolele și expunerile sale, că experiența creatoare a artiștilor realiști din trecut nu poate fi transpusă mecanic în literatura sovietică, că în fața artei sovietice stau probleme noi. Creația lui Gorchî reprezintă o nouă etapă istorică în dezvoltarea literaturii universale. Scriitorii democrați din lumea întreagă vedeau în operele lui Gorchî, scrise chiar înainte de perioada sovietică, un exemplu și un model de felul în care poate fi folosită literatura în lupta pentru eliberarea omenirii. În romanul

1) I. V. Stalin: „Opere” vol. 1, pag. 303, Ed. P.M.R.

2) I. V. Stalin: „Opere”, vol. 5, pag. 51, Ed. P.M.R.

3) M. Gorchî: „Articole de critică literară”, pag. 658 (ed. rusă).

4) Id., pag. 537.

„Mama” și în piesa „Dușmanii”. Gorchii a creat imagini de valoare universală; pentru prima oară a fost arătată în literatură lupta neprecupețită a clasei muncitoare pentru idealurile socialiste, pasiunea și avântul ei pentru transformarea revoluționară a vieții.

Literatura socialistă, trebuie să îndeplinească, după expresia lui Gorchii, „rolul de moașă și gropar”, ea contribuie la nașterea noului și la distrugerea a tot ce dăunează cauzei revoluției și împiedică creșterea politică și intelectuală a oamenilor sovietici.

Tovarășul Stalin ne învață să privim înainte, în viitor, și să luminăm prezentul cu razele viitorului. Tocmai această ațintire spre viitor constituie baza romantismului revoluționar, care face parte integrantă din realismul socialist. În fața contradicțiilor vieții actuale, romantismul revoluționar nu se refugiază în trecutul idealizat sau, în lumea unor utopii irealizabile, ci aruncă o lumină adâncă asupra viitorului, care, astăzi, este pregătit prin acțiune concretă. Realismul socialist se deosebește de realismul critic prin aceea că vede clar în ce anume direcție se dezvoltă realitatea și, de aceea, dispune de forțe mai mari în afirmarea a ceea ce e nou, cât și în negarea a ceea ce e vechi.

Conceptia tovarășului Stalin „despre stilul leninist în muncă” dă scriitorilor posibilitate să-și însușească metoda de creație care îmbină în ea zugrăvirea concretă a vieții cu romantismul revoluționar.

Tovarășul Stalin a denumit pe scriitorii sovietici — „ingineri ai sufletelor”. Prin aceasta el a subliniat rolul educativ al literaturii, funcția ei constructivă, care nu numai că oglindește viața sau ne prezintă omul, ci îi formează conștiința, gândurile și sentimentele. Nicăieri și niciodată n’a fost în mai mare măsură subliniată însemnătatea scriitorului. În nici o altă țară din lume, și niciodată, literatura n’a fost pusă într-o mai largă măsură în slujba poporului și a intereselor sociale și de Stat, ca în Uniunea Sovietică.

Tovarășul Stalin vede forța literaturii sovietice în legătura ei indisolubilă cu poporul, cu clasa lui de avangardă — proletariatul. Încă din 1909, în articolul „Criza de Partid și problemele noastre”, tovarășul Stalin scria despre necesitatea însușirii meșteșugului literar de către muncitorii ridicați, având în vedere activitatea organizațiilor de partid în domeniul literaturii politice. În ziarul „Proletarul din Bacu”, tovarășul Stalin scria :

„Este necesar ca cei mai experimentați și mai influenți muncitori înaintați să fie în toate organizațiile locale, ca treburile organizației să fie concentrate în mâinile lor puternice, ca ei, și tocmai ei, să ocupe posturile cele mai importante în organizație, începând cu cele legate de munca practică și organizatorică și terminând cu cele în legătură cu publicistica. Nu va fi o nenorocire dacă muncitorii care vor ocupa posturi importante nu vor fi îndeajuns de experimentați și pregătiți, dacă se vor poticni chiar, la început; practica și sfaturile tovarășilor cu mai multă experiență le vor lărgi orizontul și vor forma din ei, în cele din urmă, adevărați publiciști și conducători ai mișcării”¹⁾.

În 1922 în articolul „Zece ani dela apariția ziarului „Pravda”, tovarășul Stalin își amintește de felul în care au fost atrași muncitorii în activitatea de conducere a presei :

„„Pravda” avea misiunea de a-i ajuta pe muncitorii înaintați să strângă în jurul steagului partidului păturile largi ale clasei muncitoare din Rusia, care se trezeau la lupta cea nouă, dar care erau înapoiate din punct de vedere politic. Tocmai deaceia una din sarcinile pe care și le punea atunci „Pravda” era de a forma publiciști din rândurile muncitorilor înșiși și de a-i antrena în opera de conducere a ziarului”²⁾.

În 1924, în convorbirea cu colaboratorul revistei „Muncitorul corespondent”, tovarășul Stalin a vorbit pe larg despre însemnătatea participării muncitorilor în activitatea de presă. „„Această participare” — a spus tovarășul Stalin — „crează posibilități de transformare a unei arme atât de ascuțite în lupta de clasă, ca ziarul, dintr-o armă de subjugare a poporului, într-o armă de eliberare. Numai muncitorii și corespondenții dela sate sunt în stare să realizeze această mărească transformare”³⁾.

Tovarășul Stalin vede în corespondenții muncitori și în corespondenții dela sate pe exponenții și conducătorii opiniei publice proletare, capabili să observe lipsurile ac-

1) I. V. Stalin : „Opere”, vol. 2, pag. 159, Ed. P.M.R.

2) I. V. Stalin : „Opere”, vol. 5, pag. 136—137, Ed. P.M.R.

3) I. V. Stalin : „Opere”, vol. 6, pag. 261 (ed. rusă).

tivității sovietice și să lupte neobosiți pentru creșterea construcției noastre. Tovarășul Stalin pune problema unei acțiuni educative în rândurile muncitorilor corespondenți și ai corespondenților dela sate :

„Desigur este necesar să-i înveți pe muncitorii corespondenți și pe cei dela sate minimum de tehnică ziaristică. Dar nu acesta e principalul. Principalul constă în faptul ca muncitorii corespondenți și corespondenții dela sate să se instruiască în procesul muncii și să-și formeze simțul necesar unui ziarist ca reprezentant al vieții sociale, fără de care un corespondent nu-și poate îndeplini misiunea și care simț nu poate fi înlocuit prin nici un fel de măsuri artificiale de învățare în înțelesul tehnic al acestui cuvânt”¹⁾.

Tovarășul Stalin cere o atitudine cât se poate de atentă față de tinerii scriitori, boğați în experiența practică a vieții și care aduc în literatură cunoașterea și experiența construcției socialiste. „...Eu sunt hotărât împotriva prefațării numai a broșurilor și cărților „frunțașilor”, „prinților” literari, scriitorilor cu „renume”, „corifeilor”, etc.” — scria tovarășul Stalin. „Eu cred că e timpul să ne desbărăm de acest obicei boeresc de a promova pe și-așa destul de promovajii „corifei” a căror „mărire” apasă forțele literare tinere, necunoscute de nimeni și uitate de toți”²⁾.

Întotdeauna și foarte stăruitor, tovarășul Stalin a subliniat însemnătatea pe care o are oglindirea veridică a vieții, a realității concrete. I. V. Stalin spune că „... nu trebuie să ne fie frică să scoatem la lumina zilei crâmpoie de viață ori cât de respingătoare ar fi ele”. Tovarășul Stalin consideră drept un merit al ziarului „Pravda” faptul că știe să arate, în paginile sale, întregii țări, viața reală. El vorbește despre rolul însemnat al corespondenților muncitori :

„Aici trebuie să trec la problema scriitorilor noștri corespondenți. Eu cred că noi am ajuns în acea perioadă în care una din principalele pârghii în acțiunea de îndreptare a activității noastre constructive la sate — pentru descoperirea lipsurilor noastre și prin urmare pentru îndreptarea lor, — și deci de îmbunătățire a muncii sovietice, pot să devină muncitorii corespondenți și corespondenții dela sate. Noi, dar se prea poate nu toți, înțelegem aceasta, — pentru mine însă este clar că tocmai de acolo trebuie să pornească îmbunătățirea muncii noastre. Acești oameni, în majoritatea lor sensibili, în care arde flacăra adevărului, care vor să demaște și să îndrepte cu orice preț lipsurile noastre, oameni ce nu se tem de gloanțe — iată, după mine, oamenii care trebuie să constituie una din pârghiile principale pentru descoperirea lipsurilor noastre, pentru îndreptarea muncii noastre de Partid și a muncii constructive în diferite sectoare.

Iată de ce, în loc să blamăm pe reprezentanții presei noastre, trebuie să ne aplecăm urechea și să-i ascultăm pe acești tovarăși. Cu ajutorul lor, care ar reflecta nemijlocit ca un barometru, lipsurile muncii noastre constructive, am putea să dăm multe la iveală și să le îndreptăm”³⁾.

Tovarășul Stalin ne cheamă la luptă hotărâtă pentru înlăturarea lipsurilor din munca noastră, pentru învingerea greutăților, oricare ar fi ele. Condușă de Partidul Comunist, clasa muncitoare nu cunoaște obstacole în mersul ei mereu înainte. Tocmai această credință neștrămutată în forțele de neînvins ale orânduirii sovietice este cultivată în poporul nostru de către tovarășul Stalin.

În scrisoarea mai sus amintită către Demian Bednâi, tovarășul Stalin exprimă ideia atitudinii sale de negație a filosofiei „tristeții universale”, și vorbește despre bucuria de viață a bolșevicilor. „E foarte bine” — scrie tovarășul Stalin lui Demian Bednâi — „că dumneata ai „o dispoziție fericită”. Filosofia „tristeții universale” nu e filosofia noastră. N’au decât să fie triști cei cari sunt pe ducă, cărora le sunt numărate zilele”.

În Ianuarie 1930, în scrisoarea adresată lui Gorchî, tovarășul Stalin sublinia că tineretul nostru este departe de a prezenta o masă omogenă și arată necesitatea de a educa pe oamenii sovietici în spiritul dragostei de viață, viguroși, capabili să învingă cu hotărâre tot felul de greutăți. „Principalul constă acum în aceea” — scria tovarășul Stalin — „că tineretul este îndrumat nu de tineri cari oftează, ci de comsomoliști combativi, nucleul unui neam nou și numeros de bolșevici, — distrugători ai capitalismului, bolșevici constructori ai socialismului, bolșevici-eliberatori ai celor asupriți și exploatați. În aceasta e forța noastră. Și tot în aceasta stă cheazășia victoriei noastre”⁴⁾.

1) I. V. Stalin : „Opere”, vol. 6, pag. 262, (ed. rusă).

2) I. V. Stalin : „Opere”, vol. 12, pag. 114, (ed. rusă).

3) I. V. Stalin : „Opere”, vol. 7, pag. 23, (ed. rusă).

4) I. V. Stalin : „Opere”, vol. 12, pag. 174—175 (ed. rusă).

Ascultându-l pe Gorchî care-i citea minunata poveste „Fata şi moartea”, tovarăşul Stalin a scris, în 1931: „Această bucată e mai puternică decât „Faust” al lui Goethe: dragostea învinge moartea”. Ideia triumfului vieţii, biruinţa dragostei asupra morţii, atât de magistral redată în povestea lui Gorchî, a determinat această apreciere a tovarăşului Stalin. Ca şi Lenin, tovarăşul Stalin urmărea atent şi cu dragoste creaţia marelui scriitor proletar, criticându-i câte odată greşelile şi abaterile principiale, aşa cum s'a întâmplat în 1917. Ani de-a rândul, ca şi Lenin, tovarăşul Stalin a fost prietenul lui Gorchî.

În conducerea creaţiei literare tovarăşul Stalin recomandă aplicarea întrecerii creatoare şi se declară hotărât împotriva metodei administrative.

În 1929, în scrisoarea adresată scriitorului Bill-Belojercovschi, tovarăşul Stalin arată că numai pe calea întrecerii se poate cultiva o literatură proletară proprie. „Desigur, e foarte uşor a critica şi a cere interzicerea literaturii neproletare” — arată el. „Dar nu ceea ce e mai uşor poate fi considerat drept ceea ce e mai bun. Principalul constă, nu în a interzice, ci în a înlătura pas cu pas din circulaţie maculatura veche şi nouă neproletară, prin întreceri, prin crearea de opere adevărate, artistice, interesante, cu caracter sovietic, capabile s'o înlocuiască. Iar întrecerea e un lucru mare şi serios, deoarece numai în cadrul întrecerilor se va realiza şi cristaliza literatura noastră beletristică proletară”¹⁾.

Tovarăşul Stalin ne învaţă că valoarea şi meritul unei opere nu este determinată de amănuntele ei, ci de sensul ei general:

„Renumitul scriitor al timpurilor noastre, tovarăşul Şolohov a comis în opera sa, „Donul liniştit”, o serie de greşeli evidente şi chiar informaţii neîntemeiate despre Sârjov, Podtelcov, Krivoslicov şi alţii, dar din aceasta nu rezultă că „Donul liniştit” e o operă fără valoare şi care trebuie să fie „scoasă din vânzare” — spune el, afirmând hotărât, mai departe, că — „fondul” unei opere literare constă în forţa ei generală diriguitoare, mobilizatoare... şi nu în unele greşeli de amănunt”²⁾.

Tovarăşul Stalin aplică aceeaşi metodă de apreciere a valorilor artistice literare şi în analiza pieselor lui Bezâmenschi, „Focul de armă” şi „Ziua vieţii noastre”, socotindu-le drept modele „ale artei proletare revoluţionare contemporane”.

„E adevărat” — scrie tovarăşul Stalin — „că în ele se mai simt unele urme ale avangardismului comsomolist. Un cititor neexperimentat, cetind aceste opere, poate să rămâie cu impresia că nu Partidul îndreaptă greşelile tineretului, ci dimpotrivă. Dar nu acest neajuns constituie trăsătura esenţială, patosul acestor opere. Patosul lor constă în faptul că ele pun acut problema lipsurilor în aparatul nostru de Stat, având credinţa nestrămutată în posibilitatea înlăturării acestor lipsuri. Aceasta este principalul în operele „Focul de armă” şi „Ziua vieţii noastre”. Acest lucru constituie meritul lor principal, iar acest merit acoperă cu prisosinţă şi lasă departe în urmă şi în umbră şi, după cât mi se pare, face să dispară micile neajunsuri”³⁾.

În literatura sovietică şi-a găsit oglindire completă acea particularitate deosebită a vieţii noastre despre care a vorbit tovarăşul Stalin la primul Congres al Colhoznicilor Udarnici: „Acum soarta popoarelor şi a statelor se hotărăşte nu numai de conducători, dar ea se hotărăşte, mai ales şi înainte de toate, de masele de milioane ale celor ce muncesc. Muncitorii şi ţăranii, care clădesc fără sgomot şi zarvă fabrici şi uzine, mine şi drumuri de fier, colhozuri şi sovhozuri, care produc toate bunurile vieţii, care hrănesc şi îmbracă pe toată lumea — iată cine sunt adevăraţii eroi şi făuritori ai vieţii celei noi”⁴⁾.

Literatura realismului socialist confirmă noua realitate, creând imagini ale oamenilor de frunte, făuritori ai vieţii noi. Adevăratul erou al timpurilor noastre este un om activ, capabil să învingă toate greutăţile ce-i stau în drum, pentru a atinge scopul. Caracterizând pe Felix Dzerjinski, tovarăşul Stalin a zugrăvit, în acelaşi timp, imaginea plină de avânt a omului societăţii socialiste. „Neobosit, gata să îndeplinească orice muncă, luptând curajos cu toate greutăţile şi învingându-le, închinându-şi toate forţele, toată energia, muncii încredinţate de către partid, el s'a dăruit până la urmă activităţii duse în numele intereselor proletariatului, în numele victoriei comunismului”⁵⁾.

1) I. V. Stalin: „Opere”, vol. 11, pag. 328 (ed. rusă).

2) I. V. Stalin: „Opere”, vol. 12, pag. 112—113, (ed. rusă).

3) I. V. Stalin: „Opere”, vol. 12, pag. 200—201, (ed. rusă).

4) I. V. Stalin: „Problemele leninismului”, pag. 676. Ed. II, P.M.R.

5) I. V. Stalin: „Opere”, vol. 8, pag. 193 (ed. rusă).

Scriitorii sovietici au arătat eroismul oamenilor în legătura lui organică cu concepțiile bolșevice. Astfel sunt eroii din operele lui Gorchî, Maiacovski, Furmanov, Ostrovski, Fadeev și ale altor scriitori sovietici din tânăra generație. Farmecul irezistibil al acestor eroi îl constituie înalta lor conștiință și principialitate, devotamentul lor față de Patrie și popor. În poezia lui Maiacovski, tovarășul Stalin subliniază legătura strânsă a poetului cu realitatea socialistă, apreciindu-l ca pe cel mai bun și mai talentat poet al epocii sovietice. În poezia lui Maiacovski, și-a găsit cea mai vie oglindire tema confruntării a două lumi — a lumii socialiste și a lumii capitaliste. Maiacovski cântă omul care trăiește pentru interesele socialiste, care nu cunoaște alte gânduri și aspirații, afară de lupta pentru fericirea celor ce muncesc. Patria sa proprie, omul sovietic „și-a cucerit-o și pe jumătate vie, a îngrijit-o”. În opoziție cu lirica individualistă, care este ruptă de popor și străină de interesele acestuia, poezia lui Maiacovski pune mai presus de orice politica Statului Sovietic, construirea socialismului și premărirea Partidului Comunist.

În operele tovarășului Stalin scriitorii găsesc sfaturi înțelepte și indicații asupra problemelor literare teoretice și ale istoriei Patriei noastre. A. N. Tolstoi spunea că el a înțeles rolul istoric al lui Petru cel Mare numai după ce a studiat operele tovarășului Stalin. În articolul autobiografic „Drumul meu”, A. N. Tolstoi scrie: „Am reluat tema Petru cel Mare în 1929, când am scris piesa „Na dâbe” („Pe roată”) în care însă nu mă eliberasem de tendințele idealiste în zugrăvirea acestei epoci. Această piesă a fost refăcută de mine de două ori — în 1934 și 1937”¹⁾. În altă parte a autobiografiei sale, A. N. Tolstoi remarcă: „Reprezentarea primei variante a lui „Petru” („Na dâbe”) în cel de al doilea Teatru Academic de artă din Moscova, a fost primită de către R.A.P.P. (Asociația Scriitorilor Proletari Ruși) cu ostilitate, dar a fost salvată de tovarășul Stalin, care încă din 1929 a dat o orientare justă în ceea ce privește epoca lui Petru cel Mare”²⁾.

Din inițiativa tovarășului Stalin, Comitetul Central al Partidului Comunist (Bolșevic) a luat o serie de Hotărâri importante, care au stabilit căile de dezvoltare ale literaturii sovietice. În anii primelor succese hotărâtoare ale țării noastre pe drumul industrializării și colectivizării agriculturii, literatura sovietică era stânjenită în mersul ei înainte de existența unor organizații scriitoricești închise, contaminate de spiritul de grupă. Cea mai însemnată dintre acestea, Asociația Scriitorilor Proletari Ruși (R.A.P.P.), neînțelegând seamă de schimbările care s’au petrecut în conștiința cercurilor largi ale intelectualității sovietice, ducea o acțiune sectară, de fapt o acțiune în afara liniei de partid. R.A.P.P., la conducerea căreia se strecuraseră dușmani ai poporului, arbora lozincă: „Nu tovarăși de drum, ci aliați ori dușmani”. Astfel, izolând o însemnată parte dintre scriitori, cel dela R.A.P.P. frâna munca educativă a partidului în rândurile scriitorilor.

În legătură cu schimbarea situației, în fața Partidului s’a ridicat problema reorganizării întregii activități a organizațiilor literare din țară. În anul 1932, Comitetul Central al Partidului Comunist (Bolșevic) a luat hotărârea „Despre reorganizarea asociațiilor literare”. Comitetul Central a subliniat realizările literaturii și artei sovietice, cât și sporirea cadrelor de scriitori ai literaturii proletare. „Acum câțiva ani în urmă” — se spunea în hotărâre — „când în literatura noastră era evidentă influența elementelor străine, care s’au înviorat mai ales în anii Nepului, iar cadrele literaturii proletare erau încă slabe, Partidul a susținut prin toate mijloacele crearea și consolidarea organizațiilor proletare speciale în domeniul artei și a literaturii...”³⁾.

În Hotărâre se arată apoi că limitele organizațiilor literare proletare au devenit înguste și că ele frânează avântul creației artistice. De aceea, Comitetul Central al Partidului Comunist (Bolșevic) a hotărât să dizolve Asociația Scriitorilor Proletari Ruși și alte organizații literare și să creeze Uniunea Scriitorilor Sovietici, organizând în ea un nucleu comunist.

Lupta pentru realizarea planului cincinal postbelic, lupta pentru transpunerea în viață a Hotărârilor luate de Comitetul Central al Partidului Comunist (Bolșevic) în August-Septembrie 1946: „Asupra revistelor „Zvezda” și „Leningrad”, „Despre repertoriul teatrelor de dramă” și „Despre filmul „Viața mare”» (seria a doua), precum și Hotărârea Comitetului Central al Partidului Comunist (Bolșevic) din anul 1948 „Despre opera „Marea prietenie” a lui V. Muradeli” — constituie una din etapele cele mai noi și mai însemnate în dezvoltarea artei noastre sovietice. Lupta pentru partinitatea bolșevică în lite-

1) A. Tolstoi: „Drumul meu” — în „Novâi mir”, nr. 1, 1943, pag. 108.

2) A. N. Tolstoi: „Opere complete”, vol. 9, pag. 785, 1946 (ed. rusă).

3) „Hotărârile Partidului cu privire la presă” 1941, pag. 158, (ed. rusă).

ratură, lupta cu obiectivismul burghez, cu toate manifestările de ploconire în fața Apusului burghez — astfel definesc aceste Hotăriri istorice problema fundamentală ce stă în fața scriitorilor, criticilor și cercetătorilor literari.

Hotăririle Comitetului Central al Partidului Comunist (Bolșevic) în problemele de literatură și artă au produs o vie mișcare în mediul literar, au înaripat pe scriitori, au constituit un nou stimulent al creației artistice. Aceste Hotăriri au sporit în rândurile poporului interesul pentru literatura sovietică și au arătat încă odată înalta prețuire, de către Partidul Bolșevic, a literaturii și a rolului ei în consolidarea unității politice și morale, în educarea și unificarea maselor. Hotăririle Comitetului Central al Partidului Comunist (Bolșevic) sunt un program de activitate combativă pentru scriitorii și criticii noștri. Aceste Hotăriri ridică literatura și arta sovietică la un alt nivel, arătându-le căile de dezvoltare fructuoasă în viitor.

Literatura sovietică este cea mai principală și cea mai avansată literatură din lume. În lupta pentru construirea comunismului, literatura sovietică, ca și arta sovietică, joacă un rol însemnat, contribuind la educarea politică a poporului, la dezvoltarea patriotismului sovietic. Acest rol de răspundere al literaturii este determinat de orânduirea sovietică, creată de Marea Revoluție socialistă din Octombrie, de uriașele transformări sociale, economice și culturale din U.R.S.S.

În țara noastră, Partidul Bolșevic și guvernul sovietic îndrumază gândirea și inspirația oamenilor de litere spre realizarea operelor menite să educe poporul nostru în spiritul patriotismului înflăcărat sovietic, opere care să sporească mândria națională a oamenilor societății socialiste.

Dacă, după război, literatura burgheză de peste hotare se află în completă decădere și descompunere, în schimp literatura sovietică, condusă de Partidul Comunist (Bolșevic), îndrumată de sfaturile tovarășului Stalin, are un conținut sănătos și este capabilă să rezolve noi și noi probleme pe care i le pune în față viața.

Literatura sovietică a moștenit cele mai bune tradiții ale literaturii ruse și universale; ea ridică aceste tradiții la treapta cea mai înaltă și reprezintă în sine, ca în genere toată cultura sovietică, un fenomen de o însemnătate istorică mondială.

Pe baza realismului socialist, scriitorii sovietici au creat opere minunate, care ajută activ la educarea poporului nostru în spirit comunist. Patriotismul sovietic, legătura organică cu poporul, partinitatea bolșevică — iată trăsăturile literaturii sovietice, care o deosebesc de toate celelalte literaturi din lume. În raportul său la cea de a 32-a aniversare a Marii Revoluții socialiste din Octombrie, G. M. Malencov a spus: „Poporul sovietic iubește și apreciază arta și literatura care oglindesc veridic, pe baza realismului socialist, viața plină și bogată a țării noastre, munca încordată și plină de abnegație a oamenilor sovietici, constructorii ai comunismului”. În cele mai bune opere ale literaturii noastre, oamenii sovietici văd expresia celor mai dragi gânduri, speranțe și aspirații. Poporul are un mare respect față de scriitorii și poeții care îmbogățesc literatura sovietică cu opere ce se ridică, prin înalta lor principalitate, la nivelul ideilor geniale ale lui Lenin și Stalin.

N. MORARU

UN ACT DE ACUZARE IMPOTRIVA RĂZBOIULUI IMPERIALIST

Primul volum din romanul „Negura” a apărut la sfârșitul anului 1948 și pe drept cuvânt a fost considerat un eveniment literar deosebit de important. Romanul a fost prețuit ca o carte bine venită, de mare actualitate, o carte curajoasă, educativă, convingătoare, într-un cuvânt o carte foarte valoroasă pentru literatura noastră, un exemplu pentru scriitorii noștri și în același timp un moment deosebit de însemnat în lupta pentru construirea unei noi literaturi în țara noastră. Valoarea romanului se desprindea încă de la început din bogăția de idei pusă la temelie lui, din felul curajos cum a știut autorul să se apropie de tema războiului și să demaște caracterul imperialist, canibalic, anti-uman al campaniei Germaniei hitleriste și sateliților ei împotriva Uniunii Sovietice. Meritul lui Eusebiu Camilar constă, în primul rând, în faptul că el rupe masca de pe obrazul respingător al ațățătorilor la război și arată cum în dosul „războiului sfânt” se ascundeau cele mai sângeroase și hapsâne interese ale capitalului financiar. Dacă în primul volum caracterul de clasă al războiului nu apare încă destul de lămurit, datorită faptului că întreaga acțiune se petrece numai pe front, în volumul al doilea unde accentul cade pe spatele frontului, ni se înfățișează orașul și satul, relațiile între oameni, frământările, evenimentele, împletirea celor ce se petrec pe front cu desfășurarea situației din țară. Acest lucru îi permite autorului să privească mai adânc în desfășurarea evenimentelor. Dacă în primul volum se arată clar cărdășia comandanților armatei române, a cicii lui Antonescu cu sbirii hitleriste, deoparte, și pe de-altă parte era înfățișată marea masă a ostașilor, necăjiți, flămânzi, istoviți, mânâți cu forța într-un război care nu era al lor — în volumul al doilea al romanului apar oamenii de afaceri, bancieri, industriași, beneficiarii războiului, interesați în jefuirea Uniunii Sovietice. Beneficiază însă nu numai rechinii mării finanțe. Camilar zugrăvește satul stors de război, chinuit, înlăcrămat. Îi vedem pe Darieni și Dragomani — chiaburii satului, cei cu pământ mult, cu vite și bani, „gospodarii” care storc vloga oamenilor, care stăpânesc satul, dispun de toate și se îngrășă pe măsură ce floarea satului pierе pe front și seacă de lacrimi ochii mamelor. Cu o măiestrie deosebită Camilar zugrăvește „aparatură de Stat”, prezent „la datorie” la Udești; majorul Brică, călău îngrozitor, snopind oamenii în băți, omorând pe Midora numai pentru că s'o împiedice a depune favorabil în procesul unui sărac; șef de post care se crede și este de fapt stăpânul satului, în folosul familiilor chiaburești, făcându-și și el parte bună din jaful lor. Alături de el e popa, acela care de pe amvon preamărește războiul și caută să convingă pe oameni că așa trebuie să fie:

„Războiul, frați întru Cristos, îi din voia tatălui... Domnu' îl poruncește, domnul îi pune capăt! El, cu îngerii lui! Noi, care luptăm pentru apărarea crucii, suntem mâna domnului! Ce poate face omul, când domnul Dumnezeu vrea război? Omul înșacă arma... se duce... moare... din porunca domnului... Noi, cu puterile noastre slăbănogae,

nu putem face nimic... nimic... asta se știe... Se știe că cei căzuți au apărut crucea, pe care domnul Cristos a picurat sânge, lacrimi și sudoarea chinurilor..."

Popa Tăviță îi învață pe cei săraci să moară pe front, să se supună voinței chiaburilor. Prieten bun cu șeful de post, cu Darienii și Dragomanii, el jefuiește văduvele, batjocorește femeile, face avere, binecuvântând toate nelegiuirile. Astfel în satul Udești apare clar, deoparte lumea exploatatorilor, jefuind până și ultima palmă de loc a țăranilor săraci, trimițând pe invalizi să moară pe front în locul feciorilor de chiaburi, iar pe de altă parte masa țăranilor oropsiți, în cap cu Costan Cimpoeșu, frații Olivan, Dumitru, Mariuca, etc. Cele două lumi apar și la oraș. Bunăoară, acel capitol zguduitor în care se descrie trenul gonind spre Iași, cu compartimente de clasa întâia, unde se pun la cale afaceri ticăloase, crime, jefuiri, de către capitaliști și ofițerimea antonesciană, a regiunilor cotropite, — cu vagoane de clasa treia înțesate de răniți, invalizi, ostași flămânzi, striviți, aruncați unii peste alții, căutând loc pe acoperișul vagoanelor, degerând în noapte, căzând sub roțile trenului. Autorul caută să ne sugereze și imaginea muncitorilor din întreprinderi lucrând cu baioneta în coastă, amenințați cu carcera și curtea marțială. Iar la celălalt pol sunt înfățișate saloanele cuconetului societății „înalte”, unde petrec marii afaceriști, ofițeri din justiția militară, gazetarii vânzându-i, la braț cu hitleriștii, care nu se sfiesc a-i numi la fiecare pas „porci de țigani”. Autorul lovește din plin în patriotarzii trădători de țară, oameni de-ai lui Antonescu și în legionari, în „învârtiții” de tot felul, arătând limpede cum bunăstarea acestora se clădește pe stivele de cadavre ale oamenilor nevinovați, pe jalea mamelor și soțiilor, pe chinul oamenilor, pe sudoarea celor care muncesc din greu pentru o bucată de pâine.

Adevărul despre războiul „sătuilor” apare incisiv în capitolele care zugrăvesc întoarcerea armatei „victorioase” la Botoșani, unde marea paradă patronată de general și colonelose se transformă într-un vaier al mamelor care-și caută fiii dispăruți. Și peste zgomotul fanfarelor și tropăitul bocancilor se înalță și rămâne stăruitor în aer plânsul copilului care repetă mereu, mereu: „tătuță... tătuță... tătuță!” Dar tatăl nu s'a întors, îi putrezesc oasele undeva în Răsărit, acolo unde neam de neamul lui n'avea ce căuta. În schimb văduvelor li se pun în mână tinichele, medalii... pentru ca apoi majurii și primarii să le fure până și umila lor pensie.

Ca și primul volum, cartea a doua din „Negura” rămâne un puternic act de acuzare împotriva războiului nedrept anti-sovietic. Și ceea ce este deosebit de valoros e faptul că paginile apărute de curând subliniază mai pregnant caracterul cu totul strein năzuințelor poporului român al acestei cumplite aventuri. În pagini puternice sunt descrise crimele făptuite de fasciștii nemți și români la Odesa. Te umele de revoltă uciderea prizonierilor, te îndârjește și-ți cere să lupți ca asemenea nelegiuiri să nu mai aibă loc. În capitolele (de astă dată mult mai puține, chiar prea puține) consacrate frontului, autorul adâncește desvăluirea caracterului banditesc al armatei fasciste; în fața ochilor noștri se perindă imaginile hăituirii oamenilor, împușcării lor fără milă. Același colonel Vartic ucide cu mâna sa. Vieru chinuște pe cei ce i-au căzut în ghiare. Dar alături de acestea sunt arătate crimele din spatele frontului. Stăruie neîntrerupt în fața ochilor povestea nebunei — Regina Vaști — violată de gardian, trimisă la moarte — în brațe cu fetița cu păr de aur, fetița de câțiva ani, care trebuie să moară pentru că este evreică. În acest cadru, Eusebiu Camilar a plasat în mod just tragedia țăgarilor deportați în „Transmisia”. Vezi drumul cumplit al pribegiei, jandarmii căinoși, foamea și frigul. Și apoi lagărul groaznic, oamenii săpând bordee în pământ, murind cu zile, copii, bătrâni, femei. Nicolae Dadaci a luptat pe front pentru ca întorcându-se acasă să găsească doar urmele satului său, căci „neamul i-a fost deportat”. Pline de adâncă umanitate sunt paginile în care se descrie frământarea acestui om cinstit, drumurile lui peste Prut și Nistru ca să-și salveze soția și copilul. Fierbi de mânie auzind sentința curții marțiale, care arunca din nou femeia în lagăr și parcă în bătaie de joc îl trimite pe bărbat singur înapoi.

Camilar zugrăvește procesul de descompunere rapidă a armatei fasciste. „Bravura” ofițerilor fasciști este soră cu lășitatea cea mai abjectă. Ea iese la iveală în prima clipă când situația de pe front începe a se schimba. Nu numai Vartic și Vieru sunt lași; se observă același lucru și la ceilalți ofițeri, cum ar fi de pildă căpitanul Sculy. Cuvintele patriotarde fac repede loc îngăimării de rugăminți, faptele criminale sunt gata a face loc hotărârii de a renega toate și tot, arătând de fapt întreaga subrezenie a pretențiilor convingeri, pretențiilor ideii, a întregului suport moral al slugilor imperialismului. Iar ostașii, cei mulți și cenușii, pentru care colonelii au numai dispreț, iar căpitanii numai epitetul „boi”, aceștia trebuie să lupte și să... tacă. Dacă în primul volum autorul înfățișa frământarea ostașului și ostilitatea lui față de jaf și crimă, de data

aceasta un număr din ce în ce mai mare de soldați își pune întrebarea asupra rostului războiului. Apare semnul unui început de revoltă care va avea să ducă mai încolo (în volumul III) la susținerea entuziastă a întoarcerii armelor împotriva cotropitorilor hitleriști. Dealtfel relațiile între armata germană și română (schitate în volumul I) trec într-o nouă fază în volumul II. Dacă acolo am văzut disprețul nemților față de români și tendința continuă de a-i trimite la moarte, de parcă ar fi fost niște vite pentru abator, aici culorile se întunecă mai mult, apar imaginile cumplite ale înfometării și uciderei de către nemți a ostașilor români în Cotul Donului. Vor rămâne pentru totdeauna în literatura noastră, ca o acuzare neînduplecată împotriva hitleriștilor, acele pagini în care Camilar povestește mitralierea ostașilor români de către „aliați”, culminând simbolic prin uciderea lui Codău, înjunghiat pe la spate, drept mulțumire din partea neamului pe care l-a cărat în cârcă zeci de kilometri.

Dacă primul volum înfățișa disperarea ostașilor și chinul lor, iată, în al doilea disperarea din spatele frontului, necazul nemărginit al oamenilor. Dacă în primul volum stăruia întrebarea mută „dece, doamne? pentruce, doamne?”, iată că acum, în negurile care stăpâneau mințile oamenilor începe a pătrunde o rază de lumină; căutând răspunsul, unii încep a-l găsi. Cu multă măiestrie autorul contrapune procesul de trezire a masei, acelor manifestații puse la cale de ciracii lui Antonescu care au menirea să demonstreze „unitatea românilor în războiul sfânt”. Cuvântările stereotipe, răsuflatul limbaj patriotard și șovin, sună grotesc în fața tabloului veridic al suferinței umane. Autorul stărnește revolta legitimă împotriva fascismului. Frazele grandilocvente ale indivizilor ca ziaristul Andrișuța sunt însoțite de faptele... maiorului Firicel: chinuirea uteciștilor arestați, uciderea lui Aluneicu Bodean, a parașutistului sovietic.

Camilar reușește să arate adevăratul caracter de clasă al războiului dus de imperialismul hitlerist cu ajutorul sateliților săi. Datele primului volum se îmbină organic cu acelea din volumul doi. Devine clar că poporul nu vrea război și urăște pe cei ce l-au deslănțuit. Mai mult încă, în volumul al doilea, autorul nu ne mai înfățișează doar ostilitatea tăcută și frământarea oamenilor simpli pe fondul mizeriei netălmurite, ci încearcă să arate că nu este destul să urăști războiul ci trebuie să lupți activ împotriva criminalității aventuri imperialiste. Dacă în volumul întâi apărea numai figura, oarecum ștersă, a muncitorului comunist Silvestru, de data aceasta autorul încearcă să ne înfățișeze elementele clasei muncitoare, procesul închegării frontului organizat de luptă. Apar activiștii de partid Zaharia Dâmbău, mecanic la căile ferate și avocatul Bart. Autorul schițează câteva acțiuni de sabotare a războiului nedrept și câteva momente în care apare hotărîrea, abnegația și curajul comuniștilor.

*

Eusebiu Camilar a reușit să înfățișeze cu putere caracterul nejust al războiului dus de cotropitorii hitleriști împotriva Uniunii Sovietice. Dar atât primul cât și al doilea volum ridică o întrebare: oare este suficient a se descrie războiul, numai astfel punând chestiunea? Mai precis, oare războiul a avut numai acest caracter? Se știe prea bine că războiul era nedrept în măsura în care îl ducea tabăra imperialismului hitlerist, dar el era un război just, de apărare a Patriei Sovietice, un război anti-fascist de eliberare, dus de toate popoarele Uniunii Sovietice și de celelalte popoare iubitoare de libertate. În istoricul său discurs din 3 Iulie 1941 tovarășul Stalin spunea:

„Războiul împotriva Germaniei fasciste nu trebuie socotit ca un război obișnuit. Acesta nu este un război oarecare, între două armate. Acesta este totodată marele război al întregului popor sovietic, împotriva trupelor fasciste germane. Scopul acestui război pentru Apărarea Patriei, dus de întregul popor împotriva asupritorilor fasciști, este nu numai lichidarea primejdiei care amenință țara noastră, dar și ajutarea tuturor popoarelor Europei care gem sub jugul fascismului german. În acest război de eliberare, noi nu vom fi singuri. În acest mare război noi vom găsi aliați credincioși în popoarele Europei și ale Americii, deasemenea și în poporul german, robit de căpeteniile hitleriste. Războiul nostru pentru libertatea Patriei noastre se va contopi cu lupta popoarelor din Europa și din America pentru independența lor, pentru libertățile democratice. Acesta va fi frontul unic al popoarelor care se ridică pentru libertate împotriva subjugării și a amenințării de subjugare din partea armatei fasciste a lui Hitler”.

Prin urmare, din capul locului marele conducător al popoarelor sovietice, al proletariatului mondial, prevede desfășurarea luptei drepte a popoarelor și arată drumul de urmat. Acțiunea din primele două volume ale „Negurei” se desfășoară până în toamna anului 1943. Acest spațiu de timp nu numai că permite, dar cere imperios, să se arate

ambele fețe ale războiului. Este imposibilă descrierea complexă, explicarea logică a evenimentelor, înfățișarea dezastrului armatei hitleriste și transformările care vin în spatele frontului fără cercetarea și zugrăvirea întregului complex de ciocniri a ambelor tabere în luptă. Cum spuneam, autorul a arătat precis cine e vinovatul războiului, cine l-a dorit, și a tras beneficii de pe urma cotozirii de țări, jefuirii populației pasnice. El ne-a descoperit conținutul de clasă al războiului purtat de hitleriști și de clica antonesciană. Dar cine aduce deruta armatei fasciste? De ce a fost ea învinsă la Stalingrad? De ce a fost zdrobită în cotul Donului? Cum s'a ajuns la acea fugă pe care ne-o zugrăvește Eusebiu Camilar în ultima parte a volumului II? Aci este una din slăbiciunile romanului. În adevăr, deruta fasciștilor nu s'a petrecut ca prin minune. Numai gazetarii americani, zăvorâți în birouri luxoase fără să fi mirosit praful de pușcă, puteau vorbi despre „minunea dela Stalingrad”. Adevărul este însă în faptul că forțele fascismului n'au slăbit dela sine ci în primul rând ca armare a luptei hotărâte a armatei sovietice, a creșterii producției de război sovietice, a luptei eroice a partizanilor sovietici, a măiestriei comandanților sovietici, a genialelor planuri strategice și tactice elaborate de marele Stalin. În al doilea rând fascismul a fost zdrobit datorită ridicării popoarelor în lupta împotriva hitlerismului, tocmai urmând exemplul grandios al poporului sovietic, așa dealtfel cum prevedea tovarășul Stalin în discursul său dela 6 Noembrie 1941: „Numai prostăncii de hitleriști din Berlin nu pot să înțeleagă că popoarele robite din Europa vor lupta și se vor răscula împotriva tiraniei hitleriste”. În al treilea rând chiar în spatele frontului german creșteau elementele descompunerii datorită destrămării morale a celor din spatele frontului. Ori, dacă Eusebiu Camilar ne înfățișează sugestiv și convingător destrămarea, el nu a reușit să ne înfățișeze imaginile puternice ale luptei armatei sovietice, a partizanilor sovietici. Iar lupta din spatele frontului este arătată oarecum schematic, incomplet și adesea neverosimil. Acțiunea romanului depășește în al doilea volum momentul culminant al înaintării hitleriste în U.R.S.S. Mai mult, ea ne înfățișează deruta armatelor hitleriste și în ultimele pagini retragerea în dezordine chiar prin Iași, Botoșani, și Udești. Lăsăm la o parte faptul că din punct de vedere istoric apar o serie de confuzii (bunăoară, la sărbătorirea unui an dela ocuparea Odesei se spune că „măine-poimăine vom lua Sevastopolul” — care fusese cotozit cu multe luni înainte), dar este cu totul contrarie adevărului istoric plasarea în 1943 a retragerii în debandadă prin Moldova; astfel încât curățirea teritoriului sovietic de către Armata Roșie este prezentată nejust, ca o simplă plimbare. Dealtfel, paginile din urmă ale volumului II dau impresia că tancurile sovietice se joacă, întrucât apar și dispar fantomatic, deshid turelele și ajung să invite pe români să se urce chiar pe un tanc. Acest lucru slăbește puterea realismului acestui roman, slăbește și forța sa ca armă de cunoaștere. Este suficient să ne amintim răspunsul tovarășului Stalin la întrebarea lui Cassidy, corespondentul agenției „Associated Press” dat la 3 Octombrie 1942:

„Eu cred că prin forța sa, capacitatea de rezistență sovietică opusă tâlharilor nemți, nu este mai prejos — dacă nu mai presus — decât capacitatea Germaniei fasciste sau a oricărei alte puteri agresive de a-și asigura stăpânirea lumii”.

Ori tocmai acest lucru nu reiese din roman. Nu putem înțelege și autorul nu ne ajută prin descrierea literară, prin imagini artistice veridice, să înțelegem de ce armatele fasciste care au ajuns până la Stalingrad, au fost bătute, nimicite, izgonite. Creșterea forțelor păcii nu a fost înfățișată cum trebuie în „Negura”. În primul volum Camilar ne-a dat câteva momente deosebit de valoroase descriind curajul și abnegația ostașilor sovietici. Este de neuitat chipul comsomolistei care luptă până în ultimul moment, trăgând, din podul unei case, în armata cotozitoare. Și în acest al doilea volum se descrie starea de spirit a cetățenilor sovietici, de pildă a locuitorilor Odesei; dar autorul caută să ne sugereze mai mult ura împotriva cotozitorilor și hotărârea de luptă a celor rămași sub ocupație. În pagini admirabile sunt descriși ostașii care acoperă retragerea vaporului din raza Odesei. Dar atât. Partizanii nu mai apar nicăieri. Nici ostașii sovietici în luptă. Nu știm nimic despre acei dintre români care au trecut de partea armatei sovietice sau au fost luați prizonieri. Despre Jimborean, acel ofițer de carieră cu suilel cinsit care, înțelegând mârșăvia războiului nedrept, s'a alăturat Armatei Sovietice, aflăm doar că vorbește la radio Moscova, Prizonierii sovietici aduși cu trenul comandat de locotenentul Vieru nu sunt arătați veridic. Se știe prea bine cum au rezistat acești ostași minunați atunci când au fost aruncați în tabere de exterminare, în lagărele din Germania, România, Ungaria, etc. Se știe cu ce curaj nemaipomenit evadau, cum puneau la cale revolte în lagăre, cum organizau masa deținuților și mențineau spiritul combativ, moralul ridicat. Ori în „Negura” trecerea fugitivă a prizonierilor sovietici lasă

doar impresia unor oameni chinuți și flămânzi. Chiar atunci când autorul înfățișează împușcarea celor trei condamnați la Iași, când maiorul Firicel trage cu mâna sa proprie, autorul nu reușește să înfățișeze în suficientă măsură superioritatea morală a parașutistului sovietic. Curajul său, încrederea fermă în victoria armatei sovietice nu este susținută în paginile care descriu execuția în cadrul căreia ai impresia că cel mai puternic din grup este Bodean, un fel de sectant, a cărui forță morală în nici un caz nu poate să fie la nivelul luptătorilor conștienți pe frontul anti-hitlerist. Această deficiență duce la realizarea unei imagini incomplete, frântă a realității și nu permite caprinderea epică a evenimentelor în ansamblul lor. Ea duce la deficiențe atât în construcția acțiunii romanului, cât și în zugrăvirea și creșterea eroilor. Dacă autorul a reușit să ne dea splendide și sugestive momente, cum ar fi de pildă acela când Nicolae Dadaci, ajuns la malul Prutului, „cântă din scripcă tuturor morților din Ucraina” sau când ne înfățișează protipendada isterică și sângeroasă, acceptând jignirea cea mai umilitoare din partea nemților (paginile 179—183), dacă reușește să provoace desgustul nostru față de „filosofia” învârtitului Ion Divan care spune fără rușine: „...ce-ți pasă de soarta războiului? Principalul e să-ți fie ție bine... să trăim noi bine... cu nemții... cu Hantatar... cu cine vrei, numai s'o ducem bine noi... după noi — potopul!... Nu trăim de două ori!...”; dacă descrie sugestiv torturile din beciurile curții marțiale și provoacă revolta cititorului, apoi nu tot așa reușește autorul în ceea ce privește înfățișarea revoltei crescânde a oamenilor și trecerea lor la acțiune. Caracterul de clasă al justiției militare, caracterul de clasă al justiției civile, apar limpede ca și mizeriile de pe front. Judecata, care îl nedreptățește pe Costan Cimpoeșu și-l aruncă în închisoare pe Hoancă, pentru că spusese adevărul, se întrece prin scrisoarea scaldată în lacrimi a lui Nicolae Dadaci, trimisă de pe front; vin ordine de chemare numai pentru cei săraci, căci, așa cum spune Hoancă „...cine are... are...” iar chiaburii rămân acasă. Însă concluziile nu sunt trase până la capăt pentru că autorul nu adâncește aspectul întreg al situației ei, după cum nu înfățișează în întregul ei creșterea neconștientă a tăriei oamenilor sovietici, nu înfățișează suficient, susținut și demonstrativ nici transformarea nemulțumirilor în acțiune, creșterea acesteia organizată de Partidul Comunist. De aci slăbiciuni și în ceea ce privește diferite situații, în ceea ce privește mai ales zugrăvirea eroilor pozitivi și creșterea lor.

Admirabile sunt paginile în care se descrie (la începutul volumului II) venirea veștilor de pe front, întocmirea listelor negre, disperarea femeilor. Aceste descrieri se împletesc cu desvăluirea contradicțiilor de clasă, cu înfățișarea procesului de exploatare a oamenilor muncii. Chiar din primele pagini sclesc elementele de revoltă; oamenii gândesc, își pun întrebări. Deocamdată doar pentru ei înșiși. Pietrărița spune: „Oare Cristos, care-l așa de bun... și așa de puternic — că doar îi ficiorul lui Dumnezeu — a avut nevoie să-l apere omul meu cu pușca?”

Când popa Tăviță spune dela amvon: „...pentru apărarea pământului oameni buni, căci bolșevicii, dacă nu-i sdrobim, vin și ne iau pământul... asta se știe...” și chiaburii Darie și Dragoman întăresc roșind „asta așa-i” oamenii se întrebă: „Păi, dacă-i așa, feciorii voștri de ce nu s'au dus? Că voi plesniți de atâta pământ... Să se fi dus feciorii voștri...” Iar Dumitru luat de jandarmi spune deschis în fața curții marțiale unde a fost târât pentru că a demascat faptele nelegiuite ale popei: „Slab îi azi Dumnezeu, pe pământul ăsta, domnule colonel, slab îi, doamne, dacă are nevoie să fie păzit cu baionetele și codul justiției militare...” Eusebiu Camilar spune adevărul despre religie și unii dintre slujitorii ei, despre felul cum preoții împingeau pe oameni la moarte acoperind ticăloșia cu rugăciunile. Și răsună convingător cuvântul rostit în beznă vagonului ticsit al trenului care gonește spre Iași — „țară de haram”. Crește ura. Crește nemulțumirea. Autorul reușește să împletească faptele din spatele frontului cu cele de pe front. În bună măsură ni se arată exploatarea oamenilor muncii, teroarea, silniciile, bunul plac al capitaliștilor. Dar între această creștere a nemulțumirii, zugrăvită convingător, și procesul de încheiere a luptei organizate, nu este o legătură organică. Cauzele le vom analiza mai jos.

*

Camilar zugrăvește în „Negura” multe momente caracteristice, tipice, din perioada războiului criminal anti-sovietic. Sunt capitole parcă rupte din viață atât în primul volum înfățișând momente esențiale de pe front, cât și în al doilea volum unde există multe capitole care înfățișează momente caracteristice din spatele frontului. Dar întreaga lucrare suferă de o a doua slăbiciune și anume de faptul că evenimentele descrise nu se cern suficient, că autorul nu alege totdeauna esențialul, mai precis că

alături de fenomenele semnificative, caracteristice aduce și fapte de importanță secundară, situații și personaje care ar putea lipsi. Și în primul volum există momente convenționale, alunecări în comentarii inutile, situații de-adreptul false. Unele din ele se mențin și în volumul II. Dacă autorul a reușit să descopere caracterul de clasă al războiului, dacă înfățișează mai bine pe vinovații adevărați, dacă desvăluie situația din spatele frontului, apoi, în ceea ce privește rolul clasei muncitoare și al Partidului, el nu a reușit să facă pasul necesar. Este adevărat că în „Negura” apar unii muncitori; îl vedem pe cefaristul Zaharia Dâmbău, împrăștierea manifestelor, agitația pentru sabotaj. Dar toate acestea, cum vom vedea, sunt destul de palid înfățișate, nestudiate și câte odată chiar deformate. De aici concluzia că tocmai acest element esențial al dezvoltării situației nu a fost transformat în verigă centrală; deaceia evenimentele se îngrămădesc, lucruri importante sunt așezate la același nivel cu cele lipsite de semnificație, construcția romanului suferă, unii eroi dispar dealungul a zeci de capitole, există chiar o anumită nesistematizare a desfășurării evenimentelor. Care este cauza? Autorul zugrăvește perfect lucrurile pe care le-a văzut nemijlocit, adică momentele din prima fază a războiului, evenimentele din sat (exploatarea, necazurile, oamenii); dar se simte că n'a studiat suficient munca Partidului Comunist Român din vremea războiului, activitatea comuniștilor în ilegalitate, metodele de lucru ca și oamenii, că nu-i cunoaște pe muncitori, — puținele capitole înfățișând burghezia suferă de informație insuficientă, adesea autorul cade în schematism.

Alături de admirabila zugrăvire artistică a unor fapte de importanță covârșitoare (planuri de jaf, creșterea revoltei, nelegiuirile clichei antonesciene, etc.) există foarte multe tablouri care fac acțiunea să lăncezească, care distrag atenția cititorului dela tema fundamentală a cărții. Metoda realismului socialist cere zugrăvirea veridică a realității văzută în transformarea ei revoluționară. Engels cere scriitorului realist zugrăvirea situațiilor tipice pentru a sesiza și înfățișa artistic trăsăturile esențiale ale vieții. În „Negura” există locuri unde autorul se îndepărtează dela metoda realismului socialist, alunecă pe linia unui naturalism — care nu constă într-o simplă fotografiere a faptelor de viață, nici în alunecarea spre un animalic frizând pornografia, ci într-o metodă obiectivistă de creație artistică. Astfel găsim situații, fapte secundare care prin proporțiile acordate trec pe primul plan și întunecă limpezimea cărții, bogăția ei de idei. Aceste alunecări crează și un anumit balast în economia romanului. Faptul că autorul n'a pus în centrul atenției sale zugrăvirea cel puțin la același nivel cu descrierea forțelor negative și lupta pozitivă a armatei sovietice și a comuniștilor din spatele frontului, a dus la o serie de obscurități chiar în desfășurarea acțiunii. Bunăoară descrierea derutei armatelor hitleriste capătă proporții fantastice, nerealistice; ai impresia că ele au fost apucate de-un fel de isterie nejustificată. Nearătând munca comuniștilor și creșterea organizată a spiritului de împotrivire fascismului, autorul nu pătrunde faptele de bază, în schimb zugrăvește pe multe pagini o divizie întreagă care se supune orbește căpitanului Sculy de teama doar a revolverului său. Ori, încă în primele pagini ale volumului întâi, Camilar ne-a arătat ce înseamnă frica ofițerilor față de ostași atunci când sunt pe front, și apare cu totul neverosimil faptul că sute de oameni în plină retragere se lasă dominați și terorizați de căpitanul pe care-l urăsc profund.

Dacă autorul ne-a dat sugestivele imagini ale târgului chiaburesc când este holărită soarta Mariucăi, dacă el ne-a zugrăvit caracterul hăpșan al chiaburului Darie, al nevastei sale și a dat pagini antologice povestind felul în care Darie tatăl acceptă meteahna fiului, apoi apar pagini literalmente scabroase, cum ar fi descrierea naturalistă a provocării avortului, sau cele în care fetița de 12 ani, gravidă, leapădă pînucul — fapte cărora autorul le consacră prea multă atenție. Boala lui Măgură, camera sa este descrisă excesiv de lung, pentru a fi probabil pusă în antiteză cu locuința lui Divan, dar situațiile se complică de vreme ce autorul repetă aceleași lucruri de câteva ori. Nu se înțelege de ce autorul introduce întâlnirea întâmplătoare a domnișoarei Suzian cu poetul Topârceanu, urmarea însă e justificarea încrederii ei oarecum fataliste în succesul binelui, în victoria lui fără acțiune, fără luptă. De aci și caracterul pasiv al acestei eroine, ducând pe cetitori la posibilă confuzie. Cu totul nelogic, autorul îl poartă pe Măgură prin salonul cucoanei care-l întreține pe Divan; fără a fi comunist, Măgură este un om cinstit, înzestrat cu multă voință. Nu se înțelege de ce acceptă propunerile lui Ion Divan, de ce intră în casa acestei cucoane, de ce la un moment dat chiar are un acces de recunoștință pentru prietenul său de altă dată, pentru ca mai apoi să aibă procese de conștiință justificate prin... imaginea salonului populat de tipuri grejoase. Ori, Măgură a făcut campania pe front, el a văzut lucruri mult mai hidcase și a ajuns la concluzii atât de avansate în primul volum încât evoluția sa

ulterioară apare deadreptul ca un regres. Ai impresia că autorul a construit așa lucrurile pentru ca să ne ducă pe noi, cetitorii, prin saloanele protipendadei. Sunt capitole în care apar lucruri lipsite de importanță, chiar supărătoare. Astfel sunt paginile în care îl vedem pe vechilul Grigore, omul moșierului. Nu se știe pentru ce se povestește întreaga pățanie a băiatului Mandache (dealtfel admirabil redată, sugestiv, arătând toată mârșăvia cozilor de topor) care întru nimic nu este legată de tema generală a romanului, de evoluția eroilor principali. Tot așa nu se poate înțelege pentru ce e necesară atâtă insistență în descrierea isprăvilor animalice ale lui Grigore care o sdrobește în bătai pe Moaca după ce se culcase cu ea în fața icoanelor. Ultima parte a volumului II trebuind să descrie deruta dela cotul Donului este încețoșată. Pagini puternice arată descompunerea armatei fasciste, pribegia unităților, neputința comandamentului, lășitatea ofițerilor. Dar nicăieri nu apare rolul îndrumător, lămuritor al Armatei Sovietice, al partizanilor, al comuniștilor români, influențând pe ostași; nu se arată, pe de altă parte în imagini convingătoare că sdrobirea armatei fasciste este rezultatul efortului colosal al oamenilor sovietici. De aci caracterul oarecum fatalist al derutei, — împins așa de departe încât autorul ne înfățișează fuga nemților prin Iași în primăvara anului 1943, — fuga în desordine — iar în satul Udești chiaburii s'au speriat, majorul Brici este înspăimântat și toți declară că a venit „vremea șontului”, adică a țăranelui sărac Cimpoeșu.

Lipsurile în ceea ce privește studierea vieții l-au făcut pe autor să descrie insuficient Partidul și activitatea sa. Dacă Cimpoeșu își aduce aminte cuvintele lui Silvestru și autorul descrie cu măiestrie căutările de drum ale țăranelui sărac, faptul că el tânjește după comuniști, după oameni care să-l îndrume, apoi pe de altă parte, găsim situații cu totul nelogice, câteodată confuze. Astfel, la exclamația admirativă a Hanorei care apreciază credința nemăsurată a prietenei ei, domnișoara Suzian ne lămurește de unde are această credință: „Am... pentru că viața m'a învățat că răul nu poate niciodată birui... și peste noapte se rostogolește...” De aci o impresie că oricum ar fi răul se curmă. E drept că Suzian nu face mare lucru ca să curme răul, decât că ține cuvântări. Acelaș lucru apare când îl vedem și pe avocatul Bart care este comunist și deci om de acțiune. Cu toate acestea el vorbește foarte mult și dacă n'ar fi pasajul cu împrăștierea manifestelor ai avea impresia că și acesta e un fel de predicator lipsit de voință.

Foarte simpatice este figura muncitorului Zaharia Dâmbău, agitator, mobilizator comunist. Autorul înfățișează veridic activitatea sa de lămurire a muncitorilor, agitația dusă în tren, hotărârea și abnegația lui. Camilar crește just figura mecanicului (care meditănd despre război și sfârșitul acestuia își spune: „Mai suntem noi” — adică clasa muncitoare) până la organizarea ajutorării prizonierilor, împrăștierea de manifeste și a îndemna la sabotaj. Dar alături de aceasta se vede că era necesar a se studia metodele de lucru ilegale. Autorul nu le cunoaște. De aceea ne înfățișează predări de pachete cu manifeste în gară, sub ochii poliștilor și jandarmilor, împrăștierea se face de aceiași oameni care au comportat materiale ilegale, de acelaș Dâmbău care pare a avea un loc însemnat în Partid. Tot atât de neveridică este scena din sala de teatru, când la aniversarea unui an dela ocuparea Odesei se împrășteie manifestele comuniste pentru publicul protipendadei și pentru agenții din sală care aclamau ca niște posedați pe Hitler și pe Antonescu. Nu se poate înțelege pentru ce s'a făcut acest lucru când în sală nu erau nici muncitori nici țărani. Deasemenea în afară de puținele cuvinte ale lui Zaharia Dâmbău cu privire la actul de sabotaj, ai impresia că drumul propovăduit de Suzian, Bart, etc. este oarecum pacifist vag. În convorbirea cu Măgură, Bart îl sfătuiește să fie asemenea rămei care, călcată de căruță, continuă a se țări. Acest lucru sună fals, necorespunzător mentalității omului de avangardă, luptătorului pentru întoarcerea armelor împotriva hitleriştilor. Deaceia Bart afirmă într'un mod destul de vag credința în viitor, sfătuindu-l pe Măgură „să avem încredere în oameni”, fără a-i da vre-o indicație, fără a-l chema la acțiune.

Și în sat accentul nu cade pe luptă. Autorul idealizează puțin „statul bătrânilor”, iar pe Cimpoeșu îl pune să lupte singur ca „să-și facă dreptate”. Când Cimpoeșu caută să-și restabilească echilibrul după ce pierduse procesul, îl regește cutreerând periferia orașului, privind mulțimea amărâtă, sărăcimea cartierului marginal, lumea lumpen-proletariatului. Costan își spune „anii domniei bogățiilor, sunt numărați pe degete” — după ce a dat ochii cu un meseriaș oarecare și s'a uitat într-o brutărie. Ori el a cunoscut altădată pe Silvestru și dacă a fost descumpănit e greu de presupus că acela care i-a dat țări să-și revină să fie tocmai elementul descompus; căci înălțarea cu Zaharia Dâmbău, vine mult mai târziu și mai ales nu duce la concluzii practice, la legătura organizatorică. Costan continuă a fi solitar. Autorul își dă seamă de

acest lucru, îl pune să caute mișcarea. Dar ceea ce realizează Costan, în 1943, în satul Udești este cu totul neverosimil. Împreună cu frații Olivan el a înjghebat un fel de întovărire agricolă, un fel de artel. Cimpoeșu îi cheamă „să ne strângem, să lucrăm împreună pământul”. Și, rămăi surprins aflând că în condiții capitaliste și semi-feudale se pot realiza totuși asociații cu caracter quasi-socialist, dând chiar belșug acelor care intră în artel. Dacă n’ar fi venit ordinele de chemare probabil că am fi ajuns la o soluție pașnică a apariției și dezvoltării formelor socialiste în sânul regimului burghez-moșieresc! Ceea ce i-a scos pe frații Olivan și pe Cimpoeșu din foame a fost munca în comun, cu toate că ei n’au pământ și muncesc la alții; dar unde este exploatarea? Și dacă se poate belșug în condiții capitaliste cum se împacă totul cu tabloul veridic al contradicțiilor de clasă și al exploatarei admirabil descrise tot în „Negura”? Pe de altă parte felul în care Costan se opune chiaburului Darie este absolut individualist. Având oarecari cunoștințe în cece privește mișcarea muncitorească și necesitatea luptei organizate, rămăi mirat de ce Cimpoeșu nu-i ridică pe țărani împotriva acelor care îi împilează, căci îl vedem numai sfătuiind cu oamenii, nu și acționând.

Tot atât de semnificativă este evoluția lui Măgură. După naufragiul din salonul protipendadei ieșene îl vedem plecat la țară unde, ca manifestare a urei împotriva exploatareilor se apucă să învețe carte pe copii și pe țărani, ca și cum toată problema exploatarei și mizeriei ar sta numai în neștiința de carte. Este oarecum o cale naționalistă, într-un nimic tipică, care desorientează.

Sunt deasemenea lucruri neduse până la capăt în ceea ce privește poziția unora dintre eroi care ar trebui să tragă toate concluziile desfășurării evenimentelor dealungul a două volume. Bunăoară este cazul Hanorei și a domnișoarei Suzian care, în ultimele pagini ale volumului II, se hotărăsc a trece de partea mișcării revoluționare, la acțiune (în sfârșit!) însă care este mobilul? Ne-o spune aceeaș domnișoară Suzian: „Tu, Hanora, ai de răzbunat sângele părinților... Morții din Herța te-ar dojeni...” În ceea ce o privește pe dânsa, Suzian își aduce aminte de copilul Reginei Văști și se visează acuzatoare în procesul intentat criminalilor de război. Cu alte cuvinte răzbunarea. Ori, întreaga evoluție a evenimentelor cere o concluzie mai vastă, care depășește simplul element al răzbunării. Este vorba de viitorul omenirii, este vorba de construcția unei lumi mai bune, este vorba de independența și libertatea popoarelor, este vorba de apărarea umanității împotriva tendinței de a fi aruncată în beznă fascismului. Din păcate eroii lui Camilar nu trag această concluzie, după cum iarăși finalul volumului doi creiază impresia că drumul de urmat din 1943 încoace este ușor, iar munca poate da belșug, ferice și împăcare în condițiile când regimul burghez-moșieresc de fapt încă n’a fost sdrcinacat (cel puțin Cimpoeșu și frații Olivan o dovedesc cu artelul lor).

Cu privire la economia romanului trebuie spus că eroii pozitivi raționează foarte mult, vorbesc prea mult. Deficiența primului volum — discuțiile și nu faptele — rămâne încă pronunțată. Acest lucru e mai ales supărător când e vorba de mișcarea muncitorească a cărei trăsătură caracteristică este tocmai principiul: fapte multe, vorbe puține. Din acest punct de vedere însă romanul este extrem de sgârțit; eroii pozitivi sunt prezentați acționând destul de puțin.

Povestind evenimentele care au zguduit țara întreagă, autorul „Negurei” înfățișează oameni dela oraș și sat, exploatare și exploatați, fiecare având caracterul său propriu. Îi vedem pe eroi gândind și acționând în raport cu desfășurarea evenimentelor, conform intereselor clasei sociale din care fac parte. Camilar a reușit să înfățișeze cu multă putere satul moldovenesc, țărănimea. Îi vedem pe țărani muncitori storși de chiaburi, batjocoriți de jandarmi. Costan Cimpoeșu este tipul țăranului sărac, necăjit, mânat pe front, nedreptățit la judecată, batjocorit de chiaburul care îi siluește logodnica și-i fură pământul. Cinstit, hotărât, cu revolta crescându-i mereu în suflet, Cimpoeșu învață dela muncitorul comunist Silvestru de ce e nedrept războiul antisovietic și ajunge la concluzia că drumul săracimii satelor este drumul luptei în alianță și sub conducerea clasei muncitoare. Hăituit de chiaburi și de unealta lor, majurul Brici, Cimpoeșu caută dreptatea. Dar el cunoaște dinainte rezultatul judecății și spre mișcarea muncitorească își îndreaptă gândurile. Ca până la urmă s’o găsească. Eroul pozitiv i-a reușit în bună parte autorului în ceea ce privește înfățișarea creșterii țăranului sărac, neștiutor, până la dobândirea conștiinței de luptător. Însă creșterea eroului nu urmează o linie ascendentă normală. Spre sfârșitul volumului doi, datorită alunecării spre utopie, în loc de a ni-l înfățișa pe Cimpoeșu drept organizator al luptei țăranilor săraci, autorul îl transformă într-un fel de președinte de artel utopic. Din această cauză eroul nu mai crește, nu mai aflăm nimic

deosebit în ceea ce privește trăsăturile caracterului său. Ceața care acoperă ultimele capitole se proiectează și asupra eroilor. În timp ce ar fi logică și necesară legătura strânsă cu mișcarea muncitorească, apare izolarea în sat și apoi trimiterea nejustificată, pe front, în vreme ce Costan are piciorul anchilozat. Dragostea pentru mamă, dragostea pentru Mariuca rămân deasemenea așa cum le cunoaștem din primul volum, adăogându-se poate numai paginile admirabile în care se desvăluie toată puterea suflească a eroului când iubita îi povestește în lacrimi cum a fost batjocorită.

Alături de Cimpoeșu cunoaștem o sumă întreagă de țărani muncitori, obidiți, călcați în picioare. Revolta stăruie în aer. Murmurul crește în timpul paradei din Botoșani. Cu toate acestea, în afară de Dumitru (trecut epizodic prin carte) purtat pe la curți marțiale și de Hoancă trecut de partea lui Cimpoeșu la judecată nu se desprind și alți eroi a căror hotărâre de luptă să crească. În genere mulțimea țăranilor săraci este prezentată oarecum uniform ca o masă cenușie. Dealtfel și viața țăranilor — grea și lipsită de bucurii, înfățișată adesea zguduitor de autor — este, în bună măsură, sărăcită prin prea marea insistență asupra laturilor fizice care se face în dauna zugrăvirii stărilor sufletești. Până și „artelul”, Costan și-l face cu frații Olivan, care fuseseră cozi de topor.

Admirabil a reușit Camilar în zugrăvirea tipurilor negative. Astfel în fața noastră stăruiesc chipurile chiaburilor Darie și Dragoman. Unul uscat, avar, căinos. Celălalt gras, lacom, șiret. Amândoi jefuiesc oamenii, amândoi nu se dau înlături dela nici o nelegiuire, amândoi „fruntea satului”. Calculele chiaburilor, afacerile puse la cale, trimiterea pe front a săracilor, rotunjirea pământurilor pe contul nevoiașilor sunt splendid descrise. Reacțiunea lui Darie la focul care îi mistuește periodic casa și ograda este foarte caracteristică; tot așa ca și snopirea în bătea a fiului pentru a încuviința până la urmă trimiterea peșterilor. Rare ori întâlnești o zugrăvire mai puternică a unei neveste de chiabur de cum o întâlnim în „Negura” sub înfățișarea Dariencii. Roabă bărbatului, păzindu-i averea ca un câine credincios, ea invocă „mila Hristoșelului” după cum proferă și cele mai cumplite blesteme tot în numele lui.

Chipurile chiaburilor sunt întregite de acelea ale „mărimilor” satului. Rar în literatura noastră un chip de jandarm mai odios ca majurul Brici. Crud până la bestialitate, incult până la inconștiență, vicios până în măduva oaselor, acest individ știe să folosească puterea pentru interesele personale, pentru susținerea „statului”. Pentru Brici, Statul este dictatorul mareșal, mai marii dela județ „care dau ordine” și însuși el care dispune cum vrea de oamenii satului întreg. Brici știe că nimeni nu poate călți împotriva sa pentrucă el reprezintă „ordinea”. În numele acestei ordini el fură, violează, schingiuiește, omoară. Acest sadic „păzitor al ordinei” este un alter ego al criminalului plutonier Duma, acela care la ordinul colonelului Vartic ucide ostașii care „știu prea mult”. Brici este bețiv și canalie. Dar totodată pișicher, care știe să învârtăscă treburile. Universul său este redus, dar în miniatură el reprezintă în ultimă socoteală concepția despre viață și lume a tuturor satrapilor mai mari, cu și fără galoane.

Un alt tip realizat admirabil de Eusebiu Camilar este popa Tăviță. Caracteristice acestui personajiu sinistru sunt paginile dela începutul volumului II, în care autorul povestește felul cum popa a cerșit toate cele patru piei Vlădiciei, care văzând atâta cuvloșie și atâta sete de har i-a răspuns:

„— Facă-se voia domnului! Te sfințesc, fiule — și te blagoslovesc să ai în zilele păstoriei tale vârtutea calului, adică să rozi zi și noapte și'n veci să nu te sature; să ai vârtutea vulpei: adică nimeni, în toate obștiile creștinești, să nu te întreață în șiretenie; și din voia domnului, de lup să-ți fie dinții spre sfâșierea turmei... Și te mai blagoslovesc, fătu meu, să fii asemenea porcului: orice faptă ai săvârși, să nu te rușinezi; căci rușinarea unui preot este spre scăderea dreptei credințe; deci de scoarță să-ți fie obrazul! De piatră să-ți fie inima, în veci... Amin...”

Așa și este popa Tăviță în viață. Hapsân, el ia și dela vii și dela morți, se tocmește cu văduva care nu are să-i plătească bani pentru îngroparea soțului, se duce la oraș pentru a dobândi mobilizarea lui Costan în schimbul a 2.000 lei dela Darie, se repede cu toporul în mâini în flăcări pentru a salva lădița cu bani. Șiret, el acoperă cu citate din biblie toate nelegiuirile și îndeamnă până și la crimă în numele lui Dumnezeu. Pentru el oamenii sunt „farisei”, buni de jumulit, de satisfăcut plăcerile. Rușine nu cunoaște; prins umblând la femeile oamenilor din sat, bătut, el reîncepe totul dela capăt a doua zi. Nerușinat ca și Brici el știe să amenințe, știe să strivească pe cei care i se pun deacurmezișul. Ipocrit, el propovăduiește supunerea și cumpătarea, lăfăindu-se în plăcere și belșug. Toate acestea însă le aflăm din fapte, din viața satului și a oamenilor, din purtările aceuia care „păstorește” oile încredințate de rangurile mai mari într'ale bisericii. Și aceste fapte se împletesc firesc și organic cu întreaga înfățișare desguștătoare a celor ce slujesc cauza nedreaptă a războiului antisovietic, cauza moșierilor, bancherilor,

capitaliștilor. Ca și Brici, popa Tăviță nu are rușine, nici muștrări de conștiință. Dar amândoi sunt lași. O lășitate caracteristică oamenilor mici la suflet, căinoși. Atât primul cât și celălalt au frică numai de „cei mari”. Și doar ignoranța îi face câte odată să cunoască spaima ca aceea a lui Brici când trece noaptea prin fața casei Midorei pe care a ucis-o și e prins deodată de frică.

În galeria tipurilor negative sunt deosebit de reușite figurile colonelului Vartic, din justiția militară, desfrânat, rece, gata la orice crimă. Ești cuprins de adânc dispreț în fața frazeologiei patriotarde a acestui criminal care împușcă prizonierii sovietici și ostașii români, condamnă la moarte oameni cinstiți și mitraliază sute de evrei, ucide o femeie gravidă și violează alta. Lășitatea lui Vartic este însă asemănătoare lășității lui Brici, ca și a locotenentului legionar Vieru. Sunt criminali de drept comun deosebiți doar prin școală și grad, transformați în comandanți crescuți drept slugi sigure ale regimului burghezo-moșieresc. Figura respingătoare a colonelului Vartic apare deplin în cadrul primului volum. Autorul îl păstrează și în volumul II, fără a adăuga o trăsătură nouă, fără a aduce fapte noi în desfășurarea acțiunii. Deaceia și mijloacele folosite pentru înfățișarea lui Vartic nu cresc și rămânem la „ducerea unei închise flori de romanită” la „nă” care de astă dată din cuvintele scriitorului trece însăși în cuvintele eroului — su nând fals. Nici caracterizându-l pe locotenentul Vieru, autorul nu aduce elemente noi. Aflăm doar fugitiv că a fost comandant de lagăr, încolo el rămâne așa cum apărea în primul volum, un laș, în comportarea căruia se justifică încercarea de a împușca pe Măgură în timpul retragerii. Ne-am fi așteptat însă ca readucerea acestui personaj să însemne totodată și descrierea unor evenimente în cadrul cărora ar fi reeșit și mai puternic jосnicia lui. Ne gândim de ce oare autorul n'a înfățișat tocmai lagărul de prizonieri unde ar fi apărut din plin caracterul de fiară al lui Vieru și s'ar fi putut totodată vedea, întreagă, măreția sufletească a ostașilor sovietici.

Sunt în ambele volume personaje episodice de care nu ne vom ocupa, chiar dacă ele apar în amândouă, cum ar fi de pildă colonelul Hrițcu. În schimb o valoare aproape simbolică au indivizii ca domnul R.A.S. din tren, al cărui nume nu se știe, dar care întrușipează pe toți afaceriștii capitaliști, jefuitori ai regiunilor ocupate din U.R.S.S. Nu sunt multe paginile dealungul cărora evoluează acest ins. Și totuși îi vedem neomenia, lăcomia, impertinența, disprețul față de oameni. El așează legătura directă cu Ică Antonescu, îi preamărește pe germani, se răstește la o femeie cu pruncul în brațe, dar înghite în sec cu ciudă atunci când ostașii împinși la disperare îl reped.

Trecerea scurtă prin salonul protipendadei ieșene este foarte edificatoare pentru a ne face să cunoaștem indivizi murdari ca ziaristul Andriuță. Afacerist, mincinos și laș, acesta știe doar să laude regimul de dictatură. Cretin, el scrie articole bombastice de maculatură patriotardă. Și, ca toți lașii, e sângheros cerând pedeapsa cu moartea pentru oamenii nevinovați. Îi trebuie un mare efort ca să fie consecvent rugămintii adresate maiorului Firicel (alt tip de călău): „mergem... ne călim nervii... moartea... trebuie văzută”... Și se duce. Privește. Tremură de frică. Și trage în oameni cu arma care i-a fost dată de Firicel. Apoi se crede mare patriot și mare viteaz.

La oraș însă există și altă lume. Sunt muncitorii, funcționarii obidiți, meseriași. Pe aceștia autorul nu ni-i înfățișează, tipizând. În fața noastră apare și o mulțime cenușie din care se desprind doar chipurile lui Zaharia Dâmbău, avocatul Bart, muncitorul Silvestru. Silvestru i-a deschis ochii lui Cimpoeșu — pe urmă însă nu mai știm ce a devenit. Zaharia e comunist, agitator, organizator. Dar în afară de câteva fapte necesare economiei romanului, autorul nu permite cunoașterea acestui erou, nu înfățișează întreaga sa măreție sufletească, făcându-ne doar s'o bănuim. Nici Bart nu e zugrăvit mai cu deamănuntul; putem spune doar că este om hotărât. Dar atâta.

În schimb autorul reușește în descrierea căpitanului Jimborean. Transformarea acestuia din ofițer de carieră, executând orbește ordinele criminale primite, într'un om conștient care a pătruns întreaga jосnicie a acelor care desfășoară războiul nedrept, este foarte caracteristică și tipică pentru această categorie. Cetitorului îi pare rău numai că în decursul volumului II, nu-l mai întâlnește pe Jimborean, a cărui dezvoltare pe linia transformării într'unul din comandanții Diviziei Tudor Vladimirescu o bănuiește.

Un loc deosebit trebuie rezervat sublocotenentului Măgură. Om cinstit, student la litere, acesta își dă seama treptat de întreaga jосnicie a comandanților, de nedreptatea cauzei pentru care mor sute de mii de români. El este subit de ostaș, profund omenos, salvează dela moarte pe cine poate. O iubește pe Hanora, studentă evreică pe care o apără. Izgonit din casa părintească, cunoșcând ororile războiului îl vedem hotărât să i se opună. Și totuși volumul II, nu aduce ceea ce așteaptă cu legitimitate în-

cordare cetitorul. Îl vedem pe simpaticul Măgură prada unei mizerii demoralizante; spre surprinderea noastră el primește ospitalitatea învârtitului Ion Divan, devenit ceea ce se cheamă vulgar pește. Măgură mai că nu devine gazetar în solda lui Andriuță. E profund demoralizat. Ascultă cuvântarea lui Bart. O revede pe Hanora la domnișoara Suzian și... pleacă la țară. Când Ion Divan îl regăsește la cârciumă pe Măgură și încearcă a-l dăscăli, autorul vorbește despre „puterea care era în Măgură” însă, la drept vorbind, nu știm de unde provine aceasta. Din demoralizare? Din desgust? Căci Măgură nu devine om activ, luptător. Chiar atunci când pleacă la țară el „învață carte” pe sâteni. La atât se reduce împotrivirea față de rău a acestui erou care dealtfel nu se desminte căci întreaga retragere dela cotul Donului o trăsește aproape ca un somnambul.

În linii generale — cu rare excepții — eroii pozitivi nu cresc în al doilea volum al romanului. Pricina o vedem în deficiențele de construcție, în neadâncirea unora dintre faptele esențiale ale realității timpului, în necunoașterea lor, nepermițând astfel plina dezvoltare justificată a eroilor. Îți pare rău de mama lui Cimpoeșu — atât de luminoasă, așa de puternic redată în volumul întâi. Atât ea, cât și Mariuca frumos descrisă în primele pagini, se pierd în conglomeratul părților și capitolelor volumului doi. Se poate spune că autorul a reușit în descrierea tipurilor negative tocmai pentru că a cunoscut partea urăcioasă a războiului, pe oamenii care au inițiat și au condus cotropirea Uniunii Sovietice. Pe măsură însă ce acțiunea se apropie de schimbarea radicală a situației, de clipa în care Armata Sovietică, antrenând forțele populare din lumea întreagă, va decide soarta războiului, eroii pozitivi sunt zugrăviți în culori difuze, pe fondul unor acțiuni nu totdeauna clare. Latura aceasta se explică prin acele deficiențe de concepție și realizare despre care am vorbit la începutul acestui studiu.

Prozator încercat, Eusebiu Camilar nu se desminte nici în „Negura” Fanfaronadei dela radio și din presa antonesciană, autorul îi opune viziunea sumbră a diviziilor cenușii care se târăsc în noroi și ploaie, a ostașilor flămânzi și necăjiți, a olășilor brutali, neomenoși. Propagandei stridente cu privire la vitejia armatei fasciste, „Negura” îi opune realitatea descrisă cu ajutorul unor imagini artistice puternice, pline de realism, a măcelurilor organizate împotriva populației civile, împotriva prizonierilor, faptelor lașe ale comandanților — vitejia simplă a lui Nicolae Dadaci. Și mereu statură ca un act cumplit de acuzare, imaginea îngrozitoare a măcelului dela Mușenița. Cine poate uita acele pagini dela sfârșitul volumului întâi când generalul încarcă în avion vitele de rasă jefuite din colhozuri în locul raniților care sunt aruncați la pământ?

Volumul doi ne înfățișează un șir întreg de imagini artistice care demonstrează marele talent al autorului. Din capul locului în fața ochilor noștri e tabloul satului de altă dată, din vremea „normală”. După splendida descriere a nopții de vară, a satului luminat de lună, plin de viață, de freamăt, iată că: „...în astfel de nopți, satul era plin de fluier; cu glasuri calde ca plânsul sunau tilincile; la pârleazuri, flăcări întărziau până după miezul nopții de vorbă cu ibovnicele; în astfel de nopți, flăcări din alte sate, dela Rus, dela Chilisești — ori de peste șapte dealuri, tocmai dela Pleșești — veneau călări, cu sumane pe umeri, cu busuioc la cușme spre a-și fura draguțele; dacă nu voiau părinții, ei treceau peste vruta lor și, la ceas amuit, fetele îi așteptau în umbra plopilor; suiau, dinaintea flăcăilor, pe șea; la un semn dat cu chiotul, copilele câilor scăpărau”.

Dar această imagine este înlocuită imediată de alta:

„Acum nopțile satului muriseră; e-adevărat că strălucirea lunii era tot atât de puternică, întreaga firea strălucea; însă tinerețea, ea, înaintea căreia s’astern toate frumusețile, era dusă din sat de-atâtea rânduri de nopți...

Leon al Mihăescuului, neîntrecutul cântăreț din fluier — căzuse în cele mai dintâi zile ale războiului; Valerian al lui Andrei umbla cine știe prin ce străinătate într-o divizie de cavalerie; Costan al Zoitei căzuse, sdrobit de obuz, la Hutemuș; Gheorghe al lui Stefuriuc, neîntrecut hoinar, care cânta plângând, se prăpădise printre cei din 106.

Satul era pustiu, mai hălăduiau doar jandarii, neputincioșii și învârtiți”.

Pe acest fond se și așează descrierea evenimentelor. Așa se și explică starea de spirit a oamenilor, dezvoltarea conflictelor.

Ce înseamnă războiul, cum diformează oamenii atunci când ei merg de frică, pentru o cauză care le este streină. Eusebiu Camilar ne-o dovedește într-una din cele mai frumoase imagini ale romanului. Se iau cu forța vitele din sat. Sunt mânatte flămânde și neadapate zeci și zeci de kilometri. Le mână milițieni, ostași bătrâni, țărani în civilie. Sudălmile, foamea, bătaia și frica i-a făcut neoaameni. Groaznic e tabloul turmelor nesfârșite de vite murind de sete, groaznică este cruzimea majurului Salup. Deodată animalele simt apa. Nu mai țin seamă de lovituri. Fug și fug, până dau de râu, se bagă în el și beau... beau. Și atunci începe grozăvia: înnebuniți, majurul și ostașii dau în animale, zdrobesc coarnele, scot ochii, spintecă abdomenele....

„Și, deodată, războiul îi făcuse neoaameni. De atâtea zile și nopți colonogeau bourei, rupeau coarnele boilor, cu parii. Ce fără-de-lege... Se uitau cu ură la majurul Salup, care, încremenit pe mârțoagă, privea cum bucătarul spintecă cu toporul trupul bouului omorât. Și-apoi cât de chioș se uitau la moșneguțul chel care tăiase gâtul bouului...”

— Dece, măi? îl întreabă unul.

— Lasă-mă... Mă omorâă veninul...”

Nu din afirmații, nu din discursuri reese exploatarea cruntă, felul în care ferecând oamenii se duce războiul. Camilar ne întârșează tabloul trenurilor gonind încărcate cu munții, cu tancuri, cu mortiere... „Alle Räder nach Osten...” a ordonat Hitler și autorul povestește cum se obținea îndeplinirea acestei porunci criminale:

„Dar pentru ca roțile să fugă fără istov, trebuia să nu steie niciun braț de om. Astfel, abia târându-și pașii prin hleul înghețat al minelor, păziți la spate de baionete, cărbunarii, rupți și lihniți de foame zdrobeau cu casmalele rărunții munților, scotând cărbuni pentru locomotivele cotropitorilor. Dacă scrășnea mineralul după vr'un drept, dacă cerea cesuri omești de muncă, intra în temnițele curților marțiale. Dar nu numai în măruntaiele munților era așa; în atelierele căilor ferate, acolo unde se durau roțile, locomotivele și vagoanele, dela marile turnătorii până la depoul de linie secundară, dela țesătoria cu un singur război până la marile fabrici, viața muncitorilor stă încărșoită sub bocancul jandarmului, baioneta ruginise în inima clasei muncitoare; când inima aceea svăcnea, pumnul răsucea baioneta, o înfigea și mai adânc; astfel că, pentru o vorbă spusă cum nu trebuia, pentru o aruncătură de ochi mai morhorită ca de obicei, oamenii erau aruncați și înșepeniți în carcerile fabricilor... carcere îmbăcsite de păduchi și ploșnițe și atât de strâmte, încât osândiții trebuiau să stea țepenți în picioare, o zi și-o noapte dacă nu și câte șapte zile și șapte nopți.

Pentru cei mai clonșoși, erau procurorii curților marțiale; acei dulăi negri abea-i așteptau după crucile cu crști de lemn... După crucile cu crști erau porțile temnițelor, ocna pe viață sau plutonul de execuție. Și oamenii gemeau, gemeau surd”.

Pe fondul acestora crește nemulțumirea care e bine motivată și trebuie să ducă în mod logic la întârșirea activității comunistilor. Astfel talentul îi permite lui Camilar să creeze atmosfera necesară și să ducă evenimentele descrise mai departe. Acolo însă unde nu reușește (bunăoară momentele în care se discută între comuniști) unde lipsește tocmai puternica imagine artistică sugestivă se simte documentarea insuficientă, neadâncirea faptelor descrise. De aceea cetitorul rămâne nesatisfăcut, parcurgând paginile în care se zugrăvește trecerea trenului cu prizonieri sau acele imagini care ar trebui să întârșeze lupta din ilegalitate. Când autorul însă atacă diferitele aspecte ale satului, când arată ura țărănilor împotriva chiaburului Darie, el realizează acel tablou zguduitor al focului care începe din sură, se lățește cu o iuteală înspăimântătoare, mistue tot. Dar oamenii nu se mișcă. Lui Darie nimeni nu-i sare în ajutor. Doar atunci când vitele iau foc sar oamenii. Cu câtă măiestrie știe Camilar să ne întârșeze bunătatea țărănilui, profunda sa umanitate! Și imagini de acestea sunt multe. Bunăoară întâlnirea lui Costan și a Măriucăi când printre suspine ea îi povestește totul. Omul e împietrit. Dar în aceeași vreme dragostea puternică îl ridică — și nu disprețul față de iubită, ci ura adâncă contra chiaburilor îl animă. „Le vom plăti” — zice Cimpoeșu. Și aceste scurte cuvinte îi dau siguranța viitorului. Câtă umanitate în acea imagine caracteristică a Măriucăi — femeie, nevestă, — care își privește cu dragoste și mândrie „omul” tăind lemne. Imaginea parcă-ți picură siguranță, căldură, convingere că se înfiripă ceva traicnic, pe toată viața. În genere relațiile între Cimpoeșu și Măriuca constituie o trăsătură foarte pozitivă a romanului. Aci autorul a știut să scoată în evidență puterea sentimentelor, căsătatea, curățenia sufletească, noblețea. Cu atât mai mult cu cât în descrierea oamenilor dela țară autorul e foarte puțin mărinimos și dimpotrivă ai câte odată impresia că animalul împins la extrem va duce până la diformare; cum ar fi cazul casei Olivaniilor, a bățăilor pentru stăpânirea femeii, etc.

Când autorul pleacă dela viață, dela adâncirea fenomenelor, el reușește să zugrăvească imagini de-o putere excepțională. Camilar folosește des antitezele. Acolo unde ele pornesc dela fapte reale, cunoscute de autor, efectul este deosebit de mare și transmite o emoție puternică cetitorului. Astfel sunt paginile admirabile în care este descrisă casa lui Codău și primirea lui Dadaci plin de păduchi, înfometat, desnădăjdut. Câtă frumusețe în gestul lui Codău și a nevastei sale Pazuna care îl îngrijesc pe ostaș și-l îndeamnă să-și salveze nevasta și copilul. Iar dincolo, în nopțe neagră, se aude mișcarea spre front a unităților, înjurăturile ofițerilor, bruscarea mamelor. Fanfarele sună... bocancii bat cadența... iar femeile plâng nesfârșit... În fața acestei neomenii se ridică hotărârea lui Dadaci: „Mă duc la Ucraina...” Pentru salvarea copilului. Și majorul Codău, acela cu „precista și dumnezeoica” îl îndeamnă și el.

Se pare câteodată că Eusebiu Camilar are o deosebită atracție pentru imagini „tari”. Aceasta nu corespunde adevărului. Momentele tari îi sunt șoptite de viață. Drept este că din când în când, tocmai organizarea insuficient gândită a materialului în economia cărții, poate da naștere unor atari bănueli. Astfel e cazul momentului zguduitor când băiatul sărac Mandache, stălcit în bătai, este aruncat în grajdul plin de șerpi. Imaginea este puternică, din păcate ea nu se leagă organic de context pentru că eroii sunt cu totul secundari, acțiunea nu este necesară firului central al romanului. În schimb te cutremură paginile în care se descrie înmormântarea Midorei, pentru care nu se găsește nici car, nici cai — și atunci coșciugul e dus în căruciorul invalidului.

Admirabile sunt deasemenea paginile în care se povestesc clipele din urmăle ale lui Codău, convingerea că va muri, cântecul despre copilașii orbi și despre corbii care croncăne. Iolampie Codău se cutremură de plâns: „Și noi suntem orbi... orbi... ne duc corbii... ne amăgesc corbii... Ne făgăduesc cuiburi mai calde... ce au ei cu inimile noastre? Spune-mi, ce au ei cu inimile noastre? Nu vrem cuiburi mai calde! Eu mă mulțumesc cu căsuța mea bătrânească... ce vor dela noi, precista și dumnezeoica? Ne duc la praznicul corbilor... hei! Dar ce s'aude? Se rostogolesc munji? Ce vuet se aude? Parcă vine cumpăna potopului...” Vin avioanele sovietice. Imaginea este așa de puternică încât ea îți sugerează convingerea potopului care dă peste cap întreaga armată fascistă, potopul care va mătura corbii.

*

Volumul doi din „Negura” este scris mult mai îngrijit decât primul. Fraza e mai cizelată, cuvântul pus la locul lui. Afară de imagini în care sunt înfățișați oamenii și faptele există frumoase descrieri ale naturii. Câmpul, nopțile dela țoră, pădurea. Camilar descrie cu măiestrie visul din stepa Ucrainei și a Donului; el folosește cu multă pricepere zugrăvirea naturii deslănțuite în bătaia crivățului vijelios pentru a sublinia astfel dezastrul armatelor fasciste. Fraza e potrivită după ideile pe care le exprimă. Când e prelungă, bogată în imagini poetice, când e scurtă, aproape abruptă, caracterizând situații și oameni. În ceace privește limbajul oamenilor trebuie subliniată măiestria autorului în caracterizarea eroilor prin vorba lor. Astfel este extrem de interesant a urmări limbajul popei Tăviță, presărat de pilde religioase care se împerechează cu trivialități. Caracteristică este repetarea afirmației „se știe” vrând să arate superioritatea ce-i acordă anteriorul față de ceilalți muritori. Tot atât de caracteristic este limbajul măjorului Brici, cu nelipsita înjurătură de „milostenie”, cu termeni scoși din regulamente jandarmerești. Capitalistul din vagon este caracterizat nu numai prin faptele lui, nu numai prin intențiile și planurile lui. El povestește isprăvile, afacerile și mereu însoțește totul cu nelipsita descriere a dineurilor, prânzurilor, gustărilor, aperitivelor luate. A sosit la Odesa și a mâncat. S'a dus în port și apoi a mâncat. A văzut motoare, după ce a mâncat și i-a spus generalului... A demontat uzini și după aceea a mâncat. A luat postul de radio și iar a mâncat... etc. Sunt numai trei pagini dar te izbește lăcomia neînfrântă, lăcomia intrată în sânge, lăcomia transformată în crez și glorificată ca rost în viață. În acest „am mâncat” e întregul burghez. Nu mai puțin de caracteristic este limbajul gazetarului vândut Andriuță cu exclamațiile, perorațiile și epitele caracteristice, ca și tonul arogant și batjocura în gura ofițerilor nemți.

Dar și aci sunt unele slăbiciuni. Camilar se lasă obsedat câteodată de un cuvânt, de o imagine. Bunăoară, în volumul întâi, totul este „vândt” cerul e vândt, pământul e vândt, oamenii sunt vineți, hainele sunt vinete, pădurea e vândtă, vândt e și sufletul. Fără îndoială un cuvânt, o imagine poate caracteriza o situație — dar

utilizarea până la supra-saturație devine obositoare și câteodată neartistică. În volumul doi se face abuz de cuvântul „mârșav”. Hainele mârșave, oamenii mârșavi, case mârșave, etc. Câteodată se întâmplă și expresii necorespunzătoare, datorită lipsei de atenție; astfel un ostaș spune despre Vieru că e „șopârlan”. În gura ofițerului față de ostași cuvântul sună normal căci aceasta este concepția comandantului în armata burgheză. Dar în gura ostașului, oricât ar uri pe locotenent, sună strident, pentru că el i-ar zice în fel și chipuri, dar nu șopârlan. În ceea ce privește înjurăturile trebuie recunoscut că se face mult abuz de ele și în momente când nu este neapărat necesar.

În genere însă stilul volumului doi este mult mai îngrijit, mai bogat, plin de imagini, contribuind mult la punerea în valoare a ideilor. Limba este frumoasă limbă a autorului, verificată în atâtea rânduri. Curățată de abuzul imaginilor întortochiate, căutate, de provincialisme, întărită prin diversitatea situațiilor care o reclamă, ea permite reliefaarea momentelor principale și contribuie la caracterizarea eroilor principali. Romanul se citește cu pasiune, te cuprinde, te antrenează.

*

Din cele arătate se desprinde valoarea deosebită pe care romanul lui Eusebiu Camilar o reprezintă. Astăzi, când lumea este împărțită în două tabere și forțele imperialiste în frunte cu marea finanță americană vor să deslănșue un nou război mondial, vor să atace din nou marea Unune Sovietică, să lovească țările de democrație populară constructoare ale socialismului, să înecă în sânge elanul eliberator al popoarelor, astăzi când sarcina centrală a oamenilor cinstiți din toată lumea este să apere pacea și să zădărnicească planurile imperialiste de desecătușare a forțelor războiului — „Negura” constituie o armă în mâna partizanilor păcii. Ambele volume arată adevărata față a imperialismului fie că pe steagurile lui se află svastica hitleristă, fie că sunt cele patruzeci și opt de stele americane. „Negura” te lămurește. Dar totodată ea constituie un avertisment. În acest roman acțiunea este văzută din această parte, nedreaptă, a frontului; războiul este descris de pe poziții juste din spatele hoardelor cotropitoare. Asemenea romane nu prea s’au scris și de aici cu atât mai marea importanță. Dar tocmai de aceea ni se pare util a sfătui pe autor să revizuiască volumul doi atunci când se va tipări o nouă ediție, să caute a completa imaginea generală eliminând lipsurile și îndreptând greșelile semnalate atât de noi cât și de cititori în cadrul discuțiilor care au avut loc. Problema înfățișării ostașilor și partizanilor sovietici, problema prezentării veridice a mișcării muncitorești, problema întăririi prezentării eroilor pozitivi constituie elementul central. Și aceasta cu atât mai mult cu cât romanul nu s’a terminat și acțiunea va crește în cadrul volumului III, cuprinzând întreaga derută a armatei fasciste, lupta poporului muncitor condus de Partidul Comunist Român, actul dela 23 August și războiul drept împotriva armatei hitleriste, alături de glorioasa Armată Sovietică. Autorul trebuie să gândească bine înlănțuirea evenimentelor, să studieze cu deamănuntul materialul istoric și uman în așa fel încât să înlăture deficiențele și lucrurile de prisos din volumul II, să aleagă faptele cele mai importante și să ridice eroii în mijlocul lor, să-i creeze fără a pierde perspectiva istorică a transformărilor revoluționare la care sunt chemați să ia parte în mod activ.

„Negura” constituie un moment deosebit de important în dezvoltarea literaturii noastre. Autorul a realizat până acum un succes remarcabil. Cititorul are dreptul să-i ceară un plus de muncă pentru a îmbunătăți calitatea celor scrise (și acest lucru nu este tocmai greu) pentru a creia premisele puternicului volum III, în care evenimentele culminează și eroii pornesc ferm pe drumul făuririi unei vieți noi pe meleagurile țării noastre. Armă de luptă pentru pace, „Negura” va reuși astfel să lovească și mai puternic în tabăra ațățătorilor la un nou război, să mobilizeze oamenii muncii din Republica Populară Română pe drumul apărării suveranității și independenței naționale, pe drumul construirii socialismului, pe drumul prieteniei veșnice și nesdruncinate cu marea țară a socialismului victorios — Uniunea Sovietică.

CU PRIVIRE LA „ANA ROȘCULEȚ”

Nuvela „Ana Roșculeț” de Marin Preda, apărută spre sfârșitul anului trecut, s’a bucurat în general de o bună primire din partea criticii literare. Faptul că ataca o temă foarte actuală din viața clasei muncitoare, era un succes pentru scriitor. Marin Preda renunșase — pentru câțva timp măcar — să-și aleagă subiectele exclusiv din lumea satelor și se avântase într’un domeniu pe care-l cunoștea desigur mai puțin, dar a cărui importanță în perioada construirii socialismului nu-i putea scăpa.

Nuvela „Ana Roșculeț”, caută să prezinte unul din aspectele realităților noastre și anume transformarea care se petrece în viața și mentalitatea femeilor muncitoare din țara noastră, transformare determinată de succesele realizate de poporul muncitor în opera de construire a socialismului. Ridicând o problemă importantă și actuală, Marin Preda dovedea că dorește să aducă prin scrisul său o reală contribuție la grăbirea construirii socialismului, că a înțeles îndemnul Partidului de a căuta să zugrăvească în opere literare destinate masselor largi, cum „în procesul luptei pentru transformarea societății și construirea socialismului se naște omul nou, omul socialist”¹⁾.

În adevăr, eroina lui Marin Preda, Ana Roșculeț, este o muncitoare textilistă, pe care regimul de exploatare și teroare burghezo-moșieresc a ținut-o într-o stare înapoiată. Soțul ei murise în războiu; rămasă văduvă și împovărată cu un copil, Ana muncește din răspuțuri pentru a asigura viața ei și a copilului. Transformările din fabrică au un puternic ecou în viața Anei, o influențează adânc. Ajutată și îndrumată de Sindicatul fabricii și de organizația de Partid, Ana reușește să devină o muncitoare conștientă, o fruntașă în muncă, pentru că în cele din urmă să fie trimisă ca delegată la un congres internațional.

Desvoltând acest conținut — expus mai sus în liniile cele mai largi — alegând personajii și situații tipice care să sprijine și să justifice transformarea conștiinței Anei, prezentând acțiunea într-o realizare artistică aleasă — nuvela ar fi putut deveni o operă de valoare, o operă care prin exemplul transformării eroinei, ar fi trezit în cititori dorința de a imita pe Ana Roșculeț și de a deveni fruntași în producție, constructori ai socialismului în țara noastră. O astfel de operă literară ar fi însemnat o contribuție însemnată în procesul de cunoaștere și transformare a realității, în procesul de făurire a omului nou.

Data fiind importanța problemei și actualitatea ei, critica literară a luat în discuție nuvela „Ana Roșculeț”.

Încă în numărul din Noembrie 1949 al Vieții Românești, prin recenzia semnată de Horia Stancu, se remarcă apariția nuvelei. Arătând că în ce privește construcția, nuvela „poate fi discutată”, că „se poate obiecta că realitatea este îngustată, sărăcită”, că „din când în când... scriitorul a trecut peste ceea ce este tipic, esențial”, etc., criticul releva — o serie de aspecte pozitive ale nuvelei. Astfel, „rând pe rând sunt prinse etapele pe care trebuia să le parcurgă eroina pentru a se perfecționa”, autorul „rezolvă într-o anumită măsură problema esențială: transformarea Anei Roșculeț într’un om nou”. Criticul arată apoi, că „prezența Partidului s’a simțit în întreaga nuvelă”, autorul „trecând dincolo de schemă, de caracterul depărtat, rece, pe care

1) Din „Salutul C. C. al P. M. R. adresat Conferinței Scriitorilor în Martie 1949”.

unii dintre scriitorii noștri îl dau personajilor care aduc cuvântul Partidului". În concluzie, recenzentul constată că deși nuvela nu poate fi socotită drept o lucrare deplin realizată, totuși „pentru Marin Preda Ana Roșculeț va fi un punct de plecare”, scriitorul trebuind în același timp „să se aplece cu grijă neobosită asupra operei sale”.

Recenzia apărută sub semnătura lui J. Popper în *Flacăra* reia problema Anei Roșculeț. „În loc să-și aleagă un personaj tipic, scriitorul a descris un caz de deosebită înăpoiere”; în nuvelă găsim „mai ales în cea de-a doua parte a ei, slăbiciuni care o îndepărtează de realitate și îi scad din puterea mobilizatoare”; există „un anumit obiectivism, rămășiță a unei trecute maniere naturaliste care-l împinge pe scriitor să consemneze anumite lipsuri și slăbiciuni ale eroilor săi, fără a lua atitudine asupra acestor lipsuri”. Dar toate aceste lipsuri ale nuvelei „nu pot umbri meritele ei”. Concluzia arată că: „Ana Roșculeț este o lucrare de folos clasei muncitoare”, înfățișarea procesului anevoios de creștere „constituie un succes”, deci „Ana Roșculeț este o poziție câștigată în ofensiva tinerei noastre literaturi, pentru ogândirea artistică a vieții muncitorimii din fabricile și uzinele Republicii Populare Române. Iată de ce, ea trebuie să fie un punct de plecare pentru cel ce a scris-o, o inițiativă exemplară, prin trăsăturile ei pozitive, pentru ceilalți scriitori ai noștri”. Lucrarea este socotită „exemplară” pentru ceilalți scriitori.

Situându-se pe aceeași linie în aprecierea nuvelei, *Contemporanul*, sub semnătura lui Horia Bratu, întărește opinia favorabilă creată de recenziile apărute anterior: „deficiențele nuvelei apar, arată criticul, sporadic și ele nu atenuează impresia hotărâtă generală de autenticitate pe care o lasă nuvela”, deoarece „Marin Preda a prezentat veridic și cu mijloace realiste ridicarea unui element muncitoresc”.

Influența celor trei recenzii, care au recomandat din ce în ce mai călduros cartea s'a concretizat în aceea că tot mai mulți oameni din masele muncitoare au căutat să citească nuvela, să învețe din ea, cum se făurește omul nou, omul socialist, pe care trebuie să se străduiască să-l realizeze fiecare dintre cei care luptă pentru o viață mai bună.

Ecoul pe care l-a avut nuvela în masele de cititori a fost deosebit de concluziile criticii literare. Confruntată cu realitatea vie, „Ana Roșculeț” s'a dovedit a fi cu mult mai puțin decât ceea ce afirmau recenziile menționate. Unul din tovarășii care au citit nuvela și au apreciat-o critic, este Adela Pagu, dela Filatura Română de Bumbac. Scrisoarea ei a constituit o ilustrare a principiului potrivit căruia „legătura cu masele este izvorul forței literaturii noastre și a criticii noastre. De ea depinde în cea mai mare măsură dezvoltarea culturii noi”¹⁾.

Ce spunea în această scrisoare muncitoarea Adela Pagu? În numele tovarășilor din întreprindere, ea protesta împotriva faptului că Ana Roșculeț, prezentată ca erou pozitiv, este dată drept exemplu clasei muncitoare din țara noastră. Ea găsea că Ana Roșculeț nu poate reprezenta clasa muncitoare dela noi, în actualul ei stadiu de dezvoltare: „...Ce exemplu ne dă cartea? După ce Ana Roșculeț începe să-și îndrepte greșelile, ea „se plictisește” în concediu, își cumpără pantofi de lux deși fetița ei are nevoie de atâtea. Multe apucături de cocoană burgheză, multe crize de „nervi”, de „fierbințeli” pe care le are mereu Ana Roșculeț nu se găsesc nici măcar la muncitoarele noastre mai puțin ridicate. Avem noi muncitoare nelămurite, care s'au ridicat în muncă — dar mai altfel, mai fără asemenea ocolișuri, cu devotament pentru Partid. Pe acelea le trimitem noi la congres și nu pe una ca Ana Roșculeț, care de fapt nici n'a făcut cine știe ce în producție sau în munca sindicală”.

Scrisoarea se încheie astfel: „Noi am dori ca autorul să se ocupe de acele femei muncitoare ridicate, fruntașe în producție sau în munca politică, pentru ca ele să fie un exemplu pentru noi, un îndemn în muncă pe care să vrem să-l urmăm”. Odată cu aspra critică adusă nuvelei, scrisoarea semnalează și lipsurile criticii literare, care, „nu arată scriitorului cum trebuie el să înfățișeze chipul muncitoarelor noastre de azi... nu îl ajută îndeajuns ca să poată scrie o carte despre muncitoare, care să fie un adevărat exemplu pentru noi”.

Scrisoarea a fost publicată în *Flacăra* și a dus cum era și firesc, la o reluare a discuției asupra acestei nuvele. Sub semnătura lui Geo Dumitrescu *Flacăra* publică în două numere succesive un lung articol construit pe baza criticii din masă. Studiind cu mai multă atenție „cazul” Anei Roșculeț, articolul ajunge la concluzia că nuvela e deficitară și că acest lucru se datorește prezenței în operă a unor puternice rămășițe naturaliste.

1) Scântea din 2.VIII.1949: „Să luptăm pentru o critică de artă principală pătrunsă de spirit de partid”.

Pornind dela afirmațiile cuprinse în scrisoarea tov. Adela Pagu, afirmații care însemnau confruntarea acțiunii și situațiilor din nuvelă cu realitatea vie dintr-o fabrică de textile, articolul demonstrează greșala criticii literare de a fi socotit-o pe Ana Roșculeț — tipică pentru muncitoarea care se transformă și devine o muncitoare conștientă, de tip nou, în același timp articolul arată că această nuvelă nu poate fi dată drept model scriitorilor noștri.

Cauzele care au dus la construirea greșită, lipsită de veridicitate a personajului Ana Roșculeț erau explicate prin situarea autorului nuvelei pe o poziție obiectivistă în tratarea subiectului ales, prin cunoașterea superficială a realității, prin elementele naturaliste care stăruie încă în creația lui Marin Preda.

Analizând o serie de situații cărora autorul nuvelei le acordă o mare atenție și unele personaje care ar fi trebuit să aibă roluri importante, articolul arată că dacă tema e tipică, eroul, așa cum e realizat, nu este tipic, el este un caz izolat, fără putere de exemplu. Pe de altă parte, articolul demonstrează că ambianța socială care contribuie la transformarea Anei Roșculeț era slab prezentată în nuvelă. Subliniind că „naturalismul în toate formele și gradele lui este în esență o manifestare reacționară care amenință însăși rosturile literaturii noastre” și că urmele lui sunt vizibile nu numai la Marin Preda ci la „multe din condeiele noastre mari și mici”, articolul n’a reușit însă să indice în mod suficient cauzele mai adânci care explică prezența elementelor naturaliste în nuvelă. Nu s’a făcut îndeajuns generalizarea fenomenului, nu s’au lămurit teoretic originile naturalismului, nu s’au explicat cauzele greșelilor din recenziiile anterioare, și, în sfârșit, nu s’a arătat, decât parțial, de ce Ana Roșculeț nu poate fi un caz tipic pentru clasa noastră muncitoare.

Toate acestea au hotărât conducerea Uniunii Scriitorilor să analizeze în cadrul unei discuții mai largi problemele ridicate de lucrarea lui Marin Preda. În această discuție, s’a ajuns la concluzia că, într-adevăr, nuvela are multe lipsuri și că aceste lipsuri și confuzii sunt determinate de poziția autorului față de lumea pe care o descrie, mai exact de lipsa unei poziții partinice a autorului în creația sa literară.

O trăsătură esențială a Anei Roșculeț, așa cum reiese din nuvelă, este individualismul; dar aceasta nu este decât una din trăsăturile care alcătuiesc caracterul ei, conturându-i personalitatea. De fapt, însăși concepția pe baza căreia autorul a construit personajul nuvelei sale este greșită, structura acestui personaj este falsă. Ana Roșculeț nu e un element proletar. Mentalitatea ei este caracteristică elementelor retrograde ale țărănimii. Mentalitatea aceasta este atribuită de autor unui muncitor. Nu se poate afirma că între muncitori n’ar exista și asemenea elemente cu o mentalitate înapoiată, dar aceasta reprezintă întocmai pătura netipică proletariatului; este mentalitatea elementelor provenite din țărânie și mica burghezie, însă de care ele se eliberează treptat. Dar aceste elemente nu sunt tipice clasei muncitoare.

Nuvela arată că Ana e de origină țărănească. Aceasta explică până la un punct mentalitatea ei din timpul când ajunge muncitoare în fabrică, dar transformarea ei nu e prezentată cu veridicitate; mai mult, chiar atunci când, astfel cum o prezintă autorul, Ana Roșculeț pare a fi lichidat o parte din povara apucăturilor și mentalităților vechi, înapoiate, ea are răbufniri care desmint acest progres. Ana ajunge muncitoare din întâmplare, fiindcă odată „a întâlnit un tânăr care lucra la F.R.B.”, devenită muncitoare, „se bucurase când alături de ea oameni ridicau pumnul, plini de curaj și strigau: Jos călăii muncitorimii, Jos Rădescu” iar apoi „mereu răspunsese cu încredere la chemarea organizației din Filatură”. Cu toate acestea după 4 ani de adânci transformări revoluționare (adică în 1948), Ana este de o indiferență condamnată față de tot ce se petrece în jurul ei: „în mintea ei totul era învălmășit, dela directorul filaturii și până la tehnicieni; pentru ea Partidul, Sindicatul și Direcția erau tot una”. Acesta este — pentru a spune astfel — nivelul politic al Anei în momentul când se întâmplă actul revoluționar al naționalizării, în Iunie 1948. Cu două luni mai târziu, Ana este aleasă delegată la Congresul dela Wrocław. Este cu totul lipsit de veridicitate ca în două luni, Ana să fi parcurs un drum atât de lung, lămurindu-și poziția ei socială, eliminând din viața ei particulară un bărbat decăzut care-o teroriza, învățând să scrie și să citească, înțelegând ce înseamnă „Partidul, Sindicatul și Direcția”, ajungând fruntașă în muncă și agitatoare, în cele din urmă delegată la Congres.

Lămurirea Anei Roșculeț nu apare ca rezultatul unui proces amplu și adânc — cauzele care au determinat această schimbare în atitudine ei lipsesc din nuvelă, ceea ce duce la concluzia că autorul și-a construit schematic personajul. Mai mult decât atât, evoluția Anei este singura despre care se vorbește în nuvelă; viața uzinii e statică, nu se dezvoltă nicio clipă. Ana este prezentată trăind parcă în atară de

uzină, evoluția ei este desprinsă de colectivul de lucru, este izolată. Un om se dezvoltă, conștiința lui se întărește în măsura în care crește și se dezvoltă mediul din care face parte. Transformarea Anei Roșculeț se realizează fără ajutorul vizibil al Partidului, al Sindicatului. Legăturile rare ale Anei cu Partidul, cu Sindicatul sunt întâmplătoare și fără ecou în conștiința ei.

Prin toate aceste trăsături ale caracterului și prin felul de a se manifesta în fabrică și în afară, un asemenea personaj nu poate fi tipic pentru clasa muncitoare, nu poate deveni un erou pozitiv, nu poate constitui un exemplu pentru oamenii muncii.

Dar și personagiile a căror situație în procesul de producție impunea autorului o mai precisă conturare, sunt zugrăvite fugar, neconvincător, autorul adoptând față de ele o poziție obiectivistă. Secretarul și alți membri ai organizației de Partid, care prin nivelul și poziția lor față de muncitorii din fabrică reprezintă o'avangardă, apar fantomatici. Tot astfel Sindicatul, U.F.D.R. și în general forțele care trebuiau să acționeze în direcția educării Anei Roșculeț, și orientării ei pe un drum just, apar caracterizate printr'o simțitoare rămânere în urmă față de evoluția ei bruscă și neașteptată. De exemplu tovarășa Ierulescu, activistă de partid, este un personaj care ar trebui să aibe un rol însemnat în transformarea eroinei. Cum apare ea în nuvelă? Tovarășa Ierulescu trăiește lângă un soț aproape nebun, are deprinderi urite, și folosește expresii triviale, nu încearcă să o educe pe Ana, prin puterea argumentelor sau a exemplelor. Aceasta nu poate fi comportarea unui membru de Partid.

Transformarea Anei deși se petrece în perioada istorică a trecerii spre socialism, nu oglindește procesul ascuțirii luptei de clasă. Asistăm numai la o luptă cu un dușman interior — mentalitatea retrogradă.

Există în nuvelă o singură scenă care pune față în față două mentalități deosebite — și aceasta în mod cu totul întâmplător: Ana se întâlnește cu o fostă prietenă, din acelaș sat cu ea, rămasă însă servitoare. Față de prietena ei Ana reprezintă o mentalitate avansată. Dar această mentalitate este desmițată de toată comportarea ulterioară a Anei; conflicte de clasă, nu există în lumea nuvelei lui Marin Preda. Lipsa luptei de clasă, ca motor al acțiunii crează impresia că dușmanul de clasă a fost lichidat, și bătălia care se mai dă este exclusiv îndreptată împotriva rămășițelor mentalității retrograde. Ignorarea sau ocolirea luptei de clasă în momentul istoric în care se petrece acțiunea, decurg din faptul că nuvela nu are la bază o cunoaștere adâncă a realității.

În genere apare că Ana Roșculeț a înțeles prea puțin din problemele care frământă lumea din jurul ei, prea puțin din atitudinea nouă a clasei muncitoare față de Statul nou al democrației populare, față de patria noastră, față de socialism. Ana Roșculeț nu este una dintre muncitoarele care au înțeles și au pus în practică chiar și fără o convingere teoretică prea clară, ci numai pe baza instinctului de clasă, — linia Partidului.

Reiese deci că Ana Roșculeț nu este tipică pentru clasa muncitoare, iar evoluția ei nu este tipică nici pentru păturile neproletare. Mărginindu-se la înfățișarea unui singur personaj luat ca un caz izolat, autorul a încercat să adâncească analiza psihologică a acestuia. Marin Preda a urmărit cu atenție treptele transformării Anei Roșculeț. Cu unele rezerve se pot înșira ca succese ale nuvelei descrierea procesului de realfabetizare și de ridicare a nivelului cultural al eroinei. Descrierile isbutite în această direcție sunt datorite faptului că aci intervin elemente pe care scriitorul le cunoaște mai bine din propria sa experiență de viață. Scenele cu privire la încercările de citire ale Anei, episoadele cu copilul, cu anticarul, cu filmul sovietic sunt realizate. Dar nu la fel de bine a studiat autorul procesul de lămurire politică treptată, dezvoltarea dragostei față de Uniunea Sovietică, noua atitudine față de muncă, problema sensului întrecerilor, viața din fabrică, rolul organizației de Partid, etc. E suficient să arătăm modul schematic în care autorul încearcă printr'o simplă subliniere să facă sensibil cititorului, momentul cotiturii principale în evoluția Anei: „Odaia cu cei patru pereți nu mai era. Totul se schimbase”.

În genere, Marin Preda a urmărit mai ales ezitățile Anei, răbufnirile mentalității ei înapoiate. Nu cu egală pătrundere a analizat autorul progresele Anei Roșculeț. Un scriitor realist știe că ceea ce este important pentru reflectarea veridică a realității în transformarea ei revoluționară, este noul, sunt pașii înainte. Acolo trebuie depus efortul analizei, pentru că astfel se grăbește construcția unei orânduiri noi, socialiste. De teama schematismului, din dorința de a înfățișa cât mai amănunțit procesul transformării, Marin Preda se oprește cu predilecție tocmai la aspectele negative ale Anei Roșculeț, și aceasta nu numai în prima parte a nuvelei, unde avea scuza prezentării

personajului, dar și în partea a doua, unde Ana tinde să devină un erou pozitiv. Din dorința de a evita schematismul, scriitorul a sărăcit de fapt realitatea, a sărăcit omul nu pe care vrea să-l zugrăvească.

Această sărăcire a realității reiese și dintr-o serie de amănunte care dovedesc lipsa spiritului de partid în întreaga năvelă. Când Ana Roșculeț vede pentru prima dată un film sovietic autorul reproduce din acest film, doar cuvintele cele mai nesemnificative ale unui colhoznic leneș, care spune: „Din partea mea eu unul n'am nevoie de nimic... Las'să putrezească, (grăul n. n.) Să vedem cum o s'o scoateți la cap cu colhozurile voastre”. Tot astfel autorul insistă asupra unor epizode din viața zilnică a personajului său: Ana Roșculeț „stătea ceasuri întregi (la coadă n. n.) pentru o bucată de stambă”. Când Ana Roșculeț, intrată din greșală într-o sală unde se ține o ședință de Partid, este rugată să iasă ea, — „scrâșni din dinți și o nemulțumire rece, grea, îi năvăli în inimă la început împotriva maistoriei, apoi împotriva tuturor celor din sală care stăteau acolo adunați și care o dăduseră afară”.

Autorul acordă cu prea multă ușurință merite Anei Roșculeț, trimițând-o îndată după aceea la Congresul Intelectualilor dela Wrocław. El nu arată că Ana Roșculeț folosește o metodă sovietică. Aceste lipsuri și altele asemănătoare arată că autorul a trecut prea ușor peste datele realității, că nu s'a documentat îndeajuns. Aceasta l-a dus, la construirea principal falsă a personajului central, la diformarea realității.

Ceeace trebuie să cerceteze critica literară este nu numai felul cum novelistul Marin Preda și-a pus și a rezolvat problema, contribuției sale ca scriitor la opera de construire a socialismului, dar și cum a înțeles și în ce măsură a isbutit novelistul să facă din opera sa o armă de luptă?

Căci a trece lipsurile năvelei „Ana Roșculeț” numai pe seama documentării insuficiente, a ruperii de realitate, a diformării realității încă nu înseamnă a da un răspuns complet problemei.

Marin Preda are în tratarea temei sale o atitudine obiectivistă burgheză — năvela conține puternice elemente naturaliste.

Estetica marxist-leninistă învață că naturalismul este concepția obiectivistă burgheză față de societate, care oferă despre realitate o imagine falsă, privind fenomenele vieții nu în dezvoltarea lor dinamic revoluționară ci în mod static, înghețat, fără ierarhizare. În marea luptă dintre lagărul păcii și al socialismului în frunte cu Marea Uniune Sovietică — și lagărul imperialismului agresiv, naturalismul este folosit, pe frontul ideologic, de către ațățătorii la război ca o armă împotriva poporului muncitor, ca un mijloc de întunecare a conștiinței, de asuprire și exploatare.

Naturalismul nu este o simplă fotografiere a realității, nu este numai o atitudine obiectiv greșită a scriitorilor, ci o armă ideologică a reacțiunii. Prin urmare, un scriitor progresist, care, influențat de naturalism, întrebuințează în scrisul său această metodă literară reacționară, nu servește cauza forțelor progresiste ale societății. Opera sa, departe de a folosi clasei muncitoare, poate astfel dăuna luptei pentru eliberarea de sub exploatarea capitalistă și apoi pentru ștergerea tuturor urmelor acestei exploatare.

Pentru a putea lupta cu succes împotriva rămășițelor naturaliste, într-o literatură tânără ca a noastră, care s'a eliberat de sub tirania culturii burgheze abia de câțiva ani, trebuie să ne însușim metoda realismului socialist, exemplul măreței literaturi sovietice. Estetica marxistă ne arată că „arta este o formă a conștiinței sociale care reflectă existența socială, este o suprastructură ideologică”. Ea este „gândirea oamenilor exprimată în imagini artistice; scopul ei e cunoașterea și transformarea lumii”¹⁾ Artă imperialistă, în descompunere, bazată pe metoda naturalismului reflectă fals realitatea, o schimonosește urmărind conservarea putreii orânduirii capitaliste.

Naturalismul se împotrivesc generalizării adânci, tipizării realității. El dă fiecărui caz particular o valoare absolută, considerându-l drept tipic și falsificând astfel în mod grosolan realitatea. În felul acesta, naturalismul servește scopurile burgheziei, care caută să convingă masele exploatate din statele capitaliste, că omul e neputincios, că el se deosebește foarte puțin de animal, că el, deci, nu poate să cunoască legile de dezvoltare ale realității, prin urmare că nici nu poate s'o transforme. Așa se explică insistența artei burgheze decadente de a zugrăvi cazuri înapoiate, morbide, demențiale. Dându-și seama că, dată fiind creșterea nivelului politic și cultural al maselor exploatate, simpla ridicare a particularului la o valoare absolută nu mai este suficientă, arta decadentă a căutat noi metode de falsificare a realității, mai greu identificabile. Astfel, ea întrebuințează uneori procedeul generalizării, falsificând realitatea prin aceea că prezintă ceeace este încă frecvent într'un anumit moment istoric, drept tipic,

1) A. I. Sobolev: „Teoria leninistă a reflectării și artei”, ed. P. M. R.

esențial. Dar, procedând astfel, ea nu reflectă realitatea în desfășurarea ei dialectică, pentru că ceea ce astăzi este încă frecvent dar legat de trecut este, de fapt, pe cale de dispariție. Dimpotrivă, important este ceea ce naște și se dezvoltă, chiar dacă la un moment dat nu este atât de răspândit.

Astfel deosebirea dintre realismul socialist și naturalism rezidă în faptul că pe când primul generalizează adânc și, pe baza metodei dialectice marxiste, găsește esențialul și tipizează realitatea, sezisează și confirmă noul — naturalismul evită generalizarea sau generalizează nejust și aritmetic.

Am falsificat realitatea, dacă, pe baza faptului că au existat muncitoare asemănătoare cu Ana Roșculeț, am admit că aceasta este tipică pentru clasa muncitoare din țara noastră, în anul 1948. Pentru metoda realismului socialist, ceea ce este important în zugrăvirea eroului pozitiv este tocmai noul pe care acesta-l reprezintă. Scriitorul progresist nu va ignora aspectele negative ale eroului pozitiv, pentru că atunci el n'ar mai putea arăta evoluția acestuia, ceea ce ar fi nedialectic, dar el le va trata exact în măsura strict necesară pentru justificarea și explicarea evoluției personajului, pentru a arăta lupta acestuia împotriva vechiului și pentru cucerirea noului, adică a acelor însușiri care vor face din el un om superior. Faptul că la Ana Roșculeț se insistă îndeosebi asupra părților negative, dovedește că în această năvelă elementele naturaliste s'au furizat pe o poartă mai ascunsă, mai greu de descoperit la prima vedere.

O altă formă de manifestare a obiectivismului burghez, o constituie și lipsa de combativitate a autorului față de aspectele negative ale eroilor săi. „Dacă arătând rămășițele trecutului în conștiința oamenilor, scriitorul se mulțumește să le înregistreze fără a interveni în desfășurarea faptelor, în calitate de apărător al noului și adversar al vechiului, a ceea ce și-a trăit traiul, el se depărtează prin aceasta de la realismul socialist, el adoptă punctul de vedere al tendințelor dușmănoase, adică în special al naturalismului”¹⁾.

În acest sens, un exemplu îl constituie ceea ce se întâmplă în năvela „Ana Roșculeț” atunci când autorul nu reacționează imediat față de „nemulțumirea rece, grea” care o cuprinde pe Ana Roșculeț și o face să „scrâșnească” și atunci când este invitată politicos să părăsească încăperea în care se ține o ședință de partid.

Alteori naturalismul îmbracă forme și mai ascunse care la prima vedere ar putea fi luate drept simple lipsuri ale construcției artistice; astfel „în textul povestirii se intercalează diferite acte, sunt introduse nenumărate personaje și evenimente care n'au nici o legătură directă cu ideea principală și cu eroii principali”²⁾. Acesta este cazul cu anumite analize psihologice inutile, des întâlnite în năvela lui Marin Preda.

Am încercat în cele de mai sus să arătăm care este conținutul de clasă al naturalismului și formele în care el se manifestă în literatură, de la cele mai grosolane până la cele mai subtile. În această privință năvela „Ana Roșculeț” este un exemplu de felul în care, în actualul stadiu de dezvoltare al prozei noastre, obiectivismul burghez se poate strecura în opera unui scriitor. Dacă scriitorii vor într-adevăr să devină „ingineri ai sufletelor omenești” atunci ei trebuie să-și întărească vigilența față de manifestările obiectiviste. Dealtfel urme de obiectivism naturalist se găsesc și în operele altor prozatori, ca de pildă ale Cellei Serghi sau Sandei Movilă. Pentru lichidarea acestei deficiențe, identificarea rămășițelor naturaliste în proza noastră actuală, combaterea lor, înarmarea scriitorilor noștri cu metoda realismului socialist, sunt sarcini de cea mai mare importanță.

Rolul criticii literare este de a deschide o discuție largă și asupra acestei probleme, pentru a da un ajutor scriitorilor în lichidarea rămășițelor naturaliste acolo unde ele mai persistă.

Aici se ridică însă chiar problema criticii literare despre care s'a discutat deasemeni la Uniunea Scriitorilor. În trei recenzii consecutive, în paginile a trei reviste diferite critica noastră a făcut aprecieri greșite și a scotit cartea lui Marin Preda drept o realizare „exemplară pentru ceilalți scriitori”, drept „o biruință de seamă a literaturii noastre”.

Ce i-a făcut pe criticii noștri să comită această greșală. Cercetându-se cu atenție cele trei recenzii se constată că două erau aspectele pozitive relevate în unanimitate și care au dus la o supra-apreciere a opere respective: întâi actualitatea temei și apoi felul cum a fost urmărită această temă de-a lungul desfășurării acțiunii.

1) A. Tarasencov: „Adevărul în artă”, în Lit. soviétique — nr. 5, 1949.

2) M. Mendelsohn: „Literatura americană în căutarea omului adevărat” — Probl. de lit. și artă — nr. 1, 1948.

În ce privește noutatea temei, critica s'a dovedit insuficient pătrunsă de spiritul partinic în sensul că deși într'adevăr alegerea temei era o parte pozitivă foarte importantă a nuvelei, nu s'a cercetat cu suficientă rigoare felul în care a fost particularizată această temă prin conținut.

Unii critici s'au lăsat seduși de noutatea temei și n'au examinat temeinic felul în care era realizată. Ei au dat dovadă de superficialitate, pentru că, dacă atacarea de către scriitori a temelor noi a însemnat o condiție necesară a dezvoltării literaturii noastre, — condiție de care trebuiau, hotărît, să țină seamă — în nici un caz însă ei nu erau îndreptățiți să ocolească greșeli principiale, ca aceea din „Ana Roșculeț”, în care se dă ca exemplu de muncitoare de tip nou un element înapoiat cu o mentalitate netipică pentru clasa muncitoare. Acești critici s'au situat pe linia unei interpretări mecanice a discuției din Iulie 1949, limitându-se, în analizarea nuvelei, la temă și trecând cu prea mare ușurință asupra măsurii în care tema se valorifică prin conținut.

Un alt aspect pozitiv relevat de critici a fost „analiza psihologică” pe care autorul o mănăia cu pricepere. Astfel, într'una dintre recenzii se afirmă: „această analiză metodică de cele mai multe ori constituie încă unul din aspectele pozitive ale nuvelei” și mai departe se arată, că, în rezolvarea temei, Marin Preda „s'a slujit de analiză psihologică amănunțită”. În altă recenzie se spune că autorul „a știut să evite schematismul, să ne ofere în mare măsură o dezvoltare realistă a eroinei sale”. În sfârșit, în a treia recenzie se face observația că „Marin Preda a respectat adevărul vieții și nu a făcut din eroina lui o figură excepțională”, iar mai departe „Marin Preda a știut să prindă elementele concrete care fac ca personajele să nu devină scheme psihologice”. Nuvela lasă „o impresie hotărîtă de autenticitate”.

Din cele citate se observă preocuparea criticilor de a socoti nuvela drept o operă „care evită schematismul”. Criticii mai sus menționați au considerat că un personaj ca Ana Roșculeț poate exista în realitate. Cum se face atunci că n'au condamnat cu suficientă vigoare abuzul de analiză psihologică, desfășurată în special în prezentarea trăsăturilor negative ale personajului principal, abuz sub care se ascundeau de fapt rămășițele naturalismului? Critica noastră a nesocotit adesea importanța rămășițelor naturaliste în operele unora dintre scriitorii noștri. Nu totdeauna își dă ea îndeajuns seama că naturalismul este, în momentul de față, una din armele ideologice ale imperialismului, unul din cele mai perfide mijloace de pătrundere a ideologiei dușmane în țara noastră pe calea artei. Referindu-se la „un anumit obiectivism” al lui Marin Preda, Flacăra, în recenzia semnată de I. Popper, se exprimă la rândul-i tot atât de obiectivist, amintind despre „o trecută manieră naturalistă” a scriitorului. Naturalismul nu e o simplă „manieră” el este o manifestare artistică obiectiv dușmănoasă clasei muncitoare. În consecință, lupta împotriva naturalismului trebuie dusă cu aceeași vigoare cu care se duce lupta împotriva cosmopolitismului. Cauza acestei atitudini obiectiviste a unora dintre criticii literari este aceea care a dus și la apariția unor articole cosmopolite în revistele noastre. Rămășițele concepției obiectiviste despre critică mai ies la iveală câteodată și influența lor se reflectă și în alte direcții decât aceea a insuficientei vigilențe față de manifestările naturalismului în literatură.

De pildă recenzia lui Horia Stancu nu pune nici un moment întrebarea dacă nuvela „Ana Roșculeț” ajută sau nu la construirea socialismului în țara noastră, și deaceia lipsește un răspuns la această întrebare esențială pentru aprecierea unei opere literare. Atitudinea criticului se limitează la câteva enunțări generale, neadâncite, neorganizate: „O asemenea construcție se poate discuta” scrie criticul. Dar el nu o discută. „Se poate obiecta că realitatea e sărăcită, îngustată”. Dar criticul nu face imediat vreo obiecție. În general, cititorul nu poate înțelege din această recenzie dacă nuvela „Ana Roșculeț” e realizată și în ce măsură.

În cronică semnată de I. Popper procedeul se manifestă printr'o lipsă de ierarhizare a deficiențelor și calităților, prin concluziile superlative la care se ajunge și care nu țin seamă de o serie de lipsuri pe care le semnalează totuși ca foarte importante.

Critica literară ca și întreaga noastră literatură, trebuie să fie o parte integrantă a cauzei generale a proletariatului, trebuie să fie pătrunsă de spiritul de Partid, să-și însușească metoda realismului socialist, să lupte împotriva obiectivismului burghez. În raportul său la Conferința conducerii Uniunii Scriitorilor sovietici, Fadeev spune: „Trebuie să dăm o mai mare dezvoltare criticii criticilor, punându-i pe critici să se critice unul pe altul. Nu vreau să zic prin asta că ei trebuie să se „mănânce” unul pe altul pentru niște greșeli răslețe. Ei trebuie să facă critica în așa fel, încât să

strângă laolaltă majoritatea oamenilor care merg pe calea cea justă și să-și descopere fără părtinire și reciproc greșelile lor¹⁾. Intr'adevăr, dacă în unele privințe recenzia din *Flacăra* s'a referit în mod critic la cea din *Viața Românească*, recenzia din *Contemporanul* nu ia o atitudine critică față de afirmațiile recenziilor anterioare.

Criticii noștri, în special în „recenzii”, nu sunt totdeauna pătrunși de marea responsabilitate pe care-o au în cercetarea și aprecierea operelor literare. O recenzie greșită poate induce în eroare sute de mii de oameni ai muncii, pentru că ridicarea nivelului cultural general al maselor muncitoare a determinat o creștere masivă a numărului de cititori noi. Și acești cititori noi sunt învățați de Partid să ia atitudine față de cei care greșesc. Adela Pagu (muncitoare în secția întreținere-reparație F.R.B.) a criticat, nu numai nuvela „Ana Roșculeț” dar și critica literară, care nu știe să-l ajute pe scriitor. Ea a pus limpede o întrebare, pe care criticii nici măcar n'au formulat-o: „Ce exemplu ne dă cartea?” Și concluzia s'a impus dela sine: personajul principal al nuvelei nu dă un exemplu bun, deci cartea întreagă e construită greșit.

Dar nu numai cititorii, ci autorul însuși a arătat aceste lipsuri ale unora dintre critici. Cu prilejul discuției amintite, analizând cu sinceritate și curaj cauzele greșelilor cuprinse în nuvelă, Marin Preda a arătat și cum, prin atitudinea lor față de lucrarea sa, acei critici l-au împiedicat să înțeleagă, un oarecare timp după publicarea ei, care erau adevăratele lipsuri ale „Anei Roșculeț”.

Discuția dela Uniunea Scriitorilor s'a dovedit foarte rodnică. Ea a plecat dela analiza „Anei Roșculeț”, dar a ajuns la concluzii mult mai generale. Ea a atacat problema naturalismului, a obiectivismului, a autenticității personajilor și situațiilor și alte asemenea probleme ale frontului nostru literar. S'a putut vedea, astfel, că pot aluneca pe panta naturalismului chiar și unii dintre cei mai înzestrați scriitori ai noștri. Așa se explică și răsunetul discuției, la care au luat parte atât scriitorii cât și criticii.

În primul rând, a apărut mai clar ce înseamnă naturalismul, care sunt originile lui, cum poate fi identificat și mai ales cum poate fi evitat de către scriitori și combătut cu vigoare de critici.

A mai reeșit apoi, că documentarea „pe teren” este o condiție a construirii veridice a personajilor și acțiunii, a creerii de caractere tipice în împrejurări tipice. În același timp, documentarea pe teren este foarte importantă și pentru critici. „Trebuie să-i luăm în zellemea nu numai pe scriitori ci și pe critici care nu știu cum trăiește colhozul, uzina, școala...” a spus Alexandru Fadeev²⁾.

În afară de documentarea „la fața locului” scriitorii și criticii trebuie să participe activ la viața obștească, la marile probleme care agită pe oamenii muncii din țara noastră, în momentul de față. Este vorba mai ales de înarmarea criticilor și scriitorilor cu învățătura marxistă-leninistă care luminează problemele criticii și creației literare.

Din discuție a mai reeșit, că lipsurile nuvelei s'ar fi putut evita, dacă s'ar fi organizat o discuție asupra nuvelei, chiar în întreprinderea respectivă, încă înainte de apariția cărții. Exemplul piesei „Cetatea de foc” a lui Mihail Davidoglu, piesă care a fost discutată de muncitorii dela Reșița în prezența autorului, este concludent și el nu este singurul.

Însușirea spiritului de Partid de către scriitori și criticii literari este o condiție esențială pentru realizarea unor opere trainice. La baza tuturor greșelilor din nuvela „Ana Roșculeț” și din recenziile menționate stă o insuficientă pătrundere și însușire a marelui învățături marxist-leniniste. Numai spiritul de partid poate face pe scriitori să înțeleagă ce este omul nou, omul socialist, și cum trebuie să procedeze pentru a-l înfățișa în operele lor. Marele gânditor A. A. Jdanov, spunea, în raportul său cu privire la revistele *Zvezda* și *Leningrad*:

„A descrie aceste noi și înalte însușiri ale oamenilor sovietici, a înfățișa poporul nostru nu numai așa cum este el astăzi, dar a-l privi și așa cum va fi el mâine, a face ca scrisul vostru să fie un far care să-i lumineze mersul lui înainte iată sarcina fiecărui scriitor sovietic conștient. Scriitorul nu poate rămâne în urma evenimentelor, el este dator să pășească în primele rânduri, în fruntea poporului, arătându-i calea dezvoltării sale. Călăuzindu-se după metoda realismului socialist, studiind în mod atent

1) A. Fadeev: „Despre problemele criticii literare” — în *Probl. de lit. și artă* — nr. 9, 1950.

2) Cf. *Probl. de lit. și artă*, nr. 9/1950: „Despre problemele criticii literare”.

și conștiincios realitatea, străduindu-se a pătrunde cât mai adânc esența procesului dezvoltării noastre, scriitorul trebuie să educe poporul, să-l înarmeze din punct de vedere ideologic. Descriind cele mai frumoase sentimente și calități ale omului sovietic, desvăluind în fața lui perspectiva de mâine, noi trebuie să arătăm în același timp oamenilor noștri, cum nu trebuie să fie, trebuie să biciuim rămășițele trecutului, rămășițe care împiedică pe oamenii sovietici să meargă înainte”¹⁾).

Aceasta este fără îndoială și calea scriitorilor noștri, în perioada construirii socialismului în țara noastră.

1) A. A. Jdanov: „Raport asupra revistelor „Zvezda” și „Leningrad”, ed. P.M.R., 1947, p. 43.

RECENZII

PETRU DUMITRIU: NOPTILE DIN IUNIE*)

Despre nuvelele lui Petru Dumitriu s'a spus că alcătuiesc o cronică a satului nostru, a drumului parcurs de țăranimea noastră muncitoare, dela mica proprietate individuală, spre marile gospodării agricole colective, o cronică ce surprinde însă cele mai hotărâtoare momente ale acestui proces, desfășurarea dramatică a luptei dintre țăranimea muncitoare și chiaburimea exploataatoare.

Astfel, nuvela „Dușmănie” istorisește acțiunea dusă sub conducerea Partidului de țăranii săraci și mijlocași dintr'un sat de pe malul Dunării pentru a stăvili exploatarea lacomă a chiaburilor și totodată pentru a demasca uneltele chiaburești strecurate în Partid și în organizațiile de masă. „Vânătoare de lupi” surprinde un moment mai avansat al acestei lupte; acela în care chiaburimea, dându-și seama de primejdia de moarte ce o paște, se aliază cu bandele teroriste ce urmăresc răsturnarea regimului de democrație populară din țara noastră. Un aspect al acțiunii de sabotaj dusă de chiaburii sateilor e înfățișat și în nuvela „100 de kilometri”, nuvelă care arată în același timp cum se formează, în toiul luptelor duse de țăranii noștri muncitori împotriva exploatarii chiaburești— un tineret de tip nou.

Nuvela „Noptile din Iunie” înfățișează întemeierea unei gospodării agricole colective într'un sat din aceeași regiune a Dunării, pe care autorul o cunoaște bine și în care își plasează de preferință conflictele. Există continuitate între această nuvelă și cele precedente: nu numai pentru că, în unele din ele, locul în care se desfășoară acțiunea e același; dar, în special, pentru că lupta dusă de țăranimea muncitoare în tot lungul drumului ce duce la realizarea socialismului în agricultură, continuă, luând noi forme, și în „Noptile

din Iunie”. Ea nu se termină nici chiar odată cu întemeierea gospodăriei colective, odată cu ultima pagină a nuvelei lui Petru Dumitriu. Dar etapele luptei dusă de forțele revoluționare pentru construirea socialismului la sate sunt zugrăvite în nuvelele lui Petru Dumitriu, fiecare cu specificul ei. Lupta se ascute pe măsură ce procesul de socializare înaintează și îmbracă aspecte diferite, pe măsură ce dușmanul folosește noi arme, pe care le socotește potrivite nouelor împrejurări. Deaceia lupta aceasta nici nu este uniform înfățișată în nuvelele lui Petru Dumitriu. Și tocmai în această înverșunare a conflictului — înverșunare care se desprinde lămurit din citirea consecutivă a nuvelor mai sus pomenite — și în prezentarea transformării aspectelor prin care se exteriorizează antagonismul dintre cele două clase, constă continuitatea despre care vorbeam mai sus, a nuvelor lui Petru Dumitriu.

Așa dar, în „Noptile din Iunie” e înfățișată viața unui sat în preajma întemeierii gospodăriei colective, e înfățișată lupta dusă de țăranimea muncitoare, călăuzită de Partid, pentru a pune bazele acestei gospodării. În primele pagini ale nuvelei e descrisă așteptarea. Oamenii așteaptă și trăiesc — fiecare dintre ei — această așteptare după caracterul specific al categoriei sociale din care fac parte. Iată-l pe Avram Saizu, țăran sărac, hotărât să se înscrie în gospodăria colectivă, conștient că micile loturi de pământ, pe care atât de neunește se înverșunează să le păstreze cei neluminați, sunt izvor de sărăcie și de vrajbă între oameni, între rude, între frați. Lucrându-și petecul de pământ, Avram cercetează șoseaua pustie. Pe acolo trebuie să vie trimișii Partidului, cu ajutorul cărora se va întâmplui marea schimbare.

Și Maria lui Cebuc, văduvă săracă împovărată cu copii, ce muncește pe pământul chiaburului Gâdea, privește într'acolo și simte cum crește în ea bucuria, nădejdea, că în curând va fi și ea în rândul oamenilor... Argatul Mihăilă, sluga

*) Editura pentru Literatură și Artă. Buc. 1950.

chiaburului Scăpău, așteapă și el. Freamătul așteptării a cuprins satul întreg. Dușmanii îl simt. Privesc și ei spre șosea și blestemă: „Așteptați... așteptați. omorî-v-ați, spurcaților”, spune bătrânul Saizu, „țăran pornit pe drumul închiaburirii. Cu deosebită măiestrie a știut autorul să redea acest fior al așteptării, al nerăbdării, al nădejdi, care cuprinde inimile celor necăjiți și pare a se comunica naturii întregi: „Da, desăvârșită pace; și totuși era undeva o mare cutremurare și lucru i noi clocoteau și se frământau ca niște puteri trezite dintr'un somn adânc”. Și mai departe: „Dar iată, că în liniștea aceasta și în pacea adâncă a nopții de Iunie, se frământau puterile cele de mult adormite și altelei numai necunoscute și oamenii începuseră dintr'odată să pregătească fapte neașteptate, turburați și turburând pe alții”.

Insistându-se asupra acestei „așteptări”, se atribue însă oamenilor din sat, o anumită pasivitate; se minimizează astfel importanța inițiativei țăranilor muncitori și hotărîrea lor de a înfrupta gospodăria agricolă colectivă. Intemeierea unei astfel de gospodării este rezultatul unui proces care se coace în masa țăranilor muncitori odată cu dezvoltarea conștiinței de clasă. În acest proces de maturizare joacă mereu un rol esențial munca de lămurire a activiștilor de partid, de asemenea apropierea vreunei stațiuni de mașini și tractoare. În orice caz, perioada de pregătire a înfringerii gospodăriei colective nu apare de fel în „Noptile din Iunie”. Mai mult decât atât, ai impresia că țăranii muncitori din satul nostru așteaptă realizarea dorinței lor, așa cum ar aștepta adevărul unui svon. Și doar ei au fost aceia care au cerut Partidului să le aprobe înființarea gospodăriei. Iși spune de pildă Maria lui Cebuc: „Să așteptăm, să vedem, poate, poate că e adevărat”. Desigur că țăranii muncitori care ceruseră aprobarea aveau temeiuri să creadă că lucrul este adevărat.

Cititorul se întreabă cu legitimă mirare, care a fost rolul organizației de Partid în perioada de pregătire a întemeierii gospodăriei agricole colective, în răstimpul care a dus la redactarea cererii adresate de țăranii muncitori Comitetului Central. Munca de lămurire dusă de oamenii de Partid, de membrii biroului organizației în deosebi, — arătând calea ce trebuie s'o urmeze țăranii muncitori, folosind exemplul Uniunii Sovietice în problema colectivizării agricole și minunatele rezultate obținute în Țara Socialismului drept argumente de bază — ar fi risipit

desigur nedumerirea cel puțin a unei bune părți din țăranii muncitori ai satului. Oamenii ca Avram Saizu, țăranii muncitori edificați, pășind cu hotărîre pe drumul cel nou, ar fi trebuit să fie mai mulți, pentru ca rezultatele muncii duse de organizația de partid în perioada premergătoare colectivizării să fie evidente în nuvele. Atunci așteptarea țăranilor ar fi fost mai mult decât un freamăt, iar Maria lui Cebuc ar fi știut bine că întemeierea gospodăriei agricole colective nu poate să întârzie, fiindcă cei ca ea vor să scape de sărăcie și exploatare și știu că altă cale spre o viață fericită decât colectivizarea nu există.

A fost remarcat faptul că, în nuvelele de până acum ale lui Petru Dumitriu, în timp ce eroii negativi trăiau intens, fiind puternic conturați de scriitor, cei pozitivi apăreau mai șterși, nediferențiați, învâluți în ceață. În „Noptile din Iunie”, novelistul a știut să depășească deficiența semnalată de critica noastră și să dea viață unor eroi pozitivi tipici pentru categoria socială ce o reprezintă, oameni noi trăind prin toate acțiunile și vorbele lor prefacerile revoluționare ale vremii de azi. Un astfel de erou pozitiv este Avram Saizu. „Cu el — spune tov. Ion Vitner în studiul „Evoluția prozei lui Petru Dumitriu”, — pătrunde în literatura noastră eroul țăranimii muncitoare de azi și mai ales al celei de mâine”. Și autorul studiului mai sus pomenit explică această caracterizare analizând atitudinea lui Avram Saizu față de mica lui proprietate, arătând înțelegerea și adevărata conștiință a lui Avram la prefacerile revoluționare pe care le trăiește, pe care, am spune noi, le înfruptează el și cei ca el.

Galeria eroilor pozitivi ai literaturii noastre de azi este îmbogățită și cu portretul celui alt erou pozitiv al nuvelei, Ion al lui Lepădat, Nelă, țăran sărac din sat, devenit muncitor la București și revenit în satul lui ca delegat al Comitetului Central, pentru a ajuta la înfruptarea gospodăriei colective. În câteva rânduri schițează autorul biografia eroului său și a strămoșilor acestuia: „Mulți își aduceau uminte de el, răsvrătit și scormonitor de năzdrăvăni, zdrențăros, fecior de om sărac, nepot de pălmaș, strănepot de copil asvârlit, găsit într'o dimineată pe un prag de poartă, de unde i se și trăsese numele de Lepădat, copil de oameni prea săraci ca să-l mai păstreze pe vremuri grele, pe foame...” Se desprinde din aceste rânduri tragedia de veacuri a țăranimii noastre sărace. Ion al lui Lepădat, răsărind din rându-

rile acestei jărănime sărace, plecat la oraș și luminat aici prin învățătura Partidului, era acum apt să privească cu înțelegere realitățile satului său și să-i călăuzească pe frații lui de aici pe drumul ce duce la o viață mai bună.

Spuneam că lupta dusă de jărănimea muncitoare împotriva chiaburimii n'a fost purtată cu aceleași arme în cursul desfășurării procesului ce va duce la construirea socialismului la sate. Și aceasta, între altele, și pentru că dușmanul toloșește o varietate de arme din ce în ce mai josnice, mai perfide, mai viclene, pe măsură ce lupta se înverșunează, pe măsură ce pozițiile pierdute de el se înmulțesc, pe măsură ce stârșitul se apropie. Iată-i pe chiaburii din nuvela „Noptile din Iunie”. Chiaburul Gădea stă baricadat în casa lui, mare, albă, cu obloanele lăsate: „un mormânt — spoit cu var”. Acolo se adună chiaburii din sat, acolo urzesc și pun la cale nelegiuiri, sabotaje, crime, ajutați de alte elemente ce nu-și pot găsi loc într-o societate unde viața aparține celor ce muncesc: mișii de grâne din oraș și alții. Indrăzneala chiaburilor din „Dușmănie”, faptele ostentative, nesocotite, ale chiaburilor din „Vânătoare de lupi”, fac loc conspirației, uneltirilor cu multă grijă țesute și cu atât mai primejdioase. „Casa parcă e de mort”, spune un personaj, „te uiți la ea, închisă cu geamurile închise, poarta ferecată, în curte nici țipenie, cât poți vedea, că gardul e înalt și încheiat de nu poți băga un ac prin el. Ei, stă în casa aia albă, în ochii noștri, așa în mijlocul satului, și Gădea doarme în ea. Bate soarele toată amiaza dar nimeni nu se mișcă parcă ar fi dat ciurma în ei. Și uite din casa aia moartă îi joacă Gădea bătrânul pe toți. E bolnav nu prea se mișcă; da mintea îi umblă”.

Față de uneltirile chiaburilor, e nevoie de o vigență sporită. De acest lucru sunt conștienți nu numai delegații Comitetului Central, dar și membrii din organizația de Partid locală și toți jărănii muncitori luminați, ei știu că dându-și seama de apropierea prăbușirii, chiaburii nu se mai dau înapoi dela nici o mârșavie.

Credem că autorul „Noptilor din Iunie” nu urmărește destul de consecvent înfățișarea acțiunii dușmănoase, viclene și înverșunate, a chiaburimii din satele noastre. Prezentând pe câțiva dintre chiaburi ca pe niște oameni degenerați, biologic stârșiți, nu ne mai dă o imagine justă despre forța răzbunării, crimele de

care sunt capabili reprezentanții acestei categorii sociale. Gădea e bolnav și bătrân. Fata chiaburului Scăpău, jumătate paralizată; la fântână femeile vorbesc de chiaburi ca de niște „atacați”, „sifilitici cu toții”, „putreziți pe jumătate”, „proști”. Spune o femeie: „când te uiți la el, vai de capul lui”... (e vorba de un chiabur). Dintr'un astfel de portret al chiaburimii ar reieși că crimele înfăptuite de chiaburi sunt rezultatul degenerescenței lor, rezultatul unor tare ce se exteriorizează prin fapte josnice, și nu arma conștientă pe care o folosesc cu vicleană premeditare reprezentanții acestei clase pentru a prelungi un sistem bazat pe exploatare, ce le este atât de prielnic. Dacă astfel de atribute vorbind despre o degenerescență incompatibilă cu acțiunea organizată se potriveau în descrierea Vorvorenilor din „Bijuteriile de familie”, moșieri fosiliizați pe a căror fostă moșie ia ființă gospodăria colectivă din „Noptile din Iunie” — ele nu corespund realității când e descrisă o categorie socială ducând o acțiune atât de înverșunată împotriva forțelor de construire a socialismului în țara noastră.

Între jărănii săraci, însuflețiți de speranța în schimbarea revoluționară ce se înfăptuește în satul lor, de o parte și chiaburii ce otrăvesc atmosfera prin svonuri înveninate, ajungând până la urmă la crimă, de altă parte, apar, în nuvela lui Petru Dumitriu, jărănii mijlocași. Unii șovăitori, slabi, cad pradă influenței chiabureștii. Ilarie, torturat de svonurile dușmănoase ale lui Scăpău, își cosește grâu înainte de vreme. Când, lămurit fiind de oamenii de Partid asupra ticăloșiei faptei lui, înțelege că a fost o simplă unealtă, Ilarie cade pradă desnădejdei. Aflăm în urmă că și el a făcut cerere de intrare în gospodăria colectivă. Alții, ca Uțu, întâmpină dela bun început schimbarea cu speranță. Alții, în stârșit, se înscriu pe lista celor care vor să intre în gospodăria colectivă ce se întemeiază, pentru că în urmă, otrăviți de svonurile chiaburilor, s-au retras. Nu lipsesc din nuvela lui Petru Dumitriu nici cei care, trădându-și frații, s'au vândut chiaburilor. Pentru o viață îndestulată și o moștenire bogată s'a înșurat Odor, jărăn sărac, cu fata paralizată a chiaburului Scăpău devenind argat în casa acestuia. Când își dă seama cine a câștigat de pe urma acestui târg, Odor demască complotul chiaburilor din casa lui Scăpău și vrea să intre în gospodăria colectivă. Delegatul Partidului îi lasă pe jărăni să hotărască

asupra soartei lui Odor. Cititorul însă ar fi vrut să afle cum s'a rezolvat cazul celor de felul lui Odor.

Nuvela „Noptile din Iunie” arată că inițiatorul, organizatorul și îndrumătorul luptei pentru construirea socialismului la sate este Partidul. Ea ne dă o imagine realistă a satului nostru într'o perioadă de adânci prefaceri structurale, punând în mișcare grupuri de oameni ce au apartenență socială precisă și acționează conform cu interesele clasei lor. Atmosfera de înfrigurare, de tensiune, de luptă ascuțită, pe care o trăiesc aceste grupuri de oameni reiese din acțiune, din cuvintele personajilor, din ciocnirile dintre ei. În „Noptile din Iunie” nimic nu pare ticluit. Întâmplările se desăfoară firesc, după aceea „ordine revoluționară, cea mai firească în istorie” cum spune Lenin.

Din nuvela lui Petru Dumitriu se desprinde, impresionantă, măreția faptelor înfățișate, măreție legată de conștiința că ceea ce se clădește acum în țara noastră, se clădește pentru fericirea celor mulți. Măreție a faptelor umane atât de armonios imbinată cu seninătatea măreață a naturii: bolta instelată a cerului lui Iunie. Și, ca un refren ce străbate întreaga nuvelă, refren pornit din adâncuri, reflectând fiecare faptă de azi spre un viitor ce se anunță luminos, este gândul spre fericire al atâtor personaje. Țărancă săracă, Maria lui Cebuc spune: „Să avem și noi o țară de fericire”. Iar Ion a lui Lepădat, delegatul Comitetului Central: „Vom fi mai fericiți decât părinții noștri, iar copiii noștri vor fi mai fericiți ca noi”.

Vera Călin

A. RADU: PIETRELE ARSE *)

„Veniiți cândva și pe la noi. De-ați ști ce dragi ni-s nouă prietenii ce vin din alte părți, ca să ne vadă cum muncim, să ne cunoască viața! Mulți ani am tot muncit ca vita de povară, muncă de ocaș în bezna minei!”

Așa începe povestirea tov. A. Radu, care reconstituie trecutul de luptă al minerilor din Pietrele Arse, din Șarul Dornei; dar istoria luptei minerilor din regiunea Șar

este istoria luptei tuturor minerilor din țara noastră, a celor din bazinul Jiului ca și a celor din țara Ouașului din Munții Apuseni, ca și din munții Banatului — care au trudit până mai ieri pentru a spori averea exploataților. Această povestire este un fragment din istoria luptei muncitorimii noastre împotriva exploataților.

Mina din Pietrele Arse era înainte vreme o mină săracă fără mașini, „de ziceai că-i o carieră de prundiș”. Lipseau dispozitivele necesare pentru scoaterea cărbunilor și patronii nu voiau să-și rupă din câștig, să facă investiții, ca să instaleze o bormașină, un ciocan pneumatic sau un compresor. De-altfel niciunul dintre proprietari — nici Weiser, care stăpânea mine mai prin toate colțurile țării, nici Stavrat, căpitan de jandarmi care făcea „avere”, nu au coborât vreodată în abatajele dela Pietrele Arse, ci le știau doar locul pe hartă. În schimb, ei încasau bani grei de pe urma vagoanelor mari cu minereu, care plecau la Reșița, la Târnăveni, ba chiar în străinătate. Omul patronilor era Salvar, un fost plutonier de jandarmi, care sfătuia pe muncitori să „muncească și să nu gândească”, și „să-și vadă de treabă”. Acest Salvar, specie sinistră de militar de carieră al armatei burghezo-moșierești, tăia și spânzura în Pietrele Arse, dijmua din greu pe mineri pentru pâinea amarată pe care o câștigau în abataje. Salvar nu înțelegea să respecte nici bruma de îndatoriri pe care le avea el, fără a-și lua „tainul”, „ploconul de rigoare”, pentru care stabilise chiar „norme”. Ba, dela o vreme, au fost trimiși muncitorii să-i zidească o casă nouă în Vatra Dornei. Povestirea lui A. Radu se oprește mai cu deosebire asupra evenimentelor din viața minei dela Pietrele Arse, în ultimii zece ani, în timpul dictaturii carliste apoi sub legionari, sub Antonescu, dealungul războiului banditesc antisovietic până la actul revoluționar al naționalizării din 11 Iunie 1948. În ea este vorba și despre minele vecine, dela Iacobeni, unde stăpân era Fondul Bisericesc, dar unde exploatarea nu era nicidecum mai puțin crâncenă.

Din 1939 viața în mină devenea din ce în ce mai grea. Comenzile erau mai mari decât oricând, fiindcă guvernul burghez încheiase acordurile economice cu Germania; tot manganul țării mergea să alimenteze industria de război hitleristă. Povestind viața minerilor din această perioadă, A. Radu zugrăvește cu forță cărdășia dintre hitleriști și capitaliștii români, care jefuiau și vindeau bogățiile țării pentru a-și umple buzunarele cu bani. Fiindcă

*) Editura pentru Literatură și Artă — Colecția „Cartea Poporului”. Buc. 1950.

stăpânii voiau să facă economie de material, minerii munceau în condiții barbare, — fiind obligați să se târască, prin abatajele lungi și înguste. — Aducerea la putere de către hitleriști a legionarilor, găsi patronii alături de aceștia. Salvar spunea „că pentru o mie de ani, în țară, legionarii o să stăpânească”... Dar venirea legionarilor la putere a dus după sine ascuțirea exploatarei și tocmai aceasta determina implicit o creștere a conștiinței de clasă. Dacă mai înainte oamenii minei nu avuseră totdeauna încredere în propriile lor forțe, opunând exploatare și uneltelor lor o rezistență mai mult pasivă, — acum are loc, sub conducerea bătrânului comunist Martin Drancea, prima mișcare de rezistență activă. Oamenii refuzau noile poveri, pe care Salvar voia să le pună în sarcă. Și, — fiindcă acționaseră uniți, fără să dea înapoi — odată cu această primă luare de poziție deschisă, au obținut și prima victorie.

A. Radu grăta cu multă forță cum comunitatea minerilor se încheagă din ce în ce mai puternic, datorită activității de agitație desfășurată de Martin Drancea, cum cuvintele acestuia deschid minerilor o nouă perspectivă. Oamenii din mină, care până în acest moment luptaseră pentru drepturile lor mai mult spontan, anarhic, aud despre o altfel de viață, despre o altă lume în care minerii lucrează șapte ore în mină și sunt plătiți pe baza contractului colectiv, în care muncitorul are dorința fierbinte să scoată cât mai mulți cărbuni pentru patria sa socialistă. Martin Drancea le povestea despre Uniunea Sovietică și despre Stahanov, „care scoate într'un schimb șaptezeci de tone, singur, cam cât producem noi cu toții în șapte zile”. Cu aceeași forță de evocare, cu aceeași claritate impresionantă, autorul zugrăvește rezistența minerilor împotriva războiului nejust antisovietic, demascând frazeologia patriotardă, sub care Salvar și toți aceia care vânduseră țara imperialismului german își camuflau profiturile, îndemnând oamenii să plece „voluntari”, pentru a muri pe câmpiile Ucrainei.

Urmărim apoi viața minerilor — după 23 August: constituirea primei celule de Partid, lupta pentru mărirea producției, împotriva sabotajului patronilor care, simțindu-și aproape stărșitul, urmăresc chiar închiderea abatajelor. Acum, lupta împotriva patronilor ia forme noi.

Ministrul tătarăscian dela Industrie și Comerț, în complicitate cu patronii, urmărește concedierea unui mare număr de mineri. Vin momente grele: pe de o parte îi lovește seceta, iar pe de altă parte,

patronii refuză să plătească salariul sub cuvânt că „mina nu produce”. Dar acestea sunt ultimele momente grele, căci minerii nu mai sunt singuri. Alături de ei, sprijinindu-i, se află Partidul, este Uniunea Minieră, este „Scântea”. Minerii rezistă împotriva tentativei desperate, de ultimă oră, a patronilor și a uneltelor lor, de a da o lovitură producției. „Țara abia acum, de puțină vreme o conducem — le spune secretarul județului — și avem încă destui bandiți cu care ne luptăm. Nu-i ușoară lupta și interesul poporului e ca mina voastră să trăiască”... și minerii din Șar și-au făcut datoria, apărând mina împotriva distrugerii, până ce a intrat în mâinile poporului muncitor.

Trăsăturile muncitorului miner așa cum apar în această nuvelă, ajută și la înțelegerea chipului omului nou, fiindcă în dărzănia, în combativitatea, în conștiința ridicată de clasă a minerilor, care luptă sub conducerea Partidului, găsim prefigurate elementele caracteristice ale formării unei atitudini noi, ale omului nou. Autorul reușește să arate cu pregnanță cum perseverența unor oameni ca Martin Drancea, ca Neculai, care apără mina împotriva patronilor care voesc s'o închidă, nu este expresia luptei unor oameni care își vor asigurată numai pâinea zilnică, ci este o luptă de principii având o semnificație mai înaltă: acești mineri își dădeau seama că dacă în acel moment istoric mina se găsea în stăpânirea lui Weiser și Stavrat, — ea era de fapt mai întâi a celor care munceau în ea; ei au înțeles că nu mina este pricina trudei lor amare, ci patronii care o exploatau, îi exploatau. Că ea trebuie păstrată, pentru că va fi odată în stăpânirea celor care muncesc. Această nuvelă contribuie la înțelegerea concretă a continuității luptei muncitorești; iar unitatea indestructibilă, care leagă pe minerii din Șar și din Pietrele Arse, pe cei dela gaterul lui Goetz și dela mina lui Weiser, este o expresie a conștiinței sporite a maselor muncitoare, care au reușit, îndrumate de Partid să găsească linia călăuzitoare în lupta, pe care trebuiau s'o ducă împotriva exploatarelor.

Trăsăturile lui Martin Drancea sunt puternic conturate. El este acela care ascute la mineri conștiința puterii lor, conștiința lor de clasă. El este acela care necentenit se găsește în fruntea acțiunilor muncitorilor, înfruntând, fie pe Salvar, fie sabotorii din minister, demascând manevrele cozilor de topor, ale zvoniștilor și chiaburilor.

De cealaltă parte se găsesc Weiser, Salvar, Mătăsaru, Stavrat. Fiecare din a-

ceștia reprezintă o anumită speță, bine definită, de exploatatori. Weiser — patronul care nu vrea ingineri în mină — fiindcă-i știe „îndopați cu știință și încurcă-treabă” reducând cu un zâmbet amabil salariile, este un tip caracteristic de capitalist retrograd, dușman al tehnicii, lacom și venal. La proces, el va pretinde plângând că el nu-i miner ci comerciant, că el e nevinovat fiindcă n'a coborât niciodată în mină, că n'a văzut niciodată un abataj. Mătăsaru poartă mereu masca tehnicianului, încercând să se desvinovă-tească, cu subită candoare, când este acuzat de sabotaj. Deosebit de bine prinsă este figura majurului Salvar, exemplar specific al jandarmeriei burghezo-moșierești, care ne aduce aminte de plutonierul Brici din „Negura”. Cu mențiunea că Salvar este un parvenit, care știe să se în-vârtească, cu ajutorul proptelilor.

Cu multă putere sunt conturați „oamenii patronului”, chiaburi care lucrează în mină doar ca să câștige și mai mult, care capătă dela Salvar, în schimbul unor respectabile plocoane, ordine de rămânere la vatră. Dușmani ai minerilor, ei devin legionari, încercând mai târziu, în timpul secetei să-i demoralizeze prin svonuri.

O deficiență a povestirii este faptul că personagiile pozitive — cu excepția lui Martin Drancea — nu sunt suficient diferențiate, conturate.

Autorul reușește să imprime un puternic ritm povestirii și narațiunea crește odată cu evenimentele zugrăvite.

Cartea lui A. Radu merită o largă popularizare în rândurile minerilor, a tuturor oamenilor muncii. Scrisă cu claritate, cu căldură, ea poate fi de mare ajutor în acțiunea de lămurire, de înțelegere concretă a trecutului de luptă al clasei muncitoare. Apariția acestei cărți și a acestui nume nou în literatură se cuvine să fie subliniată cu multă căldură.

Horia Bratu

G. COȘBUC : PENTRU LIBERTATE¹⁾

George Coșbuc (1866—1918), pe care criticul Dobrogeanu-Gherea l-a prezentat, cel dintâi, în mod just, științific, drept un

poet al țărănimii subjugate, este unul dintre premergătorii noii noastre literaturi. El face parte din acea categorie de valori ale trecutului, pe care clasa muncitoare le preia în mod critic, făcând din ele temelii puternice ale noii culturi, ale noii arte.

Culegerea Pentru libertate are merite de seamă: în primul rând acela de a strânge în jurul principalei idei de revoltă socială, câteva dintre cele mai reprezentative poeme ale lui Coșbuc, publicate sau inedite, izbutind să sublinieze astfel prezența acestei revolte în diferitele laturi (idile, pasteluri, poeme istorice, etc.) și dealungul diferitelor perioade ale activității creatoare a poetului. Ea pune la dispoziția cititorilor avântatele poeme ale lui Coșbuc într-o ediție de mare tiraj, în scopul de a populariza cea mai avansată parte a operei poetului și desigur cea mai sabotată de către critica literară burgheză. Este deasemenea demn de luare aminte faptul că acest volum face parte din categoria cărților care pot fi înstărit recomandate în școlile noastre, și chiar în institutele noastre de învățământ superior, deoarece aduce un material mai puțin cunoscut, pe baza căruia se pot trage concluzii folositoare asupra acestui aspect esențial al operei lui Coșbuc.

Poemele din această culegere sunt alese, cele mai multe, din opere publicate în volum încă din timpul vieții lui Coșbuc și anume din Balade și idile, Fire de tort, Ziarul unui pierdevară și Căntece de vitejie, în special din edițiile originale. Pentru libertate mai cuprinde și poeme apărute numai în reviste: (Tribuna, Viața Românească, Flacăra, Românul, etc.), sau aflate în manuscris.

În alcătuirea volumului s'a ținut seama în general, de criteriul cronologic.

Urmărind în deosebi filonul poetic bogat al revoltei sociale care face din George Coșbuc unul din exponenții realismului critic în literatura română, culegerea ține, în primul rând, să-i restituie marelui nostru clasic caracterul autentic popular, sistematic denaturat de critica burgheză maioresciană. În această privință, atât readucerea la lumină a producțiunii îngropate în câteva reviste uitate'n biblioteci, cât și publicarea unor poeme inedite, aduc o reală contribuție la realizarea scopului propus. Prezentarea lor în ansamblul volumului scoate lămurit în evidență caracterul arătat, centrând pe o idee principală, elemente altă dată disperate sau pierdute sub o aparență străină de conținutul lor autentic.

¹⁾ Culegere de poeme — cu o prefață de J. Popper. Editura pentru Literatură și Artă — Biblioteca pentru toți. Buc. 1950.

Acesta este cazul de pildă cu poezia Bordei sărac apărută mai de mult în volum, totuși rareori întâlnită în antologiile și manualele didactice de altă dată. Tema poemului este lupta pentru apărarea vieții celor năpăstuiți, o luptă grea și inegală, în care forțele binelui sunt până la urmă covârșite, dar nu înainte de a fi rezistat eroic aducătorilor de nenorociri.

Așa cum spuneam, colecția Pentru libertate cuprinde câteva deosebit de sugestive poeme, publicate numai în reviste. Printre acestea este Străjerul, poem de treizeci de strofe, apărut în Tribuna în 1888, în care Coșbuc demască, cu accente patetice, mizeria masselor în regimul polițienesc burghez-moșieresc din Ardeal. În Nebuna poem publicat în aceeași revistă ardeleană în 1889, simpatia poetului se îndreaptă cu putere spre asupriții lipsiți de apărare, pe care îi face să înțeleagă condiția lor de clasă, chemându-i „să palmuiască pe domni, ca pe misei!”

Un alt cântec închinat luptei împotriva asupritorilor este În Opressores (Împotriva asupritorilor) apărut în anul 1894, în revista Vatra. Coșbuc ia atitudine, opunându-se acelor care așteaptă îndurarea stăpânilor în vreme ce aceștia sugrumă tot mai mult libertățile poporului, exploataându-l fără milă:

Nu te plângi că milă nu-i?
Mai aștepti tu mila lui?
Haina el ți-o ia din cul,
Pânea de pe masă.

Numai temniți ne-au zidit,
Numai lanțuri au gătit,
Numai cuie-au fâurit
Cruci de schingiuire.

Ura poetului împotriva exploataților se îndreaptă cu egală înverșunare împotriva trădătorilor. Indemnurile lui la revoltă sunt calde și mobilizatoare.

Stați cu mâna'n sân flăcăi?
N'auziți plângând prin văi?
Ceru-i roșu de vâpăi
Și se umflă vadul

O meritorie contribuție la revalorificarea lui Coșbuc este publicarea unora dintre ineditele cuprinse în colecția de manuscrise aflate la Academia R.P.R., unele chiar de curând încredințate secțiunii de manuscrise a bibliotecii. Indicațiunile ediției ne arată că: „în afară de Volos: preot dac, niciuna din poemele inedite apărute în acest volum nu pare un text cons-

tituit definitiv, destinat apariției. Ele reprezintă prime versiuni, scrise cu creionul, după obiceiul lui Coșbuc, cu ștersături și variante marginale. Unele poeme nu sunt terminate”. Alcătuitorul culegerii „Pentru libertate” a socotit însă pe bună dreptate că „tipărirea lor era neapărat necesară, așa cum se găesc, pentru cunoașterea adevăratei fețe a lui Coșbuc”.

Enumerăm, dintre ele, o seamă de poeme cu un conținut deosebit de combativ, printre care: La bani li-e gândul tot. N'au pat, n'au vatră... Este oare Dumnezeu?, Spânzurați-l de-i mișel și mai ales, Burghezi, destul ați grămădit. Deși acest din urmă manuscris este incomplet, el cuprinde accente de revoltă socială care recheamă îndeaproape în minte violența revoluționară din Noi vrem pământ, poem ce-și găsește de asemenea, locul cuvenit în această culegere.

Burghezi, destul ați grămădit
Averi de noi muncite
Comori ce voi ni le-ați răpit!

Lepădături! V'ați îngrășat
Bând lacrimile ce vărsară
Ai noștri, cei „fără de țară”.

Pentru libertate constituie deci un aport important la cunoașterea și popularizarea operei lui Coșbuc. În special față de adevăratul Coșbuc, îndelung evitat de critica burgheză, volumul recent editat reprezintă o primă restituire, cu totul bine venită. Este evident că ideologiile regimului trecut, admiratori ai ideilor în costum național, nu puteau accepta din partea lui Coșbuc o demascare a crudei exploatare burghez-moșierești, de vigora acestor patetice versuri dedicate „vieții la țară”:

N'au pat, n'au vatră și n'au masă
Și-o spuză de copii în casă.
Sunt multe guri de săturat,
Sunt multe spete de'mbrăcat.
Muncește gol o săptămână,
Să vad'un leușor în mână.
Și când să-l puie la chimir
I-l cere călărașul bir.

Cu atât mai importantă este sarcina criticilor noștri, de a scoate la lumină pe acela „care ura cumplit pe ciocoi și exprima cu putere revolta și suferința țărănimii exploatate”, așa cum îl arată și prefața culegerii de azi.

Această prefață se străduiește să cuprindă și să lămurească problemele ridi-

cate de editarea culegerii și, în oarecare măsură, ea reușește. Unul dintre câștigurile importante realizate aci este o remarcabilă încercare de periodizare a activității literare a lui Coșbuc. Ni se explică astfel, cu judicioase trimiteri la texte, drumul poeziei lui Coșbuc, începând cu perioada ardeleană și stărșind cu atitudinea sa în timpul războiului mondial. Deasemenea, respectând etapele parcurse de această poezie, prefața studiază cu destulă atenție desvoltarea temelor în cadrul operei lui Coșbuc, subliniind de fiecare dată caracterul progresist al legăturii lui cu poporul. Poziția critică justă adoptată față de marele nostru poet face în același timp posibilă și observarea trăsăturilor negative ivite în opera sa, în unele momente: oscilații, contradicții, erori, explicabile prin mediul în care Coșbuc a fost constrâns să lucreze o bună bucată de vreme.

Aparatul critic al culegerii se completează cu o serie de „note și variante”.

O lămurire interesantă se dă privitor la Scrisoarea lui Firdusi către șahul Mahmud, apărută în Românul, în anul 1911, din care reiese că „Masca lui Firdusi și cadrul istoric i-au servit lui Coșbuc drept camuflaj pentru un pamflet de imediată actualitate, care îi aparține și prin autenticitatea conținutului și prin originalitatea formei”.

Atât prefața, cât și indicațiile cu caracter critic ce întovărășesc volumul, au totuși unele slăbiciuni. Ele sunt de natură a fi remediate la o următoare editie, așa încât le vom enumera, mai mult decât analiza în rândurile ce urmează.

Prefața ar fi reușit mai deplin să înarmeze pe cititor cu o serie de cunoștințe despre George Coșbuc, dacă în organizarea materialului autorul ar fi ținut seama că o prefață trebuie să se limiteze la mai puține probleme, pe care să le lămurească însă mai bine. Această prefață vădește adeseori nesiguranță în stabilirea unor date istorico-literare: afirmațiile sunt nesuținute.

O altă eroare mai serioasă o constituie faptul că în prezentarea operei lui Coșbuc autorul prefeței pune în special accentul asupra antagonismului dintre țărănimea săracă și chiaburime. Acest aspect există în operă, cum el există de altfel și în realitatea socială a epocii respective. Esențial însă în acea epocă era antagonismul dintre țărănime și moșierime, antagonismul care constituie centrul de greutate al poeziei de revoltă socială a lui Coșbuc.

O scădere o constituie și faptul că aprecierea poetului se face izolat, aproape independent de legăturile lui cu mișca-

rea culturală și literară contemporană, pe când lectura celor 37 poeme ale lui Coșbuc, strânse în volumul Pentru libertate, trimite de multe ori tocmai la acele legături cu contemporanii săi neglijate de istoria literară burgheză.

Există în stărșit și un alt aspect al prezentării volumului de față. După cum știe orișicine, Coșbuc a fost și un mare artist, care a cucerit dragostea poporului nostru prin glasul ales pe care l-a dat vieții și luptelor sale. Un defect al acestei prezentări este că evită să facă aprecieri de această natură asupra operei lui Coșbuc.

Volumul Pentru libertate se încheie, așa cum arătam, cu un număr de explicații suplînind un aparat critic mai complet, care, în concepția alcătuitorului, ar fi încărcat inutil această culegere de popularizare. Cu toate acestea, o lipsă care trebuie pe viitor remediată este nedatarea bucăților conținute în antologie. Pentru înțelegerea drumului străbătut de Coșbuc, și față de sarcina deosebit de importantă a alcătuirii unei culegeri centrate pe ideea de revoltă socială, nedatarea poemelor nu face decât să adauge la nedumerirea cititorului, fără să sprijine într-un nimic concluziile trase în prefață sau în notele finale.

În concluzie, paginile culegerii Pentru libertate izbutesc să prezinte ceea ce este esențial în opera lui Coșbuc: revolta socială. Poezia lui Coșbuc, devenită ecou puternic al sufletului popular, a pătruns în conștiința artistică a poporului nostru:

E cerul al meu și pământul
Și cânt, ca și ele, și eu.
În urmă-mi popoarele cântă
Cântări dela mine nvățate,
Și tot ce e'n sufletul meu
E'n sufletul lumii mirate.

(Povestea cântării)

Mihai Pârvolescu

CRUM VELCOV: „SATUL BOROVO”*)

Paginile romanului Satul Boroovo oglîdesc întâmplări petrecute într-unul din cele mai mărețe momente ale luptei poporului bulgar pentru libertate și un trai mai

*) Editura le Stat. Buc. 1950.

bun. Este vorba de răscoala din Septembrie 1923, prima răscoală a masselor populare din Bulgaria împotriva regimului de teroare.

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie avusese un larg ecou în rândurile claselor exploatate din Bulgaria. Întâmpinarea primului stat al muncitorilor și țărănilor avusese un ecou adânc în poporul bulgar, contribuind la dezvoltarea conștiinței de clasă a proletariatului, la strângerea lui în jurul steagului purtat de Partidul Comunist bulgar. În același timp, în rândurile țărănimii exploatate nemilos de chiaburime, nemulțumirile cresc și odată cu ele crește spiritul de revoltă. Printr'o intensă muncă de lămurire, dusă în cele mai grele condiții de muncitorii comuniști din marile fabrici, masele țărănești în care mocnea revolta, încep să se orienteze către Partidul Comunist, încep să se organizeze.

În fața acestei amenințări, în fața ridicării continue a masselor exploatate, burghezia organizează o lovitură de Stat în Iunie 1923 și la cârma țării se instalează o clică militară fascistă, care deslănțuie o teroare sângeroasă în primul rând împotriva Partidului Comunist. Această teroare determină însă o creștere calitativă a muncii de agitație și organizare dusă de Partid atât la oraș cât și la sate. Cadre dintre cele mai bune pleacă la sate pentru a lămuri țărănilor pericolul fascist care creștea mereu. Masele țărănimii muncitoare înțeleg acest lucru; nemulțumirile încep să ia forme de manifestare tot mai fățișe, sunt îndreptate de Partid către un obiectiv precis și astfel, la 22 Septembrie 1923 izbucnește în numeroase regiuni ale țării răscoala armată a muncitorilor și țăranilor.

Înecată în sânge cu o cruzime nemai-pomenită, această răscoală a constituit o experiență de luptă. Partidul Comunist a fost declarat ilegal; exploatarea s'a intensificat, teroarea împotriva comunistilor a devenit și mai neagră, mulți dintre luptătorii scăpați cu viață au fost nevoiți să se ascundă în munți sau să fugă peste hotare — dar toate acestea au întărit conștiința că numai prin luptă va putea poporul bulgar să se elibereze, că răscoala din Septembrie e numai un început, care trebuie continuat, dezvoltat.

Pe baza acestui început și sub conducerea Partidului Comunist s'a tăurit o alianță de nesdruncinat între proletariatul industrial și masele țărănești exploatate, alianță ce s'a dezvoltat, s'a întărit și a mers la asigurarea victoriei revoluției din 9 Septembrie 1944.

Ecourile pe care răscoala din Septembrie 1923 le-a avut în literatură au fost numeroase. Scriitorii progresiști bulgari s'au îndreptat cu dragoste către acest mare moment de luptă — care a lăsat urme neșterse în conștiința poporului — și au reflectat în operele lor eroismul, abnegația, spiritul de jertfă, care au însuflețit pe luptători. Ei au întreținut astfel vie atmosfera acestei răscoale în conștiința poporului bulgar, au transformat literatura într'o armă de luptă „parte integrantă a cauzei generale proletare”.

Crum Velcov își extrage elementele romanului său din întâmplările și oamenii răscoalei. În satul Borovo ca în atâtea alte sate, exploatarea e crâncenă. Chiaburul Naco nu este numai cel mai sângeros exploatator din sat, el ține în mâinile sale și frânele administrative, în calitate de primar. Brutal și hrăpăreț, el este stăpânul oamenilor și al locurilor ocrotite și sprijinite de legile țării, tolosindu-se cu abilitate de ele și interpretându-le mereu în favoarea sa. La aceasta e ajutat de fiul adoptiv Vanco, avocat cu o mare dorință de parvenire, meschin și profitor.

Încercările sătenilor de a-și îmbunătăți condițiile de trai nu au niciun rezultat, pentru că Naco știe să înăbușe orice glas de protest, orice acțiune care tinde la ușurarea situației țăranilor muncitori.

Lăcomia de avere îl face pe chiabur să țintească mai departe: el își construiește o fabrică de cherestea, pentru care aduce mecanic pe Marin, muncitor dela oraș. Deși nepot al lui Naco, Marin rupe orice legătură de rudenie cu unchiul său și duce o intensă activitate de lămurire printre săteni. El trezește în ei conștiința exploatareii, îi face să înțeleagă necesitatea alianței cu proletariatul urban. Ignat Iordan, Panco, sunt tipuri de țărani din Borovo care, educați de Marin, câștigă o conștiință revoluționară, se orientează în privința organizării și ajung conducători ai masselor țărănești.

Romanul „Satul Borovo” subliniază astfel rolul clasei muncitoare și al Partidului ei de avangardă în orientarea justă a capacității revoluționare a țărănimii. Pe ascuns de autorități, borovenii se organizează repede și temeinic. Satul Borovo pare liniștit, domnia lui Naco pare statornică și tare, dar sub această aparentă liniște Partidul organizează, educă masele, ridicându-le împotriva exploatatorilor. Activitatea lui Marin dușă paralel cu activitatea tovarășilor săi dela oraș, care-l trimiseseră în Borovo, se extinde tot mai

mult, cu toată prigoana pe care-o deslănțuise chiaburul Naco, ajutat de jan-darmerie și de justiția de clasă.

Puterea de luptă și conștiința revoluționară a masselor se manifestă când se dă semnul răscoalei. Țăranii nu șovăie să lupte, chiar cu prețul vieții lor, însuflețiți de speranța că vor putea asigura o viață mai bună tovarășilor și urmașilor lor. „În ce privește pe Ignat... cândva și-a dat un picior pentru apărarea burgheziei, dar acum, când e vorba de frații săi, e gata să-și dea și sufletul!” — gândește despre sine invalidul Ignat, fost luptător în războiul din 1914—1918.

Vântul răscoalei însuflețește pe cea mai mare parte dintre țăranii din Borovo. Până și bătrânul învățător Vasilev, fost socialist în tinerețe, dar lăsându-se învins și resemnându-se cu trecerea anilor — găsește în el îndemnul și puterea de a participa la luptă.

Nu lipsesc nici actele de slugarnică și vicleană aderare la răscoală: laș și ipocrit, Vanco încearcă să treacă de partea poporului răsculat, rupându-se de Naco, a cărui putere părea să apună; tot astfel preotul Ivan, oportunist și profitor, caută să cadă la înțelegere cu țăranii. Țăranii știu însă să respingă aceste încercări ale dușmanilor lor.

Conducerea populară a satului, alcătuită după modelul sovietelor de muncitori și țărani, este sălbatic destăinată de reprimarea care nu întârzie. Asupra țăranilor din Borovo se năpustește armata și în aceste clipe dramatice țăranii luptă cu eroism împotriva trupelor, își dau și viața. În fruntea tuturor însă, luptă și cade Marin.

Răscoala din Septembrie 1923 a avut în literatura bulgară numeroase ecouri. Dar superioritatea romanului lui Crum Velcov asupra multor producții literare, care-și leagă conținutul lor de acest moment de luptă eroică, constă în faptul că în romanul „Satul Borovo” autorul conduce astfel acțiunea încât deschide perspectiva asupra luptei viitoare a poporului după înăbușirea răscoalei. Tabloul satului căzut din nou sub teroarea lui Naco apare în roman în toată tristețea lui întunecată: „Peste munți trece toamnă. Se fărâmă frunzișul fașilor, frunză cu frunză, iar norii albi gonesc peste coastele și vârfurile mute de deasupra satului Borovo. Coastele și vârfurile tăcute de deasupra satului Borovo, sunt sfâșiate și sdrențuite întocmai ca marile nădejdi din sufletele borovenilor”.

În satul apăsător de amintirea evenimentelor petrecute de curând, Naco își con-

tinuă exploatarea, mărindu-și și desvoltându-și fabrica sa de cherestea: „Greu scârțâia din nou coloana carelor, pădurea se clătina de sgomotul tăietorilor și fabrica lui Naco funcționa din nou. Într-o dimineață sirena fabricii suieră trist, ca și cum ar fi jelit pe cineva, amintind satului de întâmplări trecute”.

Dar peste această descurajare a oamenilor se ridică o nădejde nouă: în fabrică vine un nou mecanic în locul pe care-l ocupa odată Marin. Între țărani începe o nouă frământare, mai ascunsă și mai plină de prevedere, dar cu atât mai puternică. Partidul Comunist întărește legătura cu sutenii în lupta împotriva exploatareii. Această luptă se va duce surd, dar neîntrerupt, cu toată urmărirea autorităților, cu toată supravegherea lui Naco; Partidul va strânge iar pe țărani în jurul steagului de luptă, va deștepta din nou nădejdea în sprijinul Țării Socialismului victorios și al Partidului lui Lenin și Stalin, va ajuta pe luptătorii ascunși în munți sau fugiți peste hotarele țării. Această luptă va ieși la suprafață abia în Septembrie 1944 ca să construiască o nouă orânduire, orânduirea socialistă.

Crum Velcov a fost muncitor într-o fabrică de cherestea; o parte din faptele prezentate în roman au fost trăite de însuși romancierul. În operele literare pe care le-a scris, el a știut să folosească experiența sa de viață, pentru a oferi poporului său arme puternice în lupta de eliberare.

Tipurile lui Naco chiaburul și a nepotului său Vanco, slugă odioasă care se supune fără crâcnire unchiului său, sunt tipuri în care poporul bulgar recunoaște cu ușurință dușmanii săi cei mai importanți la sate, dușmani împotriva cărora se duce o luptă neistovită. Pe de altă parte, legătura strânsă dintre mecanicul Marin și țăranii Ignat, Iordan, Panko, reprezentând alianța proletariatului industrial cu țăranimea muncitoare, oferă elementele pentru a înțelege desfășurarea victorioasă a luptei de rezistență a poporului bulgar împotriva fascismului.

Marin — și apoi muncitorul Ivan care urmează lui Marin în fabrică — reprezintă un tip des întâlnit în literatura bulgară, și oglindește o realitate vie: aceea a luptei Partidului Comunist pentru mobilizarea țăranimii în acțiunea de eliberare. Plecând dela țară din cauza lipsurilor, deci împins spre proletariat de exploatarea nemiloasă a chiaburimii, Marin devine el însuși proletar. Procesul acesta de proletarianizare este prezentat pe

larg de un alt roman din literatura bulgară tradus în românește anume „Drum” de Stoian Dascalov. Este „drumul” unui asemenea țărăn, Garcio, care devine un muncitor conștient, comunist adevărat.

Atât legăturile lui Marin cât și ale lui Garcio cu țărănimea din mijlocul căreia plecase, nu numai că nu se rup atunci când ei devin muncitori în fabrici, dar capătă un nou conținut. Sunt legăturile bazate pe conștiința luptei revoluționare, a necesității alianței împotriva chiaburimii.

Față de Garcio, eroul lui Dascalov, Marin din romanul „Satul Borovo” prezintă o etapă superioară de dezvoltare a conștiinței de clasă a proletariatului și chiar o etapă superioară în organizarea muncii agitatorice a Partidului. Garcio și Marin reprezintă două tipuri în două etape deosebite ale aceluiaș proces de dezvoltare a conștiinței politice a maselor.

Marin folosește și toată experiența drumului parcurs de Garcio, adăugându-i capacitatea, conștiința revoluționară, puterea de luptă a comunistului.

În romanul „Satul Borovo” există unele situații nu îndeajuns de argumentate și chiar unele deficiente. Rezultatele pozitive ale muncii de lămurire duse de Marin între țărani nu sunt motivate suficient de autor. Marin are o bogată viață interioară, dar are ezitări și frământări, legătura lui cu masa țărănimii exploatare rămane superficială. Etapele activității sale nu sunt prezentate prin fapte ci le aflăm din spusele autorului.

Lipsește din roman țărănii mijlocași, iar cei săraci manifestă o stare de spirit revoluționară mult prea desvoltată. O deficiență însemnată o constituie rolul pe care autorul îl atribuie învâțătorului Vasiliev. Șovăielnic și chiar laș, abandonând cu desăvârșire credințele sale revoluționare din tinerețe, Vasiliev a pactizat propriu zis cu chiaburul Naco. Aceasta este poziția social-democrației trădătoare, care, după primul război mondial, a devenit coada de topor a burgheziei în rândurile clasei muncitoare. Pe Vasiliev răscala îl trezește și autorul îi atribuie — bineînțeles, în cadrul restrâns al satului Borovo — rolul de teoretician al mișcării, situându-l mai presus chiar decât Marin. Aceasta duce la o concluzie greșită asupra drumului social-democrației și a locului intelectualului în revoluție.

Legăturile lui Marin cu tovarășii săi dela oraș sunt rare: organizația care l-a trimis la țară îl lasă fără ajutor timp îndelungat, iar când o face, acest ajutor se manifestă printr-o scrisoare de încu-

rajare. În zugrăvirea lui Vanco există momente de discontinuitate, cititorul are până la urmă o impresie neclară: Vanco e un tip negativ, e intelectualul vândut exploatare. Totuși, autorul îl prezintă în câteva momente în care se arată că Vanco e un om cu un fond sufleteș bun, ba chiar justifică și încercarea lui de a se alătura maselor răsculate. Vanco e un tip odios, un om care trădează pe oricine pentru a-și îndeplini scopurile. Personajul nu merită lumina favorabilă din unele pasagi ale romanului.

Tehnica romanului nu este lipsită de slăbiciuni. Autorul subliniază momentele importante, isbutește să sugereze intensitatea luptei dintre exploatați și exploatare. Cu toate acestea unele situații semnificative rămân mai puțin analizate. Așa, de exemplu, lămurirea țărănilor, câștigarea conștiinței revoluționare, sunt fapte care se petrec prea repede, sunt fapte abia schițate, când în realitate ele s-au petrecut într-un timp mai îndelungat.

Este însă un merit al lui Crum Velcov de a fi știut să construiască o carte care demască exploatarea chiaburilor și arată că numai prin luptă îndârjită, sub conducerea Partidului Comunist se pot elibera masele, pot să-și făurească un trai mai bun.

Tradiția de luptă a poporului bulgar este astfel prezentă în literatura sa. Romanul „Satul Borovo” dovedește acest lucru. Drumul pe care merge literatura bulgară, oglindind etapele luptei poporului pentru un viitor fericit, este asemănător drumului pe care-l parcurge literatura noastră, drumul luptei pentru construirea socialismului.

M. Gafița

„ASALTUL BERLINULUI” *)

„Asaltul Berlinului” a fost ultimul episod al luptei eroice a Armatei Sovietice împotriva celei mai agresive puteri imperialiste: Germania hitleristă — episod care s-a terminat cu distrugerea fiarei fasciste „în propriul ei bârlog”, în centrul său vital, Berlinul. În felul acesta, soldații sovietici nu numai că au curățat patria lor de hoardele cotohotoare, do-

*) Culegere de amintiri, scrisori și jurnale — Editura de Stat. Buc. 1950.

vedind categorica lor superioritate tehnică și morală asupra dușmanului fascist, dar, în marșul lor istoric dela Stalingrad la Berlin, au eliberat popoarele mai multor țări din Europa — răspunzând chemării pe care tovarășul Stalin, generalissim al Armatei Sovietice, le-a adresat-o la câteva zile după agresiunea fascistă:

„...țelul acestui război național de apărare a Patriei împotriva asuritorilor fasciști este nu numai înălțarea pericolului ce apasă asupra țării noastre, dar și ajutorarea tuturor popoarelor Europei, care gem sub jugul fascismului german”.

Armata Sovietică a acționat ca forță armată a Statului Socialist, educată de Partidul Comunist-bolșevic în ideile lui Lenin și Stalin: nu în spiritul cuceririlor ci în spiritul internaționalismului proletar, al respectului față de alte popoare — al prieteniei față de toți oamenii asupriți și exploatați. Datorită spiritului internaționalist al glorioasei Armate Sovietice, datorită spiritului de sacrificiu și eroismului trupelor sovietice, popoare ale Europei și Asiei, grupând sute de milioane de oameni, au căpătat puțința de a se rupe din lanțul imperialismului și de a-și cucerii pentru prima oară în istoria lor o independență națională deplină.

Forța armată sovietică a fost tare prin puterea industrială și agricolă a Țării Socialismului, prin strategia și conducerea stalinistă, prin ideologia înaltă ce o însușește. Apărându-și și curățindu-și țara de cotropitori, descătușând, în mersul lor glorios înainte, popoarele asuprite, soldații sovietici n'au cunoscut șovăeli, n'au încercat să se cruțe pe ei înșiși. Cu aceeași neistovită hotărâre au luptat ei dela început până la sfârșit, dând lovituri hotărâtoare, înfruntând cele mai mari primejdii, atrăgând asupra lor cea mai mare și, tehnicește, cea mai bine pregătită parte a diviziilor hitleriste. Ei au fost conduși de un singur scop — distrugerea totală a fascismului.

Insuflețiți de asemenea sentimente, luptătorii sovietici au intrat în focul ultimei și celei mai grele lupte, — asaltul Berlinului — gata la toate sacrificiile, încredințați fiecare dintre ei, că, dacă ei vor cădea în luptă, frații și tovarășii lor vor asigura victoria. Ideea de apărare a Patriei, de eliberare a popoarelor asuprite, de distrugere totală a fascismului, este proprie fiecăruia dintre ei, cucerirea victoriei — o „chestiune personală”.

Cartea (o culegere de amintiri, scrieri, jurnale ale ostașilor care au luat parte la cucerirea Berlinului) se împarte în opt capitole, povestind, cronologic,

evenimentele petrecute între începutul lui Februarie și 2 Mai 1945, adică din momentul deslănțuirii ofensivei generale pe teritoriul german, până la căderea Berlinului și capitularea fără condiții a inamicului. Folosind terenul la maximum, comandamentul german creiașe un puternic dispozitiv de apărare, eșalonat în adâncime, în care a concentrat majoritatea rezervelor sale. Comandamentul sovietic a prevăzut cu precizie principalele puncte ale planului nemțesc, așa încât, în direcția loviturilor hotărâtoare ce aveau de dat, Armatele Sovietice au avut o covârșitoare superioritate atât în oameni cât și în materiale de război. Contraatacurile furioase ale dușmanului au fost todeauna respinse dincolo de bazele lor.

După trecerea Oderului, statul major hitlerist și-a retras trupele de pe frontul apusean spre a le asvârli împotriva Armatei Roșii, conștient că victoria sovietică va însemna sfârșitul definitiv al nazismului. Elaborat după indicațiile și sub conducerea tovarășului Stalin, planul operațiilor militare pentru Berlin este o operă de mare precizie, de perfectă coordonare și adaptare la condițiile în care urma să se desfășoare lupta. În Aprilie 1945, Armatele Sovietice au trecut la ofensiva hotărâtoare pe direcția Berlin, al cărui asalt a început la 21 Aprilie. Lupta pentru Berlin a fost una dintre cele mai infernale ce se pot închipui de către mintea omenească. Ținând seama de tactica „de exterminare” aplicată de nemți, ostașii sovietici nu au înaintat de-a lungul străzilor, ci prin curți, prin beciuri, din casă în casă, făcându-și drum prin pereți. Descoperirea acestor scene de către martori oculari constituie în mare măsură interesul lucrării de față.

Asaltul direct al Reichstagului a început în dimineața zilei de 30 Aprilie. În aceeași zi, la ora 14 și 25 minute, ostașii Egorov și Kantaria au înțipit pe cupola Reichstagului steagul roșu al Victoriei, deși în interiorul clădirii luptele au continuat până noaptea târziu. În celelalte sectoare ale capitalei, luptele se desfășurau cu o mare îndârjire. În seara zilei de 1 Mai 1945, Armatele Sovietice au deschis un foc nimicitor. A doua zi dimineața, garnizoana Berlinului a depus armele fără condiții.

Asaltul Berlinului a demonstrat lumii întregi forța invincibilă a armatei făurite de Stalin. Soldații, sergenții, ofițerii și generalii sovietici s'au dovedit militari iscușiți, luptători fără seamăn în lume, — de neînving. Acești soldați și ofițeri sovietici sunt și autorii culegerii de față, care spune atât de mult în atât de puține

cuvinte, încât nimic n'ar putea fi trecut cu vederea fără ca lectura să sufere: „Această carte a început să fie alcătuită chiar din primele zile după marea victorie. Autorii ei sunt soldați, caporali, sergenți, ofițeri, generali. Oamenii aceștia nu și-au propus să redea tabloul complet al bătăliei dela Berlin. Fiecare din ei a scris ce a făcut, a văzut, a gândit, a simțit, a trăit în acele momente, când dădeau asaltul asupra Berlinului. Scrise în zilele când în inimile ostașilor nu se potolise încă focul luptelor, aceste impresii ne sunt scumpe, ca măturii vii ale acelor care au luptat pentru Patria noastră sovietică, ca amintire despre eroii căzuți, ca glasul armatei poporului sovietic, învingătoare, ca un aport modest în opera înfățișării eroicului episod al Marelui Război pentru Apărarea Patriei”.

Între capitole, redacția a înserat scurte note explicative privind situația generală a frontului, menite să încadreze în ansamblul operațiunilor cele relatate de povestitori. Deasemenea, spre a ușura lectura și a scoate în evidență înlănțuirea evenimentelor, materialul este astfel organizat, încât să fie strânse la un loc măturii care se referă la aceiași eroi și la aceleași evenimente, surprinse însă din unghiuri de vedere deosebite. Din toate reiese îmbinarea strălucită a eroismului personal cu eroismul de masă, umanitatea grandioasă a celor mai simpli dintre luptători, știința comandanților, concepția înaltă despre viață a oamenilor sovietici și mai presus de orice dragostea lor neclintită pentru patria socialistă, pentru marele Stalin.

În paginile de amintiri ale eroului general V. Ciulikov, cunoscut încă din bătălia Stalingradului, citim aceste cuvinte: „Îmi amintesc noaptea din ajunul lui 1 Mai, când, în timp ce mă aflam la postul de comandă, s'a prezentat în fața mea șeful Marelui Stat Major al armatei de uscat germane, generalul de infanterie Krebs, cu o scrisoare iscălită de Goebbels și Bormann. Pe fața acestui general am văzut cum Germania fascistă, îngrozită de crimele comise, este silită să îngenuncheze în fața Armatei Sovietice, în fața poporului sovietic”.

Faptele de arme ale ostașilor sovietici ating de cele mai multe ori proporții legendare. Din carnetul unui activist de partid aflăm nemuritoarea faptă a comsomolistului Alec Alexeev, care, în luptele pentru stabilirea unui cap de pod pe malul Oderului, a acoperit cu trupul său o gură de foc inamică spre a face posibilă înaintarea companiei sale. Din acelaș

carnet de amintiri desprindem o altă relatare:

„În timp ce străpungeam apărarea nemților, în împrejurimile Berlinului, mitraliorul Melenciuk a fost rănit mortal. El a înroșit cu sângele său o batistă, pe care a predat-o apoi ostașului Ahmetilin.

— Du, prietene, steagul până la Berlin și înalță-l acolo neapărat, i-a spus Melenciuk.

Ahmetilin a împlini dorința tovarășului său de luptă”.

Ostașul sovietic știe să înfrunte bărbătește moartea, tocmai pentru că el luptă pentru viață, în numele vieții. Acest înțeles al războiului anti-hitlerist răzbate din întreaga carte. Locotenentul aviator I. Dușka notează în jurnalul său de pilot: „În fiecare dintre noi, setea de a trăi este puternică. Și într-o luptă ucigătoare, noi ne avântăm tot în numele vieții, luptăm pentru a trăi liberi. Da, e posibil ca atât eu, cât și mulți dintre tovarășii mei să nu se mai întoarcă acasă din ultimul asalt asupra Germaniei, poate că vom pieri, dar vor trăi liniștiți aceia care acum nu înțeleg încă bine ce înseamnă un război — copiii tovarășilor, prietenilor, rudelor mele”.

Ceeace mai impresionează este notația simplă și precisă a amănuntelor, fără amfază, fără urmă de îngâmfare, cu modestia convingătoare a celui ce nu-și face decât datoria. O companie de pușcași trece prin grele încercări spre a putea elibera cu o jumătate de oră mai devreme un lagăr nazist de muncă silnică. Un general trece înnot un râu, purtând încă pe cap casceta, pentru ca ostașii lui să-i urmeze exemplul, văzându-l calm în mijlocul primejdiei, sub ploaia de gloanțe! Într-o curte, la periferia Berlinului, un ostaș se grăbește să trimită acasă vestea cea mare. Proptind cu degetele, de zidul casei dărâmate, o bucată de hârtie, el scrie cu litere mari: „Salutări din Berlin” — și ne mai știind ce să scrie de emoție, împăturește hârtia și completează adresa.

Înalta calificare militară a tuturor luptătorilor reiese din simpla povestire a faptelor. Istorisind isprăvile servanților unui aerostat sovietic pentru reglajul artileriei, un simplu soldat face observații de o mare siguranță și pricepere. Artileriștii folosesc tactica infanteriei cu prilejul unor contraatacuri inamice. Ei câștigă lupta și pot declara cu modestie: „astel am ținut în mână autostrada până la sosirea infanteriei noastre”. Adesea, răniții refuză să fie evacuați cerând să li se facă pe loc pansamente provizorii ca să poată

reintra în foc. Dar grija față de om rămâne mereu o preocupare esențială, oricât de mari ar fi greutățile campaniei: ostașii își primesc la timp hrana, corespondența. În timp ce trag „Katiușele”, în suburbia Adlershof, soldații în trecere fac baie. Alții citesc în grabă presa de front, sau manifestele multiplicat de tovarășii din aparatul politic. Luarea Reichstagului dă celor mai mulți prilejul de a scrie pagini de mare valoare morală. Acest sector, cu numeroase clădiri masive, cu multe etaje, cu subsolurile adânci, înconjurat la Nord de râul Spree și la Sud de canalul Landwehr, a fost transformat de hitleriști într-un nod de rezistență extrem de puternic. Luptele de stradă au atins, aci, o intensitate maximă. Numai relatarea faptului în aparență simplu al arborării steagului victoriei pe Reichstag, cuprinde o mare bogăție de acțiuni eroice, care au întovărașit acest „gest” legendar. Dela comandamentul diviziei, până la cei doi eroi ai Uniunii Sovietice — realizatorii direcți ai „isprăvii”, toți comandanții, sergenții și ostașii participă la eveniment. Cu toate acestea, nimic din înfumurarea „eroului” nu tulbură modestia ostășească a acestor luptători încercați, al căror nume se rostește astăzi cu admirație în multe părți ale lumii.

Germania hitleristă a fost înfrântă în propria ei viziună. Moscova, întreaga țară sovietică, popoarele descătuseate din jugul fascist, sărbătorească victoria. La Berlin, soldatul A. Vorobiov notează în carnetul său: „2 Mai. În cinstea Victoriei am băut cu tovarășii câte un pahar de vin, chiar

lângă porțile Brandenburgului. Apoi am hotărât să facem o plimbare și să vedem cum arată capitala Germaniei”. El are calmul și conștiința forței marelui popor rus, pe care le arătau cei mai buni eroi ai lui Tolstoi din Război și Pace. El exprimă siguranța și încrederea popoarelor sovietice în cauza lor nepieritoare, în neînfrânta lor armată. Siguranța aceasta — întemeiată pe conștiința propriei sale forțe — a soldatului sovietic trebuie să dea de gândit nouilor pretendenți la stăpânirea lumii. Instigatorii „războiului-fulger” l-au văzut deaproape, neobosit, pregătindu-se cu un zâmbet pe buze să facă o plimbare printre ruinele capitalei cucerite a lui Hitler.

Asaltul Berlinului se încheie cu aceste simbolice cuvinte, desprinse din jurnalul maiorului Oleinik :

„E sărbătoarea Victoriei! Tancurile noastre și-au întrerupt marșul la o sută de metri de Reichstag. Deasupra Reichstagului stă astăzi înțipt steagul nostru roșu. Calea noastră de glorioase tapte de arme am început-o lângă Moscova și am terminat-o la Berlin. Și în ziua aceasta de 2 Mai, când în Berlinul cucerit de noi s’a coborât liniștea, când deasupra caselor tălăie pretutindeni steagurile noastre roșii, simbolul luptei și fericirii noastre, primul nostru cuvânt de dragoste se îndreaptă către acela care ne-a dus spre culmea Victoriei. Glorie marelui Stalin !”

M. Bucur

BIBLIOGRAFIE

CĂRȚI NOUI

APRILIE — MAI 1950

EDITURA P.M.R.

CLASICII MARXISM-LENINISMULUI
I. V. STALIN, Opere, vol. 5, (472 pag., 150 lei).

POLITICE

GH. GHEORGHIU-DEJ, Lupta de clasă în România în etapa actuală (20 pag., 4 lei).

S. M. PETROV, Al cincilea volum al Operelor lui I. V. Stalin (32 pag., 8 lei).

PENTRU CURSURILE SERALE DE PARTID

*** Sarcinile Partidului Muncitoresc Român în lupta pentru întărirea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare și pentru transformarea socialistă a agriculturii, Ed. II (48 pag., 5 lei).

PENTRU CURSURILE SERALE DE PARTID DELA SATE

*** Despre Statutul Gospodăriilor Agricole Colective (40 pag., 5 lei).

PENTRU CURSURILE DE POLITICA CURENTA

*** Apelul Comitetului Permanent al Congresului Mondial al Partizanilor Păcii (16 pag., 4 lei).

*** Chemarea Comitetului Permanent pentru apărarea păcii din Republica Populară Română (16 pag., 4 lei).

*** Să cerem interzicerea fără condiții a armei atomice! (16 pag., 4 lei).

IN AJUTORUL AGITATORULUI

*** Vigilența, armă în lupta pentru construirea socialismului, Ed. II (36 pag., 8 lei).

*** 1 Mai 1950 (48 pag., 8 lei).

IN LIMBA MAGHIARA

I. RANGHETS, Brainer Béla (Bela Brainer) (40 old., 10 lei).

*** 1950 május 1 (1 Mai 1950) (48 old., 8 lei).

PÁRTPOLITIKAI KÖRÖK RÉSZÉRE SOROZATBAN

(Pentru cercurile de politică curentă)

*** Szocialista versenyre hívás május 1 tiszteletére. Május 1 tiszteletére terjesszük ki a szocialista versenyt! (Chemare la întrecere socialistă în cinstea zilei de 1 Mai, Să desfășurăm larg întrecerea socialistă în cinstea zilei de 1 Mai!) (16 old., 4 lei).

V. CSERVENKOV A. Trajco Kostov banda leleplezésének és a banda felszámolásáért vívott harcnak legfontosabb tanulságairól, a pártmunka fogyatékkosságairól és feladatainkról. (Despre principalele învățăminte ale descoperirii bandei lui Trajco Costov și ale luptei pentru lichidarea ei, despre lipsurile în munca de partid și despre sarcinile noastre). (40 old., 6 lei).

IN LIMBA GERMANA

W. I. LENIN, Drei Quellen und drei Bestandteile des Marxismus, II. Auflage, (Trei izvoare și trei părți constitutive ale marxismului, Ed. II). (16 S., Lei 8).

W. M. MOLOTOW, Stalin und die Stalinische Führung. (Stalin și conducerea stalinistă) (30 S., Lei 5).

W. M. MOLOTOW, Rede gehalten am 10. März 1950 bei der Wahlversammlung des Wahlkreises „Molotow“ in Moskau. (Cuvântare ținută în ziua de 10 Martie 1950 la adunarea electorală a alegătorilor circumscripției electorale „Molotov“ din orașul Moscova) (37 S., Lei 5).

*** Karl Marx und Friedrich Engels die Lehrmeister des internationalen Proletariats (Karl Marx și Friedrich Engels, dascălii proletariatului internațional. (40 S., Lei 5).

EDITURA DE STAT

LITERATURA

N. POSPELOV, P. SABLIOVSKI, A. ZERCIANINOV, Istoria literaturii ruse (470 pag., 200 lei).

FR. SCHILLER, Wilhelm Tell (160 pag., 75 lei).

ION PAS, Zilele vieții tale, Vol. III (292 pag., 140 lei).

ION PAS, Zilele vieții tale, Vol. IV (266 pag., 140 lei).

MAURICE THOREZ, Un fiu al poporului (224 pag., 90 lei).

ȘTIINȚIFICE-AGRICOLE

A. I. LOZINSCHI, Organizarea evidenței după grafice (116 pag., 75 lei).

S. I. NECELIN, Agricultură socialistă și rolul ei în dezvoltarea economiei naționale (70 pag., 13 lei).

S. I. LISSIN, Pepiniera silvică din colhoz (90 pag., 28 lei).

V. R. WILLIAMS, Cultura ierburilor perene (44 pag., 24 lei).

MEDICINA

I. TURAI, Urgențele medico-chirurgicale (364 pag., 440 lei).

IN LIMBA MAGHIARA

BALINT LASZLO, Az elso brigád (Prima brigadă) (68 old., lej 20).

I. IACUSZKIN, Fokozzuk az ipari növények termesztését (Să sporim producția de plante industriale) (70 old., lej 23).

I. V. VASILIEV, Termesszünk több paradicsomat (Cultura roșiilor). (70 old., lej 12).

IN LIMBA GERMANA

M. ILIN, Der Mensch und die Naturkräfte III B. (Omul și forțele naturii, vol. III) (110 S., 40 Lei).

M. ILIN, Der Mensch und die Naturkräfte IV B. (Omul și forțele naturii, vol. IV) (118 S., 40 Lei).

B. KELLERMANN, Totentanz (Dansul morților). (462 S., 230 Lei).

I. L. CARAGIALE, Nowellen und Skizzen (Nuvele și schițe). (96 S., 40 Lei)

EDITURA PENTRU LITERATURA

ȘI ARTA

ISTVAN ASZTALOSZ, Vântul nu se stărnește din senin Ed. II (160 pag., 30 lei).

PENTRU PACE, PENTRU SOCIALISM (Antologie) (80 pag., 50 lei).

EDITURA CARTEA RUSA

LITERATURA

I. POPOV, Familia (64 pag., 25 lei).

MIHAIL ȘOLOHOV, Pământ destelenit ed. III (304 pag., 75 lei).

I. REABOCLICI, Zorile (116 pag., 60 lei).

Piese antiimperialiste: A. SUROV — Conclatașeanul Președintelui, S. MIHALCOV — Vreau acasă, B. LAVRENIEV — Vocea Americii (188 pag., 60 lei).

ȘTIINȚIFICE-ECONOMICE

I. SERGHEEV, Știința și superstițiile Ed. III (32 pag., 10 lei).

B. A. VEDENSCHI, A. S. Popov, inventatorul radioului (36 pag., 15 Lei).

GH. FIȘ, Știința vieții și cadavrele (63 pag., 28 lei).

M. SOLOMON, Gospodăria chibzuită (32 pag., 10 lei).

*** Mecanizarea agriculturii (32 pag., 10 lei).

IN LIMBA MAGHIARA

PUSZKIN A., Poltava — kösköllemdny (Poltava) (80 old., lej 130).

EDITURA C. G. M.

*** Sub steagul luptei pentru pace, împotriva atățătorilor la război (32 pag., 9 lei).

*** Din experiența cluburilor sovietice (64 pag., 16 lei).

L. CHIȘINEVSCHI, Bugetul Asigurărilor Sociale de Stat pe anul 1950. Decizia Nr. 1 din 1950 a C.G.M. asupra drepturilor și ajutoarelor bănești pentru salariați (80 pag., 18 lei).

H. BORTCHEVICI, P. BACOV, A. MARCOV, Prelucrarea rapidă a metalelor (296 pag., 75 lei).

N. ANAPSCHI, Valoarea lucrurilor mărunte (96 pag., 24 lei).

EDITURA TINERETULUI**LITERATURA**

I. IROȘNICOVA, Undeva în Siberia ed. II (160 pag., 55 lei).

A. DUNAEVSCHI, Nadejda Coșic (48 pag., 15 lei).

PETRE IOSIF, Manifestul (32 pag., 12 lei).

*** Tineretul lumii cântă (76 pag., 95 lei).

POLITICE

M. GORKI, Despre tineret (256 pag., 90 lei).

V. N. IVANOV, Comsomolul, ajutor al Partidului Comunist (bolșevic) (112 pag., 20 lei).

T. I. ERȘOVA, Comsomolul și organi-

zația pionierilor „V. I. Lenin” (48 pag., 10 lei).

LITERATURA PENTRU COPII

I. CREANGA, Harap Alb (80 pag., 50 lei).

I. LICSTANOV, Băiețandru din Urali (248 pag., 95 lei).

M. SADOVEANU, Povestiri (64 pag., 35 lei).

V. MAIAOVSKI, Ce să fiu? (24 pag., 35 lei).

*** Antologie 1 Mai (48 pag., 28 lei).

PUBLICAȚII PERIODICE

*** Pentru șezătorile noastre. Anul II Nr. 5, Mai (64 pag., 50 lei).

*** Poezie, Cântec, Joc. Nr. 3, Aprilie (32 pag., 60 lei).

IN LIMBA MAGHIARA

S. BRATU, Szocialista versenyben a sovjet ifjuság (Cum participă tineretul sovietic la întrecerile socialiste) (60 pag., 18 lei).

IN LIMBA GERMANA

I. SOTNIK, Von unseren Taten (Isprăvile noastre) (120 pag., 50 lei).

EDITURA CONTEMPORANUL

P. IUDIN, Căile trecerii spre socialism a țărilor cu democrație populară (44 pag., 25 lei).

„SCRISUL LIBER”
INSTITUT DE ARTE GRAFICE
BUCUREȘTI
STR. DOBROGEANU GHEREA, 5

Cenz. 3012. 23.V.1950

c. 1134

Rugăm stăruitor pe cititorii și colaboratorii noștri să ne comunice observațiile lor critice, privitoare la materialul publicat de noi și să ne facă sugestii și propuneri referitoare la cele ce doresc să găsească în cuprinsul revistei.

Ne vom strădui să răspundem tuturor corespondenților noștri în cel mai scurt timp.

R E D A C Ț I A : Bd. Ana Ipătescu, 36. București, 3
Telefon : 2.29.82 și 2.14.91.

ADMINISTRAȚIA : Bd. Ana Ipătescu, 39. București, 3
Telefon : 2.40.70.

ABONAMENTE ANUALE

Instituții de Stat, Organizații de masă și abonamente individuale	lei 1200
Intreprinderi economice	lei 2400

Cont virament Banca de Stat, 038080

Taxa poștală plătită în numerar conform aprobării Dir. Exp. Poștale nr. 167.220/1949